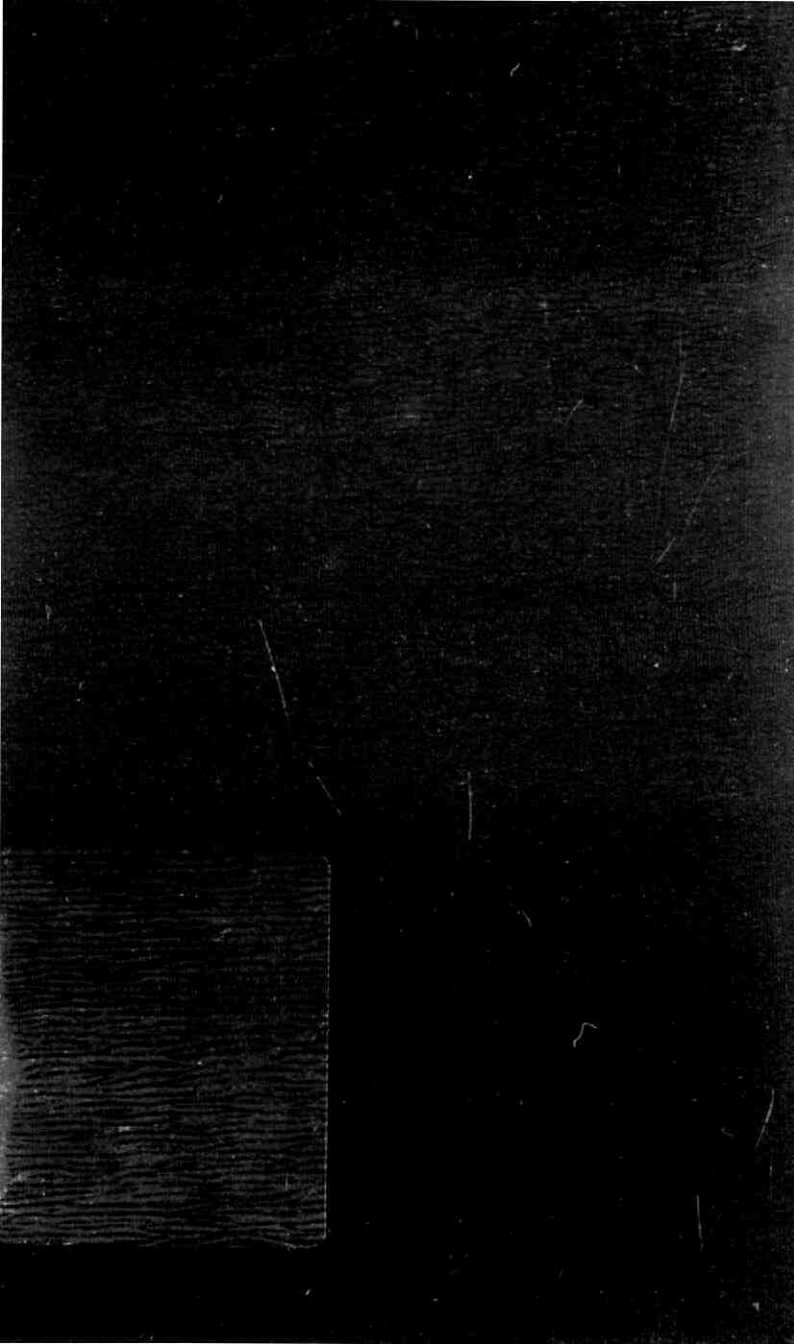
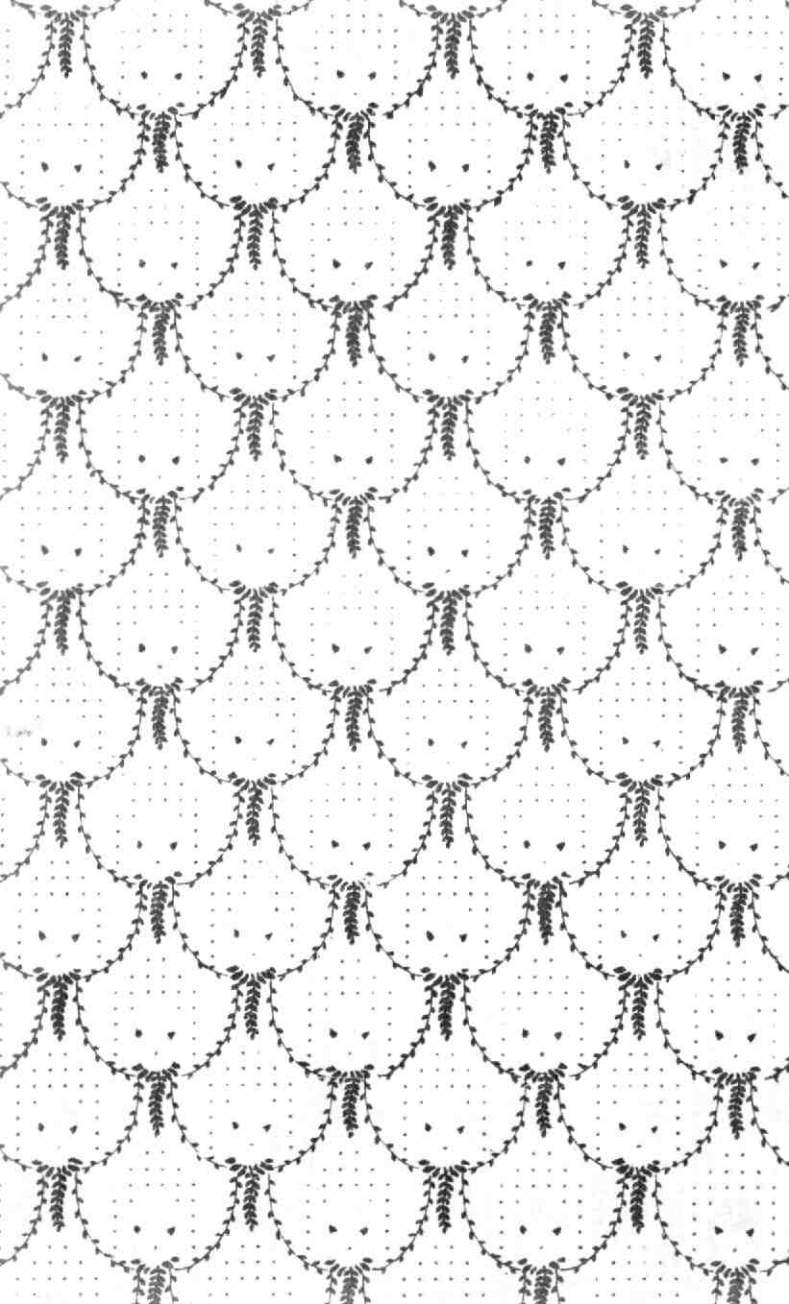

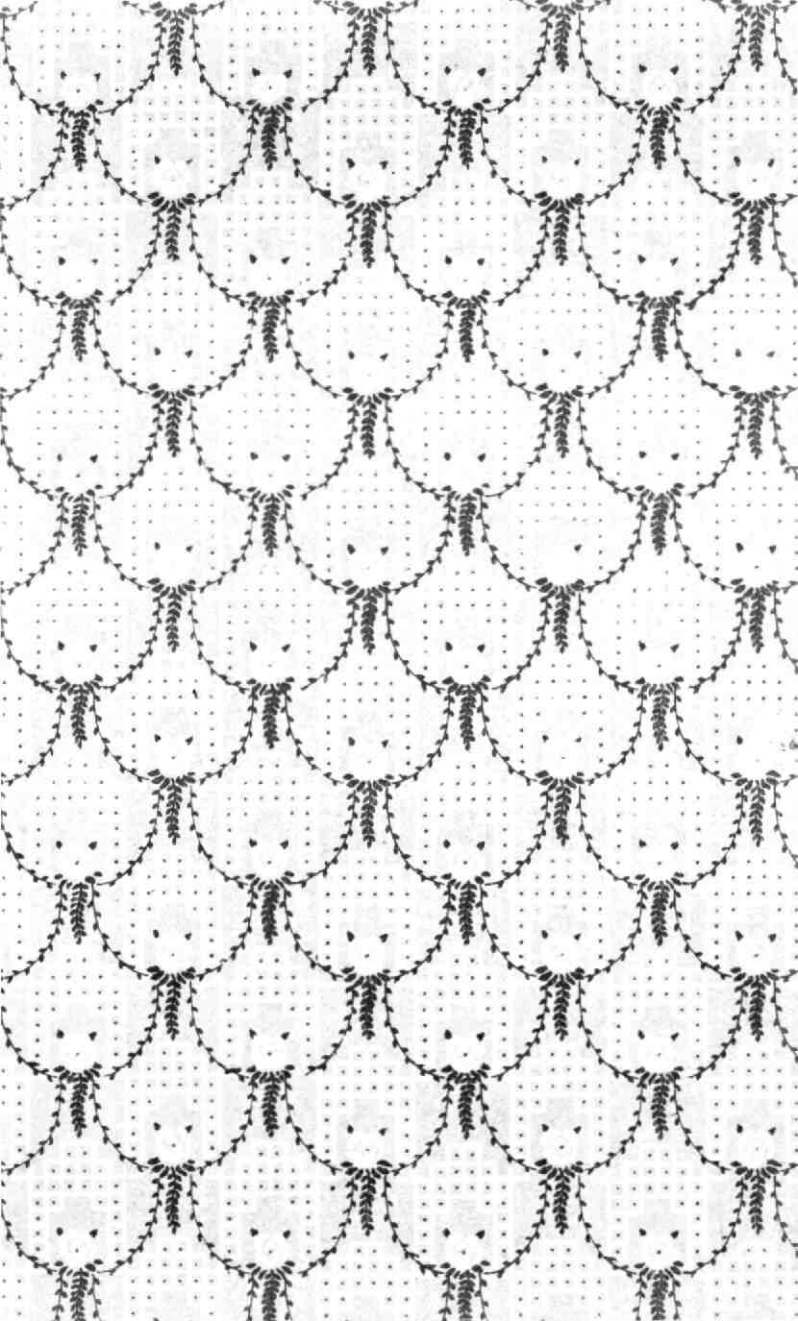

Lyrische poëzy

<https://hdl.handle.net/1874/234041>

LYRISCHE POËZY.

mm 10514

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK UTRECHT

3201 887 5

94

ACA 4133

LYRISCHE POËZY

DOOR

J. J. L. TEN KATE.

De Planeeten. — De Jobeïde.

LEIDEN. — A. W. SIJTHOFF.

THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF NATURAL HISTORY
AND
ZOOLOGY
OF THE
SMITHSONIAN INSTITUTION
WASHINGTON, D. C.

DE PLANEETEN.

EERSTE ZANG.

PROLOGUS.

DE AARDE.

Col viso ritornai per tutte quante
Le sette spere, e vidi questo globo,
Tal ch' io sorrisi del suo vil sembiante. —
E tutti e sette mi si dimostraro
Quanto son grandi e quanto son veloci,
E come sono in distante riparo.

DANTE,
Paradiso, C. XXII.

In al zijn luister was de Kerstnacht weêrgekomen.
De rijp hing glinstrend aan de groene sparrenboomen,
De starren blonken als in Bethlem-Efrata;
December dekte met heur wollen winterwâ
De levenskiemen, in den moederschoot der aarde
Nu schijndood slapend. Zonder bloemen was de gaarde,
En zonder vogels 't bosch. Maar 't helder feestlicht scheen
Alom door de ijs-bloem der bevroren ruiten heen',
Waar achter schimmen zich bewogen, bij 't gemengel
Van zilvren stemmen, luide en vrolijk, alsof de Engel
Der Herders daar op nieuw een Blijde Boodschap bracht.
Zóo was 't! De Kerstboom, als een wonder in den nacht
Ontloken, straalde met zijn honderd sterrenlichtjens
En wijgeschenken op de blozende aangezichtjens
Der kindren, dansende om den ingebeelden schat.
Wij, groote kindren, ook, wij hadden deel gehad
Aan 't feest. De kerkklok had de vrome dorpsgemeente
Voorbij de rustplaats van der dierbren lijkgebeente
Naar 't heiligdom gelokt, dat van Onsterflijkheid
En Weêrzien spreekt. Daar had, in heilge majesteit
En 't aanschijn van den glans der geestdrift overgoten,
Een andre Simeon het Levensboek ontsloten.

„Ontsla Uw dienstknecht, Heer! in vrede; want zijn oog
 „Aanschouwde Uw zaligheid.” Dus, door den tempelboog,
 Weêrklonk het woord, dat meê door alle harten trilde.
 Dát was de zaligheid, die alle smarten stilde
 En alle vreugden wekte in wie haar ooit genoot:
 Hém wel te kennen, die, van uit des Hemels schoot
 Des Heeren heerlijkheid uitstortende over de Aarde,
 Het goddelijk geheim der Liefde ons openbaarde!
 Dát was het toppunt van die Liefde, dát de kroon
 Op al heur gaven: de Aard' de voetbank van Haar troon.
 De Aard', slechts een stipje' in 't heir der starren, jongstgeboren
 Uit millioenen, tot de woning uitverkoren
 Van d' Oudsten Zoon en heel een Goddelijk Geslacht,
 Door Hem aan 't Vaderhart als kindren weêrgebracht!

En toen op 't voorspel nu der zwellende orgelklanken,
 De schare omhoog rees om d' Oneindige te danken,
 Toen alles inviel met éen groote jubelstem
 Als veler waatren: „Hoogste Heemlen, lofzingt Hem!
 „Op Aarde vrede! en in de Menschen welbehagen!”
 Toen was 't, of de echo, naar den hemel heengedragen,
 Welluidend wegsmolt in der Englen: „Gloria!”
 En over 't kerkhof ruischte een fluistrend Amen na.

De schare ging uit een. Ik trad ontroerd naar buiten.
 't Was stil nu. Slechts de wind blies met wanluident fluiten
 Door 't naakt getakte van den treurwilg. 't Starrenheir
 Zag uit de hoogte met een koude flikkring neêr.
 De maan verschool zich achter wolken. Door mijn leden
 Ging kille huivering. Ik struikelde op mijn schreden —
 Ik greep naar 't voorwerp waar mijn wankle voet op stiet:
 Een bekkeneel!

Hoe nu, gij groeve! kunt gij niet
 Den roof bewaren, dien uw wreede honger gaârde?
 Is daar geen plaats der rust, noch óp noch ónder de aarde?
 Zoo moog' de zwerver, in den kalmen schemerschijn
 Der boekcel wonend', mijn memento mori zijn!

'k Zat peinzend bij den haard. De laatste vonken glommen
 In d' asch, waarop ik staarde. En 't kwam mij voor, als klommen
 Er schaduwen omhoog; en in heur schemering

Verdween het kruisbeeld, dat nabij mijn sponde hing.
 Het doodshoofd grijsde met de ledige oogenkassen
 Mij aan, en 'k hoorde een stem gelijk het nachtuil-krassen
 In de oude toren . . . 't Is misschien een droom geweest —
 Maar 'k waakte met mijn hart, en luisterde in den geest:

„Ginds, onder zooden
 „Of marmeren zerk,
 „Doet bij de dooden
 „De Ontbinding haar werk:
 „Heeren en slaven,
 „Bozen en braven,
 „Wijzen, dwazen, Klein en Groot,
 „Alles slaapt in 't slijk der graven —
 „Spotter van ouds, Communist is de Dood!

„En dat geslachte,
 „'t Gewormte ten buit,
 „Streefde in gedachte
 „Zelfs de Englen vooruit?
 „Éénig in waarde
 „Droomden zij de Aarde
 „Onder aller Starren tal, —
 „Of de zandkluit die hen baarde,
 „Middenpunt ware van 't gantsche Heelal!

„Hier, van de kroone
 „Des Levens omstraald,
 „Hier zou Gods Zone
 „Ter-neêr zijn gedaald?
 „Hier, diep beneden
 „'t Goddelijk Eden,
 „Een verkoren Vaderhuis?
 „Hier — het lot van eeuwicheden
 „Zwijgend beslist aan . . . het hout van een Kruis?

„Kindervertelsel!
 „Uw waereld van slib,
 „De Aarde, in het stelsel
 „Der Zon, is een stip!
 „En wat zelfs heeten

„Alle Planeeten
 „Die om éene Zonne gaan,
 „Bij de gantsche Zonnen-keten?
 „Enkele droppels in d' eeuwge' oceaan!

„Reuzige bollen,
 „Met vlammanden gloor,
 „Wentlen en rollen
 „De Oneindigheid door!
 „Zelf moogt ge u prijzen,
 „Wie zal bewijzen,
 „Aarde vol ellende en strijd!
 „Dat, bij al Gods Paradijzen,
 „Gij het Siberie der Schepping niet zijt?"

Een hoonlach, als van een met God en Mensch te onvreden,
 In 's broeders schâ verheugd, verving de bittere reden,
 En klappend sloten zich de tanden op elkaar.
 Ik werd geen schijnsel in die oogen meer gewaar.
 De nevel week: 't gestarnt' scheen helder als zoo even
 Door 't raam Maar in mijn ziel was de angel nagebleven,
 En lang verloor zij zich in sombre mijmerij.

Daar ruischte 't. Iemand ging mijn aangezicht voorbij.
 Hij stond. 'k Zag niets, maar voelde — een Hemelsche Nabijheid,
 Mij overstroomend met een onuitspreekbre blijheid,
 Als die bij 't weêrzien onzer dooden, of den groet
 Van geestverwanten in den Hemel wezen moet.
 Een zachte levensvlam verving de winterkilte
 Rondom en in mij; en dús sprak de Hoorbre Stilte:

„Hoe zoo mismoedig 't hoofd gebogen in den schoot?
 „Daar is een Twijfel met de lippen van den dood,
 „Ijskoud en dor — maar óók een onverzaadlijk Streven
 „Naar de Eeuwge Waarheid, dat een heimwee is naar 't Leven.
 „Een weinig proevens voert van God af, maar 't genot
 „Der vólle kennisvrucht, Gods gave, voert tot God!
 „Op welke bladzij' heeft uw bijbel u doen weten,
 „Dat de Aarde, in 't middenpunt der waerelden gezeten,
 „De kroon is van 't Heelâl? — Daar zijn in 't firmament
 „Verborgenheden, die alleen de schepper kent,

„Die mensch en engel een verbijstrend raadsel bleven.
 „Van één mysterie is de sluier opgeheven:
 „Van dat der Aarde en haar Planeeten! — In 't gezin
 „Dier zustren neme zij niet d'eerezetel in,
 „Waarop heur Moederzon sints zestig eeuwen heerschte, —
 „Naar zedelijken rang en roeping is Zij de Eerste!
 „Zij is de Hoofdstad dier Provincie uit het Rijk
 „Der starren! 't einddoel en het toonbeeld te gelijk
 „Dier Schepping, in wier kreits zij wandelt. Häär verblijden
 „In de eerste plaats die Dag- en Nachtlamp, die getijden
 „En jaren reeglen; ja, Gods wonderhand, wie weet?
 „Ontstak ze om haar-alléen! bevoorrechte Planeet!
 „Gezalfd of 't ware met des Scheppers welgevallen,
 „Wel èene uit vele, maar toch éénige onder allen,
 „Volmaakte Type! En wat dien andren zusters wacht,
 „Het wordt op de Aard, door de Aard, begonnen en volbracht!

„'t Onuitspreeklijk Opperwezen
 „Is geen Verre Majesteit,
 „Nimmer uit de rust verreezen
 „Van een vorstlijke eenzaamheid:
 „Geen gevoelloos Alvermogen,
 „Dat Zijn waerelden als zand
 „Sprenkelt uit gevulde hand,
 „Maar ze niet meer volgt met de oogen,
 „Onverschillig waar en hoe
 „'t Grillig lot ze dwarrlen doe!
 „God is levend, eeuwig-levend,
 „Maar ook uit Zijn overvloed
 „Overstroomend, leven gevend,
 „Goed als machtig, mild als goed.
 „Onderscheiden, niet gescheiden
 „Van wat door en tot Hem werd,
 „Zoekt Zijn teederminnend hart
 „Zich naar 't Schepsel uit te breiden.
 „Daarom moeten in 't Heelal
 „Wezens worden, Levens rijpen,
 „Die iets van Zijn wil begrijpen,
 „Die Hem minnen bovenal!
 „Dát vermag het Stof-gebied,
 „Dát, de Läger Schepping, niet!

„De Albezielende Gedachte
 „In Gods werken gadeslaan,
 „God vernemen, God verstaan,
 „Kan alleen een Godsgeslachte!
 „Zoo de Geest zich mededeelt,
 „Hij moet opgenomen worden
 „Door verwante geesten-orden,
 „Dragers van Zijn Zeedlijk beeld,
 „Die Hem met bewustheid loven,
 „In hun vrijheid Hem-alléen
 „Dienend door alle eeuwigheên!
 „Dus — het Engendom daar Boven
 „En — de Menschheid hier beneên!
 „Slechts op dèze Schepslensoorte
 „Die tot d' Eeuwge „Vader” zegt,
 „Rust het koninklijke Recht
 „En de Plicht der Eerstgeboorte,
 „De andre schepslen al te saam’
 „Tot hun laatste doel te leiden:
 „God de glorie te bereiden
 „Van Zijn naam.
 „Hoe Daarboven de Englen leven,
 „Is slechts in hùn sfeer bekend: —
 „Maar de Mensch, in de Aardsche dreven,
 „Hij, uit ieder element
 „Zijner waereld saamgeweven,
 „Hij is met zijn hart en geest
 „’s Waerelds oog, — dat alle stralen
 „Opvangt die Gods eer verhalen,
 „En op bergen en in dalen
 „Wondervolle oraaklen leest;
 „’s Waerelds oor, — dat alle klanken
 „Van het eeuwig-godlijk Woord,
 „Ieder toontjen, elk akkoord,
 „’t Biddend smeeken, ’t juichend danken
 „Van het Lied der Schepping hoort;
 „’t Waerelds mond, — die uit kan spreken
 „Welk een band, die nooit zal breken,
 „’t Schepsel aan den Schepper bindt,
 „Aan den Vader ’t Menschenkind!
 „Dies is hij — Gods Plaatsbekleeder,

„Hoofd en Heerscher der Natuur.
 „Aarde, Water, Lucht en Vuur
 „Huldigen zijn rijksbestuur;
 „Hoef en horen, vin en veder,
 „Alle kruid en alle boom,
 „Van den hyzop tot den ceder,
 „Buigt, als in een Jozefs-droom,
 „Voor zijn staf eerbiedig neder.
 „In de grot der zeedolfijn
 „Plukt hij paerlen en koralen;
 „En zijn lamp van Aladijn
 „Brengt hem in het hart der mijn,
 „Bij den sprinkaâr der metalen,
 „Die — voor hem geschapen zijn!...
 „Zoo dan, in zijn Aardsche Woning,
 „Groet, op 't allerhoogst gebod,
 „'t Schepsel zijn verkoren koning,
 „Zoon van Adam, zoon van God!

„En als nu die woning van alle Planeeten
 — „De hangende tuinen van 't Zonnepaleis! —
 „Eens de éénige huizing en lusthof mocht heeten,
 „Voldoende aan den Mensch in zijn heiligsten eisch?
 „Indien hij op Aard-slechts kon weten en willen,
 — „Dus wonder bewerktuigd, zijn waereld in 't klein! —
 „Naar lichaam en ziele zijn honger kon stillen,
 „En drinken zijn teug uit Gods levensfontein?
 „Als overal elders de waarheid en waarde,
 „Heel 't doel zijner menschheid, verviel met zijn naam?
 „Zeg, werd dan niet eensklaps die nederige Aarde
 „De kern en de kroon van die waerelden saam'?
 „Was 't dan nog een fabel, die dwazen misleidde,
 „Die God, die op Aarde Zijn Beeldtnis hervindt,
 „Die dáar zestig eeuwen de wieg van Zijn Kind,
 „Het werk des Verlossers bereidde?....
 „Gij aarzelt nog? Welaan, gij twijflaar, kom en zie!"....

De woorden zwegen. Maar de zoete melodie
 Bleef trillen door mijn ziel Toen 'k plotsling scheen te zweven,
 Als in één punt des tijds veranderd, opgeheven
 Van de Aard'! Daar schemerde mijn dorpjen, met zijn kroon

Van heuvelen, zijn kerk, zijn levenden en doôn,
 In grauwe verte! — Naar de wolken ging het henen
 En door de wolken, van de wintermaan doorschenen
 Met glans van paerlemoer, gelijk in Zwitserland
 Wen 't licht u opzoekt door den grijzen gletscher-wand.
 Ik was verwonderd noch vreesachtig: — 'k voelde 't schragen
 Van een Onzichtbre Kracht en zachte vleugelslagen
 Waarop ik voortdreef, hoog en hooger. De opperlucht
 Was haast doervlogen, als de eerste rustelooze vlucht
 Ietwat vertraagde, een Hand mij aanraakte, een gefluister
 Der welbekende Stem mij tegenaâmde: „Luister!”
 De gantsche dampkring werd bewogen, en daar viel
 Een regen van muziek op mijn verdorde ziel.

REI VAN ENGELN.

I ZANG.

Eere zij God
 In de hoogste heemlen!

Laat ons Englen de Aarde omringen
 Met een vrolijk lofgeschal!
 Laat ons Bethlems Beurtzang zingen
 Hem die is en wezen zal!
 Vóór den aanvang aller dingen
 Was Hij 't Eene en Eeuwig Al.

I TEGENZANG.

Maar Hij wilde en — Levensstroomen,
 Duizenden tienduizend maal,
 Uit Zijn volheid voortgekomen,
 Vormden naar Zijn ideaal
 Zonnestelsels, als atomen
 Dansende in Zijn Almachts-straal.

Eere zij God! Eere zij God!
 Eere zij God in de hoogste heemlen!

II ZANG.

Hoor die éene
 Jonge, kleene,
 Liefelijke Waereldsfeer,
 Bij 't ontmoeten
 God begroeten
 Met een: „Zie Uw dienstmaagd, Heer!”

Dag der dagen,
 Toen wij 't zagen,
 Hoe zij, uit heur waterbad
 Opgestegen,
 's Heeren zegen
 Als een kroon op 't voorhoofd had!

II TEGENZANG.

Dat is de Aarde!
 Wondergaarde,
 's Hemels groene wederhelft,
 Land der Lente,
 Met een tente
 Van albaster overwelfd!

In haar voren —
 Goudgeel koren;
 Op haar bergen — woudenpracht;
 In haar dalen —
 Nachtegalen:
 Op haar troon — een Godsgeslacht?

Vrede op Aarde!
 In de Menschen welbehagen!

III ZANG.

De Mensch overtreders! de Koning gevallen!

De slang in zijn hof, en de dood in zijn hart!
 Toen haperde ons Hallel, toen rouwden wij allen:

De Hemel, voor 't éerst, kende een zweemsel van smart.
 „Wie redt hem?” vroeg God. Maar de moed was gebroken,
 En: „Wie?” klonk het klagend de Oneindigheid door.
 Maar plotsling, daar donderde een jubelend choor,
 Want: „Ik!” had de Liefde gesproken.

III TEGENZANG.

Hij kwam op Aard, de lang-beloofde,
 Gods sterke held, den Mensch gelijk,
 Heroovrend wat de zonde roofde,
 Hernieuwend Gods geschonden Rijk!
 Wij, juichend bij de krib verschenen,
 Wij zweefden om den kruispaal henen,
 Die 't Godlijk Huisgezin herëent —
 En konden zaalge geesten weenen,
 De Hemel had' van vreugd geweend!

Vrede op Aarde!
 Vrede! Vrede!
 In de Menschen welbehagen!

TOEZANG.

In de schaûw des Troons geborgen,
 Waar men eeuwig veilig woont,
 Wachten wij den Grooten Morgen,
 Die 't volbrachte werk bekroont.
 Reeds ontvonken de eerste stralen . . .
 Laatste schemerschijn,
 Verdwijn!
 Zal de Nieuwe Hemel dalen,
 De Aard, vernieuwd, zal 't voetstuk zijn,

Eere zij God
 In de hoogste heemlen!
 Vrede op Aarde!
 In de Menschen welbehagen!

EINDE VAN DEN PROLOGUS.

TWEEDE ZANG.

URANUS.

Nu wil ons leenen,
O Licht, uw vlucht!
En voer ons henen,
Gij, Zee van Lucht!
De weg is donker
Maar zie, daar blonk
Een ver geflonker,
Een flikkervonk!
Wat Dwaalstar wemelt,
Op 't blauw gehemelt'
Als goud gestipt,
Vijfduizend jaren
Uw vorschend staren,
O Mensch, ontglipt?
Daar komt zij, zwevend
Aan Castors voet,
Een schijnsel gevend
Van vreemden gloed.
Want steeds verscheelen
In licht en pracht
De feestjuweelen
Op 't kleed der Nacht,
Meer onderscheiden
In kleur en tint
Dan ge op uw weiden
De bloemen vindt!

Zie, statig drijvend
Verschijnt zij daar,
Een kring beschrijvend
Van tachtig jaar!
Hoe onbeteugeld
Onze ijzren tent,
Door stoom gevleugeld,
Het ruim doorrent,

Haar vlucht, gemeten
 Aan zulk een vaart,
 Zou kruipen heeten
 Door 't slijk der aard
 Zij vliegt om de assen
 Met stormgeloei.
 Ik zie haar wassen
 Met snellen groei.
 Gij, zoo reusaardig!
 Hoe klein wordt nu,
 Haar roem onwaardig,
 Onze Aard bij U!
 Toen 't woord des Heeren
 Uw kogel goot,
 Werd tachtig keeren
 Háar vorm vergroot!
 Naast ùw gevaarte
 Woog achttien maal
 Háar eigen zwaarte
 In 's Eeuwgen schaal!
 En, vriendlijk sprenkle
 De Maan heur gloed,
 Zij, de éene en enkle
 Die de Aard begroet;
 Acht Satellieten
 Omcinglen hier
 Uw bol, en schieten
 Heur flikkervier,
 Uw wandling deelend
 Door de eeuwen heen,
 Als kindren, spelend
 Om moeders schreên!
 Wat wolk omdwaerelt
 Mijn zinnen dus?
 Ontfang mij, Waereld
 Van Uranus!

De tocht is voleindigd,

de bede verhoord:

Een andere schepping

ontsluit mij haar poort.

Maar blinddoekt die nevel
 nog altijd mijn oog?
 't Is duister beneden,
 't is donker omhoog.
 Ik strompel vóóruit . . . Voert
 de Nacht hier gebied?
 'k Zie vormen noch kleuren
 in 't dommlend verschiet.
 Ik wacht op de ontwaking
 dier kille natuur,
 En 't is of ik jaren
 doorwaak in één uur.
 't Moest dag zijn . . . maar ginds, waar
 de zonne moest staan,
 Een ster als een graflamp . . .
 en 't scheemren houdt aan!

Lieflijk is het Schemer-uurtjen,
 na den drokken, zwoelen dag,
 Als het suizend avondwindtjen
 't gloeiend voorhoofd koelen mag,
 Als het marktgewoel der waereld
 met zijn laatsten wanklank zwijgt,
 En de psalm der nachtegale
 trillend naar den hemel stijgt;
 Als die hemel al zijn oogen
 opent, en ter-neder-ziet
 Met een glimlach die beteekent:
 „God, úw God, vergeet u niet?” . . .
 In 't vertrouwlijk Schemer-schijnsel
 worden alle hoeken rond,
 Slaapt de Zorge, poost de Zonde,
 sluit zich de open zielewond.
 't Beter Ik hervindt zich-zelfen,
 luistrend naar zijn harteklop.
 't Bloemtje' in dauw, de Hoop in tranen,
 luiken in de lommer op.
 Schijndoôn roepen uit de diepte:
 menschen, wenschen, lang niet meer.
 Vriendlijk zet uw zaalge Moeder
 zich in 't oude hoekjen neêr.

De Eerste Liefde, jong als immer,
 fluistert zacht: „Herkent ge mij?”
 En de geur der witte rozen
 waait u met haar schim voorbij.
 Of — Verbeelding, fee der Toekomst,
 vult op nieuw met gouden draân
 't Losgereten spinrag-weefsel
 uwer schoonste droomen aan,
 Bouwt paleizen in de wolken,
 of een hemel, die begint
 Bij een drempel, groen van mirten,
 bij het wiegjen van een kind!

In de scheemring zag de Geestdrift
 allereerst haar Ideaal.
 In de scheemring bad de Twijfel
 't „Onze Vader” d' eersten maal.
 Welkom ons, gij wensch des Dichters:
 „mocht het soms, bij 't hoogst genot,
 „Liefelijke Scheemring wezen
 „in Uw zalig Huis, o God!”

Maar de droom hebbe een eind, en de scheemring een grens,
 En het oog kenne en kieze zijn wegen!
 Elke zegen van God is een licht voor den mensch,
 Maar het Licht allereerst is een zegen.
 Wij behoeven den Dag, met zijn zichtbaar heelal,
 Waarvan hij-slechts de lijnen ons teekent,
 Dat hij tint met zijn stralen, zoo rijk overal
 In oneindige kleuren zich brekend.
 Wij behoeven den Dag, met zijn glans en zijn gloed,
 Om ons rustloos aan d' arbeid te wijden,
 Voor het graan op ons veld, voor de warmte in ons bloed,
 Voor den moed in ons hart onder 't strijden!....
 Hoe verkwikkend het licht, na den slaaploozen nacht
 Bij uw smart of uw kranke gesleten,
 Na den nacht van den brand, of de oneindige wacht
 Op de klip, waar uw kiel is gespleten!
 't Was de kreet der Natuur, die op 't bloedige veld,
 Van het tastbaarste donker omgeven,
 Eens tot Jupiter klom uit de ziel van den Held:
 „Geef ons Licht! laat bij 't Daglicht ons sneven!”

Ach, het droefst wat verbeelding zich schilderen kon,
 Dàt 's een waereld met floers overtoegen,
 Dat is de appel gegraven uit de oogen,
 Of de hemel beroofd van zijn zon!

Toch, gij Uranus der Scheemring!
 Zijt gij geen heel beroofde:
 'k Zie de zon.... Maar — hoe veranderd!
 Bleek en met gekroonden hoofde!
 Langs een baan van viermaalhonderd
 Millioenen mijlen, trekken
 Schaarsche stralen, zwakke boden,
 Om het dolend kind te ontdekken.
 Ginder staart de Zonne-Moeder,
 Maar hoe onherkenbaar verre!
 Van een Sterren-Koninginne
 Weggeslonken tot een sterre.
 Zien hier schepslen met ónze oogen,
 Ach, wát zien ze?..., In de eevnaar-streken
 Dag en Nacht, al even treurig,
 Heerschende om de honderd weken.
 Aan de polen — twintig jaren
 't Rijzend zonlicht, nauwlijks stralend,
 Twintig andre trage jaren
 't Zonlicht, zonder purper, dalend!
 Dan — is 't Nacht!.... een zwarte, blinde,
 Als de Chaos-nacht, de aáloude,
 Veertig jaar op d' ijs-troon heerschend
 Met de geeselroê der koude!
 Waar' de Menschheid hier gebannen,
 Wat geslachten kwijnden henen,
 Als de schimmel in een kerker,
 Nimmer door den dag beschenen,
 Droevig luitrend naar de saga
 Van een wonder, Licht geheeten,
 Uit de prille jeugd der grijzen,
 Kort genoten, nooit vergeten!....

Hier bestaat
 Geen Vroeg of Laat!
 Nutloos hier de zonnewijzer:
 Zonder schaduw roest het ijzer

Op de doode cijferplaat.
 Avondstond noch Dageraad,
 Trouwe wachters, wier verschijnen
 Aan de hemelsche gordijnen
 Ons van 't keerpunt vergewist,
 Dat de Rust van d' Arbeid splist.
 Hier, geen wissling der saizoenen,
 Waar de magerte des velds
 Bibbert in de winterpels.
 Kan hier ooit een grasjen groenen!
 'k Zoek vergeefs in 't grauw verschiët
 't Wazig dons der eerste kruiden:
 Sneeuw wit klokjen aan den vliët,
 Dat óns voorjaar in komt luiden!
 'k Wensch u hier — maar vind u niet.
 Roosje! ik zie u niet ontluiken;
 Meerle! ik mis uw welkomstlied
 In de jonge meidoorn-struiken;
 En ik zie uw tak niet duiken,
 Boogert! onder 't zomerfruit,
 Zwellende zijn bloesems uit.
 Kranst Pomona hier een outer?
 Zal hier ergens 't blanke kouter
 Snijden door de vette kluit?
 Waar kan hier met zilvren hoornen
 't Zuivelvee door klavers gaan?
 Waar strooit tusschen 't rijpend graan
 God Zijn muschkens hier hun koornen?
 Akkerveld noch voorraadsschuur,
 Hoop noch Orde, Gang noch Duur,
 Die de levenswerking reeglen;
 En de Godspraak der natuur
 Hier een boek met zeven zeeglen!....

Moederaard, die ik verliet!
 Neen, uw kind behoort hier niet!
 Voor onze' aanleg uitgelezen,
 Anders, moet die waereld wezen,
 Die ge als Meerdere hulde biedt!

DERDE ZANG.

SATURNUS.

Wat wondere kogel wordt ginder bewogen?

Een waereld, zich wentlend in blauwenden gloor,
Gevat in een Ring, verdrievuldigd voor de oogen,

Die vrij haar omcirkelt, in 't eigenste spoor!

Haar middellijn is 't, reeds bekoeld en versteven,

Toen 't lichaam dier waereld nog dampte in den gloed,
Gescheurd van de moeder, om steeds haar te omzweven,

Een schaduw slechts wisslend, tot eenigsten groet!

Saturnus, gij zijt het!....

Gij drijft aan mijn voeten.

Ik nader. Hoe traag trekt ge, als aarzlend, mij aan!

Gij, zijt gij afkeerig den vreemdling te ontmoeten?

Of wenkt ge een bedroogne terug op zijn baan?

Is 't Betere Land, dat onze Aard' zal beschamen,

Gevonden? Gij, honderdmaal grooter dan zij,

Draagt gij 't Paradijs waar de mensch zal heraâmen,

Aan 't hart als een bloem? Gaat het open voor mij?

Daar treedt reeds de zon door de nevelgordijnen —

Hoe verre!.... En hoe lustloos volbrengt zij heur plicht!

Spaarzaamlijk werpt ze in den schoot der woestijnen

Een aalmoes van warmte, wat sprankels van licht.

Ik ijl naar de meiren, daar ginder weerspieglend....

't Zijn sneeuwzeën, poelen van slib, heinde en veer'!

'k Dacht Alpen te aanschouwen, hun mastbosschen wieglend....

't Zijn bergen van lucht, grauwe spooksels, niets meer.

En waar ge, o Waereld,

Van dras en damp,

Nog bloeit, wat voert gij

Een harden kamp!
 En waar uw bodem
 Naar d' onze zweemt,
 Dan nog, uw hemel
 Voor ons, hoe vreemd!
 't Oog, van d' equator,
 Dáarheen gewend!
 Wat balk doorsnijdt daar
 Uw firmament?
 Een boog, o wonder!
 Komt opgedaagd,
 Die op zijn ronding
 Uw koepel draagt,
 Maar werp ik, wijkend
 Van d' evenaar,
 Een blik naar boven, —
 Hoe anders dáar!
 Geen balk nu langer;
 Maar hemelhoog
 Rijst, op twee zuilen,
 Een zegeboog!
 En statig wandlen
 Langs de eerepoort
 De zon, de starren,
 Acht manen voort!
 't Is als bemaalde
 De Zomer-zelf
 Met vuur den zijwand
 Van 't Ringgewelf —
 Totdat . . . daar achter
 De zon verdwijnt,
 En al 't verguldsel
 Verschiet, verkwijnt,
 De boog als dreigend
 Zijn armen strekt,
 Millioenen mijlen
 Zijn schaduw rekt:
 Een kleurlooze Iris
 Niet ongelijk,
 Een zwarte voordeur
 Van 't Schimmenrijk!

Nu zijn 't Nacht en Winter die regeeren,
 Vijftien lange jaren achteréén.
 Bosch en boogert rillen, stormen scheeren
 Snijdend over 't eenzaam braakland heen:
 Tot de laatste stoppelen en takken
 In de stille sneeuwzee ondergaan,
 Even als de dobberende wrakken
 In de kolken van den Oceaan.
 Lente's jaardag keert; maar 't is 't verjaren
 Van een doode, slapende in haar graf:
 Weenend moogt gij op haar tombe staren,
 Ach, zij werpt het lijkgewaad niet af.
 't Is één Woest-en-Ledig om u henen,
 Of hier nooit een grasjen had gebloeid,
 Droever dan de puinhoop, op wiens steenen
 Toch het klimop der Herinnring groeit.
 Droeg deez' Scheppings-bladzij', dicht beschreven,
 Meê heur bloemenletters, wit en rood,
 Zie, Gods handschrift is er uitgeweven....
 Slechts de zegelstempel van den Dood!
 Waar, o zonne! zijt gij heengevloden?
 Naar de keerzij' dezer wildernis:
 's Waerelds weêrhelft heeft u opontboden,
 Nu haar rouwtijd doorgeworsteld is.
 Maar als zij, na lange krachtsvervaling,
 Pas door u verjongd werd, herbezielt,
 Ziet! in ijs en onweêr keert de balling,
 Die weêr vijftien jaar uw werk vernielt!

Zoo hier de Menschheid leven moest,
 het leven werd haar sterven!
 Een herberg vond ze, een woning niet,
 gedoemd tot rustloos zwerven.
 Waar toe met steen en kalk gezwoegd
 aan hutten en paleizen,
 De lendnen immer opgeschort,
 gereed om weg te reizen?
 Gereed om alle vijftien jaar
 aan ándre waereldhoeken
 Een bete broods, een bulster stroo,
 een straaltjen lichts te zoeken?

Mij dunkt, ik zie de karavaan
dier eeuwige Nomaden,
Met luttel have, en ploeg, en spâ
en — zwaarder zorg beladen!
Halfnaakte kindren op den rug
der moeders; dorre grijzen,
Die, stromplende op den pelgrimsstaf,
d'aalouden reiskoers wijzen;
Lang door de kranken nageschreid,
die onder weg bezwijken —
Een weg, geteekend met een lijn
van onbegraven lijken!
Ik zie ze trekken, altijd weêr,
als dichte sprinkhaandrommen!
Wat dalen in- en uitgestapt,
wat zeën doorgezwommen!
In 't eind, de pinnen uit den grond!
de tenten uitgevouwen!
Geworsteld met de gierigheid
der dooiende Landouwen!
Gewoekerd met den korten Dag
van vijf gewiekte stonden,
Die d'arbeid storen, in zijn vaart
door tastbren nacht gebonden.
Als stroomen, naadrend van alom
in onweêrhouden bruizing,
Zoo vloeien al de takken saam'
der bonte Volksverhuizing.
De stammen hoopen zich op één,
in hongersnood en toren,
Elkaâr betwistend elke bron
en d'eersten handvol koren!....
Neen, hier geen saamgeschakeld snoer
van koninklijke steden,
Met nijvre dorpen geschakeerd,
gebouwd op tucht en zeden!
Geen Volk, vereend door één belang,
dat rechten deelt en plichten,
Met vriendenhaard en huisaltaar
die de armste hut verlichten!
Verbrokking hier van Gave en Kracht;
een Vreemdlings-oord der tranen:

Barbaarschheid in haar middernacht —
Wandalen en Alanen!

Neen, wij kunnen niet verscheuren
Wat ons God heeft ingeplant,
Wij, uw zegen niet verbeuren,
Liefde tot het Vaderland!
Zwerven elders heidenhorden
De Aarde rond in wilde jacht,
Dierbaar zijt gij ons geworden,
Erfgrond van ons Voorgeslacht!
Ons, der Vaadren schuldenaren
Voor den bloedstroom in onze aâren,
Voor de vruchten van hun zweet,
Van hun leven en — hun leed,
Die wij op hunne asch vergaaren!
Immer blijft het Land ons lief,
Waar we een teedre Moeder vonden
Die ons tot de doopvont hief;
Waar onze eerste schreden stonden,
Waar voor 't eerste werd gesmaakt
Wat een ziel gelukkig maakt!
't Land is 't, waar uw gretige ooren
De allereerste klanken hooren
Van het groote Lofakkoord:
Waar ge, op groene zooden, luistert,
Wat het praatziek windtjen fluistert
Van zoo menig lustwarand
In der Feën wonderland;
Waar gij, door de bladgordijnen
Van de hooge linden heen,
De eerste starren ziet verschijnen,
En ze toeknikt, één voor één;
Of, nieuwsgierig, 't oog laat dwalen,
Als daar over groene dalen
't Regenwolkjen henenvaart,
Of ge 't plekken kunt bespeuren
Daar de boog der Zeven Kleuren
Met zijn voeten rust op de aard;
Waar ge dartelt, waar ge kout,
Met de vlinders die er spelen,

Met de vogels die er kweelen,
 Met de boomen van het woud;
 Waar het zalig lentgenot
 't Jonge bloed zoo snel doet woelen,
 Bij een onbestemd gevoelen:
 „God in Alles, 't Al in God!

Neen, wáar ook in later tijd
 's Hemels zegen ons verblijd',
 Onder álle zegeningen
 De eereplaats aan 't éenig Oord,
 Dat ons stéeds heeft toebehoord,
 Oud — als de oudste erinneringen!
 Doodt de Heidensche Saturn
 Al zijn kindren, wij bewaren
 In Herinnrings marmren urn
 De assche hier der schoonste jaren!
 Want hier hebben we u doorleefd,
 Paradijs der Jonkheids-droomen!
 't Zijn nog altijd de eigen boomen,
 Door wier kruin de Godstem zweeft,
 Eens door 't schuldloos kind vernomen;
 En geen plekjen, wáar wij komen,
 Dat niet zijn geschiednis heeft:
 De eerste Poëzy van 't harte,
 't Morgenlicht van 't Ware en Schoon',
 Stralend van den Hemeltroon;
 Eerste Liefde's vreugde en smarte,
 Eerste Glorie's lauwerkroon!
 Hier-slechts, waar de geest ontwaakte,
 Voedsel vond, zijn banden slaakte,
 Rijpt de gave, wast de kracht!
 Tucht en Orde houdt er wacht,
 Handhaaft de Éenheid in 't Verscheiden',
 Sluit in allen de enklen in,
 En maakt vorst en dienaar beiden
 Zonen van één Huisgezin!
 Hier, waar wij de kindren kenden,
 Kennen wij de menschen! Hier
 Zien wij een Heilig Albestier
 't Rad van 't schijnbre Toeval wenden :

Want der Menschen loon en lot
 Zien we er worden uit — hun werken.
 Elders — zien wij d' Eeuwig-Sterken,
 Den Jehovah-Zebaoth:

Hier — een Alvoorzienig God,
 Liefde-, Licht- en Levensader,
 Onze en onzer kindren Vader!

Ons geen stâage Pelgrimsbaan,
 Immer wêer naar vreemde kuste!

Waar ons wiegjen heeft gestaan,
 Toen ons de eerste sluimer suste,
 Mogen we eens ter laatste ruste

Tot der oudren slaapstêe gaan!

Waar wij de eêlste banden vlochten,
 Onze beste werken wrochtten,

In de sfeer die God ons gaf,
 Waar wij menschen worden mochten, —

Kniele 't Nakroost op ons graf,
 Dekke zacht ons 't lijkgesteente,
 Wekke eens de Engel ons gebeente!

Moederaard, die ik verliet!

Neen, úw kind behoort hier niet.

Voor onze' aanleg uitgelezen,

Anders, moet die Waereld wezen,

Die ge als Meerdere hulde biedt!

VIERDE ZANG.

JUPITER.

Wie ziet daar uit heur verre sfeer,
Van zacht-geel licht omgloeid,
Waar 't goud in 't zilver vloeit,
Op onze Zonnekindren neêr,
Als vergt zij aller hulde en eer?
Wêl mag zij 't vergen, Reuzenster,
Verkoren Hoofdplaneet,
Die naar den God der goden heet,
Gekroonde Jupiter!
Als ooit de Zon heur troon verliet,
Zij erfde troon en rijksgebied!
Als de Almacht dit gevaart'
In vijftien-honderd stukken sloeg,
Ware elke gruizel groot genoeg
Een herberg voor onze Aard'!
Maar dat verhoede
De Alwijze en Goede!

Want hier — zou Hij 't blijven voor schepslen als wij?
Zie opwaards! de zon drijft in wolken voorbij,
Een hoornen lantaren, zoo glansloos, zoo droef,
Den grond nauw beroerend van de eindlooze groef,
En kòn zij 't, wat bracht zij voor wisseling aan
Op 't vlak van een Bol, die nauw helt op zijn baan?
Hoe lang en hoe ver zich deez' waereld bewoog,
Haar polen staan pal, éen omlaag, éen omhoog.
Zie! ginder een Winter, van eeuw en tot eeuw
Stom, roerloos, versteend, op zijn praalbed van sneeuw.
Of elders, een blijvende Lent', maar een beeld
In doodverf: geen licht dat er kleuren penseelt!
Hier, 't Immer-Onvruchtbre, in een doodskleed gehuld

Ginds, de Eeuwge Belofte, die nooit wordt vervuld!
 Woont elders een Zomer, hoe rijpt hij zijn kruid?
 Hoe stooft, in de scheemring, die Halfzon zijn fruit?
 En vraagt hij nooit zorgen, en geeft hij altijd,
 Dan bloeit hij niet op uit het zweet van de Vlijt;
 Dan dooft hij des Arbeids bezielende sprank:
 Die maait zonder zaaien, geniet zonder dank!
 Traag, treurig Éentonig! te vaker herhaald,
 Nu telken vijf uren de Dag is gedaald!
 Te langer gerekt, waar de dansende Horen,
 Bij maanden van jaren, de vleuglen verloren!

Kon tòch misschien het kroost der Aard
 Die wijde Waereld wél bevolken?
 Het andwoord geven de wolken,
 Op eenmaal dreigend saamgegâard
 En vliegend in wilde vaart!
 Wat doet den hemel kraken,
 Den bodem golven onder mij,
 Of âlle stormen bij 't ontwaken
 Waanzinnig uit hun kerker braken?
 Mijn Leidsman, sta mij bij!
 Wat ooit op Aarde orkaan mocht heeten,
 't Wordt zuiderwind en zéfierzucht
 Bij wat hier rondspookt in úw lucht,
 Gij Stormkaap der Planeeten!

Een storm op 't land! Ik ken zijn stem,
 Maar half gedempt: ik wil hem hooren
 In vollen toren —
 Op onze Antilles vind ik hem!
 Daar rukt hij aan,
 De blinde orkaan,
 Om de aarde met water en vlammen te slaan.
 Daar komt hij, bij wolkbreuk en dondergeluid,
 En slingert zijn stroomende vlagen
 Zijn hoekige bliksemen uit!
 En de Aard, met bang vertsagen,
 Houdt spraakloos d'adem in,
 Rillend bij zijn geesselslagen,
 Een getuchtigde slavin!

Eensklaps op de volle pracht
 Van een Mexikaanschen hemel
 Volgt een Algemeene Nacht,
 Zonder naam of stargewemel;
 En door de eeuwge Lente heen
 Wandelt op eens met verwoestende schreên
 't Aaklige spooksel des Winters:
 Wouden, met steeds jong geblâart'
 Zestig eeuwen lang gespaard,
 Scheuren tot spattende splinters,
 Of tuimlen ontworteld ter aard'!
 Steenen wallen
 Schudden, schokken!
 Torens, kerken
 Wagglen, vallen,
 Kleeplend met de kopren klokken
 Als van schrik!
 Vlijt's en Arbeid's wonderwerken
 Zwichten voor het Recht des Sterken
 In één oogenblik!
 En waar gistren de oogen rustten
 Op een Eden frisch en blij,
 Levendige schilderij
 In een lijst van groene kusten,
 Nu — Verwoesting overal,
 Éen, afgrijslijk, Hinnoms-dal!
 Armen, zonder huis of hut,
 Tot op 't naakt toe uitgeschud,
 Weenen zich het licht uit de oogen,
 Bij de dooden neêrgebogen,
 Dooden, slapende op de straat,
 Zonder kist of lijkgewaad!
 Andren, met bebloede vingren,
 Daar zij 't puin op zijde slingren
 Met een stomme beê tot God,
 Wroeten naar het overschot
 Van een vader, van een broeder,
 Van een gade, van een moeder,
 Van een éenig troetelkind,
 Pas geboren,
 Toch verloren,

't Zij men 't vindt, of niet en vindt!
En het huilen van den wind.

En het woeden
Van de vloedden,
Van de donders, slag op slag
Rollend dat de rotsen schudden,
't Loeien der verschrikte kudden,
Menglende in het wee en ach
Van der menschen rouwgeklach, —
't Klinkt verward door wolken henen
Van stof en steenen
Zijt Gij verschenen,
Gij, Jongste Dag?

Een storm op zee!.... Gij kent zijn macht,
Maar half bedwongen; wilt ge aanschouwen
Hoe al zijn krachten zich ontvouwen?
Ziet toe, wat op de Indische waatren u wacht!

De lucht is klaar:
Slechts hier en daar
Wordt de stuurman een koperen wolkjen gewaar,
Een rosse damp, met vogelvlucht
Voortijlend door de lucht....
Tot op eenmaal 't azuur van den hemel verbleekt,
En een huivring de golven doorbeeft,
Bij een aaklige stilte, als de rechtzaal doorzweeft,
Eer de vierschaar het doodvonnis spreekt.
Daar schiet onverwachts van het broedende Zuid
De boô der Vernieling, de Wervelwind, uit.
Daar rollen op eens op d'ontroerde' Oceaan
Vijf, zes hooge baren, als bergketens aan,
Door diepten gescheiden, zoo zwart als het graf,
En schuddend het schuim als lawinen zich af,
Zich heffend, zich krullend, een muur van kristal,
Voorover zich stortend, met dondrenden val!

Ei, ziet nu die schepen,
Geharnaste ruiters der waatren weleer,
Uit koperen monden gebiedend van veer'!
Zij trekken niet langer hun glinstrende streepen
Op 't spiegelglad meir,

Benard nu, benepen,
Gesold op en neêr!

De bliksem slaat in, en met daavrend geweld,
Geknakt als een riet, ligt de mastboom geveld.
Nog wappert het fokzeil: 't vliegt weg in den wind,
Als speelgoed, gerukt uit de hand van een kind.

Aan flarden de touwen!

Aan stukken het roer!

Gewoel en rumoer,

Geroep van den vlootvoogd, gejammer der vrouwen.

De loeiende golven bespringen 't verdek,

Aan bakboord, aan stuurboord, en spuiten door 't lek.

De vijand is boven, de vijand is onder,

Alom is de vijand!.... Vergeefs gaat de pomp!

Het schip helt op zij', een ontredde romp!

Éen snijdende gil, overstemd door den donder —

Nog even een stip —

Voorts, niets meer dan — de Afgrond!.... Gezónken is 't schip!

De zee heeft hare offers bedolven;

En woest als een leeuw die daar hurkt op zijn buit,

Zoo schudt zij heur druipende golven,

En brult haar verwinnings-kreet uit!

Toch, de storm op het Land, en de orkaan op de Zee,

Drijven over. Dan keeren de kalmte, de vrêe!

En straks bloeit weêr de kust; 't nieuwe woud vult zijn kruin;

De oude steden staan op, als verjongd uit heur puin;

En de spiegel der zee keert glimlachend terug,

Of er niets waar' gebeurd, zonder breuk, zonder rimpel,

En weêr scheert haar het schip, als de zwaluw zoo vlug,

Met den wind in zijn zeil en de zon op zijn wimpel!

Want de spin boet heur web, en de Mensch heelt zijn werk...

't Leven is den Dood te sterk!

Maar op deze Jupiter

Nooit de ruste, nergens vrede!

Stormen, stormen, heinde en ver'

Met een onverzoenbre vrede!

En, zóó soms de krijg verpoost,

Wie is hij, die wêlgetroost

't Hoekjen van den haard zal bouwen,
 Stéeds de dreiging boven 't dak?...
 Arme vogel, aan wat tak
 Kunt ge uw nestjen toebetrouwen?

Sombre Planeet!
 Immer in dreigende wolken gekleed,
 Jupiter waardig,
 Houdt gij uw stormen en vuurpijlen vaardig.
 Had' ooit het lot
 Hier ons verwezen,
 Machtige God!
 Werdt Ge als de Liefdrijke God nog geprezen?
 Lieten wij 't los,
 't Schrikbeeld des grammen
 Heidenschen Gods,
 Slingrend ter wrake zijn doodende vlammen?
 Toornige schimp
 Grauwte op zijn voorhoofd, van rimpels doortrokken;
 Schudt hij de lokken,
 De Eeuwige Olymp.
 Davert, en bleek in hun schuilhoek gevloten,
 Siddren de goden!
 Menig geslacht
 Heeft zich den Schepper niet anders gedacht.
 Rolde de donder, dan brulde Zijn toren,
 Flitste de bliksem, dan snerpte Zijn roê!
 't Schepsel stak, angstig, in wanhoop verloren,
 Smachtend de machtlooze handen Hem toe.
 't Onheil te weeren?
 De Almacht te ontwapnen? den bliksem te keeren?
 „Dwaasheid!” vooruit was dat vonnis geveld.
 Honende kreeten
 Begroetten den Held,
 Die zich het waagstuk het eerst zou vermeten.
 Toch was dat waagstuk geen schennige waan,
 Koortsig in 't brein van een Titan ontstaan.
 Denken en trachten,
 Studie en strijd,
 Slaaplooze nachten,
 Hadden 't doen rijpen, gebeden 't gewijd.

Ziet, daar verschijnt hij, de Ontdekker! Zijn oog
Blikt naar omhoog:

„God der Natuur! o bekroon mijn verlangen!

„Gij die het weet, geen zelfzuchtige wensch,

„’t Heil van den Mensch,

„Prikkelt mijn streven.” — En ’t doodsbleek der wangen
Wordt van den vuurgloed der geestdrift vervangen.

„Herwaards de stang!”

En daar verschijnt ze — als de Koperen Slang,
Voor wie gelooven

Teeken des heils — op den Tempel, daarboven!

Hoog van den nok, als beschermd door het kruis,

Doet hij de strook langs het Heilige Huis

Nederwaards slingren,

Dalen in de aard,

Waar zij zich vastklemt met ijzeren vingren...

’t Volk staat nieuwsgierig in ’t ronde geschaard:

De ouden van dagen

Schudden het hoofd, en met spottende vreugd

Schatert de jeugd.

’t Is een gemurmél van klagen en vragen:

„Zal dan een mensch aan een draad van metaal

„Vangen en dwingen den hemelschen straal?

„Voerde niet de enkele hand van een kind

„Eerder den woedenden leeuw aan een lint?

„Majesteits-schennis!

„Onrijpe vrucht van den Vloekboom der Kennis!

„God zal het wreken: Hij komt ten gericht!”....

Ziet toch, daar schemert

Eensklaps het licht:

’t Onweêr rukt nader — het wandelt en wemert

Boven de Kerk,

Lokpunt der wolken van ’t zwavelig zwerk!

Hoort! zij ontploffen:

’t Bliksemvuur blaakt!

Daar volgt een slag, waar de hemel van kraakt —

’t Heiligdom Gods is getroffen!....

Dicht naar den muur stuwt de menigte, en ziet —

Daar is wel waarlijk het wonder geschied!

’t Vuur van den bliksem, de elektrische stroom,

Is door den leider gevoerd aan den toom,

Om zich te ontladen

Diep in den vochtigen bodem beneên,
 Zonder tot zelfs aan het spinweb te schaden,
 Vlechtend heur draân over 't bliksempad heen!....
 Daar leeft een God, die den heldenmoed loont;
 Franklin! uw naam is voor eeuwig gekroond.

Maar in déze Stormwoestijn
 Waar de stralen eeuwig kruisen,
 Zou de Kunst onmachtig zijn!
 In wat kazamatten-kluizen
 Bomvrij tegen 't haaglend vier
 Moesten hier
 De strijders huizen!....
 Of, is 't waarheid, staat mijn voet
 — Als op aarde werd vermoed —
 Hier aan d' ingang eener Waereld,
 Half nog schuilende in den vloed,
 Chaos, die nog gist en dwaerelt,
 Wachtend, zooals de Aarde eenmaal
 Na dat allereerst: „Er worde!”
 Op den geest der heilige Orde,
 Op des Levens zonnestraal?
 Waaïen zuiverende stormen
 Over de oppervlakte heen,
 Waar onzeekre Levensvormen
 Komen, gaan, te zwak, te klein, —
 Niet verdelgd, verdaagd alleen?
 Arbeidt hier een Godsgedachte
 Die pas half verwerkelijk is?
 Zoekt ze een vorm? Ontvouwt de Almachte
 Straks hier Zijn geheimenis?....
 Als de vrucht in heur omwindsel,
 Kiemt een Paradijs misschien
 In dit onvolwrocht beginsel,
 Reeds voor 't Godlijk Oog te zien!
 Want — elk aangevangen Leven,
 Schijnbaar reeds 't verderf ten buit,
 Rijpt, en treedt zijn doodcel uit
 Om in 't eind zijn vrucht te geven!

Hartverkwikkend woord,
 Woord van troost en vrede!
 'k IJl bemoedigd voort,
 Want ik draag u mede.
 Hier, maar ook op Aard',
 Waar veel stormen varen,
 Waar we op raadslen staren,
 Zijt gij schatten waard!

Vaak in 's harten grond
 Wil een Lied beginnen:
 Eensklaps zwijgt de mond
 Voor d' orkaan daar binnen.
 Hoe toch — 'k weet het niet —
 Is hij opgestoken?
 Halfweg afgebroken,
 Sterft vaak 't Beste Lied!

Vaak aan d' eêlsten boom
 Komt het Bloesemknopjen
 Met een stillen schroom,
 Drinkt het morgendropjen,
 Vangt wat licht en lucht,
 Maar — de stormen knallen:
 't Bloemtjen is gevallen,
 't Rijpte nooit tot vrucht!

Vaak met wee en smart
 Wordt een Kind geboren;
 Maar dat jonge hart
 Laat geen polslag hooren.
 't Kwam alleen, o Dood!
 Uw geheimnis leeren,
 Om tot de aard te keeren
 Uit den moederschoot!

Zijn er in 't verschiet
 Elyzeesche dreven
 Waar 't gebroken Lied
 Zingend zal herleven?

Waar de Bloem zich windt
 Uit verstorven stengel?
 En de bloeiende Engel
 Uit het doode Kind?

Neen, Vernietiging
 In Gods Rijk is logen!
 Wat bestaan ontfling,
 Wordt voor 's Makers oogen,
 En wat wordt, zal zijn.
 Niets gaat ooit verloren,
 Eeuwge! uit Uw tresoren:
 Slechts de Dood is schijn!

Moederaard, die ik verliet!
 Neen, úw kind behoort hier niet.
 Voor ónze' aanleg uitgelezen,
 Anders, moet die Waereld wezen,
 Die ge als Meerdere hulde bied!!

VIJFDE ZANG.

MARS.

Gelijk wanneer een moedig Emigrant,
Den vrekken grond van zijn geboort' begevend',
Zich opmaakt naar een beter Vaderland,

En nu, d' Atlantische' Oceaan doorstevend',
Vele eilanden in 't ronde ziet verspreid,
Maar rustloos naar zijn El-Dorado stevent:

Dus, wenschend naar een Land der Heerlijkheid,
Doorklief ik, op de onzichtbre wiek gedragen,
Het ruim dat Mars van Jovis kogel scheidt.

Wat zwerm van waerelden, die 'k op zie dagen,
Doorwandelt heel die schijnbre woestenij,
Hier — 't dampomhulsel over 't hoofd geslagen,

Ginds — flikkerend in zilvren feestkleedij!
Als kindren, die in wedloop zich verblijden,
Omdansen zij de Zon in lange rij,

Soms paar aan paar; dan van twee andre zijden
Allengskens naadrend, tot ze elkanders baan! —
Ten slotte in 't aangewezen punt doorsnijden,

En weêr, voor eeuwen, uit elkander gaan! —
Wat wil dat eindloos zoeken, volgen, vlieden?
Wat schudding, wat vijandige vulkaan

Verbrokkelde tot kleine asteroiden
Ontzachtlijke Planeeten? En wannêr?
En welk een herberg kunt ge ons menschen, bieden?

Gij, zwerfsters! Waereldgruizels! of veeleer
 Bouwstoffen voor nog latere Planeeten,
 Maar nu, voor ons, koloniën, niets meer,

Te klein vaak om een koninkrijk te heeten! —

Als gij het menschdom splitsen moest, de band
 Der Eenigheid lag van elkaâr gereten:

Geen volken reikten zich de broederhand,
 Gescheiden door een kloof, niet te overkomen,
 Elkâar voor immer vreemd, hoe nauw verwant!

Vaartwel! Bij u is 't Land niet mijner droomen!....

Zelfs Gij niet, die daar vonkelt, rood als 't bloed
 Dat hij, wiens wreeden naam gij draagt, doet stroomen,

Gij, Mars! — Geen hope spelt uw purpergloed!
 Wel zweemt gij 't meest naar onze Moederaarde,
 Toch heeft ze in u haar Meerdere niet begroet.

Gij hebt haar sneeuw — maar ook haar bloemengaarde?

Haar winter, twéevoud — ook haar zomerpracht?
 En zoo ge in starrenglans haar evenaarde, —

Haar schoone Zon, met vólle levenskracht,
 Die mist ge, bij twee-derden van haar stralen,
 Door Warmte en Licht ten hálven slechts bedacht.

Zij kon, met al uw heuvelen en dalen,
 Tot zevenwerf u bergen in haar schoot....
 Uw eigen kroost moog' vrolijk ademen,

Voor Tellus' kindren hebt gij plaats noch brood!

Tellus' kindren al te saam'
 Moeten op één Waereld wonen.
 Al haar dochteren en zonen
 Heeten naar heur Moedernaam.
 Hoe verscheiden, één Geslachte
 Zijn ze, één enkele Godsgedachte,
 Één onsterflijk Schepperswoord,
 Levende in millioenen voort!

Niet naar menschen, uitverkoren
 Uit die allen, 't kleiner deel,
 Maar den Mensch, als een geheel,
 Is des Aardrijks kroon beschoren.
 Schoon in andre lucht geboren
 En door berg en zee gesplitst,
 Naar wat ras of stam ze heeten,
 Uit de groote Volkren-keten
 Kan geen enkle schalm gemist.
 Andre krachten en talenten,
 Waar een eigen aart in speelt.
 Zijn elk hunner toebedeeld.
 Op zich-zelve slechts fragmenten,
 Maar veréend, des Menschdoms beeld.
 Zoo, wilt gij het Huis aanschouwen,
 Waar de koning troonen moet,
 Laat den wakkren Meester bouwen
 Uit der schuren overvloed,
 Laat hem heel die mijn van steenen.
 Heel dat woud
 Van eikenhout,
 Tras en marmer, lood en goud,
 Naar zijn Ideaal veréenen!
 Straks is 't al naar aart en eisch
 Welgeordend saamgesloten,
 En als uit één stuk gegoten
 Praalt het Koninklijk Paleis.

Uit der Menschen duizendtallen
 Leeft niet-één
 Zich-zelf alleen:
 Dus de Volkren, groot en klein
 Allen zijn bestemd voor allen!
 Daarom moeten ze eens elkâar
 Naadren kennen en waardeeren,
 Liefde leeren, Leven leeren,
 Als één Priestervolk des Heeren
 Offrend op één dankaltaar —
 Louterend elkanders waarde,
 Ruilend, bij het goed der aarde,
 Al den schat van Hart en Geest,

Kennis, Kunsten, Gunsten, Gaven,
 Die ontwikkelen en beschaven,
 Diensten, Deugden allermeeft!

Waarom dan, zonen
 Van 't zelfde Huis!
 Nog Burgeroorlog
 En Krijgsgedruisch?
 Wat meet ge elkander
 Vergramd van ver',
 Den naam benijgend
 Dier Roode Ster,
 Met vlammeende oogen
 En tandgeknars
 De vaan ontplooiend
 Van d' ouden Mars?
 Bij plaats voor allen
 En brood voor elk,
 Wat leêgt de Hebzucht
 Den zwijmelkelk,
 Totdat zij, dronken
 Van overmoed,
 Den greep durft wagen
 In 's broeders goed?
 Waarom der Lafheid
 Den moed geborgd,
 Waarmeê de schakal
 De lammren wort?
 Is 't staa! de Waarheid,
 Die 't pleit beslecht?
 Staaft zeker Onrecht
 't Onzeker Recht?....
 Waar boos beginsel
 Den Krijg bereidt,
 Daar wijkt de Tucht voor
 De Oneerlijkheid.
 Waar schaamtlooze Eerzucht
 De vaandrig is,
 De Wraak trompetter
 Aan 's legers spits, —
 Zijn âlle Driften,

Vergroofd, ontaart,
 Het trosgeboefte
 Van 's legers staart!
 Zie, achter Caesar,
 Die 't zwaard ontbloot,
 Op valen klepper
 Altijd — de Dood!
 Verwoesting, slaande
 Met de eigen vlerk
 Gods schoone Schepping
 En 's Menschen werk:
 Kartouwen, flikkrend
 Van bliksemglans,
 Den maatslag gevend
 Ten doodendans;
 De kogels, vallend
 Zoo dicht als snel,
 De dobbelsteen
 Bij 't vreeslijk spel,
 Dat duizend levens,
 Bedwelmd, verwoed,
 Te-samen spelen
 Om 's harten bloed!
 De paardenhoeven
 In 't knikkend graan,
 En hof en boogerd
 In 't vuur vergaan!
 Of, waar de gruwel
 Van 't blind Verderf
 Niet doortrok, eenzaam
 't Ontvloden erf:
 De wieg — verlaten;
 De haard — in de asch;
 De dierbre drempel —
 Begroeid met gras;
 Wel wit om te oogsten
 't Gezegend land,
 Maar om te zaamlen
 Geen enkele hand:
 De vrucht verrottend
 Aan eigen tak;

De zwaluw tijlpend
 Op 't eenzaam dak!
 Alom de Wanhoop
 In de enge borst;
 Gestremd de Handel:
 De Vaart geschorst;
 Verjaagd de Muzen:
 Slechts de éene kunst
 Der Menschenslaching
 In vloekbre gunst!
 Het Huis des Heeren
 Een moordnaars-hol:
 De schuren — ledig,
 De graven — vol;
 Veel duizend harten
 Voor immer stil,
 Gedood op 't outer
 Van éenen wil!
 Voor éene paerel,
 Wier tranenglans
 De kroon moet cieren
 Eens Dwingelands,
 De hoofd- en hoeksteen
 Van Staat en Huis,
 — De Burgervrede! —
 Verschopt tot gruis,
 In minder uren
 Ter neêrgeveld
 Dan eens in jaren
 Van rouw hersteld!....

Gij, Waereldgrooten,
 Wier pennetrek
 Den Krijg ontketent
 En 't bleek Gebrek!
 Of gij, Beroerders
 Van 't morrend Volk,
 Gelijkheid preêkend
 Met toorts en dolk!
 O, zoo 't Geweten
 Nog in u leeft,

Droomt gij geen droomen,
 Waar 't hart bij beeft,
 Waarbij geen sluimring
 Op de oogen strijkt,
 En de Engel troostloos
 Van 't sterfbed wijkt?....
 Wannéer, bij 't rijzen
 Der Vrede-zon,
 Wordt gij vernageld,
 Gij, laatst kanon?

Wanneer? — Als de Astrea der Toekomst kan komen,
 Een Gouden Eeuw scheppend uit de Eeuw van het
 Vernielend de geessels en knellende toomen, [Goud,
 Daar ze eindelijk den Mensch geestlijk-mondig aanschouwt.
 Wanneer? — Als geen Vorsten de les meer behoeven,
 Dat de Eeuwige Rechter reeds vonnist op Aard,
 En iets van de Wet der vergelding doet proeven,
 Waar de opstand verschijnt met de weegschaal en 't zwaard.
 Wanneer? Als de Vrede geen Volken zal schaden.
 Geen schimmel der Traagheid een Kracht meer bedekt,
 Nu vaak door een schok tot verheffende daden,
 Karakter-ontwikkeling, nieuw leven, gewekt.
 Tot zóolang verdraagt een Alwijze Genade
 Den Krijg, mede een dienaar dier Almacht gesteld,
 Die 't licht uit den nacht lokt, het goede uit het kwade,
 Den Bileams-vloek tot een zegen versmelt.
 Hoe menige worstling, die bloed kost en tranen,
 Bestuurd door de Hand die den draad houdt des lots,
 Moest wegen op nieuw tot die Omwentling banen.
 Die 't Heidendom inlijft in 't Koninkrijk Gods!
 De bres, door 't kanon in den ringmuur gedreven
 Die China's vierhonderd millioenen omgaf,
 Werd zij niet de deur voor den Bode van 't Leven,
 Die 't doodsgebeent' wekt in 't reusachtige graf?
 Heeft zij op Caprera geen waarheid gesproken,
 Die juichstem: „Niet vruchtloos, Italië! is uw strijd:
 „Uw zwaard heeft de boeien des Bijbels gebroken:
 „De Bijbel zij 't zwaard, dat Italië bevrijdt!”
 Heeft Neerland niet ook tachtig jaren gestreden
 Voor 't Vrije Geweten, het Heiligste Goed?

Zoo wij niet, de Kindren, ten brandstapel treden,
 De vlam werd gebluscht door der Vaderen bloed!
 En wee over 't Volk, zoo verlaagd en verloren,
 Dat niet, waar het aankomt op 't Eenige en 't Al,
 Op 't heil zijner ziel, een: „God wil het!” doet hooren
 En grijpt naar het zwaard! Het is rijp voor den val

Maar toch, het kwade, al diende 't Hooger Macht
 Ten goede een tijd, kan niet onsterflijk wezen!
 Éens komt er. mogelijk kiemt reeds, een Geslacht,
 Dat de oude wond der Menschheid doet genezen!
 Dan zal die roode glans van broederbloed
 In 't purperkleed der Koningen verbleeken;
 Verzoenings-Engel met een vrede-groet
 Wischt van der Volkren voorhoofd 't Kaïns-teeken.
 Het oordeel, dat nù fluistrend wordt gehoord,
 Gewetens stem, roept luide uit aller monden,
 En de Oorlog, zonder lauwren nu: de Moord,
 Wordt enkel nog bij 't woudgediert' gevonden!

O, dat niet spade uit eigenbaat geschied',
 Wat, nu reeds, vrije liefde's werk moest wezen,
 Eer de immer-nieuwe vonden op 't gebied
 Van 't Naaldgeweer de Heerschers-zelf doen vreezen!
 Eer 't dwaasheid werd, voor tonnen schats een heir
 Te wapenen met doodelijke roeren,
 Als onverwachts de Vijand morgen weer
 Een nieuw geschut, nog doodlijker, zal voeren!
 Eer 's Legers bloem misschien voor d'eersten maal
 Een aanval ducht, die in vier, vijf sekonden
 Uit tienmaalduizend trompen van metaal
 Met even zooveel schoten dreigt te wonden;
 Ja, die wellicht — wie weet? — op seekren dag
 Een laatst, helsch Werktuig schept, door stoom gedreven,
 Dat door geledren heenstormt, en den slag
 Beslist vóór nog één sabel is geheven!

Geen heldenstrijd, maar ook in 't heldenhart
 Geen prikkel meer tot Dapperheid, zoo 't wapen
 Machine is, dat uit ongenaakbre vert'
 De massa's doodt als weereeloze schapen,

Geslagen door des hemels bliksemvuur,
 Doorhageld als een schietschijf! — Met het blusschen
 Van krijgs-moed dooft de krijgs-lust te éener uur;
 En enkel Turken nog en woeste Russen,
 Beneveld door hun priestren, staan bereid
 Om lijdlijk 't moordend schot in 't hart te ontvangen....

Aldus wierd de Oorlog een onmogelijkheid,
 In 't net van eigen gruwzaamheid gevangen....

Neen! zoo moet hij niet eindigen! Niet dús
 Een schandedood, laag en gedwongen, sterven!

Geef hem een eerlijk graf, o Genius
 Der Menschlijkheid! Nu hij nog kan verderven,

Nu hij nog machtig is. sla hem in band,
 Vernietig hem, vrijwillig, voor de Poorte

Des Vredes, als een heilige offerand
 Der Liefde, en — groet des Waerelds weérgeboorte!

Och, of die blijde Morgenstond

Welhaast de wolken kliefde!

Verhaast hem, gij, die vrede vondt!

Met woord en voorbeeld Hem verkond,

Den Grooten God der Liefde!

Eerst in den eigen, engen kring

Waar u de Alwijsheid plaatste,

Straks door heel 's Waerelds ommering,

Geen vijand meer of vreemdeling:

Wat Mensch heet, is uw Naaste!

Het Rijk van Waarheid. Liefde en Licht,

Met al zijn hemelschatten

Op Aard en voor heel de Aard gesticht,

Moet ál heur kroost omvatten;

Het moet, verbreid naar wijd en zijd,

Zijn zegeliedren zingen —

Slechts dát is de éenig Goede Strijd,

Waar de eélste kracht aan mag gewijd

Van al Gods keurelingen!

En daarom, trekt in Gods naam uit,

Gij Evangelieboden!

En wekt, waar gij de Paasklok luidt,

Het leven uit de dooden!

Werpt d' eeuwig-goddelijken straal
 In 't hart van wilde en kannibaal,
 Tot elke nieuwe leerling
 Op zijne wijz' de daad herhaal'
 Van uw Zuidzee-bekeerling,
 Die, als geen inkt hem overbleef,
 Zijn buskruit vloeibaar maakte,
 En daarmee d' eersten Lofzang schreef
 Hem die zijn banden slaakte,
 Dus meê d' aâlouden Moord verdreef,
 En speer en lans versmeedde
 Tot sikkels van den Vrede!
 En daarom, zet uw arbeid voort,
 Zeeploegers, jonger helden,
 Gij, kroost van Tasman en de Noord,
 Wien de erfnis van hun roem behoort
 Op alle watervelden!
 Vangt, waar u de innigste aandrift riep,
 Gods adem in uw zeilen,
 Om waar nooit meetsnoer zonk in 't diep
 De nieuwe golf te peilen!
 De Ontdekkings-wimpel rijze in top
 Tot tusschen 't ijs der polen,
 En zoek 't laatste plekje op
 Waar broeders zijn verscholen!
 Gij, die Natuurkracht gadeslaat
 En dwingt met uw bevelen,
 Ai, schakelt aan uw tooverdraad,
 Die dwars door lucht en water gaat,
 De verste Heidendeelen!
 Geeft Ruimte en Tijd een nieuwe wet,
 Vlecht, daar gij berg en bosch verzet
 Tot de afstand is verdwenen,
 De mazen van uw spoorwegnet
 Om 's Aardrijks kogel henen!
 Zendt zóo met bliksemsnelle vaart
 Het Woord gevleugeld over de Aard!
 Brengt Volkren aller namen,
 De punten van uw Waereldkaart
 Als op één punt te samen!
 Zoo trekk', tot onverpoosd verkeer

De Pelgrimaadje heen en weër,
Gezegend Vreëgezantschap!
Totdat — het Groot Gezin in 't end
Het Recht herstelt en 't Heil erkent
Der Bloeds- en Godsverwantschap!

Moederaard, die ik verliet!
Neen, ùw kind behoort hier niet!
Voor ònze' aanleg uitgelezen
Anders, moet die waereld wezen,
Die ge als Meerdere hulde biedt! . . .

ZESDE ZANG.

MERKURIUS.

Toen Dante, op zijn onsterfelijke tocht,
Zeeghaftig uit d' Inferno opgestegen,
Het Tweede Rijk, den Loutrings-berg bezocht,

Gebeurde 't hem, dat hij, in slaap gezegen,
Bij 't eerste kriecken van den nieuwen dag,
Als Zinlijkheid en Stof zoo zwaar niet wegen,

Op eenmaal in den droom een aadlaar zag,
Op gouden pennen aan den hemel drijvend,
En schijnbaar dalend zonder vleugelslag.

En 't was welhaast, of hij, een kring beschrijvend,
Maar snel gelijk de bliksem nedervloog,
En d' andren Ganimeed, van schrik verstijvend,

Meêvoerde tot de Sfeer des Vuurs omhoog;
En 't kwam hem voor, dat ze in de vlammen stonden,
Wier pijn den slaap deed wijken uit zijn oog.

Als had ik meê dat alles ondervonden,
Zoo sta ik, als uit diepen slaap ontwaakt,
Hoog op een Berg. De starren zijn verzwonden

In 't flikkerlicht, waarvan de hemel blaakt.
't Is of ik in een zee van vlammen wade,
Waarbij mijn dorre keel een smartkreet slaakt.

De hand voor 't oog, daar ik in 't zweet mij bade
En van ontzetting beef, sla 'k boven mij
Een stralenschietend Vuurverschijnsel gade.

Dat is de Moederzon! — maar zóo nabij,
 Als geen der waerelden haar ooit ontwaarde.
 Als 't kopren schild eens Titans vonkelt zij,

Zes malen grooter dan de zon der Aarde,
 Bij tienmaal sterker licht en feller gloed
 Dan ze ooit in Sahra's blindend zand vergaarde.

Gij, onbekende Dwaalstar aan mijn voet!
 Wie zijt gij, dat gij 't harden kunt en leven? —
 Wat noemen ze u Mercurius?.... U moet

De naam van Purgatorio gegeven!

Ze is heerlijk, des Levens
 Weldadige bron,
 Planeeten! uw moeder,
 De alvoedende Zon,
 De sints zestig eeuwen
 In eindlooze jeugd,
 Rijk, mild, als in Eden,
 De Waereld verheugt.
 Ze is Gods Profetesse,
 Zijn Blik, waar ze straalt,
 Die daaglijks het wonder
 Der Schepping herhaalt.
 Is 't Licht niet Gods eerstling?
 In 't oost breekt het door:
 Een zilverstreep teekent
 Zijn bliksemend spoor.
 Bij 't krimpen der schaduw
 Klimt de Aarde uit heur graf:
 Daar scheiden de waatren
 Van waatren zich af!
 Omhoog trekt de sluier
 Der dampende zee;
 De rollende dauwwoik
 Der weide gaat meê.
 Nu spant weêr als gistren
 De hemel zijn tent,
 Nu glinstert, herboren,

Uw blauw firmament.
 Nu groeien, getooverd
 Uit nevel en nacht,
 Uw boomen, uw wouden,
 In wuivende pracht.
 Uw struiken ontluiken,
 Heel 't oude plantsoen,
 Zich tooiend met bloemen,
 Zich plooïend in 't groen.
 Daar vonkelt, een rand nog,
 Het rozenrood wiel
 Van d' Uchtend, daar is zij,
 De Zonne, de Ziel!
 Nu, stemmen alomme!
 Welluidend gerucht!
 Hoor, 't plascht in de stroomen
 Hoor, 't ruischt in de lucht!
 Het vogelchoor klapwiekt,
 En fluit van omhoog
 Het vee en 't gedierte
 Den slaap uit het oog —
 Tot, laatste, schoon de eerste,
 De koning genaakt,
 De mensch, uit den schijndood
 Der sluimring ontwaakt,
 Die nu, als herschapen,
 De zon in 't gezicht,
 De Zeedlijke Waereld
 Beschijnt met zijn licht!

Heerlijkst na de winterdagen
 Wijdt de Dagvorstin,
 't Aadlijk purper omgeslagen,
 't Nieuwe Leven in.
 Langgevangen stroomen vloeien
 Vrij en frank door-éen,
 Slingrend hun gebroken boeien
 Dansend voor zich heen.
 Haastig loopen alle knoppen
 Met een: „Welkom!” uit.
 De Aard, van zilvren vreugdedroppen

Bigglend, wordt de Bruid.
 Harten, dor en koud, gaan open
 Met een nieuwen moed,
 Juichend: „Weder mag ik hopen,
 „'t Leven is nog zoet!”

Waar op de Aardsche kronkelwegen
 Zon is, daar is God!
 En waar God is daar is zegen,
 Troost en zielsgenot.
 Minder dof de traan die wiegelt
 Op 't bedrukt gelaat,
 Als er 't licht der Zon in spiegelt,
 En — naar binnen gaat.
 Minder arm de beedlaars woning,
 Waar de Zon haar goud,
 Rijk als bij den grootsten koning,
 Giet op 't verfloos hout,
 Of met stralend glansgemengel
 't Hoofdje' omkranst van 't wicht,
 Dat daar als een slapende engel
 In het wiegjen ligt.
 Minder blind is zelfs de blinde,
 Wien haar glans omstroomt,
 Waar hij bij zijn groene linde
 Van de Lente droomt.
 Om de lippen van den doode
 Toover't zij een lach,
 Weêrglans van den Hemel, bode
 Van den Eeuwgen Dag !

Maar — in wat plage
 Verkeert de zegen,
 Als Licht en Hette
 Ten toppunt stegen ;
 Wanneer de Kreeft-Zon
 't Hart van Bengalen
 Doorschiet met pijlen
 Van gloënde stralen!
 Heur schijf, ontstoken,
 Van damp omkronkeld,

Gelijk een bloedvlek,
 Die aaklig vonkelt.
 De gantsche Ruimte
 Blaakt als een oven,
 En splijt den bodem
 Met grauwe kloven,
 Als wen de sluipkoorts
 De Moederborsten
 Verdroogt, die 't wichtjen
 Vergeefs doen dorsten:
 Zóo zijn de wolken
 Verdord, zóo droogen
 De beeken, machtloos
 't Plantsoen te zoogen!
 't Sirisa-bloemtjen
 Verbleekt, verschrompelt;
 De lotus krult zich,
 In gloed gedompeld:
 De palm laat moedloos
 Zijn waaiers hangen.
 De lucht mist d'adem.
 Het woud zijn zangen.
 De buffel stampvoet
 Van dorst schuimbekkend,
 Met kopren tong zich
 De lippen lekkend.
 Vergeefs zoekt de ever
 Door 't slijk te woelen;
 Tot steen verhardde
 De drab der poelen.
 Schoon de elefanten
 Den leeuw genaken,
 Hij schudt de manen
 Noch spert de kaken.
 En strafloos mogen
 Des langen kruipen,
 Die naar de schaduw
 Der pauwstaart sluipen.
 Gestaakt is de Arbeid,
 De Vreugd verdorven;
 Hof, Huis en Tempel

Schijnt uitgestorven.
 Vergeefs zoekt, zwoegend
 Door dwarrelwinden
 Vol stof, de pelgrim
 Zijn weg te vinden.
 De helden zijgen
 Ter aarde, en droomen
 — Maar zonder sluimring! —
 Van frissche stroomen,
 Van waatren, springend
 Uit koele bergen,
 Die 't smachtend harte
 Tot wanhoop tergen!....
 Vergeefs de nachten
 Gesmeekt om koelte:
 Ook uit háar wieken
 Doomt de eigen zwoelte,
 Als ging de zonne
 Nooit waarlijk onder, —
 Een vonk, die voortgloeit
 In zwarten tonder!....

En wee, als plotsling
 Het vuur der aarde
 Aan 't vuur des hemels
 Zijn woede paarde!
 Éen sprank in 't drooge
 En — roode vlammen
 Omarmen dansend
 De dorre stammen,
 En vliegen verder,
 De weiden scheerend,
 De bamboes-velden
 Tot asch verteerend,
 Het Rund bestokend
 Met smook en vonken,
 Het Roofdier geesslend
 Uit zijn spelonken:
 Nu t'saam voortvluchtig,
 Daar ze angst en veeten

In de éene vreeze
Des doods vergeten!

Maar hoe zingend vaak
De Aardsche hette blaak',
Herfstkou zou ze schijnen
Bij 't onzichtbre vuur,
Vreeslijke Merkuur!
Uwer luchtwoestijnen.
Zoudt gij, die 't metaal
Wegsmolt tot een straal,
's Menschen oog niet blinden?
Niet, den sterkste te erg,
Hem des levens merg
In 't gebeent' verslinden?
Of, zoo hij uw zon
Zien en — leven kon,
Zou hij 't leven smaken?
Aëmende in een gløed
Als de damp die broedt
Onder looden daken,
Tot de ploeg onnut,
Teerende, uitgeput,
Van de wilde gaarde, —
't Aandeel aan uw erf,
Kleiner twintigwerf
Dan zijn Moederaarde?
Als ook gij de Lent'
En heur zusters kent,
Toch, hoe ras verstreken,
Vliegendsvlug als gij,
Wisselt elk Getij'
In een drietal weken!
Wat grootsch Menschenwerk,
't Woën des tijds te sterk,
Vrucht van duurzaam streven,
Wat onsterfliks ooit
Kan bij ú voltooid,
Die zoo snel doet leven,
Die de dagen telt
Als een vrek zijn geld,

Vijf-en-twintig jaren
Rekent voor een Eeuw,
En der Grijsheid sneeuw
Strooit op Kinderharen?

Moederaard, die ik verliet!
Neen, uw kind behoort hier niet!
Voor onze' aanleg uitgelezen,
Anders, moet die Waereld wezen,
Die ge als Meerdere hulde biedt!

ZEVENDE ZANG.

VENUS.

U juich ik 't welkom tegen,
Gij Star van zilvren gloed,
Op lager pelgrimswegen
Zoo vaak en blij begroet!
Nú — Bode van den Morgen,
Die wekt tot moed en kracht,
Dàn — sussende alle zorgen,
Heraute van den Nacht!
Gij steekt, des blijden glorens
Niet moede, uw feestlamp aan,
Of bootst, met blanke horens,
Den sikkels na der Maan.
Gij komt, met pracht van stralen,
Van heel uw zustrenrij
Onze Aard' wel menigmalen
Het allerdichtst nabij,
Als trokken uit heur verten
Zich soms twee starren aan,
Gelijk twee menschenharten
Die sympathetiesch slaan!
U zocht, veel' duizend jaren,
Zoo menig minnend paar:
Gij trildet door de blaaren,
En bracht ze tot elkaâr, —
Gij, wie de Heerscheresse
Van heel d' Olymp te saam',
De Idalische Godesse,
Vercierde met heur naam!
Sints uw verschijning rezen
De Hymnen tot uwe eer:

Aan 't hoofd van die u prezen
 Onsterflijke Homeer'!
 In 't Noord, met mist omhangen
 En schuddende in d' orkaan,
 Bezieltet gij de zangen
 Van Cona's wilde zwaan;
 En Israëls profeeten
 Verkondigden het Volk
 In schouw des doods gezeten,
 Uw opgang uit de wolk
 Als zinnebeeld en teeken
 Van Beter Morgenstond,
 Die in Bethlem aan zou breken
 Over 't zuchtend Waereldrond!...

Indien ik eens in ú mijn Beter Waereld vond?

De Nacht omcingelt
 Uw wandelspoor;
 Toch straalt en kringelt
 Een wondre gloor
 Juist waar het donker
 U dichtst bedekt,
 Een vlamgeflonker,
 Wijd uitgestrekt,
 Een vuurwerk — prachtig
 Een grootsch gezicht!
 Maar raadselachtig,
 Aschkleurig licht.
 Zijn 't eigen stralen?
 Is 't Noorderglans,
 Als de Aard ziet pralen
 Aan Svea's trans?...
 Op eens, daar steigert
 Het Zonne-rad!
 Geen wolk verweigert
 Het gloriepad:
 Den god der dagen
 Wacht hier geen kamp
 Met onweërsvlagen
 Of neveldamp.

Hij, zegevierend,
 Komt, ziet, gebiedt,
 Den scepter zwierend!
 Die vlammen schiet,
 Wel niet verslindend
 Als de ovengloed,
 Die, blakend, blindend,
 Merkuur doorwoedt:
 Toch schittrend, schroeiend,
 Vast tweemaal meer
 Dan 't zonlicht gloeiend
 In de Aardsche sfeer!...

En zoo voor 't minst van heinde of veer'
 Een neveltjen zich repte
 En 't blaken onderschepte!
 Maar nergens in dien vonkelglans
 Een wolkjen als de hand eens mans,
 Dat tot een bui zal groeien
 En frisschen regen sproeien!
 Is 't waarheid, wat m' op Aard verhaalt,
 Gij Venus, die zoo helder straalt!
 Neemt gij niet slechts, gelijk de Maan,
 Steeds wisslende gestalten aan,
 Maar mist ge, als zij, het dampenkleed,
 Het gas-omhulsel der Planeet —
 Als die godes, naar wie gij heet,
 Met naakte aanvalligheden
 Ten golven uitgetreden?
 Is 't waarheid, Venus! wat ik ducht:
 Zijt gij — een waereld zonder Lucht?

Dan zaagt ge ook, gij arme! de heerlijkheid nimmer
 Van 't eeuwig azuur, dat mijn uitspansel tooit!
 Dan is ook uw Daghemel donker voor immer,
 Een rouwfloers met zilveren starren bestrooid,
 Als 't zwarte fluweel om een lijk-kist geplooid!
 Dan hebt ge ook geen Water! in stuivende stralen
 Gespat naar omhoog met een regenboogpracht —
 Of springend van rotsen, bevruchtend de dalen

Met leven en kracht —

Of samengegaârd, van hooge Alpen omsloten,
Geglad tot een Meir, als een spiegel gegoten,
Weërkaatsend de tinten van d' eindloozen hoog
In wondere speling,
Een zuster, een tweeling
Des hemels omhoog!

Dan mist gij den polsslag der Waereldrivieren,
Slagaders, die 't lichaam der Aarde doorzwieren,
Dan telt bij uw wondren één wonder niet meê:
Dan hebt gij geen Zee!

De Zee!... Is er machtiger teeken,
O Majesteit Gods, dat Uw grootheid verkondt?
De Zee kan alleen bij zich-zelf vergeleken,
Groot, grootsch evenzeer, ongepeild, ondoorgrond!
Hier — spuwen verborgen vulkanen
Hun vuur in de lucht door den waterstroom heen:
Drie hoofdelementen gemengd onderéén!

Ginds — groeien uit wijde oceanen
Koraalriffen op, die een worm heeft gebouwd,
En bieden den Mensch op zijn dobberend hout
Een wijk in de orkanen.

Is 't Luchtruim bezaait met gestarnt' zonder tal,
Van eilanden wemelt de Zee overal,
Kruinvlakten van bergen, wier reuzige voet
Sints d' Aanvang den bodem des Afgronds doorwroet.
En dáar, welk een waereld,

Aan 't strand nooit vermoed!

't Zijn klippen waar de eeuwige wervelkolk dwaerelt,
Doolhoven van kalksteen, woestijnen van slijk!
Maar dan weêr paleizen, met pracht van portalen,
Met grotten, en loofwerk, met zuilen, en zalen,

Alhambra's gelijk!

Geboomten, boschaadjen

Van wisslend plantsoen,

Gekranst met pluimaadjen

Van 't zuiverste groen,

Met parken en lanen,

Van lommer verkwikt,

Door duizend lianen

Te samen gestrikt!

De weide van zeegras, het rozenkarpet,
 Het paerelmos, glinstrend van zacht violet,
 De olarie, wie 't eenige reuzenblad siert,
 Of de iris, die 't purperen mantelkleed zwiert,
 De nereocyst-palm, die, fier op zijn kroon,
 Driehonderd voet hoog zich verheft van zijn troon,
 Hij, fenix der planten, die jaarlijks vergaat,
 En jaarlijks herleeft uit onsterfelijk zaad, —
 't Bloeit al hier in beemden, en wouden, en hoven,
 Zóo rijk, zoo veelvuldig gevormd en bemaald,
 Als nimmer daarboven
 De Zon heeft bestraald!

En dan — wat Bevolking
 Die waereld doorkrielt!
 't Is Leven alomme,
 Bezintuigd, bezield,
 In schelpen gemetseld,
 In schalen vermomd,
 Met schubben gepantserd,
 In horens gekromd;
 Nú, vinvleugels reppend
 In spelende vaart,
 Dàn, geesslend de golven
 Met zwempoot en staart;
 Hier, eenzaam, als pelgrims
 Naar 't bedevaartsoord,
 Ginds, rukkend bij legers
 In slagorde voort.
 Nú, log als de walvisch,
 Die de afgronden peilt,
 Dan vlug als uw scheepjen,
 O Nautulus! zeilt —
 Maar steeds meer verscheiden
 Dan al het geslacht
 In Lucht of op Aarde
 Ten leven gebracht!

Die vlakke, dor en padloos tevens,
 Die blinde plas,

Wordt, bij de starren en 't kompas,
 Een veld des levens,
 Waar brood groeit, en de lauwer wast,
 Die helden past.
 Vaak scheiden bergen tot de wolken
 Met steilen wand,
 Woestijnen met verschroeiend zand,
 Op Aard de Volken:
 Wie spant de brug, wie gladt de baan,
 Waar langs zij tot elkander gaan?
 Wie heeft een tocht, die in geen leven
 Doorwandeld wordt,
 Tot luttel maanden ingekort,
 Waar aan de winden vleugels geven?
 Wie, reizende van 't Morgenland
 Naar 't Land des Avonds,
 Draagt aller vrucht naar ieder stand,
 Vereenend met heur zilvren band
 De verste havens?
 Omslingrend met heur liefdekoord
 Al wat aan 't harte
 Van God tot één Gezin behoort,
 't Zij blanke of zwarte? . . .
 Dát doet dat heerlijk element:
 De Zee! de Zee, die de Aarde kent!

O Venus! heet ze uit schuim geboren,
 Uw Cytheré,
 Maar zijt ge een Waereld zonder Zee,
 Reeds hebt ge ons half uw glans verloren!
 Mist ge óók nog 't vloeibre kristallijn,
 Dat trilt in de ooren
 En klanken schept, wat zoudt ge ons zijn?
 Een waereld der stilte, een doofstomme woestijn!

Hoe heerlijk de Aarde,
 Een speeltuig, zij,
 Dat God besnaarde,
 Vol melody! . . .

Hoe zoet te luistren
 Naar d' Uchtendstond!
 Een murmlend fluistren
 Gaat heimlijk rond.
 De koeltjens suizen,
 De takken ruischen,
 En tikklend spat
 In zware druppelen
 De dauw van 't blad,
 En biggelt op 't mosch, waar de krekels hupplen,
 En 't bietjen, al momlend, de reis hervat!
 En half nog droomend
 Door 't zandbed stroomend,
 Ontwaakt de vliet,
 En zingt andante
 Heur morgenlied,
 Terwijl vast de pluimige waterplante
 In 't golfjen zich baadt
 En wiegt op de maat.
 En uit de zode,
 Die ritslend bewoog,
 Stijgt de uchtendbode,
 De leeuwrik, omhoog,
 En sluit zijn zangen
 Met blij geschal,
 En blijft tusschen Hemel en Aarde hangen,
 Onwis wie van beide hij kiezen zal!
 — En nu ook herleven, op berg, in dal,
 De vooglenheiren,
 En kwinkeleeren
 En schudden de wiek,
 Als strooiden ze al zacht met de donzen veëren
 De lucht vol muziek!
 En lustig loeien
 In 't klaverveld
 De grazende runders, de blanke koeien,
 Wie de uier zwelt;
 Terwijl roept snuivend,
 De manen wuivend,
 Het ros overluid,
 Daar 't hinnikt en stampvoet, zijn vrijheid uit!

Maar dompig nadert
 Het Middaguur.
 Het zwerk vergadert
 Zijn wolken, en slingert een straal van vuur.
 Dat is het teeken,
 Waarop de Orkaan
 In 't Heiligdom Gods de bazuin zal steken,
 Nu heffen de donders hun psalmen aan!
 De wouden buigen
 Eerbiedig 't hoofd,
 De Zee speelt haar orgel, de golven juichen,
 De bergen weërkaatsen: „God zij geloofd!”
 En als nu 't Amen
 Daarhenen rolt,
 Daar is 't of de jubel dier stemmen samen
 Op eens tot een juichend allegro smolt.
 Een malsche regen
 Ruischt van omhoog;
 En boven de Schepping, die vloeit van zegen,
 De Vredehoog!
 Tot — de Avond haar ruischend gordijn doet dalen,
 De starren stralen,
 En, vol genot,
 Den lentenacht lang alle nachtegale
 't Refrein herhalen:
 „Geloofd zij God!”

Hoe diep, hoe diep beklaag ik hem,
 Wien God dit Feestmuziek onthiel',
 En bovenal, de Menschen-Stem,
 Die Hoorbre Ziel!
 Zij klinkt met tooverzoet geluid,
 Weent, lacht, en spreekt in vreugd en smart
 De heimelijkste ervaring uit
 Van Geest en Hart.
 Met klanken maalt zij 't Ideaal;
 d' Ontastbren droom schept zij een vorm.
 Zóo kweelt en streelt geen nachtegaal,
 Zoo dreigt geen storm!
 Zij klinkt: der driften wanklank zwijgt —
 Soms deinsde er leeuw en tijger voor;

En als zij naar den hemel stijgt,
 Neigt God het oor!
 De ziel van 's Orgels stoutst akkoord
 Is dat zijn vox humana niet?
 Dus is het zielvol Menschenwoord
 In 't Scheppingslied!

De stem kan klanken geven,
 Die zelfs de sterke man
 In 't bont gewoel van 't leven
 Niet meer vergeten kan.
 Uw Vaders laatste zegen,
 Uw Moeders jongste groet,
 Ruischt in den droom u tegen,
 Zoodat ge ontwaken moet.
 Nog hoort ge 't Jawoord glippen,
 In wonderzoete lust
 Van reine Maagdenlippen
 Al bevend weggekust.
 Nog trilt het in uw ooren
 Als op dien blijden dag,
 't Eerste woord van d' Eerstgeboren,
 De eerste zilvren Kinderlach!

Maar ook, wat stroomden
 Van tonen, vroeg
 En laat vernomen,
 Maar nooit genoeg!
 Het zacht vermanen
 Der Teederheid,
 Dat beeft van tranen
 Nog ongeschreid.
 Het fluistrend smeeken
 Der schuchtre Smart,
 Die 't ijs wil breken
 Om 't weigrend hart.
 Het troostend klagen
 Der Deerenis,
 Die 't kruis helpt dragen,
 Hoe zwaar het is.
 't Welsprekend staamlen

Van blijden Dank,
 Bij 't krachtverzaamlen
 Tot meer dan klank.
 De storm van Tooren,
 Die 't huichlend kwaad
 Zijn Wee! doet hooren,
 Met geessels slaat,
 De stervensbede
 Der Simeons,
 Wier zielevrede
 Weërstraalt op ons.
 't Lied der Gemeente,
 Die, daar ze buigt
 Op 't lijkgesteente,
 Van 't Weërzien juicht!....

O Venus! zijt gij machteloos
 Die stemmen voort te dragen,
 Met Stilte's vloek geslagen,
 Ons, Menschen, waart ge een dal des doods!
 Daar blaakte ons niet alleen de dorst
 Bij waterlooze bakken,
 Maar ook ons hart zou snakken,
 Verstommende in de borst.

Wat ware ons heel 't reusachtig Rijk
 Van uw onmeetbre bergen,
 Dat de Alpen maakt tot dwergen,
 Dan Hunnen-bedden boven 't lijk
 Der Menschheid, die hier sterven zou,
 — Zoo ze immer hier kon leven —
 Ook zonder snik te geven,
 In sprakeloozen rouw! ...

O Gij, die immer smachten doet
 In ongeleschte smarte,
 Gij, zonder laafdrank voor 't gemoed
 En zonder stem voor 't harte!
 Wèl heet gij Venus!.... Ze is als gij,
 Die wulpsche tocht, wier razernij

In eindeloos begeeren
Het leven weg doet teeren!

Hoe menig, die haar gunsten zocht,
Heeft jeugd en vreugd verloren,
Voor 't Uur zijn Eeuwigheid verkocht,
Zijn recht van Eerstgeboren',
Zijn eigen ziel door 't slijk gesleurd,
Heur gouden snaren stukgescheurd,
Door d'adem uit den Hoogen
Welluidend eens bewogen!

Daar is een Liefde, rein en waar,
Die ziel aan ziele strengelt,
Gelijk twee vlammen op 't altaar
Tot éene vlam gemengeld.
Zij gloeit, maar schroeit niet. De eêlste dorst
Verkwikt ze. Al wat eens Menschen borst
Een tempel Gods kan maken,
Doet ze op haar stem ontwaken.

Waar zij een hart verwerven doet,
Niet dwaas en onbezonnen,
Maar waar en waardig, vroom en vroed —
Een hart, dat, eens gewonnen,
Getrouw voor d' overwinnaar slaat,
Voor hem door vuur en water gaat:
Dáar heerscht zij onverderflijk,
Zooals Gods Liefde onsterflijk!

Gelijk 't penseel de Heilgen maalt,
Zoo draagt ze een kruis met rozen,
Van Cherubskopjens overstraald,
Die fluisteren en kozen.
Zij smelt de hoogste vreugden saam',
En doopt ze met dien éénen naam,
Die kroonen op kan wegen,
Den naam van — Ouderzegen!

Wèl hem, wien 't heil is weggelegd,
Dat God geen Englen leende,

Wien de onverbreekbre Zielen-Echt
Dus met zich-zelf hereende!
Zijn huis, gewijd door Liefde en Trouw,
Geeft wat geen waereld geven zou,
Van Venus' mirt omlooverd,
In Cyprus omgetooverd! . . .

Moederaard, die ik verliet!
Neen, úw kind behoort hier niet!
Voor onze' aanleg uitgelezen,
Anders, moet die Waereld wezen,
Die ge als Meerdere hulde biedt!

ACHTSTE ZANG.

INTERMEZZO.

HET LIED DER PLANEETEN.

Zoo was de Reis volbracht! Geen enkele der Planeeten
Mocht dan de Meerdere der Moederaarde heeten
In aart en samenstel, door 't Menschelijk verstand
Beschouwd met 's Menschen lot en roeping in verband.
'k Sloot peinzend de oogen, met een legioen van vragen
In 't hart; maar eer ik hoe of waarom durfde wagen,
Gevoelde ik, dat op nieuw de wiekslag zich bewoog —
En 't was me, als zag ik, met nog steeds geloken oog,
Die Wandelwaerelden zich tot een cirkel scharen.
En 'k hoorde een murmlen als het neuriën der baren,
Wanneer ze, duikende uit den diepen Oceaan,
Geheimen fluistren, door den zeeman half verstaan.
Vreemd was de taal, en snel de maatslag — toch gevoelde
't Instinkt mijns harten wat dat Geesten-Choor bedoelde.

HET LIED DER PLANEETEN.

CHOR.

I ZANG.

U een Jubelgeschal,
Die 't ontzachlijk Heelal
Met een wijsheid regeert,

Die van wanklen niet weet;
 Die Uw levendig kleed
 In 't oneindig' schakeert,
 Alle heemlen doorstraalt
 En met wondren bestrooit,
 Maar ten tweedenmaal nooit
 Een gedachte herhaalt!
 Al Uw werk, ieder deel,
 Heeft zijn recht van bestaan,
 En het sluit in 't Geheel
 Als een schakel zich aan.
 Wat er komt, wat er gaat,
 Heeft zijn cijfer en maat;
 Zij het klein, zij het groot,
 Stof of Geest, Goed of Kwaad,
 Zij het Leven of Dood, —
 Aller Eenheid zijt Gij,
 En uw naam — Harmony!

I TEGENZANG.

Eer op 't blauwende spoor
 De eerste morgenstar dreef,
 Eer, de oneindigheid door,
 God een cirkel beschreef,
 Stond de Wijsheid omhoog
 Reeds gezalfd voor Gods oog!
 Toen de bloeiende hof
 Aller zonnen ontlook,
 Was de Wijsheid er ook;
 En zij stemde Gods lof,
 En zij wandelde er om,
 Zijn vermaking en trots,
 Lieflijk spelende alom
 Door de Scheppingen Gods!

II ZANG.

Heeft de vlam, die daar snort
 En ten hemel zich spoedt,
 Iets gemeen met den vloed,

Die in d' afgrond zich stort?
 Toch, één wet der natuur,
 Regelt Water en Vuur!
 Die de bergen omwolkt,
 Bootst elk korrelken zand;
 Die den dierenriem spant,
 Heeft den droppel bevolkt!
 Al wat is, naar zijn aart,
 Op zijn plaats, in zijn sfeer,
 Maar in 't Godsplan gespaard,
 Geev' d' Oneindige de eer!

II TEGENZANG.

Gist het spraaklooze volk,
 Dat daar zwemt door zijn kolk,
 Hoe de vogel in 't ruim
 Zingt en drijft op zijn pluim?
 In het land zonder zon
 Stroomt uit andere bron
 Levenslicht, levensgloed,
 Door den Mensch nooit vermoed.
 Waar de Mensch, ver' van de Aard',
 Slechts een reiswoestijn ziet,
 Bloeit voor andren een gaard,
 Waar men rust en geniet!
 Waar de Mensch van den storm
 De vernietiging vreest,
 Geeft de Almachtige Geest
 Aan een waereld haar vorm!
 Die hem hette is en hel,
 Straalt verkwikking en kracht
 Voor een ander geslacht;
 Die hij sprakeloos dacht,
 Heeft haar stemme toch wel,
 Maar door ander orgaan
 Dat zijn hooren verstaan!...
 Wat omhoog of beneên
 Ooit van God wordt gekend,
 Kent elk schepsel alleen
 In zijns-zelfs element.

SLOTZANG.

U een jubelgeschal,
Wet en Ziel van 't Heelal,
In uw duizendvoud Rijk
Steeds U-zelfen gelijk!
Allen waerelden saam',
In heur roeping en lot,
Zijt Gij 't Éene in het Al, o onwraakbare God!
Harmony, Harmony is Uw naam!

NEGENDE ZANG.

EPILOGUS.

DE NIEUWE AARDE.

'k Ontwaakte, als iemand, die, bij 't wijken zijner droomen,
Niet weet in 't eerst, of wat zijn ziele heeft vernomen,
Een Hemelsche muziek, ook in de werkelijkheid
Nog voortklinkt. Of, misschien, werd ik als hij misleid,
Die dróómt dat hij ontwaakt? Mij dacht, ik hield nu de oogen
Ontsloten. 'k Blikte rond: neen! 'k had mij niet bedrogen,
'k Zat op dezelfde plaats bij d' uitgebranden haard
In de oude boekcel. Maar de nacht werd opgeklaard
Door zachte stralen, die het crucifix omschenen,
Nu zichtbaar weêr. Ik vond het bekkeneel verdwenen,
Maar in zijn plaats een roos, half brekende uit den knop,
Vol zoeten geurs, en dronk dien balsem gretig op. —
En 't ruischte:

„Zijt gij nu te vrede? Erkent gij de Aarde
„Voor koningin van al heur zusters, naar waarde
„Gekroond met de eer Gods Zoon te schenken aan 't Geslacht,
„Dat hier slechts leven kan en rijpen tot zijn kracht?”

En 'k zuchtte:

O, Moederaard! schoon zijt gij, met uw stroomen
„Van melk en honig, met de vogels in uw boomen,
„De klanken in uw lucht, de bloemen in uw kleed,
„En 't zoete zonlicht in uw hemel, toegereed
„Met duizend lieflijkheên, het eigen Huis des Menschen,
„En 't éenige! — Maar toch, met onvervulde wenschen
„Doorzwerf ik U. Gij zijt die Paradijshof niet,
„Waarnaar mijn ziele smacht. Wat kommer en verdriet,
„Bij 't wroeten in uw schoot, die distlen geeft en doornen,
„Die zweet en tranen eischt, en de uit uw stof geboornen
„Tot stof doet keeren! Wat bedreiging 't aller tijd!

„Strijd met de orkanen en de watervloeden! strijd
 „Met koude en hette! met gedrochten, onrein, kruipend,
 „Verscheurend! Naast het graan, de dolle scheerling, druipend
 „Van gif; en naast het lam, de wolf! Strijd bovenal
 „Met krankten, kwalen, in onnoemelijk getal
 „De lucht doorkruisend, met de longen ingedronken,
 „Voortwoekrende in ons vleesch, tot dat de laatste vonken
 „Des geestes dooven in 't verstervend hulsel! Zwaard
 „En Pest en Honger, de drie Furiën der aard!
 „De booze in 't purper, en nog altijd op zijn drempel
 „Die Lazarus! Nog steeds de wisslaars in den tempel,
 „De heiligen aan 't kruis! . . . Neen, neen, mijn Moederaard,
 „Gij zijt het niet! — Is ons geen Beter Land bewaard,
 „'k Zal me onderwerpen; maar, schoon dan mijn lippen zwegen,
 „„O Vader”! snikt het hart: „„Hebt Gij geen andren zegen?”

„Schoon is de Aarde, goed is 't Leven,
 „Maar daar waait een reuk van 't graf.
 „Leêgte en onvoldaanheid bleven,
 „Als de waereld alles gaf.
 „'t Menschenhart blijft zoeken, derven,
 „Smachtend naar zijn vrededag,
 „Simeon, die niet kan sterven
 „Eer hij, ten laatsten, zijn zaligheid zag!

„Vruchtloos of de hand des rijken
 „Mammons gouden sleutel drukk':
 „Vele deuren mogen wijken,
 „Niet de poorte van 't Geluk!
 „Vruchtloos of 't Genot der Zinnen
 „In den droom de dorst bedriegt:
 „Fata morgana! 't Brandt dubbel daarbinnen,
 „Als het spiegelbeeld vervliegt!

„Vruchtloos Caesars glans verduisterd,
 „Als 't geweten zegt: „Onrein!”
 „Als een stem door 't wierook fluistert:
 „„Groote Man, wat zijt gij klein!”
 „Glorie! Wat is Glorie? 't Noemen
 „Van een naam, een wind van lof,
 „Smorende in de kerkhofbloemen,
 „Rozen der Lethé, gegroeid uit — ons stof!

„Al ons Kennen en ons Weten,
 „Peile 't ook verborgenheên,
 „Wege 't starren en planeeten.
 „Wanneer schiep het brood uit steen?
 „Al ons Dichten, al ons Toovren
 „Met de kleur, den klank, de taal,
 „Mocht het immer 't Ideaal,
 „'t Eeuwig-vliedende, veroovren?
 „Daphné, die, bijna gegrepen, vergaat,
 „Niets u dan — een lauwer laat!

„Zelfs het Heiligste en het Teêrste
 „Daar ooit Menschlijk hart van sloeg,
 „Liefde, de oudste en immer de eerste,
 „Liefde voor 't Schepsel, zij veel — is 't genoeg?
 „Nog iets anders, — heilger, teêrder, —
 „Moet haar wijden, gants en al:
 „Ook dit Meeste heeft een Meerder. . . .
 „Zeg mij, wáár ik 't vinden zal!

„Heimwee naar 't Waarachtig Leven,
 „De Eeuwge Liefde, 't Hoogste Goed!
 „Kòn u de Aard voldoening geven,
 „Stierf dan niet uw hemelgloed?
 „Moet misschien een Lang Begeeren
 „Rijpen doen voor 't Waar Genot?
 „'t Al ontbreekt, als we ù ontbeeren,
 „Naamlooze! Is uw naam niet — God?”

Zoo zuchtte ik, onvoldaan, moê, bijna moedeloos.
 Daar nam die bij mij was de liefelijke Roos,
 En streek haar zachtkens mij twee driemaal over de oogen.
 Zij loken zich. Maar in verrukking opgetoogen
 Voelde ik me op eens verplaatst: een zoete hemelglans
 Doordrong me; ik zag — maar met inwendige oogen thans!

'k Stond op een Berg, maar niet een tastbren, noch omgeven
 Van nacht en onweêr, maar van zongloed; hoog verheven,
 Zóó hoog, dat ik van daar de waereld overzag,
 Gelijk eens Adam, als hij d'ongeboren dag
 Des heils aanschouwde van den Heuvel der Gezichten

In 't Paradijs. De zon bleef 't Halve Rond verlichten,
 Dat, immer wentlend, steeds veranderde van kaart.
 Zoo trokken beurtlings al de Rijken dezer Aard
 Mijn aangezicht voorbij, met al hun heerlijkheden,
 Hun weiden, wateren en wouden, — dorpen, steden,
 In diepe dalen vol van bloemen uitgestrooid,
 Als bijenkorven in de boekweit; of, getooid
 Met gouden koepels, rots en bergplateau bekroonend;
 Met al hun duizendmaal tienduizenden, doorwonend
 Het groote Vaderhuis! Het woelde er bont dooréén, —
 Men lachte en weende, — er werd geleefd, geliefd, geleên;
 De Bruidsstoet, overal, kwam de Uitvaartstaatsie tegen,
 En welk een weg men koos, steeds liepen alle wegen
 Op 't Kerkhof uit. En tot die laatste, zwarte poort,
 Hoevelen traden met gebukten hoofde voort,
 Als zochten ze in het slijk naar goud! Maar ook hoe velen,
 Wie beter ideaal voor de oogen scheen te spelen!
 Deeze' blikten opwaards, of ze iets zochten bóven 't stof.
 En als dan plotsling hen de heerlijke aanblik trof
 Van dien Ontastbren Berg, dan wendden zij hunne oogen
 Daar niet meer af, terwijl hun lippen zacht bewogen
 Als zuchtten zij: „Dáárheen!”

Toen werd de Geestenstem
 Door mijn ontroerde ziel ten derdenmaal vernomen:

„Gij zijt tot Sions Berg gekomen,
 „Het Hemelsche Jeruzalem,
 „Gods Stad! Haar open poorten wachten
 „Sints achttienhonderd jaar de volkren en geslachten!
 „Als zij de Menschheid heeft vergaárd,
 „Dan daalt van haar een stroom van Goddelijke Krachten,
 „'t Verloren Paradijs herscheppende over de Aard!”
 En ziet! ik zag allengs de Volkren zich bewegen
 In optocht naar den Berg. — Millioenen snelden aan
 Uit elke hemelstreek. Soms kromden zich de paân,
 Maar wat teruggang scheen, was voortgang toch: zij stegen!
 En altijd wies de Karavaan!
 Zoo werd ze een schare die wel niemand meer kon tellen,
 Een heir van natiën, in 't driftig voorwaards-snellen
 Gelijk een waterstroom weêrflickrende in het licht.
 Eerst warrelde alles voor mijn duizelend gezicht,

Maar straks ontrolde zich, als ik aandachtig beidde,
 Het kluwen, tot ik klaar drie groepen onderscheidde,

Die, ieder van een andre zij',

Al zingend naderden, met eigen melody
 Elkaar verwisselend. Zóó zingen menigmalen

De vogels, in één boom maar op verscheiden tak,
 In beurtzang, tot ze, in top van 't groene looverdak,
 Hun liedren smelten tot harmonische choralen!

De eerste Groep was die der Christnen —

lang de dragers van dien náám,
 Nu eerst wordend wat zij heetten —

koningen en kindren saam':
 Kindren in de boosheid, needrig

en vertrouwend, vroom en vroed,
 Koningen in zelfbeheersching,
 zielenadel, heldenmoed.

Eeuwen hadden zij gezongen:

„Slechts den Hoogen God zij eer!
 Midderwijl zij de oude goden
 duldden, dienden keer op keer:

Geestontbindenden Lyaeus,
 wulpsche Venus-Pandémós,
 Plutus, kouder dan zijn munten,
 't hart versteenend tot een rots!

Eeuwen hadden zij den Heiden

met den broedernaam begroet,
 Maar zijn akkers hem ontweldigd
 en doen mesten met zijn bloed,

Voor een handvol glaskoralen
 hem zijn kindren afgekocht,

Hem met alkohol vergiftigd,
 en tot alle kwaad verzocht.

Eeuwen hadden zij elkander

met een kouden lach gesmaad,
 In der Waarheid naam belasterd,
 in der Liefde naam gehaat;

In den naam van Hem verketterd,
 die, door Farizeesch gespuis

Zelf verworpen en gevonnisd,
 als een ketter stierf aan 't kruis!

Zwart, gebronsd of koperkleurig,
 duizendvoude mengeldrom,
 Lang den náam van Menschen dragend,
 nu-eerst ware levenslust,
 Menschenwaarde, Menschenroeping,
 Hemelsche Afkomst zich bewust.
 Eeuwen hadden zij gezworven
 zonder God en zonder Hoop
 't Wilddier jagend, of de sterren
 angstig volgende in heur loop,
 Voor den „Boozen Geest” voortvluchtig,
 knielend voor het „Wandlend Blad”,
 't Lichaam kervend, of zich stortend
 onder 's Afgods wagenrad.
 Eeuwen hadden zij gesidderd
 als in koortsig bangen droom
 Voor hun fetisch, menschenlijken
 wiegende op zijn reuzenboom;
 Voor den Vuurgod, de armen strekkend
 uit de gloënde dwarrelwolk;
 Voor den Stroomgod, kindren slingrend
 in de krokodillen-kolk.
 Eeuwen hadden zij geworsteld,
 oog om oog en tand om tand,
 Zonder vreugd bij elk genieten,
 zonder schaamt' bij alle schand:
 Hatend, haatlijk, door der zonden
 bitterheid als overstelpt,
 Krijtend met hun lot en leven:
 „Wie komt over die ons helpt?”

Maar zie nu! — Wat zalige omkeer
in hun leven en hun lot!
In de harten rees een altaar:
„Aan den Onbekenden God.”
De Onbekende werd verkondigd,
en met juichend handgeklap
Groetten zij de Blijde Boodschap,
’t einde van hun Ballingschap.
Met de gruwelgoôn verdwenen
de oude gruwlen en — hun pijn.

Vogelvrij verklaard door de Aarde,
 Ismël: allen tegen één!
 Haat der Caesars, vloek der Pausen,
 spot van hoog en laag gemeen;
 In het leeuwenperk geworpen,
 afgemaakt door rad en koord,
 Doodgehongerd in woestijnen,
 in de waatren doodgesmoord;
 Stervend steeds en toch onsterflijk,
 levend, toch niet levend meer:
 Want wie leeft er zonder blijheid,
 zonder vrijheid, zonder eer?
 Eindlijk — worstlend met een veërkracht,
 die te sterk is voor 't geweld,
 Plaats, Ontzach en Macht heroovrend
 door één talisman — het Geld!
 Aan versteende ceremonies
 vastgeboeid, of losgerukt
 Met een ijskoud: „Wat is waarheid?”
 voor den Geest der Eeuw gebukt!
 Maar zie nu! — De dorre beendren
 ruischen: Leven uit het Graf!
 Van het kruis, als Nikodémus,
 namen zij hun Koning af.
 Op de Lichtgestalte, wandlend
 van het Galileesche meir
 Door de Waereld, als Johannes
 zien ze en fluistren: „'t Is de Heer!”
 Wat zij hoorden en genoten
 in de sfeer der Christenheid,
 Rijpt de kiem van 't Godlijk Leven,
 dat verborgen wortels spreidt.
 Gaven, Krachten, groot en machtig,
 tuigend van een adeldom,
 Wel bevlekt maar nooit vernietigd,
 keeren frisch, vernieuwd, weêrom.
 's Heeren Vrees — de heiligste Arke —
 woont in 't binnenst' van 't gemoed,
 Door Geloof en Hoop en Liefde,
 -- de èchte Cherubim — behoed,
 Méer dan 't Volk van Mozes, David

en de Zieners — de eer, de sier
 Aller Volken, eerste en laatste eens,
 laatste en eerste nu, is hier! ...
 En zij stegen immer hooger
 naar den Bergtop in 't verschiët,
 Sion reeds van ver' begroetend
 met d' Advent-zang, 't Nieuwe Lied.

„Leven! meer Leven! Gij, God, zelf het Leven,
 „Leven uit U en voor U allereerst!
 „Wil het ons mild, tot verzadigens geven,
 „Tot het elke' adem des harten beheerscht!
 „Waren Uw giften en roeping, o Heere,
 „Niet onberouwlijk, zou Israël hier staan?
 „Kom dan, Verlosser! Uw trouw triomfeere,
 „Tweede, Eeuwge Volheid der Tijden, breek aan?"

Zoo jubelde Abrâms kroost; en onder Jakobs hoede
 Volgde Ismêls Broederschaar.
 Zoo ging al 't Menschdom dan, één kudde van d' Algoede,
 Hun herder, bij elkaâr.
 Nu mengden zij hun stem: „Licht! Liefde! Leven! Namen
 „Van d' Eenen God zijt Gij!
 „Onnoembre, blijf bij ons!" — En: „Amen!" klonk het: „Amen!
 „Ik blijf, gij blijft in Mij!" ...
 En naar de schare 't pad al hoog en hooger baande,
 Te meer ook klom de moed:
 't Was nog wel zwoegen vaak, maar 't harte hield zich staande,
 Al wankelde ook de voet!
 't Was worstlen dikwerf nog door breede dwarrelstroomen
 En kloven, diep en dor,
 En steile rotsen op, die dreigden neêr te komen —
 Maar toch: „Excelsior!"
 En niemand, ook niet één uit die ontelbaar velen,
 Die niet zijn wonden had:
 Maar niemand ook, die niet een balsem had te deelen
 Den bloedende op zijn pad.
 En als ik mij verbaasde, omdat in aller oogen
 Door stille tranen heen,
 Als door een regendrop de lichtstraal uit den hoogen,
 Een blijde glimlach scheen,

Daar luisterde ik, wat woord toch wel hun pelgrimszangen
 Bemoedigend verving,
 En nimmer, nimmer wijkt wat ik heb opgevangen
 Uit mijn herinnering:

„Voorwaards!” heette ’t: „Moed gehouden,
 „Broeders! Valt de weg soms zwaar,
 „’t Is de rechte. — Steunt elkaâr!
 „Eer wij ooit bezwijken zouden,
 „Moest Gods Almacht zelf verouden,
 „Werd Gods Liefde zelf onwaar!

„Nooit heeft de oude stem gezwegen:
 „„Blinde Orion, naar Omhoog!
 „„Zoek de Zon, gij vindt ook ’t Oog!”
 „We ijlden de Eeuwge Waarheid tegen,
 „Tot wij ’t Zielsgezicht herkreken,
 „Met een hoop die niet bedroog!

„Achter ons — de schemerjaren
 „Van der Zelfzucht trotschen waan,
 „Die ons elk zijns weegs deed gaan,
 „Als verstrooide najaars-blaâren,
 „Dwarlende aan den stam ontvaren,
 „Herwaards, derwaards op d’ orkaan.

„Door de ziel van millioenen
 „Trilde Liefde’s heilge schok:
 „God, die tot elkaâr ons trok
 „Tot een broederlijk Verzoenen,
 „Doet ons nu als ranken groenen
 „Aan denzelfden wingert-stok!

„Alle Schatten, Gaven, Krachten,
 „Geven dien Gezegende eer,
 „Wien de Wijzen van weleer
 „Wierook, goud en myrrhe brachten,
 „Eerstlings-offers der Geslachten,
 „Nú Hem groetende als hun Heer:

„Op ’t gelaat der Volkren spreken
 „Ieders eigenaardigheên:

„Toch is alle' één trek gemeen,
 „'t Nu hersteld Verwantschaps-teecken!
 „'t Godsbeeld kan niet meer verbleeken:
 „Dát maakt al 't Verscheidene één.

„Één zijn wij in Hem, dien Éenen,
 „Die in elk en allen leeft!
 „Die ons 't Kinderhart hergeeft
 „Leidt naar 't Vaderhart ons henen,
 „Dat, hoe we eens verloren schenen,
 „Nimmer ons vergeten heeft!

„Sàmen lijden, sàmen strijden,
 „Één van weg en wil en zin,
 „Moet het Groote Huisgezin
 „Tot een Godsgemeente wijden.
 „Juichend halen de Oude tijden
 „'t Feest der Alvernieuwing in!

„Voorwaards! voorwaards! Moed gehouden,
 „Broeders! Valt de weg soms zwaar,
 „'t Is de rechte. — Steunt elkaâr!
 „Eer wij ooit bezwijken zouden,
 „Moest Gods Almacht zelf verouden,
 „Werd Gods Liefde zelf onwaar!”

Dus, troostende en getroost, bereikten nu die scharen
 De Bergkruin van alom;
 En allen knielden neêr als ze op de hoogte waren,
 Zelf 't Levend Heiligdom!
 Een Lichtglans, plotsling uit des Hemels hart ontsprongen,
 Stroomde uit naar alle kant:
 'k Zag op de hoofden 't vuur van nieuwe Pinstertongen,
 Een palmtak in elks hand! . . .
 Nu daalde, al zacht, de Berg, en overdekte de Aarde,
 Zich effnend ter vallei,
 Die voortgolfde, overal een Nieuwe Levensgaarde
 Als rollende uit heur spreil
 De doode zeën en de aâloude wildernissen
 Ontloken als een roos;

Een balsemwind, om zweet en tranen af te wisschen,
 Verving den reuk des doods.
 Nog nooit was de Aard zoo schoon, nooit haar de Hemel nader,
 Dan nu ze één Godsstad werd,
 Door 't algemeen gevoel van thuis-zijn bij den Vader,
 Van rusten aan Gods hart!

En wat ooit Profeeten in Beeldspraak verkondden,
 Verscheen nu in 't Leven, vol waarheid en kracht:
 Wat honderde Apostlen steeds zochten, nooit vonden,
 't Werd nu door den Geest van den Meester volbracht!
 Getemd was de brullende leeuw van den Toren,
 Gebreideld de grijpende wolf der Begeert',
 De slange der List had heur zwadder verloren,
 Het oilam der Vreeze zijn schuwheid ontleerd.
 Nu werd er in eenvoud geloofd, niet bedrogen;
 Beloofd, niet verbroken; vertrouwd, niet bespot;
 Gekust, niet verraden! De ziel sprak uit de oogen,
 De liefde uit de ziel; uit de liefde sprak God!
 Nu werden zij zalig, die armen van geeste,
 Te groot voor een schat, slechts uit aarde gebootst;
 Nu, zalig, die treurden: de droefsten het meeste —
 Hoe wranger de smart eens, hoe zoeter de troost!
 Nu, zalig, die naar Gods gerechtigheid smachtten:
 Gestild werd hun honger, gelaafd werd hun dorst;
 Een aandrift ten goede, in eedle, eeuwge gedachten,
 Een godlijke daadkracht doorvoedde hun borst.
 En zaligst van allen die zaligheid erven,
 De reinen van harte! Nu zagen zij God —
 In Starren en Bloemen, in Worden en Sterven,
 In 't wentlen van 't Leven, in 't wisslen van 't Lot!
 In 't Deel, dat Hij één en millioenen beschikte;
 In 't Heil der Verlosten, het eind van hun paân....
 Ja, wie hier zijn broeder in 't aangezicht blikte,
 De Onzienlijke lachte uit den spiegel hem aan!

Ik ook, in mijn droom, droeg een voorgevoel mede
 Van grootere dingen, bereid door Gods hand.
 Mij dacht, over de Aard zweefde een adem van vrede,
 Als die van een Zaterdag-avond op 't land:
 Nog ziet men de ploegschaar den arbeid niet staken,

Het molenrad kleppert, geen venster nog sluit:
 Maar 't hart mag bij aanvang zijn Zondagsvreugd smaken,
 Één nacht, en — de Sabbatsklok luidt!

En plotsling . . . de dag was verdwenen!
 Het zonlicht ging uit als een lamp die men bluscht,
 Geen maan en geen starren verschenen, —
 Nacht, nacht nu, van kust tot kust.
 Het vogelchoor staakte zijn zangen,
 Het woud, als versteend, liet zijn bladeren hangen —
 Op de aarde, in de lucht, in de zee
 Doodstilte! — en al 't schepsel, van siddring bevangen,
 In spraaklooze beë.
 Op eenmaal een stem, die dat zwijgen kwam breken
 Met een schok die de diepten der aarde bewoog.
 Zij riep: „Maran atha!“ . . . De schaduwen weken,
 Nieuw licht stroomde in 't oog,
 Een schitterend Teeken
 Verrees aan den boog,
 Met purpergloed doopend de bergen en dalen:
 Een kruis, enkel stralen,
 Zich heffend van de Aarde in den Hemel omhoog!
 En daar waar de balken van 't kruis elkaâr snijden,
 De Zone des Menschen! als wilde Hij de Aard
 Beschouwen in 't licht eener Liefde die spaart,
 't Gespaarde verlost, en 't verlost bewaart:
 Het Goddelijk licht van Zijn Lijden!
 Toen breidde dat licht, ongestoord, ongestuit,
 Al hooger, al breeder, al dieper zich uit.
 Maar 't purper ging over in lieflijker gloeien:
 Een goudglans, maar kalmer en zilvrig van toon:
 En 'k zag tot een cirkel den kruisvorm vervloeien,
 Vol zaalge gestalten, met palmtak en kroon —
 Maar niemand zoo schoon
 Als Hij in het midden! . . .

Gezegende Moeders!

Geen uwer gezegend als de éene, wier schoot
 Dien Zoon heeft gedragen, zoo heerlijk, zoo groot,
 Den Schoonste der Menschen, den Koning der Broeders!
 Ik wilde Hem zien in het Goddelijk oog,
 Maar daar was een blik, zoo zachtmoedig-kastijdend,

Zoo heilig-vertroostend, zoo zalig-verblijdend,
 Dat schaamte en verrukking mijn ziele doorvloog,
 Mijn hoofd op de borst zonk, mijn knië zich boog. . .
 Zoo weende ik in stilte . . .

Een gerucht werd vernomen,
 Van verre eerst; toen nader; straks luide overal —
 Als haastige stroomen,
 Uit allerlei richting te-samen-gekomen,
 Op eens zich vereenend in ruischenden val!
 Een mengling van klanken — van stemmen — van woorden,
 Gesteund door de akkoorden
 Van harpen, beziel zelf met leven en geest!
 Ik durfde niet opzien: 'k moest hooren, 'k móest hooren....
 Een Stem dicht nabij me, háar hoorde ik te voren....

Mijn kind in den Hemel! zijt gij dat geweest?....

Dus zongen die Chooren:

REI VAN ENGELN.

I ZANG.

Eere zij God
 In de hoogste heemlen!

Hoogste heemlen, zingt Gods eere!
 Aarde, voeg uw stem er bij!
 De eeuwenoude Beurtzang keere
 Met een nieuwe melody,
 Hem tot lof, der Heeren Heere!
 't Éene en Eeuwige Al is Hij.

I TEGENZANG.

Zonnen, Waerelden, Planeeten,
 Myriaden, loven Hem.
 Ook geen enkele is vergeten:
 Elk met name, hoort Zijn stem....

Aarde! hoe zijt gij geheeten?
„Aller starren Bethlehem.”

Eere zij God! Eere zij God!
Eere zij God in de hoogste heemlen!

II ZANG.

Was zij klein eens om te wezen
In der starren duizendtal:
Uit haar schoot is Hij verzezen,
Die alom eens heerschen zal.
Alle Sfeeren zingen mede
’t Lied der Vreugde, God gewijd:
De Aarde-alléen zingt Vreugde uit Vrede,
Vrede uit Zege, Zege uit Strijd!

II TEGENZANG.

Andre luister is der Zonne,
Andre glans der Maan bereid,
Anders, uit der Lichten Bronne,
Vloeit der Starren heerlijkheid:
Dit is de eer die de Aard mag dragen,
Dat hier Jezus’ kribbe stond,
Dat hier God een welbehagen
In het kind des Menschen vond!

Vrede op Aarde!
In de Menschen welbehagen!

III ZANG.

Lang bleef zij krank van zonde en zorgen;
Maar wat heur Heiland achterliet,
Het Nieuwe Leven, eerst verborgen,
Ontkend, miskend, toch stierf het niet!
Het wies, door woede en waan bestreden,
Gevoed door tranen en gebeden,
Gedrenkt door kostlijk martlaarsbloed:
Het worstelde om aan ’t licht te komen,
Door ’t Godsbewustzijn opgenomen,
Dat sterven of — verwinnen moet!

III TEGENZANG.

't Verwon! — Zing, gij Aard, zingt, gij Hemelsche Chooren,
 't Nieuw Kerstlied! Die eens in den vleesche verscheen,
 Kwam nu in den geest. In de harten geboren,
 Woont Christus, alomtegenwoordig, beneên!
 Hij heeft een gestalte in de Menschen verkregen:
 Hij leeft — in hun wetten, hun werken, hun wegen;
 De Huizen, de Volken, Zijn lichaam zijn zij.
 Hij-zelf is hun Leven en Eeuwige Zegen —
 Geen kruis meer, en 't Graf is voorbij!

Vrede op Aarde!
 Vrede! Vrede!
 In de Menschen welbehagen!

TOEZANG.

't Is geschied! De kroon is 'd' Aard
 Boven háar gegeven,
 Die, in zustrenrei geschaard,
 De eigen zon omzweven!
 Door haar laatste Nachtgordijn
 Brak de volle Morgenschijn;
 En wát verder kome,
 't Moet úw licht, o Middag, zijn...
 Dát het óverstroome!

't Is geschied. En 't zal geschiên!
 Alles in zijn orden
 Zal zijn Eindvolmaking zien,
 Meê tot Hemel worden.
 Hoogste Liefde's wijs Geduld!
 U, die kalm Haar raad vervult,
 Doen wij 't Heilig schallen.
 God! Gij wilt, Gij kunt, Gij zult
 Alles zijn in allen.

Eere zij God
 In de hoogste heemlen!
 Vrede op Aarde!
 In de Menschen welbehagen!

EINDE VAN DEN EPILOGUS.

KORTE AANTEKENINGEN EN OPHELDERINGEN.

„De Sterrenkunde leert ons, even als de Bijbel, onzen Aardbol kennen als het teleologiesch middenpunt van ons Planeeten-stelsel; namelijk als de in zich-zelve voleindigde Planeet, als de eenige voor hoogere wezens, met name voor den Mensch, passende woonplaats.”

DR. J. H. A. EBBARD.

EERSTE ZANG.

„Een der eigenaardigste en lieflijkste begoochelingen” — dus heeft Charles Dickens ergens gesproken ¹⁾ — „waar des menschen ziel gewoon is zich in den slaap aan over te geven, bestaat wel in den niet zeldzamen droom, waarbij de sluimerende zich begaafd waant met het vermogen om te vliegen. Hij wordt als opgeheven van den grond, en zweeft zonder moeite over een steeds wisselend panorama. Hij strijkt over het vlak der blauwe zeën, doorkruist de wouden der tropische gewesten, schiet de Alpen voorbij, laat de gewone orde der landschappen verre achter zich, en daalt neder in de eene of andere vallei, wier paradijspracht op aarde haar weêrga niet heeft. Hij heeft er zelf een flauw besef van, dat tafreelen van zulk een allesovertreffende schoonheid slechts vizioenen zijn; en doet dus een poging om zich een ontwaken te beletten, dat hem slechts zijn eenvoudige slaapcel zou doen hervinden, in plaats van de bonte beeldengalerij zijner fantasie. 't Is een merkwaardig psychologiesch verschijnsel, dat geheel dezelfde tooneelen (die op onzen Aardbol geen voorbeeld hebben, waaraan zij ontleend kunnen zijn) soms, na verscheidene dagen, maanden of jaren, door den zelfden persoon weder in den droom gezien worden. Waarschijnlijk is dit dan-alleen het geval, wanneer men weder in den zelfden toestand naar lichaam en ziele verkeert. Doch zeker is 't, dat de verschijning dier droomen grillig en onregelmatig is, zoodat zij als schaduwen komen en gaan.

¹⁾ Households Words, 1858.

„'t Zou een aangenaam voorrecht zijn” — zoo gaat genoemde schrijver voort — „indien wij heerschappij konden oefenen over die nachtgezichten, of bij machte waren ons naar verkiezing op een boeiend, leerzaam en prachtig schouwspel te onthalen. De naaste trap tot dit genot is wel het lezen van een goed boek, dat, door gewicht van onderwerp en kracht van stijl, den geest naar afgelegene punten in de ruimte des heelals of naar langverleden tijden overbrengt.

„Een droom bij uitnemendheid zou honderden in verbazing brengen, wanneer zij bij machte waren hem naar willekeur op te roepen. Te weten: niet een vluchtige blik op de dingen der aarde, maar een vogel-perspektief op het schouwtooneel des hemels, op de groepen van waerelden en sterrenbeelden; minder om den loop der planeeten na te gaan, dan om het groote plan en de inrichting van dezen ons toegewezen hoek des heelals te leeren kennen.”

Welnu, in het Gedicht „De Planeeten” is een proeve genomen om iets van dien aart met wakenden geest te genieten. De eerste aanleiding daartoe werd gevonden in de „*Naturhistorische Briefe*” van Dr. J. H. A. Ebrard (*Neue Ref. Kirchen-Zeitung*, Jaarg. 1855 en volg.). De tegenwoordige Erlanger Hoogleeraar bespreekt daar het gemaakte bezwaar, dat „de Aarde in den Bijbel als middenpunt van het heelal (sic!) zou voorkomen, terwijl de Sterrenkunde daarentegen leert, dat de Aarde niet alleen niet het middenpunt is van het heelal, maar zelfs niet eens het middenpunt van ons zonnestelsel, waarvan zij immers slechts eene der kleinste planeeten uitmaakt: welk zonnestelsel, bovendien, zich in de oneindigheid van zoovele andere zonnestelsels verliest, die zich het eene rondom het andere wentelen.” — Hiertegen brengt Dr. Ebrard vooreerst de algemeene opmerking in 't midden, dat men de innerlijke waarde der dingen niet naar hunne stoffelijke uitgebreidheid te beoordeelen heeft. [Een stelling, trouwends, die voor een axioma gelden kan en nauwelijks door een vergelijking, b. v. van een schepel zands met een korrel gouds of van een zonnebloem met een azalia, zou behoeven opgehelderd te worden.] Maar Dr. Ebrard doet méér dan een axioma verkondigen: hij toont ook aan, dat die bedenking ten deele op een misverstand berust, want dat in den Bijbel de Aarde volstrekt niet voorkomt als middenpunt van het heelal (wat inderdaad een „hopelooze stelling” zou kunnen genoemd worden!), maar wel als 't centrale punt van een ge-

deelte des heelals, zooals hij dan ook spreekt van: „Hemel (de hemel der vaste sterren) en Aarde (onze waereld met haar zuster-planeeten.)”

„Men zou,” meent hij, „het bezwaar aldus moeten formuleren: In den Bijbel komt de Aarde voor als het centrale punt van de haar omringende en tot haar behoorende Schepping: de Sterrenkunde, daarentegen, leert, dat niet de Aarde, maar de Zon in het midden staat, en dat de Aarde zich, benevens een aantal andere Planeeten, rondom de Zon beweegt.” Maar daaruit verdwijnt bij eenig nadenken dan ook de gewaande tegenstrijdigheid. Want immers 't is er wel verre van daan, dat de Bijbel zou beweerden dat de Aarde het mathematisch middenpunt van het Planeetenstelsel zou zijn. Zulk een bewering — hare juistheid of onjuistheid nu zelfs geheel daargelaten! — ligt, uit haren aart reeds, buiten de grenzen des Bijbels, als die wel een kenbron is van Religieuze waarheid, maar geen handboek voor Astronomie of Physica. Als hij van de sterren spreekt, geschiedt dit bij gelegenheid (occasioneel); en dan, omdat hij niet tot astronomen, maar in 't algemeen tot menschen spreekt, bedient hij zich van een taal, die overëenkomt met des menschen onmiddellijke, door de zintuigen verkregen waarneming der dingen.

Dat echter de Aarde in den Bijbel voorkomt als het teleologisch middenpunt (d. i. als het einddoel) der haar omringende schepping, is, naar de meening van onzen Geleerde, niet tegen te spreken. Maar hij meent evenzeer, dat de Bijbel daarmee in geen deele in tegenspraak is met de Sterrenkunde. „Wanneer ik zie” — zegt hij — „dat de Mensch, door zijne bewerktuiging, niet maar gelijk de dieren voor de lagere, d. i. zinnelijke, maar ook voor de hoogere, d. i. geestelijke: redelijke en zedelijke, levensverrichtingen bestemd is, dan mag ik daaruit besluiten, dat de Mensch de kroon is der Aardsche schepping en het einddoel dat God bij het scheppen der levende wezens beoogde. Welnu, indien dan eens de Aarde niet maar eene planeet, maar de planeet bij uitnemendheid ware, de éénige onder hare ons bekende zusterplaneeten, in wie de gedachte en het doel van het wezen eener planeet, om zoo te zeggen de godlijke idé van de Planeet, geheel verwezenlijkt is? Indien zij alléén eens de harmoniesch ingerichte woonplaats ware voor een wezen als de Mensch? Zouden wij dan de Aarde niet, zonder door de Sterrenkunde weersproken te worden, het teleologisch

middenpunt van ons planeetenstelsel mogen heeten?"

Dit „indien" kan alleen tot zekerheid worden door een beschouwing van de gesteldheid der overige planeeten, in vergelijking van onze Aarde.

Die beschouwing nu hadden wij, in de voorgaande bladen, aan de hand der wetenschap, op dichterlijke wijze beproefd.

't Is waar, niet voor 't eerst worden de planeeten door de Poëzy bezocht. Men denke aan Dante in zijn *Paradiso*. Maar zonder gebruik te maken van wat de sterrenkunde aangaande den aart der planeeten mededeelt, gebruikt de groote Zanger van het Katholicisme en de Middeneeuwen, de planeeten alleen ten nutte zijner verheven symboliek. Naar aanleiding harer heidensch-mythologische namen, neemt hij haar tot woonplaatsen van verschillende orden van gezaligde geesten. Zóo herbergt bij hem b. v. Mercurius de eer- en roemzuchtigen; zóo Venus dezulken, die de aardsche liefde hebben gevoed, zonder de hemelsche te vergeten; zóo Mars de Martelaren en Kruisvaarders; Jupiter (het zinnebeeld der Gerechtigheid), de vroomen Vorsten; zóo Saturnus (de Gouden Eeuw), de christen Wijsgeeren en Dichters; terwijl dan de vaste sterren de woonplaatsen zijn van Adam, Maria, de Apostelen, enz.

Ik kan dus naar waarheid zeggen, dat ik een „onbetreden pad" bewandel. Deed ik verkeerd het op te wandelen? Kunnen Poëzy en Natuurwetenschap elkander niet verdragen? Ik antwoord met een aanhaling uit het voortreffelijk opstel van den Kopenhager Hoogleraar H. Chr. Oersted, *Over de vermeende poëzy in het Bijgeloof*, waarin hij ten slotte zegt:

„Het kan der Natuurwetenschap niet tot verwijt verstreken, dat zij eenige door Dichters gebruikte denkbeelden te niet doet, ja, dat zij ook andere in de Poëzy opgenomen dwalingen vernietigt, al kunnen deze dan ook niet rechtstreeks bijgeloovig genoemd worden. Al ontving de Poëzy geen vergoeding hoegenaamd voor dergelijke verliezen, 't zou geen reden van klagen zijn, want de hoofdzaak is dat onze geest, ook door het afleggen van dwalingen, verheven en veredeld worde. Maar de Wetenschap heeft inderdaad der Poëzy een rijke vergoeding aan te bieden voor hetgeen zij haar ontnomen heeft. Iets daarvan is reeds sedert lang in de Dichtkunst overgegaan; b. v. de kogelvorm der Aarde, in plaats van het vlak, de vierhoek of de schijf; de Aarde op hare baan om de zon zwevende, in plaats van rustende op eenen grondslag; een oneindige veelheid van waerelden vol leven en

gedachten, in plaats van een vaststaand hemelgewelf. Waar is het, dat de Dichtkunst tot hiertoe van deze nieuwe inzichten niet zoo vlijtig gebruik heeft gemaakt als van de vroegere; maar het steeds voortgaande menschelijk geslacht heeft immers de geheele toekomst vóór zich? De geschiedenis, die de aardbol van zijn oudste tijdperken in de wetenschap verhaalt, is der Dichterlijke opvatting niet vreemd gebleven; maar de leer van de ontwikkeling van den Aardbol levert jaarlijks nieuwe en rijke gevolgen. Zij verhaalt ons van het tijdvak toen hij door eene tot op den hoogsten graad verhitte zee bedekt was — van de eerste eilanden, die daarin ontstonden, en de trapsgewijze vorming van nieuwe eilanden — van de stemlooze dieren en de bloemlooze gewassen, op de jonge door geen geluid verlevendigde, door geen kleurschakeering versierde aardkorst. Zij toont ons aan, hoe verdere ontwikkeling grooter landstreken vormde, en begint ons reeds van hunne grenzen te verhalen. Zij schildert ons de voortgaande ontwikkeling van het planten- en dierenrijk, en leert ons de wonderbare gedaanten kennen, die de Aarde allengskens voortbracht, doodde, weder begroef, terwijl zij bestendig een meer volkomen schepping voorbereidde. Een menigte van minder omvangrijke wetenschappelijke ontdekkingen heeft bovendien in de Poëzy ingang gevonden: de magneet, het buskruid, de zonnevlekken, het geleende licht der maan, de snelheid van het licht, de afleiding van den bliksem, het ademen der gewassen, de onzichtbare dierenwaereld in een druppel waters, enz. Van de betrekking, waarin de Mensch, als ontdekker der natuurgeheimen, tot de Natuur, tot zijn geheele geslacht en zich-zelfen komt, is door de Poëzy nog weinig partij getrokken. Zou het voor een Dichter niet der moeite waardig zijn, den toestand te schetsen, waarin zich de man bevindt, die, voor 't eerst in 't bezit van een verrekijker, de manen ontdekt van de eene planeet, de bergen van de andere? Niet der moeite waardig zijn, den mensch de innige blijdschap voor te stellen, die zijn hart zou aangrijpen als hij voor de eerste maal zulke geheimen der natuur ontsluitte en vóórzag dat zijn streven voor de Menschheid groote vrucht zal dragen?

„Een zoodanige overtuiging kan worden voorbereid: zij zal zich langzamerhand uitbreiden, en eindelijk de overhand verkrijgen, al naar mate de wetenschap-zelve zich zoodanig uitbreide, dat zij niet alleen een zaak van het verstand is, maar ook tot gevoel en verbeelding spreekt. Alleen door deze ontwikkeling van den geest zal zich tegenover de oudere Poëzy een nieuwe stellen, voor den

geest misschien van niet minder beteekenis dan de ontdekking van een nieuw waerelddeel voor de zoogenaamde Oude Waereld geweest is."

Bladzijde 4, regel 9 v. o.

"Daar is een Twijfel met de lippen van den dood,
 "Ijskoud en dor — maar ook een onverzaadlijk Streven
 "Naar de Eeuwge Waarheid, dat een heimwee is naar 't Leven."

— „Wat is de twijfel van Faust? Niet de twijfel van het worstelend hart, maar de twijfel van het koude, liefdelooze, zich-zelf genoegzame verstand, dat nu noch immer tot waarheid leidt. Want het verstand, alleen gebruikt, is een gif, dat niet heelt maar verscheurt: voor bloote verstands-twijfel bestaan geen grenzen. Wie zal mijn verstand bewijzen, dat ik niet zelf een phantoom, een begoocheling van mijne eigene zinnen ben? dat wat ik taste of zie, wel waarlijk is? Ik zie toch de zon op- en ondergaan, en toch weet ik dat het niet zoo is. Welnu, kunnen aldus niet al mijne zintuigen mij bedriegen? En kunnen evenzoo niet al de zintuigen van alle menschen bedriegen? Zulk een twijfel, hetzij die dan betrekking hebbe tot God, of tot de waereld, of tot mijne eigene ziel, is een spel voor lediggangers. Wanneer Nathanaël, die naar het Godsrijk verlangt, van Jezus hoort, en nu, na zoo vele bedriegers, een nieuwen bedrieger vermoedt, en daarom niet eerder aan dezen Messias gelooven wil eer hij hem gezien heeft, opdat niet het smachtend zielsverlangen op nieuw misleid worde — dan is dat een eerlijke twijfel des harten. Als Perpetua, met haren zuigeling op den arm, met haren vader aan hare voeten, die haar bezweert haar leven te verschoonen, den marteldood voor zich ziet; als zij aarzelt wien te volgen, haren vader, wien zij het aardsche leven verschuldigd is en die haar bidt haar leven te behouden; of den Heiland, wien zij het leven harer ziel te danken heeft en die haar gebiedt haar leven te verliezen — dan is dat de nood eener worstelende ziel, dan is dat waarachtige twijfel des harten. Als, in het Nibelungenlied, de ziel van den edelen Rudiger geslingerd wordt tusschen de Koningin, aan wie hij leenplichtig is, en tusschen de bloedverwanten, die hij vermoorden moet; als Luther, dag en nacht, door bittere aanvechting gekweld wordt, of het geoorloofd zij den bijl op te heffen tegen een door eeuwen geheiligde gewoonte van het Bijgeloof; als York in den molen bij Tauroggen den soldatenplicht, die hem aan den Tyran ver-

bindt, weegt tegen de ingeschapen liefde tot het Vaderland; als Bunyan jaren lang de marteling van een Prometheus lijdt door de vraag, of er voor hem al dan niet vergeving der zonden te vinden is — dan is dat twijfel des harten. Dan worstelt de ziel met God. En zulk een Twijfel leidt tot Waarheid. Hier geldt het den innigsten zenuw des levens, en instinktsgewijze grijpt de ziel naar de vastigheid, die alleen staande houdt op de wankelende aarde.

„Maar als Faust den bijbel openslaat, als hij het evangelie van Johannes begint te lezen — dat evangelie, dat juist het éénige is waarvan, naar de Middeneeuwsche legende, de duivel aan Faust de lezing verbiedt: het éénige dat, naar het oude volksgeloof, zulk een kracht bezit tegenover alle machten der Duisternis, dat het, op een blaadtjen geschreven en in het harnas verborgen, de krijgers onoverwinnelijk maakt — en als nu Faust, in plaats van voor zijn ziel datgene te zoeken waarnaar zij dorst, met het uitgestorven hoofd begint te expliceeren en te taquineeren, en bij den eersten regel twijfelend stil blijft staan — dan is dat een Twijfel die onvruchtbaar blijft. Op dezen weg ligt de ontbinding van het geweten, van den wil, en, daarmee, van het getuigenis Gods in het hart. Daar wordt God tot een afgetrokken begrip, tot een ledig gevoel. „Gevoel is 't alles, naam is klank en rook!” zegt Faust, bij Göthe. Dat is geen Godsdienst. Een God wiens naam slechts klank en rook is, kan niet geeerd, niet aangeroepen worden. Maar een God tot Wien men niet bidden kan, zal dien die op hem steunen wil, onder de hand wegzinken. Zulk een God is een ledig verstandsbegrip en als zoodanig eene golf onder de vele, die het onstuimig en wankelend menschenhart bewegen — geen rots!” — Dr. P. Kleinert, *Augustin und Goethe's Faust*.

Bladzijde 5, regel 15.

„Wat dien andren zusters wacht,
„Het wordt op de Aard, door de Aard, begonnen en volbracht!”

„Het werk van God op den zevenden dag, die nog altijd aanhoudt, is het Verlossings-werk in Jezus Christus; en dit is het groote werk, dat niet alleen voor deze Aarde, maar voor de gantsche Schepping een eeuwige beteekenis heeft.” — Hugh Miller, *Getuigenis der Gesteenten*.”

— Zie Joh. 1 : 3, 14. Hebr. IX : 25. Ef. I : 10. IV : 10. Filipp. I : 16. Hebr. II : 9. V : 9. Openb. V : 13.

Bladzijde 5, regel 10 v. o.

„Onderscheiden, niet gescheiden
 „Van wat door en tot Hem werd,
 „Zoekt Zijn teederminnend hart
 „Zich naar 't Schepsel uit te breiden.”

„Het Christelijk Theïsme erkent God boven alle dingen verheven, en toch alle dingen dragende door het woord Zijner liefde en almacht. Wanneer het dus spreekt van het zijn van God in de waereld, of van het zijn van de waereld in God, dan drukt het door de eerste dezer stellingen de levende en noodzakelijke werkzaamheid van God op het geschapene, — door de laatste, de even levende en noodzakelijke afhankelijkheid der waereld van God uit: door beide, de in Gods vrijmachtige wil gegronde levensgemeenschap tusschen Hem en al 't Schepsel. Hierin is 't hemelsbreed verschil tusschen Pantheïsme en Theïsme, dat het eerste een wezens-eenheid van de waereld en God aanneemt, het laatste alléén levensgemeenschap, waardoor het even ver van het Deïsme verwijderd is.” — Dr. A. Tholuck, *De wonderen der Kathol. Kerk*, (in de *Aanteekeningen*.)

Bladzijde 6, regel 24.

„Maar de Mensch, in de Aardsche dreven,” enz.

Zie Laurent, *Christolog. Predigten*, Mainz 1860, 11 Th.

TWEEDE ZANG.

Bladzijde 11, regel 10.

„Wat Dwaalster wemelt, —
 Vijfduizend jaren
 Uw vorschend staren,
 O mensch, ontglipt?”

„Het erkende bestaan van Uranus, die groote ontdekking van William Herschell, heeft het getal der zes Hoofdplaneeten, sedert duizenden van jaren alleen bekend, het eerst vermeerderd en de

middellijn van het Planetiesch Zonnegebied meer dan verdubbeld. Uranus werd op den 13^{den} Maart 1781, bij het onderzoek van een kleine sterrengroep in de Tweelingen, aan den voet van Castor, toevallig ontdekt. De scherpzinnige ontdekker bemerkte, dat de lichtsterkte van het nieuwe hemellichaam naar mate van meerdere vergrooting aanmerkelijk afnam, terwijl zij bij de vaste sterren van gelijke (van de 6de tot de 7de) grootte dezelfde bleef. — Herschell noemde Uranus, toen hij zijn bestaan in den beginne aankondigde, een komeet, en het was eerst door den vereenigden arbeid van onderscheidene geleerden, dat de elliptische loopbaan van Uranus en zijne geheel planetische elementen, met een bewonderenswaardigen spoed werden bepaald.” — A. von Humboldt, *Kosmos*, III.

Bladzijde 11, regel 18.

„Een schijnsel gevend
Van vreemden gloed.”

„De planeet Uranus ontvangt, wegens haren grooten afstand van de zon, 360 maal minder licht dan de Aarde: desniettemin vertoont zij zich reeds bij matige vergrooting even helder als Saturnus.” — Dr. A. N. Böhrer, *Kosmos*, I.

Aldaar, regel 8 v. o.

„Zie, statig drijvend
Verschijnt zij daar,” enz.

„Uranus is eene der verstverwijderde Planeeten. Volgens Hansen bedraagt de gemiddelde afstand van Uranus tot de Zon $396\frac{1}{2}$ millioenen geographische mijlen. Van onze Aarde is Uranus 380 millioen mijlen verwijderd. Zij is 82 maal grooter dan onze Aarde. De zonnestraal, die zijn weg van de Zon naar de Aarde in 8 minuten en 18 sekonden aflegt, heeft tot zijne reize naar Uranus 2 uren, 35 minuten en 42 sekonden noodig. De Zon zou den bewoueren van Uranus 400 maal kleiner dan onze Aarde schijnen. De omvang van Uranus' baan bedraagt 2460 millioen mijlen. Het langste menschenleven is voor Uranus slechts een jaar, want deze planeet behoeft 84 jaren, 5 dagen, 19 uren, 41 minuten, 36 sekonden, om haren loop rondom de Zon slechts één enkele maal te volbrengen. Wanneer de leeftijd der Uranus-bewoners, even als

die der menschen op onze Aarde. zeventig of tachtig jaar duurde, zou een 84 jarige Uranus-burger 7.056 onzer jaren oud zijn. Een spoortrein met de snelheid van 4 mijlen in een uur, zou tot een omloop in de baan van Uranus 70.205 jaren noodig hebben." — Dr. A. N. Böhner, *Kosmos*, I.

Bladzijde 12, regel 5, enz.

„Zij vliegt om de assen —
Met snellen groei.”

„Bij Uranus ontdekt men duidelijk eene zeer sterke afplatting, welke bewijst dat deze Planeet zich met groote snelheid om een as moet wentelen die nagenoeg evenwijdig loopt aan de vlakke van hare loopbaan.” — Prof. F. Kaiser, *Sterrenkunde*.

Bladzijde 12, regel 25.

„Acht Satellieten
Omcinglen hier
Uw bol . . .” enz.

„Uranus — zegt Herschell, de zoon — is door 4, waarschijnlijk door 5 of 6 satellieten omgeven. [Volgens Böhner is dat cijfer sedert tot 8 geklommen.] Zij bieden een groote, tot dusverre nog nergens in het zonnestelsel aangetroffen bijzonderheid aan: namelijk die, dat, terwijl alle satellieten (die van de Aarde, van Jupiter, van Saturnus), zoowel als alle Hoofd-planeeten, zich van het Westen naar het Oosten bewegen, de satellieten van Uranus zich van het Oosten naar het Westen bewegen.” — A. von Humboldt, *Kosmos*, III.

Bladzijde 13, regel 15.

„Een ster als een graflamp . . .
en 't scheemren houdt aan.”

„Daar Uranus ongeveer twintigmaal verder van de Zon verwijderd is dan de Aarde, is het zonlicht op deze planeet dus ook vierhonderdmaal zwakker dan bij ons. De zonneschijf vertoont zich slechts zoo groot als bij ons Venus, en verspreidt er, zelfs

op den heldersten dag, slechts een schemering als die onzer maneschijnnachten. Daar met de verwijdering van de Zon ook de warmte van het zonnelicht op gelijke wijze als de lichtende kracht afneemt, zoo brengt het zonnelicht op Uranus een vierhonderd-maal zwakkere verwarming te-weeg." — A. Bernstein, *Phantasie-Reise im Weltall*.

Bladzijde 14, regel 17.

„Welkom ons, gij wensch des Dichters:

„ „Mocht het soms, bij 't hoogst genot,

„ „Liefelijke Scheemring wezen

„ „in Uw zalig Huis, o God!"

De hier bedoelde Dichter is wijlen mijn vriend B. Ph. de Kanter, die zijn dichtstukken: „*Aan de Schemering*," in de *Aurora* voor 1841, aldus besluit:

„Scheemring, blijf gij mijn vriendin! Reik vaak mij de lier in
[uw schaduw;

Adem uw teederst gevoel mijne gezangen dan in.

En — zij die wensch mij vergund! — moog' daár, in der Zaligen
[woning,

Soms bij het heiligst genot lieflijke schemering zijn!"

Bladzijde 14, regel 4 v. o.

„'t Was de kreet der Natuur, die op 't bloedige veld,

Van het tastbaarste donker omgeven,

Eens tot Jupiter klom uit de ziel van den Held:

„Geef ons Licht! laat bij 't Daglicht ons sneven!"

Een tastbare duisternis had eensklaps het leger der Grieken bedekt, en belette' hen te strijden. Toen riep Ajax uit, niet wetende wat te beginnen:

„O Vader Zeus! verdrijf den nacht die ons bedekt,

En dan — verkiest gij 't — doe bij 's Hemels licht ons sneven!"

— Ilias, XVII, vs. 645.

„De stoute bede van Ajax, by Homerus, altijd zoo verheven gerekend Hy wil noch tegen Jupiter vechten, noch omkomen,

noch zegt dit om hem te tergen: het: „Vader Zeus!” alleen toont reeds het tegendeel. Maar hy wil Licht, hy vraagt Licht, niets anders: maar hy vraagt het met ijver en drift, al moet hy dan ook omkomen.” — Bilderdijk, *Taal- en Dichtk. Verscheid.* D. H.

— Zie ook Boileau, in zijn *Traité du sublime*, Chap. VII, die, de opvatting van Longinus volgende, van die van Bilderdijk eenigzins verschilt.

Bladzijde 15, regel 21.

„Aan de polen — twintig jaren
’t Rijzend zonlicht, nauwlijks stralend.”

„De eigenaardige stand van Uranus ten opzichte van hare baan heeft ten gevolge dat de jaargetijden dáar in de grootst mogelijke mate verschillend zijn, dewijl de Zon, die in het voorjaar en in den herfst in den aequator staat, en daar, even als bij ons, dag en nacht gelijk maakt, nochtans in haren zomertijd zóo hoog boven de pool klimt, dat deze haar op een hoogte van 79 graden ziet, even als de bewoners van den aequator in de lente en den herfst. Van het tijdstip af, waarop de Zon zich 10 à 11 graden boven den aequator verheft, ziet de Noordpool de Zon 42 jaren boven haren horizon, ziet haar in den loop van twintig jaren tot een hoogte van 79 graden rijzen en dan weder naar den horizon afdalen; en van het tijdstip van de nachtevening af, ziet zij haar 42 jaren lang in het geheel niet meer. Hetzelfde heeft in omgekeerden zin met de Zuidpool plaats. De Jaargetijden bieden dus hier de grootst mogelijke uitersten aan, doch voor het overige is het tamelijk onverschillig waar men op deze planeet woont. Van planten en schepselen, gelijk die welke wij op Aarde kennen, kan hier geen sprake zijn.” — Dr. Zimmerman, *De Aardbol*.

Bladzijde 16, regel 7.

„Hier, geen wissling der seizoenen.” enz.

„Het is niet te denken, dat de uitwerking der zonnewarmte op Uranus van veel belang is, en zoo hierdoor nog een afwisseling in de jaargetijden wordt te-weeg-gebracht, moet die hoogst treurig zijn: geen trapsewijze, maar een scherpe en geduchte; want de as waarom Uranus wentelt, staat bijna 90 graden, dus

bijna loodrecht, op ¹/₄ het vlak van haar loopbaan rondom de Zon. Slechts in de naaste omgeving van de Evennachtslijn kan een soort van gematigde luchtstreek te vinden zijn. Vraagt gij of er bij zoodanige verhouding nog een plantengroei op Uranus mogelijk zou zijn, dan antwoord ik, zoo er al een plantengroei mogelijk is, moet die zeer onvolkomen wezen. Aan een geregelde bebouwing van den grond moet wel in 't geheel niet te denken zijn; en hoevele factoren der ontwikkeling van den menschelijken geest, des huisselijken en maatschappelijken levens, vervallen hierdoor niet!" — Dr. J. H. A. Ebrard, *Nat. Hist. Brieft.*

DERDE ZANG.

Bladzijde 17, regel 2.

„Wat wondere kogel wordt ginder bewogen?"

„De siderische of ware omlooptijd van Saturnus duurt 29 jaren, 166 dagen, 23 uren, 16 minuten en 32 sekonden. Zijn gemiddelde middellijn bedraagt 15.507 geogr. mijlen, gelijk aan 9.022 middellijnen van de Aarde. De wenteling om zijn as geschiedt, uit de waarnemingen van eenige donkere vlekken afgeleid, in 10 uren, 29 minuten en 17 sekonden. Het gewest om de polen vertoont een afwisseling in de terugkaatsing van het licht, welke afhankelijk is van de jaargetijden op Saturnus. De pool-gewesten worden namelijk in den winter helderder van licht, een verschijnsel hetwelk het wisselend Sneeuw-gewest van Mars herinnert." A. von Humboldt, *Kosmos*, III.

„Het merkwaardigste dat Saturnus ons biedt, is haar ring. Deze bestaat onbetwistbaar uit twee, volgens Bond (te Cambridge in de Vereen. Staten van N. Amerika) en volgens Dawes (te Maidstone in Engeland) zelfs uit drie concentrische ringen, welke door tusschenruimten van elkander gescheiden zijn. De buitenste ring heeft een middellijn van 38.000 geogr. mijlen en een breedte van 2.600 mijlen. De binnenste ring meet 33 300 mijlen, bij een breedte van 3.700 mijlen. Tusschen den buitensten en binnensten ring ligt een kloof van 400 mijlen breedte, door welke heen Derbam zelfs kleine sterren gezien wil hebben. In deze kloof ligt de derde ring, welken Bond en Dawes, door een derde gedeelte

van den omtrek der Aarde van elkander gescheiden, meenen gezien te hebben. De afstand van de binnenzijde der ringen tot de oppervlakte van Saturnus bedraagt ongeveer 5.000 mijlen. De dikte der ringen zou, volgens sommigen, de 20 mijlen niet te boven gaan; volgens andere opgaven bedraagt die over de 100 mijlen." — Dr. W. F. A. Zimmermann, *De Aardbol*.

Bladzijde 17, regel 6.

"Haar middellijn is 't, reeds bekoeld en versteven,
Toen 't lichaam dier waereld nog dampte in den gloed."

"De bol van Saturnus is oorspronkelijk insgelijks in geheel gesmolten toestand en derhalven vloeibaar geweest. Tegelijk heeft hij zich met groote snelheid om zijne as gedraaid en hierbij was hij, ten gevolge der hitte en uitzetting aan zijnen aequator, zoo groot als thands zijn ring is. Nu begon hij langzaam te bekoelen. Daar echter uitgestrekte massa's eerder bekoelen dan dicht op elkaar gepakte, moest de aequator van Saturnus als een stijve ring zweven, terwijl de overige deelen nog vloeibaar gebleven waren. Terwijl nu bij de verdere afkoeling de massa inkromp, was de aequator reeds zoo stevig en vast, dat hij den bol in zijne verkleining niet volgde: derhalven bleef de aequator van Saturnus als een stijve ring zweven, terwijl de bol-zelf van lieverlede kleiner werd, inkromp, en eindelijk geheel losgemaakt van den voormaligen aequator, zijn tegenwoordige gestalte verkreeg.

Deze verklaring wordt ten deele daardoor versterkt, dat men door nauwkeurige waarnemingen ontdekt heeft, dat de ring eigenlijk uit een groot aantal gescheidene, elkaar omgevende ringen bestaat, die alle op de gezegde wijze achtereenvolgens den aequator der planeet uitgemaakt hebben, en telkens na hunne verstijving en het verder inkrimpen en afkoelen der planeetenmassa, als steeds kleiner en kleiner wordende ringen om den nog kleiner geworden kogel achterbleven." — A. Bernstein. *Phantasie Reise*.

Bladzijde 17, regel 9.

"Een schaduw slechts wisslend, tot eenigsten groet!"

"De ringen zijn, evenals de Saturnus-kogel, op zich-zelf donkere en door de zon verlichte lichamen. Men ziet op hen de schaduw

van Saturnus, evenals hunne schaduw op het middenlichaam." — Böhner, *Kosmos*, II.

Bladzijde 17, regel 11.

„Ik nader. Hoe traag trekt ge, als aarzlend, mij aan!”

„De Dichtheid der massa van Saturnus is achtmaal geringer dan de gemiddelde dichtheid onzer aarde, waardoor dan ook de aantrekkingskracht zooveel minder wordt dan bij ons. — Böhner, *Kosmos*, I.

Bladzijde 17, regel 15.

„Gij, honderdmaal grooter dan zij.”

„Saturnus’ oppervlakte is 95-, haar lichamelijke inhoud 928-maal zoo groot als die der Aarde; daarentegen is hare massa nog niet honderdmaal zoo groot als die der Aarde.” — Dr. Zimmermann, *De Aardbol*.

Bladzijde 17, regel 18.

„Daar treedt reeds de zon door de nevelgordijnen.”

„Op Saturnus vertoont zich de Zon aan het oog 10-maal kleiner in doorsnede dan wij haar op Aarde aanschouwen, en verspreidt er een 90-maal zwakker licht dan bij ons. Natuurlijk staat de warmte die zij er opwekt, daarmede in gelijke evenredigheid, zoodat wij mogen besluiten, dat op Saturnus, zelfs in den zomer, een gevoelige koude heerscht. Tengevolge van de grootere helling (nagenoeg 30 graden) van Saturnus’ as op zijn loopbaan, zijn op deze planeet de jaargetijden en klimaten iets gelijkmatiger verdeeld dan op Uranus. Evenwel, de beide gematigde luchtstreken hebben er te samen slechts een uitgebreidheid van 60 graden. waaruit volgt dat de heete en de beide koude saamgenomen, zich over een oppervlakte van 120 graden uitstrekken. De gematigde luchtstreken op Saturnus omvatten dus niet meer dan een derde van zijn omvang, terwijl zij op de Aarde er de helft van uitmaken.” — Dr. Ebrard, *Nat. Hist. Briefe*.

Bladzijde 17, regel 4 v. o.

„'t Zijn bergen van lucht, grauwe spooksels, niets meer.”

„Bij de zoo buitengewoon geringe en naar de oppervlakte afnemende dichtheid van Saturnus (veellicht nauwelijks drie vijfden van de dichtheid des waters) is het moeielijk zich een voorstelling te maken van den toestand ten aanzien der bestanddeelen of van de stoffelijke geartheid des planeetenlichaams, of zelfs te beslissen of deze geartheid werkelijk vloeibaarheid, d. i. beweegbaarheid der kleinste deelen, of wel vastheid, veronderstelt. De sterrenkundige, die den tocht van Krusenstern vergezelde, Horner, wil dat de bergen van Saturnus uit dampmassa's en dampblaasjes bestaan.” — Von Humboldt, *Kosmos*, III.

Bladzijde 18, regel 17 v. o.

„Acht manen.”

„Behalven door het ringsysteem wordt deze reusachtige Planeet ook nog omzweefd door acht manen, wier namen, naar Herschell's voorslag, de volgende zijn: 1) Mimas, 2) Enceladus, 3) Thetis, 4) Dione, 5) Rhea, 6) Titan, 7) Hyperion, 8) Japetus. Als men de verblindende Saturnusschijf met een scherm bedekt, is 't mogelijk ook de kleinste van deze trawanten door een tamelijk scherp verrekijker te ontwaren.” — Dr. Böhner, *Kosmos*, I.

Bladzijde 19, regel 12 v. o.

„Zoo hier de Menschheid leven moest,
het leven werd haar sterven!”

„Des winters werpt de ring, in plaats van Saturnus te verlichten, op die zijde der planeet die alsdan van de zon afgewend is, een schaduw, die, vijftien jaren achtereen, zich over een oppervlakte van eenige millioenen vierkante mijlen verspreidt. Welk een verschrikkelijke duisternis en welk een strenge koude moet dit niet veroorzaken! Hierdoor nu wordt de gematigde luchtgesteldheid aldaar geheel vernietigd, en om die reden is het niet te denken dat er op Saturnus, evenals op Uranus, een blijvende plantengroei en geregelde landbouw mogelijk is. En wat de bewoners betreft — zoo die er zijn — deze zouden, om te kunnen blijven

bestaan, telken halven Saturnus-jare, d. i. alle 15 aardjaren, hunne woonplaatsen verlaten en naar de tegenovergestelde helft van den bol verhuizen moeten. — Doch uithoofde der menigte wolken en dampen, waarin Saturnus aanhoudend gehuld is, acht men het niet onwaarschijnlijk, dat deze bol uit een halfvloeibare massa bestaat. — Dr. Ebrard, *Nat. Hist. Briefe*.

Bladz. 20, regel 21,

„Gewoekerd met den korten Dag.”

„Er bestaat op Saturnus een groote onevenredigheid tusschen het lange jaar, dat 29 van onze jaren bedraagt, en de buitengewoon korte dagen, die niet langer zijn dan 10 en een kwartier uur. Een geheele winterdag in de gematigde luchtstreek duurt maar drie uur” — Dr. Ebrard, *Nat. Hist. Briefe*.

Bladzijde 22, regel 19.

„’t Zijn nog altijd de eigen boomen,” enz.

„Bij ’t schrijven dezer regels deed zich onwillekeurig de invloed gevoelen van een bladzijde uit Scheffer’s *Laienbrevier*, vroeger door mij nagevolgd, en uitgegeven in mijne *Dichtwerken*, Leiden bij A. W. Sijthoff, 1863, III deel.

VIERDE ZANG.

Bladzijde 24, regel 1.

„Wie ziet daar uit heur verre sfeer,
Van zacht-geel licht omgloed,
Op onze Zonnekindren neêr?”

„Met een zacht-geel licht, schitterender dan Sirius, slechts weinig zwakker dan dat van Venus, straalt Jupiter in het gezin der zonnekinderen van haar verre post op onze Aarde neder.” — Dr. Böhner, *Kosmos*, I.

„De machtigste planeet van het geheele zonnestelsel is Jupiter, die een middellijn heeft van bijna 20000 geogr. mijlen, eene 126-maal grootere oppervlakte dan die der Aarde en een 1400-maal

grooteren inhoud. Hare dichtheid echter bedraagt nauwelijks een vierde gedeelte van de dichtheid der Aarde. Zij omvat derhalven, bij 1400-maal zooveel ruimte, slechts 309-maal zooveel massa als de Aarde, heeft slechts een dichtheid gelijk aan die van zeewater, en brengt ons dus bijna op het denkbeeld dat zij hol moet wezen, ofschoon zij dan ook niet eens met lucht gevuld zou kunnen zijn. De baan van Jupiter heeft een straal van 105 millioenen mijlen. De planeet doorloopt die in 11 jaren. 314 dagen, 20 uren, of 4321 van onze dagen, in welk tijdsbestek zij echter 10396 Jupiters-dagen heeft, want deze duren ieder nog geen 10 uren, 't geen voor zulk een machtige en groote planeet een ongelooflijk snelle omwenteling is." Dr. Zimmermann, *De Aardbol*.

Bladzijde 24, regel 12 v. o.

„Zie opwaards! de zon drijft in wolken voorbij,
Een hoornen lantaren, zoo glansloos, zoo droef.”

„Jupiter beweegt zich op een eerbiedigen afstand van 107 millioenen mijlen van de zon; de zonnescijf schijnt er 5-maal kleiner dan bij ons, terwijl het zonlicht er 27-maal zwakker is. De dagen 'zijn er kort: een dag, van den éenen avond tot den anderen, bedraagt er 9.55 uur, de eigenlijke dag dus slechts 4.57 uur, want dag en nacht zijn hier even lang. Deze planeet heeft een zoo geringe helling op hare baan, dat haar jaarlijksche loop rondom de zon op hare oppervlakte bijna geene verandering te-weeg-brengt, zoodat daar wel verschil van luchtstreken bestaat, maar in die luchtstreken geen afwisseling der jaargetijden.” — Böhner, Ebrard, and.

Bladzijde 25, regel 10.

„Te langer gerekt, waar de dansende Horen,
Bij maanden van jaren, de vleuglen verloren!”

Een jaar van Jupiter (zie boven) staat gelijk met bijna 12 jaren onzer Aarde. Een Jupiter-maand staat dus bijna gelijk met een jaar op onze Aarde.

— De „Horen.” Drie Zusters: Eunomia, Dice en Eirene, de Drie Jaargetijden, waarin men oudtijds het Jaar verdeelde. Zij worden altijd voorgesteld in gezelschap van de Gratiën, de drie

zusters: Aglaia, Thalia en Euphrosyne. — *Biblioth. Classica.*

Bladzijde 25, regel 22.

„Wat ooit op Aarde orkaan mocht heeten,
 't Wordt zuiderwind en zéfierzucht
 Bij wat hier rondspookt in úw lucht,
 Gij Stormkaap der Planeeten!”

„Uit de beweging der wolken, die dezen bol omringen, heeft men opgemaakt, dat er in zijnen dampkring zeer dikwerf groote en plotse-linge veranderingen ontstaan, waardoor stormen veroorzaakt worden, die men berekend heeft een snelheid van 7 tot 11 duizend voeten in de sekonde te bezitten (terwijl de vreeselijkste stormen op Aarde een snelheid hebben van 60 voet in de sekonde.) Een zoodanige storm zou noodzakelijk alles ter-neder-werpen en vernielen wat op zijn oppervlakte aanwezig was. — Dr. Ebrard, *Nat. Hist. Briefe.*

Bladzijde 25, regel 28.

„Op onze Antilles vind ik hem.”

„Op de Antilles, heerschen, als bekend is, menigmaal de woe- dendste stormen, meestal vergezeld van geweldige onweders en regenvlagen, somtijds van aardbevingen, en immer van de treurigste verwoestingen gevolgd.” — Raynal, *Hist. philosoph.* T. II.

Bladzijde 29, regel 9 v. o.

„Honende kreten
 Begroetten den Held.”

„Toen de bliksemafleiders nog tot de nieuwigheden behoorden, had hunne invoering, veel meer nog dan thands, met het voor-oordeel te kampen. 't Was immers een ingrijpen in de plannen der Voorzienigheid, — alsof die plannen door menschen gewijzigd konden worden! — en de metalen stangen, waaruit de afleiders hoofdzakelijk bestonden, kregen den naam van ketterstangen. Maar de natuur-zelve nam de taak op zich, om ze te verdedigen. Uiterst belangwekkend is in dit opzicht het verhaal van Pistoni,

in een schrijven aan den Abt Rozier, van den jare 1779. De kerk van het hooggelegen Siena had veel van den bliksem te lijden, en er viel uit dien hoofde telkens wat aan te herstellen. De opzichter waagde het den klokketoren van afleiders te voorzien, of al menigeeën er het hoofd over schudde. Den 18^{den} April 1777, ten 6 uur des avonds, kwam er een onweêr opzetten, van hevigen regen en storm vergezeld. De rondom de kerk woonachtige stedelingen liepen bij hoopen uit, begeerig om te zien wat nu die ketterstangen wel zouden uitrichten. En ziet, daar schiet met een vervaarlijken donderslag een purperen bliksem neder op eene der stangen, loopt de geleiding langs en verliest zich in een nabijzijnd water, waarin de geleider uitkwam. Toen het onweêr voorbij was, onderzocht men den toren en vond dien gaaf en ongedeerd, ja, zelfs spinnewebben, die hier en daar den korten afstand tusschen muur en geleider bespanden, hadden geen de minste schade bekomen. Hoe dit voorval strekte om de bliksemafleiders door gantsch Italië in eere te brengen, behoeft nauwelijks gemeld te worden.' — Prof. C. J. Matthes, *Elekt. verschijnselen in den dampkring*.

„Het is opmerkelijk, dat de ontdekking van de elektrische natuur van het onweder nog geen Dichter heeft bezielde. De ontdekking was de vrucht van wetenschappelijk onderzoek, de invoering in het maatschappelijk leven geschiedde door een heldendaad; want de ontdekker leidde de elektriciteit der onweêrswolk af op een wijze, die zijn leven in gevaar bracht. Men stelle zich voor het veelvuldig geroep van het vooroordeel tegen den bliksemafleider, maar ook de vernietiging van het vooroordeel, welke volgde, toen de ondervinding de proef bevestigd had. De werkelijkheid levert een trek op, zooals de dichter niet beter had kunnen uitdenken. In Siena, enz'' [volgt het verhaal van Pistoni, ook door Prof. Matthes medegedeeld]. — Prof. H. Ch. Oersted, *De Geest in de natuur*.

Bladzijde 30, regel 8 v. o.

„Herwaards de stang!"

„De vereischten van een goeden bliksemafleider zijn de volgende: 1°. de afleider moet boven in één of meer punten eindigen, ten einde de elektriciteit uit de lucht gemakkelijk te kunnen inzuigen. 2°. De afleider moet onafgebroken tot in den grond doorloopen: een metalen stang is dus doelmatiger dan een ketting.

3°. De afleider moet dik genoeg zijn, om niet door den bliksem te kunnen worden gesmolten. 4°. De afleider moet eindigen in eenen bodem die geschikt is om de elektriciteit weg te leiden; dus, in een vochtigen grond of in een waterput, maar niet in een geheel ingemetselden regenbak, daar deze door den bliksem uit-één kan gescheurd worden. Heeft men geen water en geen vochtigen grond daar waar de bliksemafleider moet opgericht worden, dan laat men de onderste punten van den afleider in goed uitgegloeide houtskool eindigen. Opdat de langs den afleider uitstroomende elektriciteit zich altijd zeker in den grond ontlade, is het goed den afleider in meer dan één punt te laten uitloopen. Deze punten zijn meestal ijzeren staven, welke, evenals de uitgebreide vingers eener hand, aan de hoofdstaaf verbonden zijn. — Bevinden zich boven op en aan het gebouw metaal massa's, zooals metalen daken, looden goten, enz., dan moeten deze met den afleider in verband gebracht worden. Men moet ook zorg dragen in de nabijheid van den afleider geen andere metaal massa te plaatsen, welke den bliksem nog beter dan de afleider-zelf zou kunnen geleiden, omdat de bliksem alsdan zou kunnen overspringen en bij dat overspringen schade veroorzaken." — W. Wenckebach, *Natuurk. Leercursus*.

Bladzijde 31, regel 6.

„Franklin! uw naam is voor eeuwig gekroond.”

„Men weet, dat men de gewichtige uitvinding van den bliksemafleider heeft dank te weten aan Benjamin Franklin, den grondlegger der Amerikaansche vrijheid. Zij lag niet verre, zoodra men klaar had ingezien, dat donder en bliksem elektrische verschijnselen waren, en van diegenen welke men kunstmatig te voorschijn wist te roepen, slechts in graad verschilden. Die indentiteit was reeds vóór Franklin vermoed geworden; te weten door Dr. Wall, Gray, Nollet en Winkler. Hij echter wist, door proeven en redeneeringen, die meening meer waarschijnlijkheid bij te zetten en gaf het middel aan de hand om de vermoede elektriciteit aan de onweerswolken te onttrekken,

(„Eripuit coelo fulmen, sceptrumque tyrannis”) bestaande in het hoog in de lucht opvoeren van een metalen, spits toeloopenden geleider.” — Prof. C. J. Matthes, *Beschouwingen van de bestanddeelen en eigensch. der lucht*.

Bladzijde 31, regel 14.

„Of, is 't waarheid, staat mijn voet
— Als op aarde werd vermoed —
Hier aan d'ingang eener Waereld,” enz.

„Om vele redenen is het aan sommige sterrenkundigen waarschijnlijk voorgekomen, dat de oppervlakte van deze planeet geheel, of bijkans geheel, met water overdekt is.” — Dr. Ebrard, *Nat. Hist. Briefe*.

VIJFDE ZANG.

Bladzijde 34, regel 11.

„Wat zwerm van waerelden, die 'k op zie dagen,
Doorwandelt heel die schijnbre woestenij?”

„De zoogenaamde Kleine Planeeten, Ceres, Pallas, Juno, Astrea, enz., een wonderbare Planeetenzwerm, zijn meestal eerst sedert het begin onzer eeuw ontdekt, in de laatste vijftien jaar meer dan vertiendubbeld, en nemen bij voortgezet onderzoek nog steeds toe in getale. Maar die allen zijn, wat de bewoonbaarheid betreft, niet beter dan de reeds bezochte plaatsen. 't Zijn misschien niets anders dan fragmenten van groote planeeten, door de eene of andere natuurkracht verwoest, of misschien bouwstoffen voor een nieuwen bol — in elk geval voor ons Geslacht te klein.” — Dr. Ebrard, *Nat. Hist. Briefe*.

„Onder den naam van eene middelbare groep, die tot een zekere uitgestrektheid tusschen Mars en Jupiter eenencheidenden gordel voor de vier binnen-hoofdplaneeten (Merkurius, Venus, de Aarde en Mars) en de vier buiten-hoofdplaneeten (Jupiter, Saturnus, Uranus en Neptunus) van ons Zonne-gebied vormt, verstaat men gewoonlijk de groep der kleine planeeten (asteroïden, planetoiden, coplaneten, enz.) Zij onderscheiden zich meest door hare in elkander gevlochten, sterk hellende en zeer uitmiddelpuntige loopbanen; door hare buitengewone kleinheid, naardien, b. v., de middellijn van Vesta zelfs niet het vierde gedeelte der middellijn van Mercurius schijnt te bereiken. In 1845 waren slechts vier van de kleine

planeeten bekend; zes jaren later was het getal der kleine planeeten reeds tot 14, een jaar later reeds tot 20 aangegroeid. En de ontdekking gaat steeds voort. — Tot dus ver schijnt het gewest dat het naast bij de loopbaan van Mars gelegen is, het meest gevuld te zijn.” — A. von Humboldt, *Kosmos*, III.

Bladzijde 35, regel 11.

„Zelfs Gij niet, die daar vonkelt, rood als 't bloed,” enz.

„In de plaats, die voor onze beschouwing het gunstigste is, verschijnt ons Mars als een geelachtig-roode ster van de eerste grootte. Als roode ster verscheen deze planeet reeds den ouden Grieken en Israëlieten voor twee, drie duizend eeuwen. Deze kleur moet dus wel haren grond hebben in duurzame gesteldheid der natuur op die Planeet.” — Böhner, *Kosmos*, I.

Bladzijde 35, regel 14.

„Wel zweemt gij 't meest naar onze Moederaarde,” enz.

„Van alle Planeeten heeft Mars de meeste overeenkomst met onze Aarde.” — Böhner, *Kosmos*, I.

„De helling van den as der Planeet Mars op hare loopbaan is slechts weinige graden minder dan bij onze Aarde. Alzoo hervinden wij dan op haar bijna onze eigen verdeeling van luchtstrekken en jaargetijden. Toch, wat de seizoenen betreft, met dit verschil, dat zij bijna tweemaal zoo lang duren, omdat Mars bijna tweemaal zooveel tijd behoeft om hare baan rondom de zon te loopen. Hebben wij dus vier zomermaanden, zij heeft er acht, maar hebben wij vijf wintermaanden, zij heeft er tien.

„Ook de oppervlakte toont gelijkvormigheid. Aan de polen blinken witte plekken, uitgestrekte sneeuwmassa's, maar aan regelmatigte veranderingen onderworpen. Hoe helder, als het voor de poolgewesten winter is — hoe bijna onzichtbaar, als 't daar eindelijk zomert! De dagen zijn er bijna als de onze, te weten van 24 uur 37 een en derde minuut. Maar Mars, kleiner dan onze Aarde, is ook veel verder van de Zon, heeft dus en minder licht en minder warmte. Bijna zou zij een menschenwoning kunnen heeten: maar alle voordeelen, die Mars op de andere planeeten vooruit heeft, bezit de Aarde in veel hooger mate, en

van de ongerieflijkheden van Mars schijnt zij vrij. Om iets te noemen, de as der Aarde heeft juist zulk een helling, dat van elke meridiaan de helft gematigde luchtstreken doorsnijdt — de gunstigste denkbare verhouding — terwijl bij Mars slechts een derde gedeelte van elke meridiaan tot de gematigde luchtstreek behoort.” — Dr. Ebrard, *Nat. Hist. Briefe*.

Bladzijde 35, regel 12 v. o.

„Zij kon, met al uw heuvelen en dalen,
Tot zevenwerf u bergen in haar schoot.”

„De middellijn van de planeet Mars bedraagt slechts 0.519 deelen van de middellijn der aarde, of 892 geogr. mijlen.” — v. Humboldt, *Kosmos*, III.

„Deze planeet is dus zevenmaal kleiner dan de Aarde.” — Böhner, *Kosmos*, I.

Bladzijde 37, regel 4.

„Waarom dan, zonen
Van 't zelfde Huis!
Nog Burgeroorlog
En Krijgsgedruisch?”

Dat de naam, dien deze Planeet draagt, een Dichter aanleiding geeft om van den Oorlog te gewagen, spreekt van zelf en behoeft wel geen verdediging. Een enkel woord toch tot recht verstand van mijne beschouwing van den Oorlog, moge hier zijn plaats vinden. Ik ontleen ze aan mijn opstel Over den oorlog, in Juli 1866 geplaatst in het Christelijk Album.

De oorlog predikt Gods gerechtigheid. Ook in latere dagen is de oorlog vaak een oordeel der vergelding. Wel verre van ons de beweesing, dat de ongelukkigsten juist de schuldigsten zijn, en dat de zegepraal, op het slagveld behaald, steeds de welverdiende kroon is der rechtvaardige zaak. Maar menigmaal toch is er in den jammer der volken, niet minder dan in het lijden van enkele personen, de vinger te zien eener goddelijke Nemesis. De waereldgeschiedenis is het waereldgericht, meer dan wij weten of gissen, die slechts fragmenten zien van het geheel en maar dagen beleven van de eeuwen. „De vlammen, waardoor Karthago

vernield werd" — zegt onze Willem de Clercq — „waren een billijk loon voor de afpersing veler volken, en het hoogmoedige Rome werd door de Barbaren vertreden, nadat het Gods last had voltrokken over de stad des tempels," die hare profeeten had gedood en Hem gekruisigd op Wien alle profeeten gewezen hadden. En is de volks-schuld soms verjaard, „omdat niet altijd haastelijk het oordeel over de booze daad geschiedt", welnu, de Heer onze God is een ijverig God, die de misdaad der vaderen bezoekt aan de kinderen, in het derde en vierde lid dergenen die hem haten. De Nakomelingschap boet telkens de zonde van het Voorgeslacht; de schuld van Gisteren heeft de schande van Heden voorbereid. En dat zou zóo moeten zijn, alleen reeds omdat er een onverbrekkelijk verband is tusschen Oorzaak en Gevolg, hoeveel te meer nu God in de Geschiedenis is, en de Heer regeert!

De oorlog verkondigt Gods heerlijkheid. Want Hij die kastijdt wien Hij liefheeft, en Wiens slaan vaak genezen is, gebruikt soms de oorlog ten nutte der Zijnen. De Hemelsche Opvoeder gaat nog steeds voort om Natiën en Personen ook door de rampen van den oorlog te louteren. Zoo ontnemt hij vaak door het zwaard der overweldigers hun de aardsche schatten, om het Goed te doen zoeken dat nooit vergaat, om hen los te maken uit de gemeenschap van de zondaren en de zonden, om hen te heiligen tot Zijn eigendom.

De oorlog verkondigt Gods heerlijkheid. Want Hij die niet wil „dat sommigen verloren gaan, maar dat ze allen komen tot kennis der waarheid", gebruikt den oorlog niet zelden om de komst van Zijn Koninkrijk voor te bereiden of te verhaasten. — Ik zou hier allereerst van de tijdelijke winsten hebben kunnen gewagen, die soms, bij alle schade, door den oorlog worden afgeworpen. Ik doel hier natuurlijk niet op de geldelijke voordeelen, door den overwonnene bij het verkoopen van den vrede te betalen, noch op het uitzetten der grenzen door het zegevierend zwaard; veel minder op het makelaarsloon, door baatzuchtige bemiddelaars te bedingen. Maar ik denk er hier aan, hoe soms de gebreken en zwakheden eener burgerlijke Staatsinrichting door den oorlog ontdekt worden. Ik denk er aan, hoe het gebeuren kan dat door den oorlog een Staat, die, van toereikende hulpbronnen ontbloot, lang mishandeld en verguisd werd, een bestanddeel wordt van een grooter Staat, door meer macht beschermd en beter geregeerd. Ik denk er aan, dat door den oorlog soms de voordeelen van gewichtige verbonden met andere Mogend-

heden verworven worden: ruimer bestaan, vrijer handel, hooger achtung buiten 's lands, grooter zelfstandigheid. Doch hoezeer al deze dingen misschien niet geheel buiten verband staan met de hoogste belangen eens Volks, wijs ik liever op nog treffelijker vrucht, soms door Gods wijsheid gelokt uit bloedigen bodem.

Wel menigmaal breekt de oorlog de traagheid en verslapping af, die 't gevolg kunnen zijn van een langdurigen vrede en ontwikkelt en spant hij velerlei krachten van verstandelijken en zedelijken aard. Dan wekt hij Natiën tot nieuwe werkzaamheid en lokt hij groote daden uit, die den heilzaamsten invloed oefenen op de ontwikkeling van heel een geslacht. Vaak is de oorlog het middel, waardoor volken met volken in aanraking komen, nutte kundigheden van het eene land tot het andere worden overgebracht, de beschaving zich verspreidt, de horizon der volken zich verwijdt, vooroordeelen en miskenningen worden opgeheven uit het groote Huisgezin der Natiën, de zeden verzacht en veredeld worden.

Nog meer! aardsche omwentelingen en bewegingen moeten dikwijls den weg banen voor die gezegende omwenteling, die wij de toebrenging der Heidenen tot het Koninkrijk Gods noemen. Dan wordt de oorlog het middel, waardoor de Heidenen de Christenen of liever — wat veiliger is! — het Christendom leeren kennen, en het laatste den weg vindt tot hun land en hart met het Evangelie der Genade.

Zoo heeft — om de voorbeelden in ons Gedicht aangehaald, met een enkel woord toe te lichten — de opium-oorlog van Engeland met China, hoe schandelijk op zich-zelf ook, een toegang geopend tot de verkondiging van het Evangelie aldaar. Het eiland Chusan, in 1840 bij het uitbarsten van dien oorlog door de Britten genomen, werd tot hun centrum en tuighuis gemaakt; en ziet, juist van dáar uit ging, twee jaren later, de zendeling Milne naar Ningpo, en dáar juist vestigde Gutzlaff zijn hoofdkwartier. „En wie weet” — heeft men te recht gevraagd — „of niet, in dit zelfde China, het leger der insurgenten zelf een reusachtige Chineesche Unie moet worden, bestemd om op eigenaardige, evenredige schaal den oorlog tegen den kolos van het Heidendom in China te voeren?”

Zijn niet, evenzoo, in Italië de gevolgen van den voorlaatsten vrijheids-oorlog boven verwachting gunstig geweest voor de Evangelische beweging? Zijn er sedert geen 80000 Nieuwe Testamenten binnen drie jaren verspreid? Is de vrijheid van godsdienst

er niet afgekondigd geworden als in het aangezicht van den Paus? Rijzen de scholen en bedehuizen er niet overal op als uit den grond?

Meer dan éens is er door den oorlog een Macht gebroken, die den zwakke onderdrukte, die slavernij en onkunde en gewetensdwang begunstigde. Dan werden door den oorlog deugden beoefend, die anders niet zóo tot haar kracht zouden zijn gekomen: heldhaftig godsvertrouwen en onderwerping aan 's Heeren wil, grootmoedige menschenliefde en edele gezindheid, onthouding en geduld en ongeschokte standvastigheid. Dan werden uit den oorlog voordeelen geboren, die niet verworven hadden kunnen worden zonder het zwaard: zachter regeering, herstelling van de rechten der Menschheid, vrijheid van Godsdienst en Geweten. Zóo hebben onze Vadersen tachtig jaar gestreden tegen de Spaansche dwingelandij, en het nageslacht plukt er nog altijd de vrucht van. — Hierin is de Voorzienigheid Gods, die over alles gaat om de gevolgen te regelen naar Hare wijsheid en goedheid, naar Haar eeuwig waereldplan. Uit verwarring schept God orde. Hij neigt de harten der Koningen als waterbeeken, en stilt het rumoer der golven en der volken. Hij is de God van Jozef, die ten goede denkt wat de menschen ten kwade hebben gedacht. Hij is de God van Jezus, die ook den Judas-kus laat medewerken tot volvoering van Zijnen raad.

Bladzijde 40, regel 7.

„Wanneer, bij 't rijzen
Der Vrede-zon,
Wordt gij vernageld,
„Gij, laatst kanon?”

Wie ooit in Brussel het Museum-Wierts heeft gezien, herinnert zich de schoone voorstelling van den genialen Kunstschilder. Een stralende Engelengestalte daalt uit den hemel op de aarde neder, die nog bedekt is met al de gruwelen van den Krijg. Al de zegeningen des Vredes volgen haar op den voet, hier met den olijftak, ginds met den sikkels, elders met de schalmen van een verbroken keten. En op haar triomftocht ontmoet die Gezante des Hemels al de bloedige wapenen, die een verjaarde barbaarschheid zoolang voor recht en reden gelden liet. Een kanon, dreigend op zijn affluit gericht, belemmert haar voortgang. Daar grijpt zij

het metalen werktuig des doods in de beide handen, en breekt het als een stroohalm door midden. Dat is het laatste kanon.

Bladzijde 42, regel 22.

„Eerst in den eigen, engen kring
 Waar u de Alwijsheid plaatste,
 Straks door heel 's Waerelds ommering.”

De vrede in de Waereld moet beginnen met vrede in de Huizen, de vrede in het Huis met vrede in het Hart. Men trekt de stralen niet uit den cirkelomtrek naar het middenpunt, maar uit het middenpunt naar den omtrek. Het algemeene begint altijd met het Bijzondere. Hebben wij vrede met den Vader, dan hebben wij vrede met hen die Zijne kinderen zijn. Dan leggen wij de booze driften af van haat en wraakgierigheid, en geven den toorn geen plaats. Dan verachten wij de armen niet om hetgeen zij minder, noch benijden de rijken om hetgeen zij meer bezitten of genieten dan wij, want wij eerbiedigen Gods Voorzienigheid in hen, „die beide heeft gemaakt.” Dan onderdrukken wij de onreine begeerlijkheid, die de hand uitsteekt naar 's broeders goed of bloed, of echtelijk geluk, of eer, of goeden naam. Dan zijn wij den Machten, die over ons gesteld zijn, onderdanig, en eten in stilte ons brood in het goede land, dat God ons heeft aangewezen. Dan gevoelen wij, dat wij jegens dat Aardsche Vaderland plichten hebben te vervullen, waarvan ons de hoop op een Hemelsch Vaderland niet ontslaat; en dan toonen wij het te beseffen, dat hij geen eervol burger van het Godsrijk worden kan, die het versmaadt een eerlijk burger te zijn van het Rijk van zijn wettigen aardschen Koning. Met één woord, dan trachten wij de belofte te verkrijgen van Hem die liefhad wie hem haatten: Zalig de vredemakers, want zij zullen Gods kinderen genaamd worden.

Hoe meer de Liefde heerscht, des te meer ook zal het levend gevoel van Recht en Billijkheid zich verspreiden, dat door haar gevoed en verrijkt wordt. Hoe meer de Liefde de harten doordringt en reinigt van de Zelfzucht, des te minder zullen de Koningen grijpen naar het onrechtvaardig goud, en te minder ook de Volken naar het onbarmhartig staal. Geweld en Dwang worden in dezelfde mate overtollig, waarin Vrede en Gerechtigheid door de Liefde regeeren. De Vrede, daar Binnen geboren, moet

zich openbaren naar Buiten, de Huisgezinnen en zóo de Staten doordringen en vereenigen, tot het voor goed en overal Vrede is.

Bladzijde 43, regel 3.

„Tot elke nieuwe leerling
Op zijne wijz' de daad herhaal'
Van uw Zuidzee-bekeerling,” enz.

„Op het eiland Erromanga, een der Nieuwe Hebriden-groep, waar het afschuwelijk gebruik heerscht, het vleesch der gevangen vijanden te verteeren, werd in 1839 de voortreffelijke zendeling Williams vermoord en verslonden. Sedert vijftien jaren echter wordt er het Evangelie, niet zonder zegen, verkondigd.

„Het grootste deel der Zuidzee-eilanden-waereld bestaat uit Nieuw-Zeeland, eigenlijk drie eilanden, waarvan het tweede, Tavai-Poenamoe geheeten, het langste voor het Christendom gesloten is gebleven. Doch zie hier, op welk een merkwaardige wijze het Evangelie ook daar doordrong. 't Gebeurde namelijk, dat een walvischvanger in dit eiland aanlandde. Het opperhoofd Rukuata kwam met twintig zijner lieden aan boord om handel met de schepelingen te drijven. In dien nacht keerde de wind plotseling om. De kapitein, die deze gunstige gelegenheid niet wilde laten voorbijgaan, zeilde af en nam de bemanning van 24 koppen, het opperhoofd met zijn gevolg, mede, die hij op 60 à 70 mijlen noordwaarts van hunne woonplaats in de Eiland-baai aan land zette'. Deze belangrijke baai, die door Britsche en Amerikaansche walvischvaarders zeer druk bezocht wordt, is door twee voorgebergten ingesloten. De zendelingen in Paihia namen hen vriendelijk op en beloofden hen met hun zendelingschip wederom huiswaartst te voeren. Eenige weken later zeilde dit schip dan ook werkelijk af. Doch het stormde zoo hevig en aanhoudend uit het Zuiden, dat men de overtocht moest staken, en terugkeeren. De winter met zijne Zuidelijke stormen was aangebroken. Eerst in den zomer kon men de overtocht hervatten om het opperhoofd met zijn gevolg terug te voeren. Dit gelukte. Doch den afgeloopen winter hadden de zendelingen niet nutteloos laten voorbijgaan. Zij hadden hunne gasten trouw onderricht. Drie jaren lang vernamen zij niets meer van hen. Maar in 1838 bracht een opperhoofd de boodschap mede uit het Zuiden, dat de inwoners aldaar Christenen geworden waren, den Zondag vierden, en zich tot de

godsdienstoefening verzamelden. Een slaaf, die vroeger verscheidene jaren op de zendingspost Waimate gediend had, gaf daar onderwijs, en de meeste lieden konden lezen. Nu mocht men niet talmen: 29 bekeerlingen uit het Noorden werden als onderwijzers derwaarts gezonden. Zendingen volgden weldra daarna. En ziet zichtbaar rustte de zegen op dezen arbeid. In het jaar 1849 telde dat Eiland reeds 3000 bekeerlingen, zonder daarbij mede te rekenen de volwassenen en de kinderen, die toen nog onderwijs ontvingen. Hier is het geschied, dat een bekeerling zich een gezangboek afschreef met vloeibaar gemaakt buskruid, omdat hij geen inkt had! — Dat heet met recht speer en lans in sikkels en gereedschap des vredes veranderen.

„Ook hier hebben de zendingen het gebruik van ploeg en egge ingevoerd; akkerbouw, nijverheid en handel bevorderd. Inzonderheid is, sedert de toenemende Engelsche bevolking op deze eilanden, het handelsverkeer met Van-Diemens-land en Nieuw-Zuid-Wales daar sterk toegenomen. In Londen en Edinburg hebben zich genootschappen gevormd om de volksverhuizing van Engelschen en Schotten derwaarts te bevorderen, welk getal ongemeen is toegenomen nadat Engeland in 1840 formeel bezit van Nieuw-Zeeland heeft genomen. Sedert dien tijd ook is het Christendom aldaar volkomen gevestigd.” — *De zendeling voor Stad en Dorp. Nicuwe Handwijzer*, I. Jaargang, 20 Febr. 1854 N°. 42.

Bladzijde 43, regel 22.

„De Ontdekkings-wimpel rijze in top
Tot tusschen 't ijs der polen!”

„Het is meer dan drie honderd jaren geleden, dat het denkbeeld van een Noordwestelijke doortocht naar de Oost-Indiën werd bekend gemaakt aan Englands koning Hendrik VIII, schandelijker nagedachtenis, die zóozer vervuld was met plannen ter voldoening aan zijn booze hartstochten, dat hij weinig tijds kon besteden aan nuttige ondernemingen. Maar wat een onwaardig Koning verzuimde werd — hoezeer dan zonder gunstigen uitslag — in bijzondere ondernemingen beproefd door een lange reeks groote zeevaarders, wier namen glansrijk schitterden onder die van Brittannia's voortreffelijke zeelieden. Het was niet voor 1807, dat de zaak door de Britsche regeering ter harte genomen werd. Twee schepen werden uitgezonden onder kapitein Philip. Zijn doel was

niets minder dan om de pool te bereiken en voorbij te varen, en terug te keeren langs den Zuider poolweg. Hij werd tegengehouden door het ijs, alvorens hij 81 graden Noorderbreedte bereikte, en was genoodzaakt terug te keeren.

„Elf jaren later werd deze zaak in Engeland bij vernieuwing op touw gezet. Kapitein Ross zeilde uit, het bevel voerende over een onderzoekingstocht naar de Noordpool. Deze expeditie keerde terug zonder iets te hebben verricht. Talrijke tochten volgden haar, waaraan sir John Franklin deel nam, terwijl hij bij drie derzelve het bevel voerde. Twee dezer tochten waren landreizen, waarbij veel werd geleden. De merkwaardigste evenwel dezer tochten, met betrekking tot haren duur, was die van den veteraan Ross, die meer dan vier jaren duurde (1829—1833), en voor wier behoud indertijd een groote vreeze gekoesterd werd. Deze moedige oude zeeman droeg de eer weg van aan de Noordpool Engelands vlag te planten. De altijd gedenkwaardige tocht van sir John Franklin ligt nog versch in ons geheugen. Zijn laatste brief teekende van 12 Juli 1845. Onder degenen, die uitgingen ter nasporing van den vermisten held, behoorde ook kapitein Inghefield, die in 1852 met het schoenerschip Isabel uit Engeland vertrok en hoog in het Noorden doordrong. Hij vond inboorlingen van een krachtige gezondheid, met overvloed van dierlijk voedsel, en koestert, even als kapitein Perry, de vaste overtuiging, dat de theorie omtrent het bestaan eener groote poolkom of opene zee in het uiterste Noorden, allezins juist is.” — *Quarterly Review*, 1858.

Bladzijde 43, regel 28.

„Ai, schakelt aan uw tooverdraad,
Die dwars door lucht en water gaat,
De verste Heidendeelen!”

„Wanneer men de verbazende uitbreiding van den electromagnetischen telegraaf in de laatste jaren heeft gadegeslagen, en opmerkte hoe sinds korten tijd zijne draden gespannen zijn over uitgestrekte landen, breede stroomen, en langs den bodem van zeën, zal men niet verwonderd zijn te vernemen, dat de verbinding van Europa met Amerika weldra geheel tot stand zal zijn gebracht. Te Londen spreekt men reeds met de metalen draden met bijna alle steden van het vaste land van Europa, van Kopenhagen of Stockholm, tot Bayonne, ja, zelfs met de steden

van Italië, Piemont en het eiland Sardinië. Van kaap Spartivento, de zuidelijkste punt van dit Eiland, loopt een draad door de Middellandsche Zee naar Algiers, en een andere naar Malta, die langs Corfu en Morea naar Konstantinopel gaat. Een derde draad zal van Malta naar Alexandrië, door Egypte en de Roode Zee naar Aden loopen, van waar hij door den Indischen Oceaan naar Kurrachee gaat, en zich vereenigt met het Indische telegraafstelsel, dat reeds ruim 3000 Engelsche mijlen omvat. Van de Oostelijke grenzen van Indië is men voornemens door Pegu en het Burmesche gebied een lijn tot stand te brengen, die langs het Maleische schiereiland naar Borneo loopen zal, van waar een tak naar Hong-Kong zal gaan, terwijl de hoofdlijn het uitgestrekte Eiland moet doorsnijden, om vervolgens langs den bodem der zee naar Port-Essington in Australië te loopen. Van daar zal er spoedig verbinding ontstaan met Sydney en de meer Zuidelijk gelegen streken, zoo als Hobarttown en Van-Diemens-land, zoodat wij binnen éenen dag de berichten onzer tegenvoeters ontvangen kunnen. Men vindt misschien iets fantastiesch in het denkbeeld van een dergelijke uitbreiding van den wonderdraad; doch ieder die voor eenige jaren voorspeld had wat wij thands reeds tot stand zien gebracht, zou bijna voor krankzinnig zijn gehouden; en toch, wat is niet reeds gebeurd? „De geschiedenis van den elektro-magnetischen telegraaf,” zegt een Nederlandsch schrijver, „is, meer dan eenige andere geschiedenis van uitvindingen en ontdekkingen, het verhaal der overwinningen van den menschelijken geest: het is de geschiedenis der al meer en meer en in al rijper en dieper zin zich openbarende uitspraak van de Goddelijke Almacht, die den Mensch tot heer der Schepping stelde.” — *Album van Buitenl. Lettervruchten*, 1856, II D.

ZESDE ZANG.

Bladzijde 45, regel 2.

„Toen Dante, op zijn onsterfelijke tocht,” enz.

Zie Dante, *Divina Commedia*: Purgatorio C. IX.

Bladzijde 46, regel 1.

„Dat is de Moederzon! — maar zóo nabij,
Als geen der waerelden haar ooit ontwaarde.”

„Wanneer men zich herinnert, hoeveel sedert de vroegste tijden de Egyptenaren zich met Mercurius (Set Horus) en de Indianen zich met hunnen Budha hebben bezig gehouden, hoe in West-Arabië de sterrendienst uitsluitend op Mercurius gericht was; hoe reeds de Oude Chaldeërs vele waarnemingen omtrent deze planeet hebben gedaan: dan moet men zich zekerlijk verwonderen, wanneer Copernicus, die zijn zeventigste jaar bereikt had, zich op zijn sterfbed beklagde, hoeveel moeite hij er ook voor gedaan had, Mercurius nooit gezien te hebben. En toch bestempelden de Grieken met recht deze planeet, wegens haar somwijlen zeer sterk licht, met den naam van „de sterkvonkelende.”

„De Planeet Mercurius is op haar gemiddelden afstand weinig meer dan 8 millioenen geographische mijlen van de Zon verwijderd.” — A. von Humboldt, *Kosmos*, III.

„Door Mercurius' geringen afstand van de Zon, vertoont deze zich aldaar zesmaal grooter dan aan ons: derhalven moet zij daar een verblindend licht en een onuitstaanbare hette verspreiden, waardoor deze planeet voor den mensch als onbewoonbaar te beschouwen is.” — Dr. Ebrard, *Nat. Hist. Briefe*.

Bladzijde 46, regel 11.

„Ze is heerlijk, des Levens
Weldadige bron,
Planeeten! uw moeder,
De alvoedende Zon?”

De Zon, „het waereldlicht, dat in het midden blinkt,” (zooals Copernicus het uitdrukt); „het albezielende, scheppende hart van het Heelal,” (volgens Theon van Smyrna); „de voorname bron van licht en stralende warmte, de voortbrengster van vele aardse elektro-magnetische werkingen, ja van het grootste gedeelte der bewerktuigde levenswerkzaamheid op onze planeet, inzonderheid van die van het plantenrijk,” (volgens Alexander von Humboldt); het „algemeene midden- en uitgangspunt van ons Planeetenstelsel,” (volgens allen): — de Zon is, naar het jongste

systeem van Kosmogonie, de moeder der Planeeten. Men gelooft toch, dat uit haar, op een wenk van den Grooten Werkmeester, de Planeeten, en uit deze de Wachters geboren zijn, en dat ook de komeeten en zoogenaamde lucht- en dondersteen (aërolithen), uit de Zon zijn ontstaan. „De omvang der Zon is iets verbijsterends,” heeft men te recht gezegd. Zoo wij ons de Aarde voorstellen als in 't hart der Zon geplaatst, gelijk de steen in een vrucht, zoodat beider middenpunt hetzelfde is, dan zou de geheele loopbaan van de Maan binnen het lichaam der Zon staan, zoo ongeveer te halverwege, tusschen haar middenpunt en de oppervlakte. Het gewicht of de zwaarte is op de Zon 28-maal grooter dan op de Aarde. Zoo een volwassen mensch van een hoogte, gelijk aan zijn eigene lengte, op de Zon viel, zou hij zoo zeker verpletterd zijn alsof hij zich op Aarde van een toren had geworpen. Indien men het bestaan van zonne-menschen zou willen aannemen, zou men hen niet anders kunnen voorstellen dan als kleine, brooze schepselen, licht en lenig, zooals het volksgeloof lucht- en boschgeesten voorstelt; of zooals Shakespere (in zijn *Romeo en Julia*) de toovergodin Mab afschildert (Bedr. I, Toon. IV). De Zon, aldus, hoezeer de Moeder der Planeeten en misschien ook van onze Aarde, zou voor ons, aardbewoners, geen geschikte huizing zijn.

Bladzijde 46, regel 21.

„Die daaglijks het wonder
Der Schepping herhaalt.”

Reeds Herder heeft hierop gewezen, in zijn *Geist der Ebr. Poesie*. — Inderdaad vertoont elke morgenstond het scheppingsproces in de oorspronkelijke opeenvolging. In het plan der Schepping, zooals het door Mozes, Gen. I, aangegeven wordt, geenerlei wanorde of belemmering, maar geleidelijke ontwikkeling des Levens, een vast plan in het lange wordingsproces der dingen, waarvan nimmer wordt afgeweken.

Daar ik meen te mogen veronderstellen, dat de meeste lezers van *De Planeeten* ook lezers van *De Schepping* zijn, geloof ik dat het hier de geschiktste plaats is ter mededeeling van eenige gedachten *Over de Dichterlijke Schoonheid van het Mozaïsch Scheppingsverhaal*, vroeger door mij in een kring van belangstellende Vrienden voorgedragen.

Wanneer wij onze lezers eenige oogenblikken wenschen te onderhouden over de Dichterlijke Schoonheid van eene bladzijde der Heilige Schrift, zijn wij daarbij in geen en deele blind voor het gevaar eener eenzijdige, zoogenaamde aesthetische opvatting en beschouwing van Bijbel en Godsdienst, die, den inhoud om den vorm verwaarlozende, ongetwijfeld tot „onheilge kunstreligie en menschenvergoding” leiden kan. Maar terwijl wij alzoo, aan de eene zijde, voor alle schadelijke overdrijving op onze hoede wenschen te blijven, behoeven wij, van den anderen kant, de overtuiging niet te laten varen, dat het misbruik het gebruik niet opheft, en dat de Aesthetiek, vooral de door den geest des Christendoms geheiligde Wijsgeerte van het Schoone, ontegenzeggelijk ook haar recht van bestaan heeft, in de menschelijke natuurzelve gegrond. Er is toch een onverbrekkelijk en zeer deugdelijk verband tusschen elke zaak en haren vorm, tusschen het wezen der dingen en de taal waarin zij worden te kennen gegeven; ja, Waarheid en Schoonheid zijn zóo zeer met elkander verzusterd, dat, zooals Da Costa te recht opmerkte, „niet alleen elke waarheid, op elk gebied, ook hare schoonheid heeft, maar de uitspraak van Boileau: „Rien n'est beau que le vrai, le vrai seul est aimable,” misschien van dieper beteekenis is dan de man-zelf vermoedde die haar deed. — Hare uiterste gevolgtrekking kan wel geen andere zijn dan deze, die wij gaarne onderschrijven: „De hoogste Waarheid is ook de hoogste Schoonheid.” Eer de Aesthetiek bestond, bestond de Schoonheid, gelijk de Sterrenhemel bestond eer er een Astronomie was. De Schoonheid was van eeuwigheid in Gods wezen, van den beginne af aan in Gods werken. En om dit laatste, ook met betrekking tot het scheppings-proces naar de Bijbelsche oorkonde, recht levendig te gevoelen, hebben wij ons slechts het wezen der Schoonheid te herinneren.

Wat is Schoonheid?

„Het Schoone,” zegt de een ¹⁾, „ontstaat uit veel verscheidens, dat, onder evenwicht en harmonie, in één overzicht wordt saamgevat.” — „De vorm van alle Schoonheid is Eenheid,” zegt de ander ²⁾.

Zoo is 't: geen Schoonheid zonder orde, zonder harmonie, zonder evenredigheid. Schoonheid is de harmonie der Verschei-

¹ Plutarchus, in zijn overtoog over het Hooren. ² Augustinus, Brief XVIII.

denheid in eene Eenheid. Nog korter en nog beter misschien: Schoonheid is Eenheid in Verscheidenheid.

En waarin bestaat die eenheid, die de verscheidenheid schoon maakt? Daarin, dat de voorwerpen bij elkander behooren. In de werken der Kunst valt dit het meest in 't oog, en bij de werken der Natuur meer nog in 't levende dan in 't levenlooze. Maar ook daar is het niet te miskennen. In een schoon Landschap, bij voorbeeld, behoort de vruchtbare bodem bij de boomen en planten, die daaruit opgroeien, en dezen behooren weder bij het vee, dat aan hunne voeten weidt, bij de vogels die kwinkelen op hunne takken. De pikante lichtmassa's en schilderachtige schaduwpartijen staan in noodzakelijk verband met de schikking van hoogten en laagten, bergen en dalen. Overal staat het eene in betrekking tot het andere; overal ziet gij een algemeenen band, die de dieren vereenigt met de planten en beide met den bodem; het licht en de schaduw met de openingen en diepten; den val van het water met de berghelling: met één woord, een band die al de verscheidenheden omstrengelt en tot eenheid brengt. Vergelijkt het landschap met een puinhoop, en gij zult terstond bemerken, wáárom gij dezen niet schoon vindt. „Hij is niet schoon,” zult gij zeggen, „al is hij ook nog zoo groot, al bestaat hij uit nog zoo vele en velerlei steenklompen: want deze verscheidenheid behoort niet bij-één: de band der eenheid, alzo, ontbreekt.” — Bij de organische en levende schepselen is de eenheid van het Schoone gemakkelijker te vinden; want de vereeniging hunner verscheidenheden is inniger. Zij ligt in de vormende en bezielende kracht en in het doeltreffende der deelen, en leden met betrekking tot de vorming en de werkzaamheid van de Plant en het Dier¹⁾. Hoe hooger en edeler de natuur der bezielde kracht is, des te schooner is het lichaam waarin zij woont, want des te meer verscheidenheid zullen de deelen van dat lichaam hebben, en des te rijker en edeler zal hunne bestemming zijn.

Kortom, alles samenvattende, komen wij tot het besluit: tot alle Schoonheid behoort verscheidenheid en eenheid. Eenheid zonder verscheidenheid is monotonie en eenvormigheid, en verwekt verveeling. Uit verscheidenheid zonder overeenstemming en harmonie ontstaat verwarring, die het oog vermoeit en den

¹⁾ ergelijkt met het hier gezegde de opmerkingen van J. A. Eberhard, in zijn *Handbuch der Aesthetik*, Halle, 1807, I. Th. S. 60 en volg.

geest verdooft. Alleen uit de eenheid in de verscheidenheid wordt de Schoonheid geboren.

Deze Schoonheid nu behoort tot het wezen Gods, waarin zij één is met de hoogste Waarheid; en juist omdat zij tot het wezen Gods behoort, is Schoonheid een volkomenheid in al de werken Gods. Of zijn Gods werken niet schoon? Had men geen reden te vragen: „Of niet in den mensch een zekere betrekkelijke schoonheid in verband staat tot zijn wezen en bestemming als mensch boven alle dieren?” of er niet nog immer, in weêrwil van des menschen zedelijke onvolmaaktheid, „ook in het lichamelijke een mannelijke schoonheid aanwezig is, die den aart en de roeping van den man, een vrouwelijke schoonheid, die de bestemming en de eigenschappen der vrouw te kennen geeft en in zekeren zin zelfs bevordert?” En zelfs de onbezielde natuur, is zij, onder hare andere, veelvuldige eigenschappen, ook niet schoon? Alleen de stompzinnigheid van den idioot of de overspanning van den dweeper, kan deze vraag ontkennend beantwoorden. Van deze laatste geeft Hugh Milner ¹⁾ ons inderdaad een paar opmerkelijke voorbeelden. Allereerst in zekeren Schotschen geleerde, P. Mac-Farlane. Volgens dezen heer was onze Aarde vóór des menschen val ruim dubbel zoo groot als zij nu is en ongemeen kunstig saamgesteld. Die hooge bergen en wijde oceanen, die steppen en woestijnen, die gestadige sneeuw en regen, vorst en storm, zijn alle „jammerlijke gebreken, die niet in het oorspronkelijk plan lagen.” Deze tegenwoordige wereld is niet alleen niet „zeer goed,” maar in geen deele goed. „Als men” — zegt die vermetele schrijver — „het geografiesch en hydrografiesch voorkomen of oppervlak van den aardbol bij wijze van vogelperspectief in oogenschouw neemt, dan zal ieder onbevooroordeeld mensch moeten aannemen, dat, zoowel op het een als op het ander gebied, nauwelijks een zweem wordt waargenomen van dat schoone, smaakvolle en wel ingerichte ontwerp, dat wij met recht van de erkende volkomenheden van den grooten Formeerder mochten verwachten, noch van het kennelijk oogmerk van deszelfs ontwerping, noch van de beschrijving die er van werd gegeven, nadat het pas was voltooid.” Er wordt bijgevoegd, dat onze Aarde, in haren tegenwoordigen toestand, allezins geschikt is om aan haar tegenwoordig oogmerk, „als het groot Siberië, de strafkolonie van verbannen muitelingen”, te beantwoorden. Het is

¹⁾ In zijne *Getuigenis der Gesteenten*, 1863, bl. 382 en volg.

der vermelding waardig, zegt Millner, dat de schrijver, die op zulk een zonderlinge wijze God tracht te verheerlijken, een der schoonste streken van Schotland bewoont, een wilde, romantische heerlijke bergnatuur. Maar juist deze bergen zijn hem „logge, nuttelooze gevaarten, die een groot gedeelte van onze Aarde misvormen.”

Een geestverwant en voorganger van dezen heer Mac-Farlane, ontmoeten we in zekeren doctor Thomas Burnet (1684), die zich op de zelfde wijze uitlaat over heuvelen en bergen, en aldus hun overzicht besluit: „Aanschouw die onafzienbare bergketens! hoe verward liggen zij dooréén! Zij hebben voorkomen noch gedaante, schoonheid noch orde, niet meer dan de wolken van het uitspansel. En hoe bar, hoe verlaten, hoe naakt zijn zij! Hoe heeft de Natuur hen verwaarloosd! Is er wel iets vormloozers of wanstaltigers te denken? De regens kunnen hen niet doorweeken, noch de dauw des hemels hun vruchtbaarheid geven. Ik merk dit op, om mede te werken tot het uitroeien van het vooroordeel, waarvoor wij zoozeer vatbaar zijn, van die dwaze opvatting, dat de tegenwoordige Aarde regelmatig gevormd zou zijn.”

Welk een onzinnigheid, die ons tot een treurig exempel strekt van de verblindende éénzijdige godsdienstigheid, die God ont-eert juist waar zij Hem te eeren denkt, en uit louter gevoel van onwaardigheid de vermetelste ondankbaarheid-zelve wordt! Hoe geheel anders onze beminnelijke Volksdichter ¹⁾:

„O God, wat is Uw Schepping schoon,
Wat zijn Uw werken wonder!”

Hoe anders, in de H. Schrift, de bezielde Dichters van Israël:

„O God, onze God! hoe gevierd is Uw naam:
Heel de Aard roept U uit als den Heere;
De hemel daar ginds, alle hemelen saam',
Weërgalmen Uw grootheid ter eere!” ²⁾

En elders:

„De hemelen vertellen ons Gods eer,
Het firmament Uw handenwerk, o Heer!” ³⁾

¹⁾ Tollens.

²⁾ Psalm VIII.

³⁾ Psalm XIX.

En nog verder in het Boek der Psalmen :

„U, Heere God ! U wil ik zingen,
 Wiens grootheid tot aanbidding wekt,
 Wien heerlijkheid en eere omringen,
 En 't licht gelijk een kleed bedekt!
 Eens hebt Gij de aard met waterbaren,
 Straks met Uw graskleed overspreid.
 Gij geeft aan de aard haar grondpilaren :
 Zij wankelt niet in eeuwigheid !
 Uw beekjens hupplen van de rotsen
 In dartle sprongen naar beneên,
 En wandlen, met welluidend klotsen,
 Door beemden en woestijnen heen.
 't Geboomte ontvouwt zijn bladertrossen
 In koestring Uwer lentezon ;
 Hoe saprijk staan Uw cederbosschen
 Geworteld op den Libanon !
 O Heer ! Uw werken zijn volkomen,
 Met wondre wijsheid toebereid :
 De waereld, tot haar verste zoomen,
 Vloeit over van Uw heerlijkheid !” ¹⁾

Of Jesaia, in zijn Profetiën :

„Wie heeft, in 't eeuwig licht gezeten,
 Waar alles aan Zijn wenken hangt,
 De waatren in Zijn vuist geprangd,
 De heemlen met één span gemeten ?
 Wiens renbode is de wervelvlaag,
 Wiens englen zijn de bliksemstralen ?
 Wie woog de heuvlen in Zijn schalen,
 De berggevaarten in Zijn waag ?
 Wie heeft des Heeren raad doorlezen,
 En wie doorvorschte 's Heeren geest ?
 Wat raadsman heeft Hem onderwezen ?
 Wat machtige is Zijn gids geweest ?” ²⁾

Of Ezechiël :

¹⁾ Psalm CIV.

²⁾ Jesaia XL.

„Maak u op!” sprak de Heer, „en ga heen ter vallei,
 En ik zal u Mijn wondren verhalen!”
 En ik ging ter vallei, en ik zag er alom,
 O mijn God! al Uw heerlijkheid stralen! ¹⁾

Of in het Boek Job:

Nu let op Gods wondren, o Mensch! en sta stil:
 Hoe werkt hier des Heeren almachtige wil?
 Verblindt reeds het licht ons aan 't hemelgewelf,
 Te meer dan de luister der Majesteit-zelf!
 Hij grondde deze Aarde, toen 't licht haar doordrong,
 En 't morgengestarte het jubellied zong.
 Des hemels verordning is enkel uit Hem;
 De wolk volgt Zijn wenken, de zee hoort Zijn stem!” ²⁾

Eindelijk, zelfs in het Spreukenboek:

Ei, zegt mij! roept de Wijsheid niet:
 „Toen nog geen berg stond opgericht,
 „Toen Hij den hemel heeft bereid,
 „Des aardrijks grondslag heeft geleid,
 „Toen speelde ik voor Zijn aangezicht!” ³⁾

Neen zeker, het moge waar zijn, dat er „een bedriegelijke, schadelijke schoonheid is door de zonde,” er is ook een ware schoonheid, „den stempel dragende van waarheid, zaligheid, liefde, geestelijke gave en goddelijke afkomst.” En, gelijk Da Costa verder opmerkt ⁴⁾: „Ook de openbaring Gods kent en heeft en geeft schoonheid: de schoonheid der waarheid, de schoonheid der heiligheid: die schoonheid, die in haar innerlijkste wezen een afstraling is der heerlijkheid Gods.” Daarom — gelijk hij ons herinnert — „moesten in Israël de priesters, vooral de hoogepriester, niet alleen de versiering van een prachtig amtgewaad dragen, maar ook welgemaakt en in zekere mate schoon zijn. In het land zijner vaders was het oude Israëlitische volk, ook volgens Heidensche getuigenis, gezond en schoon; Mozes was als kind reeds „schoon voor God” (Hand. VII: 20): en hoe zouden wij ons den Wetgever op Sinaï, den Godsgezant voor Faraö en in 't midden van

¹⁾ Ezechiël III.

²⁾ Job XXXVIII.

³⁾ Spreuken v. Salomo VIII.

⁴⁾ Voorlezingen over het Oude Testament. 1843, Iste Deel Iste Stuk.

Israël anders voorstellen dan rijzig en schoon? Hoe anders David en Salomo, hoe anders een Josua, een Elia, een Daniël, dan indrukwekkend door gestalte, door gelaatsuitdrukking, door schoonheid zelfs, gelijk dan ook de Schrift van sommigen uitdrukkelijk getuigt." — En wat onzen Heiland betreft, wie gelooft niet met ons, dat hij, ook in Zijne „dienstknechtsgestalte", op gants eigenaardige wijze waarlijk schoon zal zijn geweest? De oudste Christenkerk moge dit niet hebben erkend, een Tertullianus moge zelfs hebben kunnen beweerden, dat de Heiland, in de waereld komende, in zeker opzicht zich-zelfen heeft willen verongelijken, zoodat Hij grove en gemeene gelaatstrekken heeft aangenomen, te meer omdat men hem anders misschien den schandelijken kruisdood zou hebben gespaard; een Augustinus moge, evenzoo, hebben kunnen verhalen, dat, indien Christus al schoon ware als Gods zoon (inwendig?), Hij echter leelijk was als Maria's zoon (uitwendig?): dergelijke meeningen zijn niet meer van onzen tijd. Door een innerlijke behoefte, die haren grond heeft in de overtuiging van het reeds vroeger besproken verband tusschen inhoud en vorm, tusschen Waarheid en Schoonheid, kunnen wij niet anders dan ons den reinen en wijzen en liefderijken Heiland, den grooten Kindervriend, zelf het heerlijkste Godskind, in de edelste menschengestalte denken ¹⁾.

Welnu, gelijk het vleeschgeworden Woord, zoo heeft ook het geschreven Woord, bij waarheids- een schoonheids-karakter. En in dit karakter van schoonheid, het Oude Testament, ook het Mozaïsch scheppingsverhaal, in niet geringe mate eigen, ligt een „beduidend kenmerk van goddelijke afkomst, zoowel als van heilige onvermengde waarheid." En zoo leiden wij uit de schoonheid van taalvorm en voorstelling een nieuw waarheidsbewijs af.

Da Costa zegt in zijne reeds aangehaalde Voorlezingen: „Het karakter der waarheid brengt altijd een zekere soort of mate van schoonheid met zich, verschillend echter in het Oude en Nieuwe Testament. Het Oude Testament, bepaaldelijk, spreekt meer bijzonder van de hoogte der bergen, der wolken, des hemels. 't Geeft in 't algemeen sterker indruk van verhevenheid door stijl en voorstelling dan het Nieuwe Testament. En dat is geen wonder onder een bedeeling vol van uitwendige vormen, plechtigheden

¹⁾ Ik moet de vrijheid nemen den belangstellenden lezer hier verder te verwijzen naar mijn Opstel: „Over het afbeeldsel des Heeren," voorkomende in de Vliegende Bladen, 1861, Bl. 135 en volg.

en afschaduwingen; want daar zijn schoonheden van Taal en Poëzy eigenaardig op hare plaats, méér dan in de Nieuwe be-
deeling, wier aanvangspunt een kribbe en wier middenpunt een
kruis is." Waar wij dit gezegde van volkomen toepassing achten
op het Mozaïesch scheppingsvizioen, Genes. 1, daar hebben wij
voor beschaafde lezers de schoonheid der Bijbeloirkonde wel niet
uitvoerig aan te toonen of te ontwikkelen. Wij hebben slechts
te herinneren wat niemands aandacht kan ontgaan zijn. En daarbij
volgen wij dan wederom een wenk van Da Costa, die, op de
vraag: „Hoe nu in de schoonheid van het Oude Testament” —
hier meer bepaaldelijk van het Bijbelsch Scheppingsverhaal —
„een waarborg van goddelijke afkomst, d. i. van waarheid ge-
legen kan zijn?” het antwoord samenvat in twee opmerkingen:
die van het hoogst-eenvoudige en die van het geheel-
onopzettelijke van de zijde des schrijvers, waardoor de
schoonheid die ons treft, de verhevenheid die ons schokt, zich
ten kenbaarsten onderseheidt.

Laat ons dezen wenk, met opzicht tot het scheppingsverhaal,
toepassen en ontwikkelen. Keeren wij echter de aangeduide orde
om, en beginnen wij met deze stelling: „Het Mozaïesch
scheppingsverhaal is schoon, omdat het eenvoudig
is:” dat is: het reflekteert — en juist daarom is het schoon —
als met de getrouwheid van een spiegel, de geschiedenis van
Gods werk, waarvan juist de eenvoud een door menschen onna-
bootbare eigenschap is.

Waraan herkent gij den eenvoud? Allereerst: aan iets kin-
derlijks, tegelijk met iets koninklijks.

„In den beginne.” Is er, als ik het zoo uit mag drukken,
iets nuchterders en tevens iets majestueusers denkbaar dan die
aanvang aller aanvangen? „Schiep God den hemel en de
aarde.” De grootste verborgenheid, tot welke geen der Heidenen
ooit kon opklimmen, wordt uitgesproken als de bekendste
zaak ter wereld: de betrekking aller dingen tot hunne eerste
en hoogste oorzaak, den levenden God. En tegelijk wordt, in die
vier woorden, het grootste wonder aangekondigd als de natu-
rlijkste zaak ter wereld, de wording namelijk van alles uit
niets. Gode zijn dan ook al Zijne werken van eeuwigheid af
bekend, en het is Hem natuur wat voor ons wonder is; en
daarover verwondert het schepsel zich wel, maar de Schepper
niet, noch zijn tolk, onder de aanblazing van des Scheppers Geest.

„God sprak: daar zij licht, en daar was licht.”

Omdat het God was die sprak, moest het ook zoo zijn. Naïef en tegelijk ontzachlijk verheven, meer dan alle afgetrokken omschrijvingen van de ondoorgrondelijkheid, die Almacht heet.

„God zeide, en God zeide wederom.” Steeds de herhaling van hetzelfde „fiat!”, de herhaling van dezelfde, daarop steeds volgende gehoorzaamheid van het wordend schepsel: hetzelfde resultaat, maar met telkens versche verscheidenheid en veelvuldigheid.

„En 't was zoo, en God zag dat het goed was.” Een revisie, als na menschenlijken arbeid; een zelfvoldoening, als na menschenlijke proefneming! Maar tevens, in dien kinderlijken vorm, de aanbiddelijke waarheid van de volkomenheid Gods, afgestempeld in Zijne werken.

„En 't was avond geweest, en 't was morgen geweest, de eerste dag,” enz. Een kinderlijke tijdsberekening en verdeeling, als op de vingers van één tot zeven. Maar tevens de openbaring van den God der Orde, die alle dingen bij maat en getal heeft berekend. En die openbaring als in den vorm van een Choor, als dat der zingende Morgensterren of juichende Kinderen Gods, na elke strophe van het Scheppingslied, dat eene periode bezingt van het Scheppingswerk, die periode als afperkend en bezegelend.

„En God rustte ten zevenden dage.” Menschenlijke en natuurlijke afbeelding wederom van de rust na de voleinding van het menschenlijk werk. Maar tegelijk, verheven voorstelling van de voltooiing van het goddelijk wonder, van het welbehagen des Scheppers in Zijn volbrachte daad, van de afzondering van den Sabbat ter Zijner verheerlijking.

Wat is, al verder, het karakter van den waren eenvoud? Veel gezag bij weinig vertooning; de krachtigste uitwerkselen bij de geringste middelen.

Welnu, God kondigt het niet luidruchtig aan, als Hij Zijn groote werk der schepping gaat beginnen. Geen engelen blazen de bazuin voor hem uit. Hij is Zijne eigene heerlijkheid, en Zijn enkele wil is daad. Hij heeft geen medearbeiders of helpers. Zijn eigen woord en geest is hem genoeg. Gij ziet Hem niet — geen vinger van Zijn hand, geen slip van Zijn kleed. Gij hoort Hem alleen: geen werktuig weerklinkt, niets dan Zijn stem. Hij spreekt en Zijn: „Daar zij!” is het machtwoord, het levenwekkend gebod, dat de dingen die niet zijn, bij name roept alsof zij waren, en ziet! zij zijn er.

Éen woord — en het Licht ontstaat, eerstgeborene der schepselen en heerlijk stralende; de geheimenis der schepping nog steeds voor de zesduizendjarige menscheid; want — gelijk een wijze gezegd heeft — „wie éen zonnestofjen kon verklaren, zou het raadsel der geheele Natuur gevonden hebben.”

Éen woord — en het Uitspansel welft zich, en voor alle eeuwen geformeerd zijn die „schatkamers van de sneeuw, die tuighuizen van den hagel, die voorraadschuren van den regen,” die van geen vermindering weten.

Éen woord — en de Aarde rolt voor Gods aangezicht als een zandkorrel, en de Zee als een waterdruppel.

Éen woord, en nog een — en een waereld van Planten beneden, en een hemel van Sterren daarboven, bekleeden en verlichten de aarde.

Éen woord, en nog een — en in duizendvuldige vormen openbaart zich het Leven, en in twee zielen zijn de millioenen geschapen, die de Aarde zullen bevolken.

Éene uitstorting Zijns geestes in de wateren: en de bajert wordt Waereld. Éene inblazing Zijns geestes, en uit een handvol aarde is de Menschheid geboren.

Eindelijk, waaraan herkent gij den goddelijken eenvoud? Aan de natuurlijkste orde, die te gelijk de hoogste ontwikkelingsgang is.

In het plan der schepping, zooals het voor de oogen des Zieners ontwikkeld wordt, geenerlei wanorde of stoornis, door overhaasting of vertraging ontstaan. Niets te weinig, niets te veel. Niets te vroeg, niets te laat. Alles op zijn plaats, alles op zijn tijd. Eerst het licht, het water, de lucht, de aarde. Dan de planten, de visschen, de vogelen. Dan de viervoetige en kruipende dieren des aardrijks, en eindelijk de Mensch, Gods beeld en onderkoning. Dat is de natuurlijkste orde.

Wilt gij er u van overtuigen? Maak u op in den morgen, en ga naar buiten en zie hoe, elken dag, de Natuur het scheppingsvizioen in de oorspronkelijke opeenvolging voor u vertoont. Is het licht niet de eerstgeborene, zich aankondigende in dien bleeken gloor in het oosten, waarvoor de schaduwen verdwijnen? De wateren scheiden van wateren: de dampen stijgen op uit den oceaen, en de dauw, die over de weide zweeft, wordt opgetrokken naar boven. Daar blauwt de hemel weder, als op nieuw geschapen. En gij ziet, als rezen ze op een machtwoord uit de duisternis, allereerst uw hooge boomen, uw eigen planten en kruiden, allengskens groen gekleurd en ritselende in den mor-

genwind. Daar vertoont zich de uiterste rand der zon aan de horizon. Zij gaat op: zij, het „grootte licht tot heerschappij des daags.” En nu, hoor! daar is leven in de stroomen; de vogel geeft zijn morgenlied uit de takken, als riep hij al het vee en 't gedierte des velds. En als deze allen reeds lang tot hun voedsel zijn uitgegaan, daar komt eindelijk de Mensch, de laatstgeborene, uit den slaap, gewekt door Hem, die allen den adem en het leven geeft!

Wat dunkt u, is elke dag, zoo vaak hij wederkeert, geen miniatuurbeeld van het wonder, in het groot geschied ten dage toen God den hemel en de aarde geschapen heeft?

Maar die natuurlijke orde in het scheppingswerk, zooals het Mozaïesch scheppingsverhaal dit voorstelt, is te gelijk de aanduiding van den hoogsten ontwikkelingsgang van het Leven, in al zijne gedaanten en uitingen. Want van den beginne af aan beheerscht een hooger wet de op één-volging en inhoud der scheppings-perioden, en die wet heet: Vooruitgang. Geen enkele nieuwe levensform, die geen stap nader is tot het doel, van den beginne af kenlijk gesteld in de innerlijke eenheid van de verschillende Tafreelen van het onzachtlijk Drama: de wording van den Mensch, het redelijk-zedelijk schepsel, de vrije persoonlijkheid, des Scheppers beeld.

Zoo dan is het wel de eenvoud, die een eerste bestanddeel van de Mozaïsche oorkonde uitmaakt: maar het is de eenvoud der geschiedenis-zelve, en de schoonheid van het verhaal berust dus eigenlijk op de waarheid der feiten, die het resumeert, zonder ander doel dan dat die feiten worden gekend en God er in verheerlijkt worde.

Deze opmerking brengt ons van zelf tot de tweede stelling: „Het Mozaïsche scheppingsverhaal is schoon, omdat het onopzettelijk is.”

„Onopzettelijk — zoo wordt ons geleerd, „is de werking op ons innerlijk schoonheidsgevoel, die een schrijver op ons te weeg-brengt, in zooverre het blijkbaar zijne bedoeling niet is geweest, hetzij een Dichterlijk Tafereel te schilderen, hetzij door zijn taal bij hoorder of lezer effekt te maken, hetzij zelfs door de uitstorting zijner gewaarwordingen zijn eigen boezem lucht te geven.”

Welnu, dit is volkomen met Mozes het geval. Hij verhaalt alleen; en hij wil niets anders dan verhalen, de gebeurtenissen verhalen, die God hem heeft geopenbaard, dien God ter eere.

„Al wat bevindt daarin tot ons komt,” dus merkt Da Costa te recht aan, „dat hart en ziel en verbeelding treft, ligt in de

verhevenheid der zaak-zelve, zonder sieraad van beelden of woorden, maar allereerst met juistheid en getrouwheid uitgedrukt. De schoonheid hier, hoe wezendlijk, is iets bijkomstigs; zij is geen oogmerk op zich-zelf, maar resultaat als van zelf, terwijl daarentegen alle verdichting zich-zelve bedoelt, en versiering eischt. Het gaat hier, gelijk daar buiten in het geschapene: nuttigheid en kracht zijn het oogmerk, de schoonheid van den vorm wordt als toegeworpen: en hoe heerlijk, b. v., de schitterglans der zon moge zijn, niet om te schitteren is zij gekomen, maar om te verlichten, te bewaren en vruchtbaar te maken." „Men denke zich een oogenblik" — zoo besluit hij — „een beschrijving van de schepping in louter vermelding van gebeurde zaken bestaande maar die gebeurde zaken verdicht; en hier zal ook geen schoonheid in te vinden zijn."

Ik geloof, dat wij dit proefondervindelijk kunnen bevestigen bij de enkele herinnering van de voornaamste Heidensche Cosmogoniën die ter onzer kennis zijn gekomen.

Is zij schoon — die Indische voorstelling (Bramanisme en Buddhisme) van een Hoogste Wezen, in zijn zalige rust onmededeelbaar, werkeloos toeschouwer bij de wording des heelals, een substantie zonder vorm of eigenschap, of wil, of conscientie, samenvloeiende met de Natuur; of van dien Brahma, zijn eigen lichaam omscheppend tot het Heelal, en door de formeering van verschillende kasten uit zijne verschillende leden, den broederband des menschedoms verbrekende voor altijd?

Is zij schoon, die Perzische voorstelling (als in de *Zend-Avesta*) van twee eeuwige Geesten, twee ongelijke Beginselen, scheppers beide, maar de een van het goed, de andere van het kwaad, in eindeloozen strijd; waarbij geen uitzicht zelfs wordt gegeven op een Hooger Eenheid, waarin de vijandige elementen zich eindelijk met elkander verzoenen kunnen?

Is hij schoon, die Fenicische begin- en eindeloze Bajert, die massa van elkander aantrekkende luchtdeeltjes, waaruit het Slijk ontstaat, dat nu de vader wordt aller schepselen, gelijk de „Oude Nacht" hunne moeder is: een vader en moeder, voorwaar! die de volslagen afwezigheid van een persoonlijken Schepper en Vader niet kunnen vergoeden?

Is zij schoon, die *Omorka* der Chaldeën, gedrochtelijke waereldmoeder, door den God Bel in tweeën gehouwen, die straks op zijne beurt zich onthoofdt, opdat uit zijn met aarde gemengd bloed de menschheid ontsta?

Is zij schoon, die Egyptische leer, die een mythologische verpersoonlijking voorstelt van de tegenstrijdigste eigenschappen der Natuur en van God; die het Heelal verbreekt in een oneindigheid van stofdeeltjes, waarvan elk stofje zijn eigen godheid heeft, eeuwig maar niet denkbaar dan in dat stoffelijk hulsel?

Is het schoon, dat ijzeren Scheppingsei der Japanners, zoolang door stierenhooren (denkelijk een voorstelling van de stralen der zon) gerold en gestoten tot het openspringt en de dobberende werelddojer zichtbaar wordt, waar de zevende Hemelmacht de vader wordt van de zeven groote Eilanden van Japan, het hart der wereld? een cosmogonie inderdaad, die zich oplost in het kleingeestige Particularisme!

Is het schoon, dat fantastiesch-grotesk koorts-vizioen der Sineezen, met zijn Pankus, die, in achttienduizend-jarigen scheppingsarbeid, den hemel elken dag tien voet hooger brengt; met zijne millioenen heelals, zalen alle van een reusachtig paleis, wentelende op een rad van metaal boven een drievoudige draaikolk van water, lucht en ether: met zijn wereld in de gedaante van een edelsteen, rustende in den boezem van een onmetelijken lotus, die opwast uit een geurenocceaan, gelegen in het midden van een nog grootere wereld, tweede schakel van een oneindige wereldketen, oprijzende uit nieuwe oceanen en lotussen zonder getal of maat!

Zijn zij schoon, die afgetrokken philosophemen van Grieksche of hen navolgende Romeinsche wijsgeeren, zich hoofdzakelijk splitsende in een hopeloos Dualisme, waarbij al wat bestaat geen andere oorzaak heeft dan de botsing van twee tegenstrijdige Beginselen en geen anderen waarborg van voortduur dan de eeuwige vijandschap der beide Opperwezens: een droomerig Pantheïsme, waarbij de Godheid beperkt wordt tot de Waereldziel, en al wat buiten haar bestaat, niets is dan schijngestalte en vorm, komende en gaande als de dwarreling van een rookspiraal; een troosteloos Materialisme, eindelijk, waarbij de plaats van den Oneindigen God wordt ingenomen door het begrip van het Onbegrensde, in 't welk zich de voorwerpen afzonderen door een eeuwige beweging, om er straks weder onnaspeurlijk in terug te keeren?

Is zij schoon, eindelijk, die Scandinavische wereldwording uit het lichaam van een reus, uit ontdooide ijzeldroppelen ontstaan en gevoed door een wonderkoe, die straks met de tong den eersten mensch uit de ziltige ijsklomp te voorschijn lekt?

„Nee!” antwoordt gij: „dat alles is niet schoon; want wij missen hier immers het eerste bestanddeel der Schoonheid: de

eenheid in de verscheidenheid! Verscheidenheid was er te over, bonte, grillige, onzinnige verscheidenheid, maar — zonder verband. Nergens de hoogere orde der Opperste Wijsheid, nergens de harmonische samenwerking van verschillende krachten, door éene hand gevormd en bestuurd tot één, hoogheerlijk en aanbiddelijk doel. De eenvoud ontbreekt er overal, en alles is er opzettelijk. De fantasie moet de afwezige gedachte vergoeden, de form de arme gehalte dekken. In den zweem van gezond verstand, dien wij in de Heidenmythen hier en daar op den bodem vinden, herkennen wij het overblijfsel of de terugkaatsing van de oude Israëlitische Overlevering, en al het overige perst ons niet meer dan een glimlach van deernis af. 't Is opmerkelijk, geen der Heidensche volken heeft zich ooit kunnen verheffen tot het denkbeeld, dat er van alle eeuwigheid af een God bestaan heeft, die op een bepaald tijdstip uit niets iets zou hebben voortgebracht. In alle opvatting was de Stof eeuwig naast de Godheid aanwezig geweest, en had deze haar slechts geordend, slechts een bepaalde gedaante gegeven. Hoe geheel anders nu de Mozaïsche oorkonde! Daar is God, de éénige, eeuwige, almachtige ook alleen de Schepper van hemel en aarde, in tegenstelling van twee strijdige Opperwezens van elders (bij de Perzen), of van het Heelal dat God werd (bij de Grieken): twee denkbeelden, die alle hoogere eenheid en schoonheid vernietigen. In andere cosmogoniën is het Licht (in de Orphiesch-Grieksche) of het Vuur (in de Edda-leer) een goddelijk en werkzaam hoofdelement, waardoor de chaos geordend wordt: bij Mozes spreekt God: „Daar zij licht!” en — er is licht. Elders (bij Feniciërs en Egyptenaren) is de Lucht de Alformeerder, of zijn Boven- en Onderlucht de twee oudste godheden; bij Mozes vormt God het uitspansel, dat de aarde omgeeft, de ruimte waarin de starren wentelen. Elders worden die starren-zelf, vooral de zon en de maan, die twee groote lichten, tot den rang van godheden verheven: bij Mozes zijn ze door God geschapen en als gouden lampen opgehangen in de hoogte, om scheiding te maken tusschen nacht en dag. Elders wordt de Mensch óf in de plaats des Almachtigen gesteld, óf verlaagd tot een (onbewijsbaren) oorspronkelijken dierstaat, zooals b. v., een Helmers dien schildert:

„Met nacht en beestlijkheid omtogen,

Kroop de eerste mensch het aardrijk rond,
Beroofd van zeedlijk denkvermogen,

Zijn hut was 't hol geboomt', zijn legersteê de grond.
 Zie, zie hem nog op Vuurlands rotsen
 De sneeuw van duizend winters trotsen,
 Verlaagd beneden dier en plant!
 Een vuige last en pak der aarde,
 Sterft hij een leven door, onkenbaar met zijn waarde,
 Gevoelloos, woest, als 't ijsig strand!"

Bij Mozes worden beide die uitersten verzoenend in elkander opgelost: want bij hem schept God den mensch uit het stof der aarde, maar — naar Zijn gelijkenis, en bezielt Hij hem met Zijnen geest, tot wat, b. v., een Bilderdijk in hem zag en bezong:

Nu trad de Heerscher op, die God op aard moest heeten,
 Dat pronkstuk, dat God-zelf in 't stofflijk overkleed
 Des lichaams — aarde en slijk! — voor 't zintuig schittren deed.
 Onwraakbaar door den geest, uit God hem ingevloten,
 Onwraakbaar door de stof, op 't godlijk woord ontsproten,
 En onverdorven als in d' eerstgeschapen dag;
 Onwraakbaar door zijn vorm, waarin Gods afdruk lag.
 't Gedierte juicht hem toe, en knielt voor dezen koning
 Van goddelijk gezag — wien de ijdele praalvertooning
 Geen gloeiend kinkhoornbloed of hermelijnen vacht
 Om d' achtbren schouder hangt, noch 't hoofd met goud bevracht,
 Maar schoonheid, wijsheid, kracht, uit oog en leden blinken,
 En om wiens opslag zelfs heel de aard schijnt weg te zinken,
 De bosschen buigen en de golven roerloos staan."

Hoe schoon in hare waarheid, hoe waar in hare schoonheid, is de Mozaïsche oirkonde! Hoe eenvoudig en hoe heerlijk tevens, allereerst dat zedelijk en persoonlijk karakter Gods, waarbij nochtans aan Zijne metaphysische eigenschappen geen afbreuk wordt gedaan. Hoe treffend dat wezendlijk verband tusschen den Schepper en de schepselen onderling, waarbij het Heelal wordt tot een organiesch Geheel. Hoe verheven die kalme majesteit des Éenig-Eeuwigen, die zich hewust is dat Hij slechts te willen heeft, en Wiens enkel gebod het zaad is van alle leven, zoodat alle schepsel een uitgesproken Godsgedachte, een zichtbaar Godswoord is, en geheel de Natuur Zijne openbaring.

En heel deze schoonheid nu der Schriftuurlijke Oirkonde, hoe is zij ongezocht, onbedoeld, onopgemerkt door haar eigen schrijver!

Hoe is zij het gevolg van den heiligsten eenvoud en juist daarom eigenschap der heiligste waarheid!

Geen wonder dan ook, dat zelfs de Heidenen hulde hebben gebracht aan de scheppingstheorie, die uit Israël in het Christendom is overgegaan. Geen wonder, dat de physische wetenschappen eerst sedert de ernstige kennismeming van deze eerste bladzijden des Bijbels hare hoogste vlucht hebben genomen en dagelijks nieuwe bewijzen voor hare waarachtigheid aanvoeren. Geen wonder, dat Schilder- en Dichtkunst het stelsel van Mozes als het redelijkste en zedelijkste, ja, als het éenig Godewaardige gretig hebben aangegrepen, en dat het nieuwe en heerlijke werken te voorschijn riep, waaraan de geslachten der menschen zich niet kunnen verzadigen, 't zij dan waar een Michel-Angelo de muren van het Vatikaan met zijne onsterfelijke fresco's bedekt, 't zij dat een Milton de schoonste bladzijden van zijn *Verloren Paradijs* aan de paraphrase der Mozaïsche oirconde wijdt.

Bladzijde 48, regel 10 v. o.

„Maar — in wat plage
Verkeert de zegen,
Als Licht en Hette
Ten toppunt stegen;” enz.

Wie kennis heeft genomen van Kālidāsa's beroemd Gedicht: *Ritusanhāra*, d. i. De kring der Jaargetijden, herinnert zich uit den eersten zang (*Grishma*) de schildering van den Zomer. Aan dat gloeiend palet heeft mijn penseel — met dankbaarheid erken ik het — hier kleuren en tinten geleend, als geen westerling mengen kan, die Europa's grenzen nooit overschreed. — Zie mijn *Panpoëtikon*, Tweede bundel, bladz. 232, enz.

Bladzijde 51, regel 24.

„'t Aandeel aan uw erf,
Kleiner twintigwerf
Dan zijn Moederaarde?”

„Onze millioenen, zoo zij Mercurius bewonen moesten, zouden daar als in een kerker op-één gepakt zijn, bijna onmachtig om zich te bewegen; want Mercurius is misschien 25-maal, stellig 16-maal kleiner dan onze Aarde.” — Dr. Ebrard, *Nat. Hist. Briefe*.

„Merkurius is, wat de ruimte betreft, minstens 16-maal, wat de massa aangaat $5\frac{1}{2}$ -maal kleiner dan de Aarde. Daarentegen heeft hare massa een 3-maal grootere dichtheid dan die der Aarde.” — Böhner, *Kosmos*, I.

Bladzijde 51, regel 3 v. o.

„Die zoo snel doet leven, —
Vijf-en-twintig jaren
Rekent voor een Eeuw.”

Op Mercurius bestaat een groote onevenredigheid tusschen de lange dagen en korte jaren. De eerste duren ieder 24 uur en 5 minuten, het laatste slechts 88 dagen, ongeveer 3 maanden van onze tijdrekening. Een Aardsch-jongeling van 25 jaren zou dus reeds gelijkstaan met een Mercurius-grijsaard van een eeuw.

ZEVENDE ZANG.

Bladzijde 53, regel 2 en volg.

„Gij Star van zilvren gloed,
Nú — Bode van den Morgen,
Dan — sussende alle zorgen,
Heraute van den Nacht!”

„De lieflijkglansende Morgen- en Avondster is, van de oudste tijden af tot heden toe, de lust en bewondering van alle gevoelige menschen, die het oog ten hemel slaan. Venus is inderdaad onder alle gesternten, na de zon en de maan, voor ons de helderste ster des hemels, die, onder gunstige omstandigheden, zelfs bij dag voor ons ongewapend oog zichtbaar worden kan. Zij bestraalt ons, beurt om beurt, 290 dagen lang ten oosten van de zon, kort na zonsondergang, als Avondster; en even zoolang ten westen van de zon, vóór zonsopgang, als Morgenster.

„De tijd, gedurende welken Venus Morgen- en Avondster is, bedraagt 66 dagen meer dan haar omloopstijd om de zon, terwijl zich de Aarde, gedurende den omloop van Venus, evenzoo in gelijke richting rondom de Zon voortbeweegt.” — Böhner, *Kosmos*, I.

Bladzijde 53, regel 13.

„Gij komt, met pracht van stralen,
Van heel uw zustrenrij
Onze Aard' wel menigmalen
Het allerdichtst nabij.”

„De gemiddelde afstand van Venus tot de Zon bedraagt 15 millioen geogr. mijlen, De siderische of ware omloopstijd van Venus is 224 dagen, 16 uren, 49 min. en 7 sekonden. Geene enkele hoofdplaneet komt de Aarde zoo nabij als Venus. Zij kan ons tot $5\frac{1}{4}$ millioen geogr. mijlen naderen, maar ook tot 36 millioen geogr. mijlen zich van ons verwijderen. Gemiddeld verschijnt Venus in haar schoonste licht, wanneer zij 40 graden oost- of westwaards van de Zon verwijderd is. De nabijheid der Aarde geeft dan aan de smalle lichtsikkel zulk een sterk licht, dat zij bij afwezigheid van de Zon schaduw werpt.” — A. von Humboldt, *Kosmos*, III.

Bladzijde 54, regel 14 v. o.

„Maar raadselachtig,
Aschkleurig licht.”

„Bij het weinige, dat wij met zekerheid van het uiterlijk voorkomen der oppervlakten en van de natuurkundige geaardheid der nabij de Zon liggende planeeten Mercurius en Venus weten, blijft ook het somwijlen door Christian Mayer, William Herschell en Hardig waargenomen verschijnsel van een aschkleurig licht, ja, zelfs van een eigenaardige lichtwerking in het donkere gedeelte dier planeeten, zeer raadselachtig. Het is niet waarschijnlijk, dat op zulk een grooten afstand het teruggekaatste licht van de Aarde op Venus, een aschkleurige verlichting te-weeg-brengt, zoo als op onze Maan.” — A. von Humboldt, *Kosmos*, III.

Bladzijde 55, regel 9.

„Toch schittrend, schroeïend,
Vast tweemaal meer
Dan 't zonlicht gloeiend
In de Aardsche sfeer.”

Lees: viermaal meer. —

„De Zon schijnt op Venus bijna viermaal grooter dan den bewoonderen der Aarde: alzoo moet zij dáár dan ook in dezelfde mate sterker stralen dan in onze woonplaats. De aequator van Venus maakt met de vlakke van hare baan een hoek van 72 graden. Daardoor worden de jaargetijden van deze planeet zeer verschillend van de onze.” — Böhner, *Kosmos*, I.

„Op Venus heerscht zeker niet het verblindend licht en de hette van Merkurius, want Venus is 7 millioen mijlen verder van de Zon dan Merkurius, maar niettemin toch nog 4 millioen mijlen dichter bij de Zon dan onze Aarde. Zij is ook ongeveer van dezelfde grootte, gelijk ook de duur harer dagen niet veel van dien van onze dagen verschilt, want Venus loopt in 23 uur en 21 min. rondom hare as. Toch zou haar atmosfeer voor onze oogen nog te schel, hare warmte ons te drukkend zijn. Hare jaren tellen slechts ongeveer zeven van onze maanden, zoodat ons leven dáár tot de helft zou inkrimpen. Ook is het wel te denken, dat de helling van haren evenaar van 72 graden, een nadeeligen en ongunstigen toestand te-weeg moet brengen, door de sterke afwisseling der jaargetijden, waarmede geen volle plantengroei, geen hooger organiesch leven bestaanbaar kan zijn.” — Dr. Ebrard, *Nat. Hist. Brieft*.

Bladzijde 55, regel 22.

„Neemt gij — gelijk de Maan,
Steeds wisslende gestalten aan.”

Binnen 584 dagen neemt Venus alle schijn gestalten aan der Maan. 't Helderst straalt zij voor ons op haren grootsten afstand van de Zon, 69 dagen vóór en na hare onderste conjunctie (als wanneer zij van het oosten naar het westen tusschen de Zon en de Aarde heentrekt). Gedurende die dagen verschijnt zij aan onzen horizon, drie uren voor zonsopgang en drie uren na zonsondergang. Des avonds is de maanachtige sikkels met hare holle zijde naar het oosten, de andere scherpaftgeteekende zijde naar het westen gericht, omdat zij de Zon dan ten westen heeft. — Tijdens haar grootsten afstand van de Zon is haar licht, door den teleskoop gezien, van een verblindenden glans. — Böhner, *Kosmos*, I.

Aldaar, regel 24.

„... mist ge, als zij, het dampenkleed,
Het gas-omhulsel der Planeet.”

Over Venus' dampkring loopen de gevoelens der geleerden uitéén. Sommigen (b. v. Prof. Petit, *Sterrenkunde*, II. D.) be-
weeren: „de dampkring van Venus moet een weinig minder
dichtheid hebben dan de onze.” Anderen (b. v. Prof. Ebrard,
t. a. p.) gaan verder en meenen: „Venus' dampkring vertoont
zich zoo wolkeloos, dat er naar alle waarschijnlijkheid op hare
oppervlakte geen water aanwezig is; terwijl daarentegen bergen
zich verheffen, vaak zevenmaal hooger dan de hoogste berg-
kolossen onzer Aarde.” — Uit de verschillende gevoelens stond
het mij natuurlijk vrij eene keuze te doen, zonder daardoor zelfs
den schijn aan te nemen van iets te willen beslissen.

Indien de gissing waar is, die Venus een atmosfeer ontzegt,
geldt van deze Planeet wat elders van de Maan is gesproken:
„Waar geen, of in allen gevalle een zoo oneindig dunne lucht
bestaat, daar kan van geen vloeistof als ons water sprake zijn.
Iedere vloeistof van dien aart zou bij zulk een gebrek aan lucht
weldra verdampen. Als de lucht aan onze Aarde ontnomen werd,
dan zouden de rivieren en zeën weldra verdampen en de geheele
aarde uitdroogen. Van de Maan is het zeker, dat op dit waereld-
lichaam geen water voorhanden is, zooals reeds haar uiterlijk
voorkomen doet vermoeden, dat er immers uit ziet als een afgietsel
van gips, vol blazen en verdiepingen. Van een verfrisschend bad,
van een kabbelend beekjen, van een zeiltochtjen op een spiegel-
glad meir, van een rondzweven op de ijsvlakte, kan de bewoner
van zulk een planeet — verondersteld dat de zoodanige bestaat —
geen begrip hebben, evenmin als hij zich een denkbeeld zou
kunnen maken van zoovele schepselen als in zulk een dichte
vloeistof kunnen leven. Maar hij zal ook, bij het ontbreken van
lucht, geen geluid kennen, omdat de lucht de draagster van
het geluid is.” — Prof. E. Netoliczka, *De Maan*.

Een andere aanteekening betreffende de Maan moge hier te
eerder een plaats vinden, daar in dit Gedicht, ofschoon de Maan-
zelve evenmin als de Wachters der andere planeeten daar opzet-
telijk in bezocht kon worden, toch meermalen van de Maan
gesproken, op verschijnselen of toestanden van de Maan gezin-
speeld wordt.

Volgens de laatste natuuronderzoekers zijn er, om de Planeeten
uit de Zon te doen geboren worden, bij haar eigenaardigen
sferoïdaal-toestand, niets anders noodig geweest dan trillingen van
grootte kracht en omvang, waardoor een gedeelte van de zelf-
standigheid der Zon buiten haar eigen vlammen of buitensten

dampkring geslingerd werd. Van denzelfden aart zijn de vulkanische uitbarstingen van onzen eigen Waereldbol, die zich door trillingen en golvingen voortplanten. Daar de Zon hare omwenteling van het westen naar het oosten volbrengt, moet alles wat van de Zon uitgaat, ook een wentelende beweging van 't westen naar 't oosten, alsmede een voorwaardsche beweging in diezelfde richting bezitten. De wachters zijn ook gedeelten van de Zon, doch die eerst later in de ruimte geslingerd zijn door de losbarsting der Planeeten, rondom welke zij nu omlooopen. En zoo zal dan de Maan ook oorspronkelijk wel een dochter der Aarde zijn.

Als men die opsplijting en uitslingering van een gedeelte van den bol in de open ruimte niet aanneemt, dan — zoo heeft men beweerd — is het onmogelijk om de uitholling der bekkens van de zee op een voldoende wijze te verklaren; terwijl, omgekeerd, dit punt zich op een natuurlijke wijze laat ophelderen, wanneer men de uitwerping van een gedeelte van den aardbol aanneemt, welk gedeelte dan nu den bol der Maan uitmaakt. Welnu, de dochter volgt de moeder getrouw bij hare reize rondom de Zon, en is onder de talloze hemellichamen ons het allernaaste. Het licht heeft, om van de Maan tot onze Aarde te komen, slechts $1\frac{1}{3}$ sekonde noodig, een kanonskogel slechts 23 dagen. Als er een ijzeren spoorweglijn van de Aarde naar de Maan gelegd kon worden, zouden wij de reis in één jaar en 174 dagen kunnen volbrengen; en dan zou het ons blijken, dat de berekening juist was, toen men tot het besluit kwam, dat deze trawant aan inhoud 49-maal, aan zwaarte 80-maal, aan oppervlakte $14\frac{1}{2}$ -maal kleiner is dan de Aarde. — Daarentegen is de massadichtheid, de eigen zwaarte der Maan $\frac{2}{3}$ -maal grooter dan die der Aarde. 't Gewicht der lichamen is daarom op de oppervlakte der Maan zesmaal minder dan op de Aarde. Dezelfde kracht, die hier een steen 10 voet opwerpt, zou dien op de Maan 60 voet omhoog slingeren.

De Maan is veel bergachtiger dan de Aarde, en hare bergen zijn betrekkelijk veel hooger dan de onze. De groote, donkere vlekken op de Maan — waarin wij vroeger met ons kinderoog de trekken van een menschelijk aangezicht meenden te herkennen — zijn diepe vlakten, die 't licht nauwelijks weërkaatsen. Maar ook uit deze diepe vlakten verrijzen heldere strepen, die heuvelen en bergen verkondigen. De scherpte en donkerheid der schaduwen van het Maangebte geven den astronomen een maatstaf aan de hand om hoogte en vorm dier bergen met een nauwkeurigheid te bepalen, zooals zelfs bij een Aardsch Landschap

noode bereikt kan worden. De gedaanten dier Maanbergen, trouwends, hebben weinig overeenkomst met die der Aarde. Meestal doen zij zich voor als ongeregelde groepen van door enge dalen gescheiden steenmassa's, dikwerf gelijkende op ringvormige wallen, die loodrechte afgronden van 2 tot 12 mijlen diameter omsluiten. Deze wallen, van 4000 tot 8000 voet boven het omliggende land verheven, zijn vol kloven en geulen, en op den bovensten rand met hooge hoekige toppen gekroond. Verscheidene van deze Maankraters zouden in haar binnenste ruimte genoeg bezitten om den Chimborasso benevens den Montblanc en de Piek van Teneriffe te-samen een schuilplaats te geven. Van uit den bodem van het keteldal verheffen zich gewoonlijk weêr één of meer bergspitsen, soms uit de diepte met een vlucht van 5000 voet opvarende. De grootste bergketen der Maan loopt, in een lengte van 90 mijlen, van het zuidoosten naar het noordwesten, heeft spitsen van 17000 voet hoogte, en is van een glasachtigen huid overtrokken, vol duizende spleten en ronde kolken.

Een zeer merkwaardig en raadselachtig verschijnsel, dat de oppervlakte van onze satelliet aanbiedt, en waarvan onze Aarde geen wedergâ heeft, zijn die smalle lichtstrepn, die verdwijnen wanneer de verlichtende stralen schuins invallen, doch bij volle maan, geheel in tegenstelling met de maanvlekken, als stralen-stelsel het meeste zichtbaar worden. Het zijn geen bergaderen, zij werpen geen schaduw, en loopen met een gelijke sterkte van licht uit de vlakten tot hoogten van 12000 voet.

Het is duidelijk, dat hier nooit een Zondvloed door des afgronds sluizen is heengebroken; ja, men zou geneigd zijn te gelooven, dat het vormings-proces der Maan nog niet geheel gesloten is. Ieder jaar toch worden nieuwe opheffingen van bergen en nieuw ontstane afgronden zichtbaar, gelijk dan ook Herschell nog in de Aprilmaand van 1787 er drie geweldige vulkanen te gelijk vuur en vlam zag spuwen. Op de naar onze Aarde heengekeerde zijde van de Maan vinden wij geen spoor van rivier of zee; want die cirkelvormige bekkens, ten onrechte zeën genaamd, van grijze kleur met donkergroen gemengd, bevatten geen druppel waters. Nergens groene wouden en weiden; nergens een sneeuwkrone op den top dier Alpen; nergens aan hunne voeten een klare spiegel waar ge, van uw bootjen, de riemen in uit kunt slaan, dobberend, à la Jean Paul, tusschen drie hemelen: „een daar boven, een daar beneden, een hier binnen.” Maar alom, daarentegen, de blaasvormige opheffingen van vulkanischen aart, de verglaasde vlakten

met duizende van kleine kraters en de grachtvormige rillen of groeven, smalle, rechte lijnige diepten, afgewisseld door groepen van schitterende bergkegels en kale rotsklipgevaarten.

Ook blijkt het ons nu, dat de Maan geen gaz-vormig omhulsel, geen dampkring bezit. Dus rijzen aldaar, bij gemis van alle verstrooid licht, de gesternten aan een bijna zwartendaghemel omhoog. Een azuren hemelwelfsel is er niet; en geen luchtgolwing kan aldaar het geluid, het gezang, de spraak overbrengen. „De Maan”, zegt von Humboldt, „is voor onze verbeelding een eenzame woestijn zonder geluid.”

Een der verhevenste landschappen — leert Böhner, in zijn *Kosmos* — ligt in 't midden der zuidoostelijke helft van de Maanschijf. Een statelijke, huiveringwekkende pracht! Wij aanschouwen daar één van die ontzachelijke walgebergten, met een uit zijn 16000 voet diepen krater opstijgenden Centraalberg, den Typho, wiens top weêrflickert als een kleine zon. Van hier uit verbreidt zich een woest, fantastiesch bergland, in niets op dat onzer Aarde gelijkend, welks donkere, hoekige vlakten met witschemerende streepen doorlijnd zijn. De verlichte wallen rondom den zwarten nacht der dalketels en de uit den donker als glansende edelsteen opflikkerende toppen der kegelbergen, behooren tot de prachtigste natuurtooneelen der Maan. De dunne gouden randen der verlichte wallen, vooral ten tijde van volle Maan, en de verblindende krans der geduchte, in talloze takken uitlopende bergketenen met haar duizendvuldige vormen, doen ons verbaasd staan en wekken het voor gevoel, dat ook hier, maar op een geheel andere wijze dan op Aarde, de heerlijkheid des Oneindigen haar atschijnsel heeft.

De Maan is en blijft voor onze Aarde een liefelijk verschijnsel. Meer dan alle andere planeeten, is zij, met haar wisselende schijn-gestalten, „een juweel van het uitspanseel.” Zij verlicht, vertroost, vervrolijkt Mensch en Dier; zij beweegt onze zeën; zij is eene der bronnen van beweging die op onze planeet werkt — maar een woning voor ons, menschen, zou zij niet kunnen zijn. — Von Humboldt, Böhner, anderen.

Bladzijde 56, regel 7 v. o.

„Geboomten, boschaadjen
Van wisslend plantsoen,
Gekranst met pluimaadjen
Van 't zuiverste groen.”

„De Zee heeft, evenals het vaste land, zijne wouden met boomen en planten, zijne gaarden met schoone levendige bloemen, zijne onafzienbare weiden, waar kudden grazen. Men kent tegenwoordig reeds meer dan 2000 soorten van zeeplanten, meestal behoorende tot het geslacht van wier- of zeegras, wel zonder bloesem maar rijk aan verscheidenheid van vormen. Vele zeegewassen hebben bladeren van 40 voet, die prachtig in de golven wiegen. De olariën b. v., schieten in een naakten stam omhoog, die in een bladerkelk en in één reusachtig blad van 40 voet lengte eindigt. Een bewonderenswaardige grootte bereikt de *nereocystis*, die vooral in Russisch-Amerika veelvuldig voorkomt. Uit een koraalachtigen wortel schiet een dunne, draadachtige stengel op, die naar boven altijd dikker wordt, tot de knodsvormige gedaante, bij een hoogte van 70 tot 300 voet, in een 6 tot 7 voet lange luchtbuis eindigt, uit wier spits een kolossale kroon van 30 tot 40 voet lange bladeren nedergolft. Deze reuzenplant groeit in eenige maanden op, sterft jaarlijks, en kiemt weêr van nieuws op uit haar zaad. Aan de noordwestkust van Amerika is de bodem der zee door een uitgebreid woud bedekt. Daar beneden ligt een schitterend tapijt, geweven uit tallooze groene waterdraden en violetkleurig paerelmos. Hierover breidt de *laurentia pinnatifida* haar groene sierlijke bladen uit; en daar tusschen schemeren de reuzenbladeren der iris, als groote scharlaken of rozenkleurige mantels,” enz. — Böhner, *Kosmos*, II.

ACHTSTE ZANG.

Bladzijde 65, regel 12.

„Die Wandelwaerelden.”

„Wat den oorsprong der aan de Planeeten gegeven namen en vooral der teekens betreft, deze verliest zich in den nacht der tijden. Sommigen hervinden er de Chaldeeusche, Grieksche of Egyptische godheden in, met hare eigenaardigste attributen; anderen meenen er de latere godheden der Latijnen in te herkennen. Evenwel ziet men vrij algemeen een caduceus of slangenstaf in 't zinnebeeld van Mercurius; een spiegel met zijn handvat in dat van Venus, de planeet wier schitterende schoonheid inderdaad wel aanspraak scheen te mogen maken op het symbool van de Moeder der Gratiën. De roode kleur van Mars, die het door

den Oorlog vergoten bloed in de gedachten brengt, schijnt aanleiding te hebben gegeven tot de samenvoeging van een schild en een pijl. Jupiter, de Koning des Hemels in de Klassieke Mythologie, moest natuurlijk, naar men beweert, voorgesteld worden door den zigzag des bliksems; anderen zeggen, doodeenvoudig, door de eerste letter van zijn Griekschen naam (Zeus, God), een Z met een streep er door. Saturnus, eindelijk, de Vader des Tijds kon niet beter afgebeeld worden dan door 't hem altijd bijblijvend moordwapen, de zeis, bestemd om de stervelingen vóór en na weg te maaïen." — Prof. Petit, *Sterrenkunde*, II deel.

Bladzijde 66 regel 22.

„Eer, de oneindigheid door,
God een cirkel beschreef,
Stond de Wijsheid omhoog
Reeds gezalfd voor Gods oog.”

Zinspeling op het beroemde hoofdstuk van de *Spreuken* Salomo's, waar, bij persoons-verbeelding, de Wijsheid sprekende wordt ingevoerd, „als van goddelijken oorsprong, een ware hemeltelg, voedsterling der eenwige almacht, en deelgenoot van het raadsbesluit der Schepping.” (Van der Palm.)

„De Heer bezat mij als de Eersteling Zijns wegs,
Vóór al zijn werk, van eeuwigheid!
Ik ben van eeuwigheid gezalfd,
Van 's waerelds aanbegin, ja eer de waereld was
Toen nog geen zeën waren, was ik geboren,
Geen bronnen, zwaar van water;
Toen nog geen bergen waren ingeest,
Vóór alle heuvelen, was ik geboren.
Toen nog geen land, geen woeste gronden,
Noch al het stof der waereld geformeerd was;
Toen Hij de hemelen toebereidde, was ik daar!
Toen Hij een cirkel trok langs 't oppervlak der zee;
Toen Hij de wolken vastmaakte daarboven;
Toen Hij de bronnen des Oceaans met macht beperkte:
Toen Hij der zee haar grenzen stelde, dat
De waatren zijn bevel niet overtraden;
Toen Hij des aardrijks grondslagen vestte: —
Toen was ik voedsterling bij Hem,
En Zijn verlustiging dag aan dag,

En speelde voor Zijn aanzicht t' aller tijd,
 Speelde in de waereld Zijnes aardrijks,
 En mijn verlustiging was aan des menschen kindren."

— *Spreuken van Salomo*, Hoofdstuk VIII: 22 — 31. (Vertaling van Van der Palm).

NEGENDE ZANG.

Bladzijde 71, regel 2 v. o.

"Gelijk eens Adam, als hij d' ongeboren dag
 Des heils aanschouwde van den Heuvel der Gezichten
 In 't Paradijs."

Zie Milton, *Parad. Lost*, B. XI, vs. 376, volg.

"So both ascend
 In the visions of God. It was a hill
 Of Paradise the highest," etc.,

want ik mag zooveel Engelsch niet uitschrijven. De geheele (meer zonderlinge dan dichterlijke) passaadje, die ik toch mede wilde deelen, luidt, in de vertaling van Dr. van Zanten (van 1728) — de getrouwste metrische overzetting van Milton, die wij tot nog toe bezitten — aldus:

..... Hij klom
 Vooruit, en Adam volgde hem in Gods
 Gezichten. 't Was een Berg van 't Paradijs,
 De hoogte, van wiens top het halve rond
 Der Aard', hoe wijd ook uitgestrekt, zeer klaar
 En onderscheiden wierd gezien. De Berg
 Was minder hoog, 't gezicht was meer bepaald,
 Daar Satan, tot een ander einde en doel,
 Den tweeden Adam in de wildernis
 Opvoerde, om voor zijn oog te brengen all'
 De Koninkrijken van de gantsche Waereld
 Met al hun heerlijkheid. Daar kon zijn oog
 De plaatsen zien, waar ooit een stad van naam
 In vroeger of in later tijd gesticht
 Zou worden, tot een zetel des gebieds
 Dat machtig was. Hij zag van daar den grond,
 De muren van het Tartaarsch Cambalu,

Den rijkstroon van den Cathajaanschen khan,
 Van Samarkand bij d' Oxus, Timurs troon,
 Tot aan Peking, die groote waereldstad
 Van Sina, daar vandaan tot Agra, en
 Lahor, des grooten Mogols; nederwaard
 Den gouden Chersonesus, of alwaar
 De Perziaan in Ecbatane zat,
 Of sints in Ispahan, of daar de Tsaar
 Der Russen woont in Moskow, of de Sultan,
 Een Turkoman, in Constantinus stad.
 Hij feilde ook niet te ontdekken met zijn oog
 Het Keizerrijk van Negus, en zijn grens
 Ercoco, de uiterst' van zijn havens, en
 De mindre Vorstendommen aan de Zee,
 Monbaza, en Quiloa, en Melinde,
 En Sofala, veelal gehouden voor
 Het goudrijk Ofir, tot aan 't Koninkrijk
 Van Congo, allerverst naar 't Zuiden toe,
 Of daar vandaan, alwaar de Niger stroomt
 Tot Atlas berg, de Koninkrijken van
 Almanzor, Fez en Suez en Marocco,
 En 't plondere nest Algiers, en Tremizen,
 Van derwaards naar Europe, en Rome, dat
 De gantsche Waereld eens beheerschen zou.
 Misschien zag hij ook tevens in den geest
 't Rijk Mexico, den troon van Montezume,
 En Cusco in Peru, een rijken troon
 Van Atabalipa; Guaiana nog
 Niet uitgeplonderd, welks vermaardste stad
 Van Spanjaards El Dorado wierd genoemd.
 — Maar Michaël ontlastte Aartsvaders oog
 Van 't vlies, dat door de valsche vrucht, die hem
 Een helderer gezicht had toegezegd,
 Daar voor geschoten was, en maakte 't zoo
 Bekwaam tot edeler gezichten; toen
 Wierd straks de zenuw van der oogen bol
 Met ruit en oogentroost gezuiverd, want
 Daar was voor hem zeer veel te zien. Toen droop
 Hij daar terstond drie droppen van den wel
 Des Levens in. De kracht dier artsenij
 Drong door tot in het binnenst van zijn ziel,

't Oog des Verstands, zoodat de aartsvader nu
 Zijne oogen sloot, ter nederzeeg, geheel
 Verbijsterd. Maar de vriendlijke Engel greep
 Hem bij de hand, en hief hem overend,
 En lokte zijn aandachtigheid dus op:
 „Ontsluit uw oogen, Adam, en — aanschouw!”

Bladzijde 72, regel 16 v. o.

„Gij zijt tot Sions Berg gekomen,
 Het Hemelsche Jeruzalem.”

Ontleend aan Hebr. XII : 18—24, alwaar de Apostolische schrijver de lieflijkheid en heerlijkheid van het Nieuwe Verbond schildert. De Christenen — zoo leert hij daar — zijn niet gekomen tot de plaats eener Wetgeving, maar in de Stad of het Rijk der Verzoening. „Betast,” d. i. „tastbaar,” heet daar de berg Sinai, als een aardsche, uit rotsmassa bestaande berg, in tegenstelling met den „Berg Sion”, waarmede niet de aardsche, geographische heuvel Sion, maar het Rijk van Christus bedoeld wordt, dat op zinnebeeldige wijze hier Sion heet, „de stad des levendigen Gods, het Hemelsche Jeruzalem.” Dus wordt ook Gal. IV:26 het Rijk van Christus genoemd. Dit, nú reeds aanwezige hemelsche Jeruzalem, is iets anders als het „Nieuwe Jeruzalem” uit de Openbaring van Johannes, dat, naar zijne voorstelling, eerst ná Christus wederkonst op aarde gegrond moet worden. De „eerstgeborenen” zijn de eerstelingen onder de wedergeborenen, de leden van het Nieuwe Verbond. Daar zij niet als „in den hemel zijnde”, maar als „in den hemel opgeschrevenen” (Luk. X : 20, Fil. III : 20, enz.) aangeduid worden, heeft men hier niet te denken aan de reeds gestorven christenen, maar aan de nog levenden, die de Strijdende Kerk uitmaken, welke met de reeds „Triomfeerende Kerk” (de reeds in den hemel gezaligden) éene Gemeente vormen. — Dr. J. H. A. Ebrard, Theol. Prof., *Der Brief an die Hebräer erklärt*, 1850, bl. 394, 395.

Bladzijde 73, regel 16 v. o.

„Eeuwen hadden zij den Heiden
 met den broedernaam begroet,” enz.

„De blanke man heeft den olijfkleurigen en den zwarten onder de brandende zon op een verschroeide aarde voor zich doen arbeiden, voor zich doen kruipen, voor zich doen bloeden. Hy heeft den koperkleurige van zijne akkers en weiden verjaagd. Hy heeft den naam van het Christelijk Europa stinkende gemaakt in Azië, in Afrika, in Amerika, en op alle de eilanden. Hy heeft den Heidenen gebracht brandewijn, opium en de afschuwelijkste ziekten. Hy heeft met hunne vrouwen ontucht gepleegd onder elken groenen boom. Hy heeft hen met glaskralen verleid hunne kinderen te verkoopen. Hy heeft gezegd: zy zijn schapen der slachting.” — Dr. N. Beets, *Des Christens schuld aan den Heiden*.

Bladzijde 75, regel 11.

„De Booze Geest”.

De God der Karenen.

Aldaar, regel 12.

„Knielend voor het „Wandlend Blad.”

„De Hottentotten vereeren een sprinkhaan, het „wandelende blad” geheeten. 't Is een insekt, niet grooter dan de vinger van een kind. Komt dit diertjen in een dorp, dan verzamelen zich de bewoners zingend en dansend daarom heen, vallen er voor op de kniën en bidden: „Geef ons voër voor ons vee, en melk voor ons zelven!” Menigmaal brengen zij hem ook offeranden. Springt hij bij geval op een Hottentot, dan wordt deze heilig verklaard en als een lieveling der Goden vereerd.” — G. Leonhardi, *Nacht und Morgen der Ev. Heidenmission*.

Aldaar, regel 13.

„'t Lichaam kervend.”

Zie over de zelfkwellingen veler Heidenen Wilhelm Hoffmann in zijne bekende: *Missions-Stunden*, bl. 489 en volg.

Aldaar, regel 13,

„... of zich stortend
Onder 's Afgods wagonrad.”

Onder de afgodsfeesten van Hindostan is het Wagenfeest van Jaggurnaut, bij de stad Puri, het beruchtste. Men vindt de be-

schrijving o. a. bij G. Leonhardi, in 't genoemde werk, bl. 3 en volg.

Aldaar, regel 17.

„Voor hun fetisch, menschenlijken
wiegende op zijn reuzenboom,”

„Wy wijzen haar op den beruchten fetisch-boom aan Afrika's westkust, waaronder de bekende reiziger John Lander van afgrijzen in zwijm viel als hy hem zag, de ontzachelijke takken letterlijk overdekt met menschenlijken, en den majestueusen stam van onregelmatige stapels menschedels omringd, die men sedert verscheidene jaren zich liet ophoopen, Gieren, zich vergaderend waar het aas is, wemelende om zijn kruin.” — Dr. N. Beets, *Des Christens schuld aan den Heiden*.

Bladzijde 75, regel 6 v. o.

„De Onbekende werd verkondigd,
en met juichend handgeklap
Groetten zij de Blijde Boodschap,
't einde van hun Ballingschap.”

De herinnering van een feit. Toen de broeders Doben en Nitschmann, in December van 't jaar 1732, op het eiland St. Thomas, in 't midden tusschen Noord- en Zuid-Amerika, voor 't eerst het Evangelie aan de Neger-slaven verkondigden, is het gebeurd, dat de half Hoog-, half Nederduitsche prediking beantwoord werd met handgeklap. „Dat handgeklap” — zegt Dr. Beets — „is het voorspel van het invallen zooveler natiën in het Lied des Lams!”

Bladzijde 79, regel 11.

„Nooit heeft de oude stem gezwegen:
Blinde Orion, naar Omhoog!” enz.

„De blinde Orion zal ziende worden,” zoo voorspelde het orakel „wanneer hij slechts onophoudelijk de Zon te gemoet gaat.” Zoekt gij ook maar eeuwig de Zon, gij begeerigen naar waarheid en kennis! zoo zult gij ook het oog vinden.” — Jean Paul.

DE JOBEÏDE.

HET BOEK JOB.

Job, die zijn deugd handhaaft,, het eerwoord, dat de Schepper voor hem gaf, rechtvaardigende, zit op zijn aschhoop als de roem en de trots van zijnen God. Hoe hij zijn ongeluk zal dragen, daarop ziet God en met Hem het gantsche hemelsche heil ter neder. Hij overwint, en zijne overwinning is een triomf boven de starren — Zij het geschiedenis, zij het veredichting, die zoo dichte, was een Ziener Gods.

FRIEDE. HEINR. JACOBI.

I.

INLEIDING.

I.

In het Landschap, Uz geheten,
Leefde Job, de knecht des Heeren; —
Vroom, oprecht en warsch van 't kwade.
Zeven zoons, een drietal dochters,
Werden uit zijn echt geboren;
En zijn rijke kudde telde
Zevenduizend blanke schapen,
Driemaal duizend vlugge keemlen,
Vijfmaal honderd koppel ossen,
Vijfmaal honderd ezelinnen, —
Bij een talloos heil van slaven.
En zoo was dan Job de grootste
Aller kindren van het Oosten.

En bij elk geboortverjaren
Was er feestmaal bij zijn zonen,
En de zusters, meêgenoodigd,
Deelden in de vreugd der gasten.

Dan, aan 't eind der hoogtij-dagen,
Zond de vader om zijn kinders,
Wijdde biddend hen den Heere,
En ontstak bij 't morgenkrieken
Zooveel offers als zij waren:

„Want” — zoo dacht hij — „'t kòn gebeuren,
„Mooglijk heeft mijn kroost gezondigd
„En in 't harte God vergeten!” —
Zoo deed Job dan al die dagen.

Nu gebeurde 't, toen Gods kindren
Eens ter plechtige begroeting
Voor Jehovahs troon verscheenen,
Dat ook Satan zich vertoonde.

En Jehovah sprak tot Satan!
„Gij, van waar zijt gij gekomen?”

't Andwoord was: „Ik kom van de Aarde,
„Die ik rondtrok en doorkruiste.”

En Jehovah sprak tot Satan:
„Hebt gij dan ook acht geslagen
„Op mijn dienaar Job? Geen tweede
„Wordt er nevens hem gevonden,
„Vroom, oprecht en warsch van 't kwade!”

Toen sprak Satan tot Jehovah:
„Is dan Job om niet godvreezend?
„Hebt Gij hem, zijn huis, zijn have,
„Niet ommuurd aan alle kanten?
„Niet zijn handenwerk gezegend,
„En zijn vee verduizendvuldigd?....
„Maar verhef Uw hand nog heden
„Om zijn schatten aan te tasten,
„Als Uw trouwe knecht niet ijlings
„Voor Uwe oogen U laat varen!”

En Jehovah sprak tot Satan:
„Nu dan, 'k geef zijn huis, zijn have,
„Al zijn schatten, in uw handen:
„Maar hem-zelfen zult gij sparen!”

En hiermeê ging Satan henen
Voor Jehovahs aangezichte.

Eens nu, als zijn kindren allen
Aan den blijden feestdich zaten
In het huis van d' eerstgeboorne,
Kwam tot Job een boô gevloten.
Hijgend sprak hij: „De ossen ploegden,
„Zorgloos graasden de ezelinnen, —
„Toen een horde van Sabeërs
„Hen besprong en met zich voerde.
„Al uw knechten zijn verslagen:
„Ik alléen ben 't zwaard ontkomen,
„Om den jammer u te melden!”

Eer hij nog had uitgesproken,
Kwam een tweede. Hijgend sprak hij:
„'t Onweêr Gods is neêrgeschoten
„Op uw schapen, op uw knechten:
„Ik-alléen ben 't vuur ontkomen,
„Om den jammer u te melden!”

Eer hij nog had uitgesproken,
Kwam een derde. Hijgend sprak hij:
„Daar zijn woedende Chaldeën
„In drie benden neêrgevallen
„Op uw keemlen, die ze ontvoeren.
„Al uw knechten zijn verslagen:
„Ik-alléen ben 't zwaard ontkomen,
„Om den jammer u te melden!”

Eer hij nog had uitgesproken,
Kwam een vierde. Hijgend sprak hij
„Toen zoo straks uw kindren allen
„Aan den blijden feestdich zaten
„In het huis van d' eerstgeboorne,
„Kwam de rukwind der woestijnen,
„Tilde aan alle vier zijn hoeken
„'t Huis omhoog en smet het neder
„Op de hoofden uwer kindren.
„'k Ben alléen den dood ontsprongen,
„Om den jammer u te melden!”

Toen hief Job zich van zijn zetel,
 Scheurde zijn gewaad in tweeën,
 Schoor zijn hoofd, en viel ter aarde
 En aanbad: „Ik ben, o Moeder:
 „Naakt uit uwen schoot gekomen;
 „Naakt ook zal ik wederkeeren
 „Tot den moederschoot der Aarde,
 „Gij, Jehovah! hebt gegeven,
 „Gij, Jehovah! hebt genomen,
 „Eere zij Uw naam, Jehovah!”

Zoo bleef Job in al zijn lijden
 Zonder zonde, Gode zwijgend.

VERVOLG DER INLEIDING.

II.

Weër gebeurde 't, dat Gods kindren
 Tot een plechtige begroeting
 Voor Jehovahs troon verschenen:
 En ook Satan was in 't midden,
 Om den rechtsdag bij te wonen.

En Jehovah sprak tot Satan:
 „Gij, van waar zijt gij gekomen?”

't Andwoord was: „Ik kom van de Aarde,
 „Die ik rondtrok en doorkruiste.”

En Jehovah sprak tot Satan:
 „Hebt gij dan ook acht geslagen
 „Op mijn dienaar Job? Geen tweede
 „Wordt er nevens hem gevonden,
 „Vroom, oprecht, en warsch van 't kwade!
 „Bij zijn deugd blijft hij volharden:
 „En vergeefs was al uw tergen
 „Om hem onverdiend te straffen!”

Toen sprak Satan tot Jehovah!
 „Huid voor huid! al wat den mensche
 „Lief is, geeft hij voor zijn leven!
 „Maar verhef uw hand eens heden
 „Om zijn vleesch en zijn gebeente,
 „Om zijn lichaam aan te tasten. . . .
 „Als Uw trouwe knecht niet ijlings
 „Voor Uwe oogen U laat varen!”

En Jehovah sprak tot Satan:
 „k Geef zijn lichaam in uw handen,
 „Maar zijn leven zult gij sparen!”

En hiermeê ging Satan henen
 Voor het aangezicht des Heeren.

En nu sloeg hij Job den lijder
 Woedend met melaatsche zweeren
 Van den voetzool tot den schedel.
 En de lijder, met een potscherf,
 Schrabde zich de kranke leden,
 Op den aschbelt neêrgezeten!

En zijn huisvrouw smaalde sarrend;
 „Blijft gij bij uw deugd volharden?
 „Zegen God en sterf!” Maar rustig
 Klonk zijn andwoord: „Waarom spreekt gij
 „Als de onzinnigste der vrouwen?
 „Zou men 't Goede wel ontfangen,
 „'t Kwade niet van God ontfangen?”

Zoo heeft Job in deze dingen
 Met zijn lippen niet gezondigd.

Van zijn lot en lijden hoorden
 Jobs drie vrienden. En zij kwamen,
 Ieder van zijn eigen plaatse:
 Elifas, een Themanieter,
 Bildad, een Suchiet, en Zofar,
 Een Naâmathiet. — Ze zouden
 — 't Was besproken en besloten! —
 Hem beklagen en vertroosten.

Toen zij hem van verre ontwaarden,
 Kenden zij hem niet. — Zij hieven
 Luid hun stemmen op, en treurend,
 Raadloos zich den mantel scheurend,
 Strooiden ze assche naar den hemel
 Boven hun gebogen schedel.
 En zij zaten aan zijn sponde
 Zeven dagen, zeven nachten,
 Zonder spreken, zonder klagen,
 Bij de ellende die zij zagen.

VERVOLG EN SLOT DER INLEIDING.

III.

Job, in 't eind, ontsloot zijn lippen,
 Dus zijn levensuur vervloekend:

„Verga de dag, waarop ik ben geboren,
 De nacht, waarin mijn moeder mij ontving!
 Die dag! hij zij verworpen in Gods toren,
 En weggewischt uit onze Erinnerung!
 Zijn hemel zij in duisternis verborgen,
 En scheure nooit het dichte wolkgordijn;
 Een doodsche mist benevele zijn morgen,
 Een pestdamp moet zijn middag-sluier zijn!
 Die nacht! hij moog' in donkerheid verzinken!
 Hij tell' niet in de rij der broeders meê!
 Hij hoore nooit een kreet van vreugde klinken,
 Onvruchtbaar als een rotsklip in de zee!
 Men moog' hem tot de jammernachten rekenen,
 Bestemd voor weegeklag en angstgehuil!
 Hem moeten met hun vloek de toovnaars teekenen,
 Die 't Nijlgedrocht bezweeren in zijn kuil!
 Hij wachte 't licht, maar 't licht blijve immer dralen;
 Geen avondster verhelder' zijn gelaat;
 Nooit moet hij meer de zilvren maan zien stralen,
 Of de oogleên van den purgren dageraad —
 Wyl hij den schoot niet toesloot die mij baarde,
 Noch tegen 't leed mij in bescherming nam!....

Ach, waarom gaf de moederschoot der Aarde
 Geen toevluchtsoord aan 't pasgeboren lam?
 Ach, waarom vond ik knieën die me ontvingen,
 En borsten die mij zoogden?.... 't Stille Graf
 Zou anders met zijn schaduw mij omringen,
 En niets brak ooit mijn zoete sluimring af.
 'k Sliep dan bij hen, wie de Aarde koning kroonde,
 Wier hoogmoed zich een pronknaald heeft gebouwd,
 Bij 't vorstenkind, dat in paleizen woonde,
 En — 't wicht, dat nooit het daglicht heeft aanschouwd!
 Daar onder houdt de hooswicht op met kwellen:
 Hij ligt er stom en machteloos ter neêr!
 Daar voelt geen slaaf zijn ketenen meer kwellen,
 Daar striemt de zweep des drijvers hem niet meer!
 Daar zijn zij één, de kleinen met de grooten,
 De koningen den bedelaars gelijk!,...
 Waarom, o God! ons 't leven ingestoten?
 Ons, lijders, dus geworpen in dit slijk?....
 Wij smachten naar den dood, maar hij blijft toeven:
 Hij is de schat, waarnaar onze onrust wroet!
 Wij ijlen als gevleugeld naar de groeven,
 Wij juichen als ons oog de lijkterp groet!....
 Wat leeft de man, die op den weg van 't leven
 Geen uitzicht ziet? wien God in de engte sloot?
 Want tranen zijn voor water mij gegeven,
 En zuchten in de plaats van daaglijksch brood.
 Zoo is méer dan ik vreesde, me overkomen!
 Méer dan ik ooit geducht heb, is mijn lot!
 Toch leefde ik niet in zorgelooze droomen:
 Ik waakte, en bad — en toch verliet mij God!"

II.

DE VERWIKKELING.

EERSTE KAMPSTRIJD.

IV.

Elifaz, de Themanieter,
 Nam het woord op, en hij zeide:

„Ik vrees, dat gij mijn woord verachten
 En u te meer verheffen zult!
 Maar wie kan luistren naar uw klachten
 En tintelt niet van ongeduld?

Gedenk de dagen van voordezen!
 Gij waart zoovelen tot een licht,
 Gij hebt den dwalende onderwezen,
 Gij hebt den struiklende opgericht:
 Nu treft u 't onheil, — en gij zwicht?
 't Zijn wanhoopstranen wat we aanschouwen:
 Gij zit in zak en assche neêr:
 Is dan uw godsvrucht uw vertrouwen,
 Is dan uw deugd uw hoop niet meer?
 Bedenk toch, wanneer zijn de vroomen
 Nog ooit onschuldig omgekomen? . . .
 Neen, driemaal heilig is de Heer!
 Die ondeugd ploegen, kweeling zaaien,
 Doet Hij aan déze zij van 't graf
 Reeds de oogst van Zijn vergelding maaïen:
 Hij snijdt hen zelf als halmen af!
 Hij blaast hen weg als stuivend kaf!
 Laat vrij den leeuw de manen schudden,
 God breekt de tanden uit zijn muil,
 En doet den schrik der lammrenkudde
 Van honger sterven in zijn kuil!

Eens is er in mijn stille droomen,
 Toen alles nederlag en sliep,
 Een Godspraak tot mijn oor gekomen,
 Die fluisterend mij wakker riep.
 Angst en ontzetting deden me ijzen
 En rilden mij door merg en been;
 Ik voelde 't hair te bergen rijzen —
 Een Geest ging voor mijn aanschijn heen!
 Daar stond hij . . . vormloos, onbewogen;
 Als door een nevel zag ik hem;
 Een schaduwbeeld was voor mijn oogen,
 't Was doodstil, en ik hoorde een stem:
 „Wat stervling durft zich heilig noemen,
 „Zich reiner dan zijn Maker roemen?

„Zelfs in de blinkende englenrei
 „Weet God gebreken aan te toonen —
 „Hoe veel te meer in menschenzonen,
 „Die huizen in een hut van klei!
 „Zij worden als het haft vertreden,
 „Dat slechts één zomermorgen leeft.
 „Zij gaan, met hun voortrefflikheden,
 „Terwijl er niemand acht op geeft,
 „En zonder dat hun blinde Reden,
 „De Wijsheid ooit gevonden heeft!” —

VERVOLG VAN DEN EERSTEN AANVAL VAN ELIFAZ.

V.

„Zoek liever hulp in uwe ellenden,
 O gij, die moedloos murmureert!
 Tot wien der Englen wilt ge u wenden?
 Wel dwaas is, wien 't verdriet verteert!
 Wel onverstandig, die zijn dagen
 Verspilt in ongeduldig klagen!
 Ik-zelf, ik heb een dwaas gekend,
 Die vaste wortlen had geschoten:
 Maar 'k zag zijn woning omgestoten
 Gelijk een brooze herderstent.
 Ik zag zijn kindren hulploos dolen,
 Verworpen in de poorte staan:
 Geen voorspraak trok zich hunner aan;
 Hun oogst werd vratig weggestolen —
 De weezen moesten beedlen gaan!
 Neen! de ondeugd moog met bloesems pralen,
 Geen vruchten rijpen uit haar zaad.
 Verhardt de zondaar zich in 't kwaad,
 Straks dreigen hem de bliksemstralen.
 Val dan bij tijds uw God te voet!
 Laat Hem u troosten, Hem u raden,
 Die ondoorgrondelijke daden,
 Onnoemelijke wondren doet!

Die regen geeft na felle droogte,
 En water als de bloemhof treurt,
 Verschopten opheft in de hoogte,
 Verdrukten aan Zijn zijde beurt,
 En al de ontwerpen kan beschamen
 Die de ongerechten beramen:
 Al zijn hun listen fijn bedacht,
 God zal ze in eigen web benauwen:
 Dan zien ze op eens een tastbren nacht.
 Op helderlichten middag grauwen:
 Zoo redt Hij de armen uit hun klauwen,
 De zwakken uit hun overmacht;
 Zoo gaat Hij 't Onrecht wrekend tegen,
 Zoo voert Hij, na een korten strijd,
 De Godsvrucht op gebaande wegen! —
 Welzalig dien de Heer kastijdt!
 Zijn tuchtiging is enkel zegen.
 Hij slaat wel, maar ook balsemt Hij;
 Hij wondt, maar kan genezing schenken!
 In zes benauwdheên staat Hij bij,
 In zeven zal u 't kwaad niet krenken!
 Gij wordt in d' Oorlog tegen 't zwaard,
 In Honger, voor gebrek bewaard.
 Gij zijt Hem de appel Zijner oogen!
 De Laster, die zijn zwadder schiet,
 De Pest, verwoestende aangevlogen.
 De grijnzende Armoë, treft u niet!
 Gij lacht, als gij den woudleeuw ziet,
 Gebreideld door Gods alvermogen.
 Gij werpt uw zaaisel in den grond,
 En — 't veldgedierte spaart uw koren.
 Uw halmen schieten uit de voren,
 Zelfs met de steenen in verbond.
 De Vrede zweeft uw tenten rond;
 Niets in uw woning gaat verloren.
 Uw Stamboom breidt zijn loten uit,
 Zoo talrijk als het heidekruid.
 Eerst in uw grijze winterdagen
 Wordt ge in de groeve neêrgevljd,
 Gelijk eerst ter bekwamer tijd
 De rijpe schoof wordt thuisgedragen!....

Onthoud het, en laat af van klagen,
 Als gij voor God onschuldig zijt!"

JOBS EERSTE ANDWOORD AAN ELIFAZ.

VI.

Toen gaf Job het volgend andwoord
 Aan den stuggen Themanieter:

„Och, wierd slechts mijn ellend gewogen,
 Gewogen mijn afgrijslijk wee!
 Want nu — weent voort, mijn brandende oogen! —
 't Is zwaarder dan het zand der zee.
 De pijlen des Almachten jagen
 Mij 't gif door 't bloed. Geen medelij'!
 Al Gods verschrikkingen en plagen
 Staan in slagorde tegen mij;

Het grazend woudhert slaakt geen kreten,
 Het runddier loeit niet voor de ruif.
 Maar 't zoutelooze, wie zal 't eten?
 Wien smaakt de wrange, onrijpe druif?
 Och, of ik, na zoo vruchtloos kermen,
 In 't eind mijn hoop bekroonen zag!
 Of God mij aangreep uit ontfermen
 En doodde, met een laatsten slag!

'k Zou dan getroost, 'k zou juichend sterven:
 'k Heb Zijn geboden nooit vertreên.
 O, mocht ik dan die gunst verwerven,
 Want andere wenschen, 'k heb er geen!
 Of heeft mijn lichaam reuzenkrachten?
 Ben ik van koper of graniet?
 Onzinnig ware 't hulp te wachten
 Dan die de bleeke dood mij biedt.

Een ander zal bij boezemvrienden,
 Als de ure des bezwijkens naakt,
 Nog deernis voor zijn lijden vinden,

Al had' hij ook zijn God verzaakt.
 Maar ik? — mijn broeders zijn me ontweken
 Als water uit een dorre bron,
 Als trouwelooze winterbeeken,
 Verdampend bij een eerste zon!

Dan snellen Tema's karavanen,
 En Saba's koopliën dorstende aan:
 De stroom, dien ze onverdroogbaar wanen,
 Is in zijn gloeiend bed vergaan.
 Daar staan zij dan, vol schrik en schaamte!....
 Zoo, valsche vrienden! zijt gij mij!
 Gij ziet mijn uitgeteerd geraamte,
 En — ijlt meêdoogenloos voorbij!

Verdiende ik dat?.... Heb ik de handen
 Ooit hunkrend naar u uitgestrekt?
 Begeerde ik hulp in pijn of banden?
 Heeft ooit uw goed mijn lust gewekt?
 Beschuldigt mij, zoo ge iets kunt vinden!
 Toont me één vergrijp, 'k zal stille zijn!
 Zoet is de tucht van ware vrinden —
 Uw woorden druipen van venijn!

Veroordeelt gij mijn jammerklagen?
 Zijn tranen, heeft een martlaar méér?
 Striemt gij mijn hart met geesselslagen?
 Stort ge in een kuil uw broeder neêr?
 Aanschouwt dit rif! doorvorscht mijn leven!
 Proeft, of ik zonder oorzaak zwoeg!
 Heeft dan mijn tong zoozeer misdreven?
 Of — is het lijden schuld genoeg?"

VERVOLG VAN JOBS EERSTE ANDWOORD AAN ELIFAZ.

VII.

„Is de Mensch niet op aard
 Met ellenden bezwaard?

Zijn zijn dagen geen daglooners dagen?
 Als een slaaf, die versmacht
 Naar de rust van den nacht,
 Zóo verlangt hij naar 't eind van zijn plagen!

Wat al kwellling van geest
 Is mijn erfdeel geweest,
 Wat al maanden van nijpende zorgen!
 'k Leg mij zuchtend ter neêr:
 „Eindt de nacht nimmermeer?”
 En ik wentel mij om tot den morgen.

Mijn webbe is bijna afgeweven:
 De draad ontglipt — mijn krachten vliên.
 Gelijk een damp vervloeit mijn leven:
 'k Zal nooit het goede wederzien.
 Mijn beendren zijn van smart gebroken;
 Mijn hart is in mijn borst doorstoken:
 'k Daal als een schim ter schimmen neêr.
 Dan, weggedeinsd uit aller oogen,
 Aan eigen huis en hof onttoogen,
 Kent mij mijn eigen plaats niet meer!

Zoo dan zwijg ik ook niet
 In den prang van 't verdriet,
 In de vrees die mijn ziel overvleugelt!
 'k Word beperkt voet voor voet,
 Als een zwellende vloed,
 Als een Nijldier bewaakt en beteugeld.

Als ik zeg: „Op mijn spond
 „Droomt mijn hart zich gezond,
 „En de slaap zal mijn lijden verlichten!”
 Dan, o God! steekt Uw hand
 Mijn verbeelding in brand,
 En Ge omspookt mij met jammergezichten!

Dus stikkende van vrees en schaamte,
 Is 't vreemd, dat ik 't geduld verlies?
 Dat ik het rammlend Doodsgeraamte
 Ver boven dit mijn rif verkies?

Laat mij met rust! . . . Mijn dagen zweven
Daarheen — niet eeuwig zal ik leven:

Wie is de mensch, zoo zwak, zoo broos,
Dat ge uur aan uur, Almachtig Strijder!
Hem uitkiest tot Uw weêrpartijder,
Met wien Gij worstelt eindeloos?

Mocht Ge een enkelen maal
Mij den zengenden straal
Van het oog Uwer grimmigheid sparen!
Voer me, o God! uit het vuur
Voor den tijd van één uur!
Laat me, éene enkele sekonde, bedaren!

Is mijn gruwel zóo groot,
Dat me Uw deernis verstoot,
Laat Uw licht mij niet langer beschijnen!
Neem een laatste besluit!

Wisch Uwe ergernis uit:
Doe de zonde en — den zondaar verdwijnen!"

DE EERSTE AANVAL VAN BILDAD.

VIII.

Toen sprak Bildad de Suchiter:

„Hoe lang zal dus uw woordenvloed
Voortbruischen als een stroom,
Die teugel kent noch toom?
Is God niet wijs? is God niet goed?
Is Hij geen vlekloos licht?
Verkeert Hij ook 't gericht?
Vertrad een zondig kroost Zijn wet,
En schoot verdiende straf
Op hen heur pijlen af, —
Zoek hem die uit genade redt!
Stort uit uw vurig smeekgebed!
En zoo gij zuiver zijt,
De zege kroont den strijd.

Dan rijst, na zooveel tegenspoed,
 Uw deugd in zonneshijn,
 En, nooddrift moge uw aanvang zijn,
 Uw einde is overvloed!
 Wij zijn van gistren — diepe nacht
 Omnevelt onze schreên:
 Zoo raadpleeg dan het Voorgeslacht.
 De ervaring van 't Verleên!
 Der Vaadren eeuwen roepen luid
 De orakels hunner wijsheid uit,
 Dus ruischende om ons heen':

„Een papierstruik zag ik groeien,
 Opgeschoten in der ijl.
 Biezen pluimen zag ik bloeien
 Buiten 't water van den Nijl.

„Maar op eens, onafgesneden,
 — Alles groende nog in 't rond! —
 Lagen ze, verlept, vertreden,
 Op den dorgeroosten grond.

„Zóo vergaan de goddeloozen!
 Zóo stort hun verwachting in!
 Wufter is de hoop der boozen
 Dan de huizing eener spin.

„Al heur fijn gesponnen mazen
 Zijn als strikken uitgezet;
 Maar de wervelwinden blazen,
 En — aan flarden scheurt het net!

„Zie die plant daar! opgeschoten
 Op een steengrond, marmerhard:
 Ordloos slingren straks heur loten,
 In het scherpe gruis verward —

„Tot de zon, heur vuurgloed hoogend,
 Haar verteert tot stuivende asch,
 Tot haar zelfs de plek verloochent,
 Die haar korte herberg was!

„Zóo nu is het lot, het leven
 Van den trotschen Huichelaar!
 Al zijn vreugde, uit stof geweven,
 Valt tot stof weêr in elkaâr!”

„Ziet! God verwerpt den vrome niet:
 De vâste voet houdt stand;
 Maar die verdwaasd Zijn weg verliet,
 Hem weigert Hij Zijn hand.

„Een wenk — en van uw wenkbrauwboog
 Verdwijnt de wolk der smart;
 De blijdschap tintelt in uw hart,
 De glimlach in uw oog!
 Van schaamte zal de Nijd vergaan! . . .
 Maar 's Boozen tent kan niet bestaan!”

JOB'S EERSTE ANDWOORD AAN BILDAD.

IX.

Toen nam Job het woord, en zeide :

„Waarlijk, ik weet het!
 Geen mensch is rechtvaardig,
 Als hij zijn Schepper
 Voor de oogen moet treên.
 Als 't God behaagt, met
 Een zondaar te twisten,
 Vragen bij duizend —
 Beantwoord, niet één!

Hij is de Algoede,
 De Alwijze, de Almachte:
 Wie dorst Hem tergen,
 En juichte in den vreê?
 Bergen ontscheurt Hij
 Den krakenden wortel,
 't Onderste boven
 Gekeerd in de zee.

Als Hij de waereld
 Beroert met Zijn vinger,
 Schudden heur zuilen,
 En schokt ze uit heur stand;
 Zonnen verbiedt Hij
 Heur stralen te geven,
 Starren verzegelt
 Zijn machtige hand.

Diep in de kolken
 Bereidt Hij Zijn wegen;
 Hij spant de wolken
 Ten legertent uit,
 Hij heeft den Wagen,
 D' Orion geschapen,
 't Zevengestarte,
 De kaamren van 't Zuid'!

Wondren vermocht Hij,
 Geteld noch begrepen;
 Werken volwrocht Hij,
 Die niemand vermag!
 Zie, Hij omringt mij,
 Nog eer ik Hem hoorde!
 Zie, Hij bespringt mij,
 Nog eer ik Hem zag!

Als Hij komt eischen,
 Wie weigert te geven?
 Als Hij komt rooven,
 Wie vraagt wat Hij doet?
 Wie zal Hem storen,
 Dien God in Zijn toren?
 Machtigste helpers,
 Gij kruipt aan Zijn voet!

Hoe dan, ik zwakke,
 Zou ik Hem weêrleggen?
 Wat zou ik zeggen,
 Hoe schuldloos ik zij?

Zou Hij mij hooren,
 Al smeekte ik genade,
 Rekenschap geven,
 De Richter? aan mij?

Mij, wien Hij brijzelt,
 De wonden vermeedert,
 Gif in den beker
 Der grimmigheid strooit!....
 Komt het op Macht aan,
 Ziet, Hij is de sterke!
 Komt het op Recht aan,
 Wie dagvaardt Hem ooit?

Roem ik mijn onschuld,
 Zijn vonnis blijft wegen;
 Noem ik mij heilig,
 Hij heet mij onrein!
 Ik heb niets misdreven —
 Verga dan een leven,
 Dat ik versmaad als
 Een dorre fontein!

Dat moet ik dragen —
 En 'k zou dan niet klagen!
 „Goeden en bozen
 Vergaan evenzeer”?
 Als daar een geessel
 d' Onnoozle doet krimpen,
 Ziet de Ongenaakbre
 Glimlachend ter neêr!

Ligt niet de waereld
 Gejukt en gebreideld
 Onder de macht van
 Zoo menig Tyran?
 Wordt niet het pogen
 Des Braven verijdelde?
 Komt dit van God niet,
 Van wien komt het dan?

Zoo zijn ze ontvaren,
 Mijn zorglooze jaren,
 Licht als een bode, als
 Een scheepjen van riet!
 Zoo vloog mijn vreugde
 Daarheen als een arend,
 Die van zijn rots op
 De lammrenkooi schiet!

'k Zeg: „'k Wil vergeten,
 „Versmooren mijn kreeten,
 „Wisschen mijn tranen,
 „En dragen mijn lot!”
 Maar daar ontzet mij
 't Gezicht mijner rampen —
 'k Voel 't, en 't verplet mij,
 'k Heet schuldig bij God!

Nu dan, Geduchte!
 Zoo zij ik misdadig!
 'k Geef het gewonnen,
 En kwel mij niet meer!
 Wiesch ik me al blanker
 Dan sneeuw van 't gebergte,
 Toch, in den slijkpoel
 Stiet Hij me ter neêr!

Neen, de Allerhoogste
 Duldt niet dat ik pleite!
 Neen, de Ondoorgrondbre
 Verandwoordt zich niet!
 Spaar' mij Zijn roede,
 Zoo zal ik niet vreezen;
 Kroon' Hij mijn onschuld,
 En — 'k zing Hem mijn lied!

VERVOLG VAN JOBS EERSTE ANDWOORD
AAN BILDAD.

X.

Mijn ziel is levensmoê. Barst los, mijn jammerkreeten!
Ween, bloedend hart!.... En Gij,
Mijn God! veroordeel niet, of doe voor 't minst mij weten
Waarom Gij twist met mij!

Formeerder! schendt Ge uw werk? — Algoede, kroont Gij 't booze?
Alziende, zijt Gij blind?
Zijt Ge in Uw doen gehaast Begin- en Eindelooze!
Als 't brooze menschenkind?

Of waarom zoekt Gij dan met Uw alwetende oogen
Een schuld, die — niet bestaat,
Met zulk een ijver, of aan Uw geducht vermogen
Uw offer ooit ontgaat?

Gij schiept me, en Gij — verdelgt?.... Gij, die me uit stof boetseerde,
Vertreedt me in 't stof, o God?
Terwijl Uw hand mij droeg, terwijl Uw gunst vermeêrde,
Verborgt Gij mij dit lot?

Wee, zoo 'k misdadig waar'! Wordt de Onschuld zóo gedrongen,
Hoe zou 't der Schuld vergaan?
Laat af!.... Maar als een leeuw verdubbelt Gij Uw sprongen:
Nieuwe angsten rukken aan!

Ware ik uit moeders schoot naar 's aardrijks schoot gedragen!
In stillen slaap gesust!
Geteld is 't overschot van mijn verdorde dagen:
Geef mij een weinig rust!

Een druppel troost, eer 'k ga, om nooit terug te keeren,
Naar 't Land der Duisternis,
Waar schimmen huiveren en schaduwen regeeren,
De middag doods nachts is!

DE EERSTE AANVAL VAN ZOFAR.

XI.

Zofar, de Naämathieter,
Hief zijn stem op, en hij zeide :

„Zal er dan niemand dien woordenvloed stuiten?
Duldt men dan zwijgend uw zinloozen spot?
Roemt ge uw beginslen? en durft gij besluiten:
„Rein is mijn hart, zelfs in de oogen van God’?
O, sprak de Heer Zijn verborgen gedachte
Luid voor u uit — door Zijn waarheid verplet,
Zoudt ge bekennen: „Bij U, o Almachte!
„Heb ik mijn misdrijf op woeker gezet.”
Dacht gij den raad des Alwijzen te weten?
Waant ge, dat gij Zijn volmaaktheid verstondt?
Hoog als de hemel — hoe zoudt gij haar meten?
Diep als de helle — wie heeft haar doorgrond?
Breeder dan de Aarde is haar omvang, en wijder
Dan alle zeën! Is Hij niet de Heer?
Als Hij zich aangordt tot wederpartijder,
Kerkert, en vonnist, wie gaat Hem te keer?
Hij kent de boozen — in ’t hart dringt Hij binnen:
Hij legt op ’t heimelijkst misdrijf de hand.
Op dát gezicht zou een dwaas zich bezinnen,
Kwaam’ zelfs een woudezelsjong tot verstand!
Wel dan! de handen naar boven geheven!
’t Hart tot d’ alwetenden Richter gewend!
’t Kwade verfoeid, op wat wijze ook bedreven!
De Ondeugd geen herberg gegund in uw tent!
Dan heft gij ’t voorhoofd weér vlekloos ten hoogen,
Blozend van moed, onbekommerd en blij;
Zelfs is de erinring der kwelling vervlogen —
Want als een beek vloot al ’t lijden voorbij!
Dan bloeit uw leeftijd in zomersche frischheid;
’t Licht scheurt de wolk, en de morgen komt meê;
Al wat gij hoopt of verwacht, wordt gewisheid;
Waar gij u neêrslaat, gij rust er in vreê,
Fier ligt ge er neêr, in ’t besef uwer krachten;

Elk zoekt uw gunst; — uw bestemming is grootsch...
 Maar het oog des Godloozen zal smachten,
 En zijn hoop is 't gereutel des doods!

JOBS EERSTE ANDWOORD AAN ZOFAR.

XII.

Toen nam Job het woord, en zeide:

„Nu mannen! dat is taal geweest:
 Als gij uwe oogen sluit,
 Sterft ook de Wijsheid uit!....
 Toch heb ik ook mijn sprankjen geest,
 En ken — wie kent ze niet? —
 De orakels die gij biedt!

Ik ben de vriend, wien ongestoord
 Zijn boezemvriend bespot.
 'k Beroep mij op mijn God:
 Er is geen ander die mij hoort!
 De Deugd ontfangt tot loon
 Op aard een distelkroon!

De waereld maakt, in blinden waan,
 Het Ongeluk tot Schuld.
 De Voorspoed wordt geduld,
 Maar wankt de deugdzame in d'orkaan,
 Dan werpt men hem verwoed
 De steenen voor den voet.

Waar woont de vrede? — In 's roovers tent!
 En wie geniet de rust?
 Die naar zijn boozen lust
 De majesteit des Heeren schendt,
 Die plondert en verbrandt,
 Zijn God draagt in zijn hand!

Voorwaar, het blind Geweld regeert!
 Dat wordt in veld en woud

Bij al 't gedierte aanschouwd;
 't Wordt door de vooglen u geleerd,
 Gepredikt in de kolk
 Van 't schubbig watervolk.

En wie erkent in alles niet,
 Ook dáarin niet, den Heer,
 Die heerscht en niemand meer,
 Die over alle vleesch gebiedt,
 En alle ziel die leeft
 Zich onderworpen heeft?

Des menschen oordeel proeve 't woord
 Gelijk de tong de spijs!
 Gij roemt de Aloudheid wijs,
 En brengt haar gulden spreuken voort:
 Welnu, ik doe als gij.
 Hoort toe! wat leeraart zij?

„Almachtig is des Heeren hand:
 Bij Hem woont kennis en verstand,
 Zijn raad wordt nooit verduisterd.

„Wat Hij verwoest, wordt niet herbouwd;
 De man, dien hij gevangen houdt
 Wordt door geen mensch ontkluisterd.

„Hij wenkt — daar zijn de zeën droog;
 Hij wenkt — zij stijgen hemelhoog,
 En alle bergen drijven!

„Bij Hem is kracht en kloek beleid,
 En wie verleide of word' verleid,
 Hij duldt ze en doet ze blijven!

„Hij voert, spijt al hun overleg,
 Regenten als een krijgsbuit weg,
 Doet Rechters dwazen worden;

Ontbindt der Vorsten gordelband,
 Of laat ze door een dwingeland
 Als offerdieren gorden.

„Hij sleept de Priesters van 't altaar;
Hij werpt de Helden door elkaâr
Als neêrgehageld koren.

„Hij spreekt — daar zwijgt de Gulden Mond,
Daar tast de Grijsze suffend rond,
Een kind gelijk te voren!

„Hij maakt der Eedlen roem veracht;
Hij breekt der Sterken overmacht
En forsche reuzenleden.

„De Diepte ontsluit Hij voor 't gezicht,
Het Schimmenrijk brengt Hij aan 't licht,
Met al zijn ijslijkheden!

„Hij voert de Volkren op en neêr,
Verduizendvoudt en snoeit ze weêr,
Herroept ze, of drijft ze verder:

„Hij spant hun blinde leidslîen voor,
Zij dwalen waglend buiten 't spoor,
Als schapen zonder herder!.. .”

Dit alles ging mijn oor, mijn blik,
Niet onbemerkt voorbij.
'k Ben even wijs als gij!
Geen uwer acht ik meer dan ik:
'k Hef dies tot God mijn stem:
'k Bepleit mijn zaak voor Hém!

VERVOLG VAN JOBS EERSTE ANDWOORD AAN ZOFAR.

XIII.

Want allen zingt gij
Een logenlied!
Uw artsenijen
Genezen niet.

Meêlijdend luistren
 Is medicijn:
 Och, zweegt ge! — uw zwijgen
 Zou wijsheid zijn.
 Ik bid u, toont me
 Bescheidenheid,
 En hoort in stilte
 Hoe de Onschuld pleit!
 Is God niet langer
 Een Waarheidsvriend?
 Wordt ooit met laster
 Zijn zaak gediend?
 Gij kiest Gods zijde,
 't Is braaf, 't is schoon;
 Maar geldt hier aanzien
 Van Zijn persoon?
 Hebt ge iets te hopen,
 Wanneer Gods geest
 In al haar plooiën
 Uw ziel doorleest?
 Meent gij te spotten
 Met d' eeuwgen God,
 Gelijk ge arglistig
 Met menschen spot?
 Weet, dat Hij-zelf u
 Het eerst kastijdt,
 Als ge in 't verborgen'
 Partijdig zijt!
 Heeft niet Zijn macht u
 Bedwelmd, verward?
 Slaat Zijn verschrikking
 U niet om 't hart?
 Uw wijsheidspreuken
 Zijn asch gelijk,
 Uw hooge muren
 Niet meer dan slijk.
 Zoo legt dan eindlijk
 Uw tong in toom:
 Ik-zelf wil spreken,
 Wat me overkoom'!
 Neen, 'k neem mijn vleesch niet

Op mijn tand!
 Neen, 'k houd mijn leven
 Niet in mijn hand!
 God zal mij dooden;
 Niets hoop ik meer,
 Maar 'k handhaaf stervend
 Bij Hem mijne eer!
 En dit-alleen reeds
 Getuigt voor mij,
 Want huichlaars ijlen
 Hem stom voorbij!
 Zoo geeft me, o Vrienden,
 In 't eind gehoor!
 Zoo leent mijn reden
 Een luistrend oor!
 Ik, die mij-zelfen
 Onschuldig weet,
 Zie? 'k hou kloekmoedig
 Mijn pleit gereed.
 Mij spreekt in 't einde
 Het vonnis vrij....
 Welaan, mijn vijand,
 Stel u partij!
 Nu moet ik spreken,
 Of 'k zink in 't graf.
 Maar, God? twee dingen
 Bid ik U af —
 Dan zal zóo waarlijk
 Uw aangezicht
 Mij zien verschijnen
 Voor Uw Gericht!....
 Neem weg een wijle
 Die slaande roê,
 En dat me Uw hoogheid
 Niet siddren doe!....
 Dan, roep me als eischer,
 En 'k spreek! of Gij,
 Wees Gij gedaagde,
 En andwoord mij!
 Toon me onverholen
 't Bedreven kwaad,

Noem mij ten minsten
 Mijn gruweldaad !
 Zeg me, om wat reden
 Ge Uw oog me onttrekt,
 Wat bittren vijand
 Ge in mij ontdekt!
 Een vliegend blaadtjen
 Jaagt Gij daarheen?
 Een droogen stoppel
 Wilt Gij vertereën?
 Dat Gij zoo bitter
 Een vonnis velt,
 En me om de zonden
 Der Kindschheid kwelt!
 Dat Ge in den stok mij
 Den voet verplet,
 Of al mijn paden
 Rondom bezet;
 Dat Gij met wonden
 De voetzool kerft
 Van een wiens lichaam
 Alreë versterft,
 Alreë verbrokkelt
 Gelijk een kleed,
 Dát, onherstelbaar,
 De mot verëet!

SLOT VAN JOBS EERSTE ANDWOORD AAN ZOFAR.

XIV.

„De stervling, van een vrouw geboren,
 Van dagen kort, van onrust zad,
 Hij gaat gelijk een schim verloren,
 Hij groent en dort gelijk een blad!

Dát schepsel nu, dat brooze en kleine,
 Bespiedt Ge en sleept Gij voor 't gericht?

Ach, wanneer schonk dan ooit de onreine,
O God! een reine 't levenslicht?

Indien Gij-zelf zijn maanden teldet,
De stonden van zijn korten dag,
Indien Gij-zelf hem perken steldet,
Die hij niet overschrijden mag:

Wend dan dien blik vol ongenoegen,
Dat vorschend aldoordringend oog,
Opdat hij, als de knecht na 't ploegen,
Zijn huurloon minstens smaken moog'!

Gij kunt den jongen boomstam knotten,
Toch is er hope na zijn val,
Dat hij eens weder uit zal botten,
Steeds nieuwe twijgen schieten zal!

Zijn dorre wortel zij begraven,
De vettige aarde zal hem voên,
De reuk des waters zal hem laven:
Hij maakt weêr loof als jong plantsoen!

Maar machtloos stort de Mensch ter neder.
Hij geeft den geest — waar toog hij heen?
Het meir keert tot een slijkpoel weder,
De stroom verdroogt in 't bed van steen:

Alzoo de Mensch! Hij wordt gehouden
In banden zonder wederkeer.
Schoon ook de hemelen verouden,
Hij sluimert en ontwaakt niet meer!

Borgt Gij althands, tot dat Uw toren
Bedaart, mij in der graven nacht!
Waar' we Uw vergetelheid beschoren,
Tot Ge (eindelijk) gunstig mij herdacht!

Ja, kon ik na mijn dood herleven,
'k Bleef lijdzaam op mijn harde post,
'k Zou wachten, smachten, strijden, streven,
Tot ik door U wierde afgelost —

Tot dat de stem van Uw erbarmen
 Weêr troostende in mijn ooren klonk,
 En in Uw open vaderarmen
 Uw schepsel juichend nederzonk!

Dan zoudt Ge, o teller mijner schreden!
 Geen acht meer op mijn zonden slaan,
 Verzegeld waar' mijn overtreden;
 Gij dektet al mijn euveldaân!

Maar neen! de berg ploft van zijn wortel
 En wordt in 't hart der zee verplant,
 De rots slaat van heur voet te mortel
 En dwarrelt heen in stuivend zand;

Door 't water wordt de steen vermalen,
 De bergstroom in zijn grammen loop
 Verscheurt zijn zoom, verdrinkt de dalen:
 Alzoo vernielt Gij 's Menschen hoop!

Gij grijpt hem aan — met bleeke kaken
 Zweept Gij hem neêr naar 't Doodsgebied:
 En of zijn kindren vreugde smaken
 Of lijden smaad — hij weet het niet!

Zijn vleesch voelt niets dan eigen smarte,
 Hem nijpende in steeds enger kring:
 En eeuwig eenzaam, broedt zijn harte
 Op 't schrikbeeld der Vernietiging!"

TWEEDE KAMPSTRIJD.

XV.

Elifaz, de Themanieter,
 Sprak ten tweeden male, en zeide:

„Ik vraag, of dat een wijze voegt,
 Dat hij, luidruchtig als de wind,

In holle galmen wijsheid vindt,
 En als een stormwolk zwoegt?
 Dat hij met ijdele woorden kampt,
 Met nuttelooze klachten pleit,
 Den spot drijft met Godvruchtigheid,
 Het vroom Gebed verlamt?....
 Uw taal verraaft uw snood bestaan,
 Schoon met arglistigheid verguld:
 Niet ik, uw mond betuigt uw schuld —
 Gij klaagt u-zelfen aan!
 Bestondt ge éer de eerste mensch bestond?
 Éer de eerste heuvel was gegrond?
 Zat, in de raadzaal van den Heer,
 De Wijsheid aan uw voeten neêr?
 Wat kennis gaârdet gij,
 Die wij niet gaârdten evenzeer?
 Wat weet gij meer dan wij?
 Bij ons ook zijn er, oud en grijs,
 Verzilverd door de sneeuw des tijds,
 Bejaarder, verre, dan de man
 Dien ge als uw vader groet!
 Wat smaadt gij Gods vertroosting dan,
 En 't woord, waarmeê, zoo zacht, zoo zoet,
 De Vriendschap u ontmoet?
 Hoe raast uw drift zoo teugelloos?
 Hoe rolt uw oog zoo wild en boos?
 Hoe randt gij God in trotschen waan
 Met zulke woorden aan?
 Wat is de Mensch, de zoon der Vrouw,
 Dat hij zich heilig wanen zou?
 De reine Geesten zelfs omhoog
 Zijn niet onwraakbaar in Gods oog,
 En geen der heemlen die daar blinkt,
 Waar Hij geen vlekken vindt!
 Veel minder 't snoode menschenkind,
 Dat zonde als water drinkt!
 Ik zal u leeren: hoor dan nu!
 Wat ik gezien heb, melde ik u,
 Wat menig Wijze heeft verkond
 Als waarheid uit der Vaadren mond,
 Als overleevring uit den tijd,

Toen 't onverbasterd ras
 Bezitter van een bodem was,
 Nog door geen vreemde ontwaard:

„Den booze is elken dag een kwijnende angst beschoren;
 Hij rekt zijn tijd in eindloos wee!
 Een snijdend schrikgeluid is immer in zijn ooren:
 't Verderf valt hem op 't lijf, te midden van den vree!

„Hij-zelf, hij wanhoopt ooit te ontsnappen aan de ellenden;
 Steeds vlamt daar 't uitgetogen zwaard!
 Hij bedelt rond om brood; maar wáar zal hij zich wenden,
 Waar de aaklige onheilsdag hem niet vooruit vervaart?

„De Jammer sluipt hem na, de Vreeze doet hem beven:
 Als overweldigers beleegren zij zijn hart!
 Omdat hij tegen God zijn hand heeft opgeheven,
 d' Almachtige heeft uitgesard!

„Hij waagde 't, tegen Hem zich honende op te maken,
 Gelijk een schildpad met zijn beukelaar bedekt,
 Den nek verwaten uitgestrekt,
 Met vetgemeste heup en schaamteloze kaken!

„En dáarom zoekt hij nu een kluis
 In steden, uitgebrand, met omgewoelde straten,
 Door levenden en doôn verlaten,
 Ten halven reeds vergaan tot gruis!

„Hij zal geen weelde meer genieten:
 Zijn grootheid werd een schim en houdt geen uur meer stand.
 De schatten smelten in zijn hand —
 Zijn rijkdom kan geen wortel schieten.

„Al zwarter zal het wolkgevaar'
 Rondom zijn schuldig hoofd zich dreigend samenpakken!
 De bliksemvlam verzengt zijn takken,
 Gods adem blaast hem weg van de Aard'!

„De dwaas! het schijngoed zijner droomen
 Bracht hem een schijngeluk, niets meer!

Zijn dag is lang nog niet gekomen,
En — 't is gedaan met hem: zijn palmtwigg groent niet weêr!

„Hij is een wijnstok, die zijn druiven
Halfrijp laat vallen! een olijtboom, in zijn bloei
Geschud door plotsling stormgeloel,
Die al zijn bloesems weg laat stuiven!

„Rijs, tent des veilen Vreks! de vlam verteert u toch!
Onvruchtbaar als de rots in 't ras der huichelaren.
Die 't kwaad voldaagt, zal jammer baren:
Zijn troetelvrucht is — Zelfbedrog!”

JOBS TWEEDE ANDWOORD AAN ELIFAZ.

XVI.

Toen hervatte' Job, en zeide:

„Lacy! hoeveel van dien aart heb ik alreê moeten hooren?
Lastige Troosters zijt gij!
Is nu die grootspraak ten end? Prikklen u rustlooze sporen
Immer ten strijd' tegen mij?
Waar' maar uw ziel in mijn plaats, ik zou als gij kunnen spreken,
Hoofdschuddend blikte ik rond:
Lippentroost, kunstig gemengd, zou uit mijn redenen leeken,
'k Moedigde u aan met — mijn mond!
Wie geeft wâarachtige troost? — Spreek ik, steeds kwelt me mijn
Zwijg ik, steeds steigert mijn vrees. [smarte,
God! Gij verwoestet mijn huis; God! Gij vernieldet mijn harte!
God! Gij verteerdet mijn vleesch.
Zie, zelfs dit rammelend rif wordt nu mijn eigen verklager,
Die mij in 't aanzicht beticht:
't Zegt, dat Gods wraak mij verscheurt, dat ik ten schaduw ver-
Onder een doodlijk Gericht! [mager?
Hoort nu dat tandgeknars aan! Ziet nu die grijnzende blikken!
Vijanden sperren den muil,
Slaan mij verwoed in 't gelaat, vangen mij op in hun strikken,
Stoten mij neêr in hun kuil!

Zoo gaf mij God in hun hand! — 'k Rustte; daar kwam hij mij storen,
 Brijzelde en bracht mij ten val,
 Schoot al zijn pijlen daarheen, die nu mijn nieren doorboren,
 Plengen mijn bloed en mijn gal!
 Zie, Hij bestormt me als een held, en onverpoosd slaat Zijn woede
 Bres in mijn levende borst!
 't Rouwkleed omklemmt mij de huid; 'k weende mijn oogen ten bloede,
 Stof heeft mijn voorhoofd bemorscht.
 Doodschaduw dekt mijn gezicht! — Toch smet geen vlek mijn
 Rein was mijn biddende zucht. [geweten;
 Aarde, bedek niet mijn bloed! Luchtruim, versmelt niet mijn kreeten!
 Hoog naar Omhoog ga hun vlucht!
 Want mijn Getuige is Omhoog! 't Oog dat mij peilt, is daar Boven!
 Schoon mij de Vriendschap bespot',
 'k Ben bij den Hemelschen Vriend toch niet voor immer verschoven:
 Weent, o mijne oogen, tot God!
 Dat Hij het pleit tusschen Hem en Zijn bezochte volendig',
 Tusschen een mensch en den mensch!
 Want zijn mijn jaren voorbij, nooit keer ik weër, en ellendig
 Zie ik reeds, raak ik de grens!"

VERVOLG VAN JOBS TWEEDE ANDWOORD
 AAN ELIFAZ.

XVII.

„Gebluscht zijn al mijn levensuren!
 De kracht mijns levens is voorbij.
 Hoe lang moet ik den spot verduren?
 O God, het graf, het graf voor mij!
 Maar eer ik sterf, beloof me, o Heere!
 Dat Gij U borg stelt voor mijn eere!
 Of — zoudt Ge Uw hand d' ontrouwe biën?
 Den valschaarts d' eindtriomf bewaren? —
 Neen, wie als roof zijn vriend laat varen,
 Zal ook zijn kroost verraden zien.

Ik werd de fabel aller volken,
 Daar elk zich smaadtijk van mij keert.
 Mijn oog zonk weg in donkre wolken,

Mijn vleesch is tot een schim verteerd.
 Maar of de braven zich verbazen,
 Of al de vrome drift der dwazen
 Mij aanvliege en een huichlaar heet',
 Ik blijf goedsmoeds mijn weg betreden:
 Hoe meerder de Onschuld wordt bestreden,
 Hoe minder zij van wanklen weet!

Voorbijgevlogen zijn mijn dagen,
 Voorbij, al wat de hope vleit!
 Mijn jongste sponde is opgeslagen,
 Mijn laatste bed in 't stof gespreid.
 O Graf! gij zult voortaan mijn moeder,
 O bleeke Dood! gij zult mijn broeder,
 Gewormte! gij mijn maagschap zijn.
 Mijn hoop gaat naar mijn legerstede
 Diep onder de ijzren grendels mede....
 Vaar eeuwig wel, o zonneshijn!"

DE TWEEDE AANVAL VAN BILDAD.

XVIII.

Toen hief Bildad, de Suchieter,
 Weêr zijn stem op, en hij zeide:

„Hoe lang zult gij strikken spannen
 in een nuttelooze twist?
 Spreek ronduit! Wij zullen spreken,
 tot de Rede 't pleit beslist.
 Waarom acht ge ons als de dieren?
 Zijn wij enkel Onverstand?
 Dwaas! verwoed verscheurt ge u-zelfen
 als met scherpgewetten tand.
 Zal om u de steenrots wagglen,
 de Aarde neigen tot den val?
 Zoudt gij de eeuwige orde storen
 van 't onwankelbaar Heelal?
 Neen! de lamp des goddeloozen
 blijft voorzeker niet gespaard,

JOBS TWEEDE ANDWOORD AAN BILDAD.

XIX.

Toen nam Job het woord, en zeide:

„Hoe lang, in blinde razernij,
Bedroeft ge mij, verplet ge mij?
Tienmalen zonder poozen
Hebt gij nu schandlijk mij gekweld:
En of ge mij een booze scheldt,
Gij zwijgt de schuld des boozen.
Wat geeft u recht tot zulk een toon?
Mijn leed?.... Verdient dan 't Lijden hoon?
Heeft dan de smart te blozen?
Belijdt toch liever — wat gij weet
Maar aarzelt te bekennen:
Dat God mij schreeuwend onrecht deed,
En in Zijn net liet rennen!
Ik roep geweld — maar niemand hoort!
Ik weeklaag — maar mijn wee duurt voort!
Ommuurd zijn al mijn wegen.
Wat nacht, waarin mijn ziel vertreurt!
Hoe is mijn eerekleed verscheurd,
Mijn kroon in 't stof gezegen!
Zoo sterf ik weg, alom besnoeid;
Mijn laatste hoop is uitgeroeid,
Gods woede vlamt mij tegen.
Of Hij geen erger vijand kent,
Heeft Hij Zijn benden allen
Op mijn benarde legertent
In slagorde aan doen vallen!

Geen vriend, geen broeder, die mij groet:
Vernietigd is de band van 't Bloed,
Mijn huis heeft mij vergeten.
Mijn eigen dienstmaagd kent mij niet,
Daar elk in mij een vreemde ziet —
Mijn slaaf veracht mijn kreeten!
Mijn huisvrouw wendt het hoofd ter zij',

De kindren zelfs ontvluchten mij,
 Eens op mijn schoot gezeten.
 Zelfs knapen wagen 't, al te boos,
 Te spotten met mijn plagen;
 En rijs ik op, 'k zoek vruchteloos
 Een arm die mij wil schragen.
 Ach, wie ik eens heb ingewijd
 In mijn geheimen, staan om strijd
 Gereed mij aan te randen.
 Het liefste is tegen mij gekeerd!
 'k Ben tot de beendren weggeteerd,
 Vergaan tot op de tanden!
 Mijn Vrienden, ach, hebt deerenis!
 Ziet, hoe uw vriend gevallen is
 In Gods geduchte handen:
 Waarom, wáarom me, als God, gehaat
 En me eindloos voortgedreven?
 Zijt eindlijk van mijn vleesch verzaad,
 Mijn zweet, mijn bloed, mijn leven!

Och, stond mijn woord in duurzaam schrift!
 Och, wierd het met een ijzren stift
 In marmiersteen gehouwen:
 „Ik weet het, mijn Verlosser leeft.
 „Die eenig, eeuwig uitkomst geeft,
 „De Rots van mijn vertrouwen!
 Als lang dit stofkleed is vergaan,
 Dan zal ik, van mijn vleesch ontdaan
 Den hoogen God aanschouwen!
 Dan reikt Hij mij als vriend de hand,
 En doet de kroon me ontfangen!
 Hoe smacht mijn binnenst ingewand
 Van nameloos verlangen!”....

Dan zult gij zeggen: „Waartoe ons vermeten
 „Hem te vervolgen?” — Mijn recht komt aan 't licht!
 Beeft dan voor 't wraakzwaard! Geen schuld wordt vergeten:
 't Zwaard wordt gewet, en de boosdoener zwicht.
 Dan zult gij 't weten:
 Er is een Gericht!”

DE TWEEDE AANVAL VAN ZOFAR.

XX.

Toen, ten tweedenmaal, sprak Zofar,
De Naämathiet, en zeide:

„Nu duldt de ontroering
Van mijn gedachten
Geen langer wachten —
Zij stroomen voort!
Uw smaadlijk dreigen
Moog' mij verneëren,
De geest des Heeren
Geef mij het woord.
Zoo weet: de leugen,
Sints menschenzonen
Op aarde wonen,
Is kort van duur;
De valsche glorie
Der goddeloozen,
't Geluk der boozen,
Bestaat één uur!
Al rijst zijn schedel
Voor 't oog der volken
Tot aan de wolken
Van 's hemels trans, —
Hij daalt voor eeuwig!
En die hem zagen,
Zien rond en vragen:
„Waar is hij thans?“
Gelijk de schimmen
In onze droomen,
Zoo is zijn komen,
Zoo is zijn gaan:
Een schemerschijnsel
Nog pas verschenen,
Of reeds verdwenen,
Een wind, een waan!
Hij glipt uit de oogen;

Zijn kindren erven
 Zijn schande, en zwerven,
 Een bedelras!
 Verborgen zonde
 Woelde in zijn leden,
 En smeult beneden
 Nog in zijne asch!
 Hij braste aan 't kwade!
 Zijn lippen zogen
 Bedrog en logen
 Als ambrozijs:
 Nu scheurt die spijs
 Zijne ingewanden,
 Alsof zij branden
 Van slangvenijn!
 Hij zwelgde schatten,
 Om ze, onder beven,
 Terug te geven
 In barensnood.
 Hij zoog zich dronken
 Aan giftig zwadder:
 De tong van d' adder
 Geeft hem den dood!
 Geen honigbeeken,
 Geen melkrivieren,
 Ziet hij meer zwieren
 Door zijn gebied.
 Zelfs wat hij éerlijk
 Zich heeft gewonnen,
 Is weggeronnen —
 Hij smaakt het niet!
 Omdat hij de armen
 Vertrad en hoonde,
 Geen huis verschoonde,
 Geen schaamle hut;
 Omdat zijn hebzucht
 Onleschbaar blaakte,
 Zie tot op 't naakte
 Hem uitgeschud!
 Zie hem ontsnappen
 Wat zoetst hem streelde!

Zijn wulpsche weelde
 Wordt broodsgebrek;
 Zijn handenklappen
 Wordt handenwringen:
 De ellenden springen
 Hem op den nek.
 Een andre spijs
 Wordt hem beschoren:
 Nu is Gods toren
 Zijn daaglijksch brood!
 Hij moog' het ijzer
 Van 't zwaard ontijlen, —
 Met stalen pijlen
 Dreigt hem de Dood!
 Daar dreunt de donder,
 Daar fluit de flitse,
 Daar boort de spitse
 Door bloed en gal,
 Gelijk een bliksem —
 En onder 't schrijven
 Van duizend pijnen
 Komt hij ten val!
 Zijn schatten smelten;
 En vlammen razen,
 Onaangeblazen
 En ongebluscht,
 Zijn tent in 't ronde —
 Tot zij, verzonken
 Met vuur en vonken,
 In de assche rust!
 De heemlen melden
 Zijn gruwelplegen,
 En de aarde is tegen
 Hem opgestaan.
 Nu blijkt, wat voorraad
 Hij mocht vermeëren:
 De wraak des Heeren,
 Die hem zal slaan,
 Hem overromplend
 Gelijk een zee,
 Hem onderdomplend

In redloos wee!....
 Dit is de ellende,
 Gods Erfenis,
 Die 't schriklijk ende
 Des boozen is!"

JOBS TWEEDE ANDWOORD AAN ZOFAR.

XXI.

Toen nam Job het woord, en zeide

„Laat mij althands mijn boezem luchten!
 't Is ál de troost die ik begeer,
 Och, hoort mijn spreken! duldt mijn zuchten!
 Daarna — begeert ge 't — hoont mij weêr!
 Geen mèneschen immers geldt mijn klagen —
 Mijn ongeduld, is 't ongegrond?
 O, ziet mij aan en staat verslagen,
 En — legt den vinger op den mond!
 Mij-zelv, mij doet het raadsel beven,
 Dat ik vergeefs te ontknoopen tracht:
 Wat blijven toch de boozen leven,
 In jaren wassende en in macht?
 Hun kindren bloeien voor hunne oogen,
 Hun nageslacht neemt altijd toe:
 Hun Huis wordt door geen schrik bewogen,
 Nooit voelen zij Gods slaande roê!
 Hun kudde groeit — hun jongens springen
 Zelf als een kudde voor hen uit.
 Zij gaan ten reidans op, zij zingen
 Bij rinkelbom en herdersfluit.
 Hun leven slijten zij in 't goede,
 Ze ontslapen zacht en onverwacht....
 Toch hebben zij in arren moede
 De wegen van den Heer veracht!
 Toch zeiden zij: „Dien Ongezien
 Begeert ons zorgloos harte niet!
 Wat zou het baten Hem te dienen
 Met smeekgebed en offerlied?" —

Als hadden ze alles niet verkregen
 Door Hem, wien dus hun waanzin smaadt!
 O Ondank bij verbeurden zegen!
 Zij ver van mij der boozen raad!
 Hoe zelden bluscht des Heeren toren
 Hun lamp! Hoe zelden wordt Zijn straf
 Als wettig erfgoed hun beschoren,
 En dwarlen zij daarheen als kaf!
 Of wordt, na d'afloop veler tijden,
 Hun nageslacht door God bezocht?
 Voorwaar, hen-zélf moest Hij kastijden,
 Opdat hun hart het voelen mocht!
 Zij moesten met hun eigen oogen
 Den jammer zien, hun toebereid,
 En leêgen zélf, bij volle togen,
 Den beker van Gods grimmigheid.
 Wie hunner toch zal angstig vragen
 Wat boven zijnen huize zweeft,
 Als hij de somme zijner dagen
 Tot éenen toe ontfangen heeft?
 Wil iemand Gode wijsheid leeren,
 Hem, die de hoogste heemlen richt?
 Zie, de eene — sterft op donzen veêren,
 Vol vreugde en vrede, in 't volle licht:
 Gelijk de melkkuip in zijn stallen
 Van vetten zuivel overvloeit,
 Zóo worden ook zijn beendren allen
 Ten einde toe met merg besproeid!
 En de andre — sterft in bittre weên,
 Het goede vreemd, des lijdens moê....
 Het stof ontfangt hen met hun tweên
 En éen gewormte dekt hen toe!

Ik ken uw heimlijk overleggen,
 Uw wreevlig mokken al te goed:
 „Wáar troont die dwingland?” zult gij zeggen:
 „Wie heeft zijn prachttent ooit ontmoet?”
 Ei, vraagt het hun, die, wêl ervaren,
 Heel 't Land doorreisden! — „'t Is een feit!”
 Zóo spreken zij: „Gods stormen sparen
 Den booze in hun verbolgenheid!”

Wie heeft den moed hem aan te klagen?
 En wie vergeldt hem zijn bedrog?
 Plechtstatig wordt hij uitgedragen,
 En in zijn pronknaald praat hij nog!
 Wel zachtkens drukken hem de zooden,
 Daar waar hij slaapt in 't schaduwdal;
 En allen volgen eens den dooden,
 Die zelf een schaar volgt zonder tal!

Wat komt gij bij een lijder pralen
 Met woorden zonder slot of zin?
 Uw troosten is ondeugend smalen,
 En houdt slechts gal en alsem in!"

DERDE KAMPSTRIJD.

XXII.

Elifaz, de Themanieter,
 Nam het woord op, en hij zeide:

"Is de Mensch God tot nut?.... Kiest de brave misschien
 Niet uit zelfzucht een eerlijke baan?
 Wat verscheelt het d'Almachte, of ik aardworm Hem dien?
 Wat gewin brengt uw vroomheid Hem aan?
 Hoe? gij waant, dat de Heer u uit vreeze kastijdt?....
 Neen! Hij treedt in een billijk gericht:
 Was uw boosheid niet groot? Was uw leven geen strijd
 Tegen God en uw heiligsten plicht?
 Ja, 't is bloedgeld geweest wat uw woekerzucht won:
 Tot den beedlaar toe hebt gij ontbloot!
 Den versmachtende gaaft gij geen teug uit uw bron,
 En den hongrende onthieldt ge een stuk brood.
 Aan den man van geweld liet ge strafloos het land,
 En de groote der aard hield er hof:
 Maar de weduw verzondt ge met ledige hand,
 En de wees werd vertreden in 't stof.
 Dáarom wordt ge van strikken beloerd waar ge gaat,
 En van plotselinge angsten doorboord,
 Door een duister omringd, dat met blindheid u slaat,
 Door een stroom overstelpt, die u smoort!

„Troont de Heer niet,” zóo dacht ge, „in het Hemelsche Licht?

„Ziet de starren, hoe verre ze zijn!

Wat weet God van dit stof? Wie geloofst dat Hij richt

Hoog van achter zijn nevelgordijn?

Ziet! Hij wandelt daar ginds op de hemelsche sfeer

En de wolken zijn rondom Hem heen!”

Zoo dan keerdet ook gij tot de dwaalwegen weêr,

Door een vroeger geslachte betreên.

Dat daarheen werd gezweept ter gerechtige straf,

Als het slib wen de wateren woên,

Dat daar zeide tot God: „Wend uw oog van ons af!”

Want: „wat zou hun de Almachtige doen?”

Toch had Hij hen gezegend! O, verre van mij

Der godloozen ondankbaar bestaan!

Bij hun plotslingen val maakt de vroomme zich blij’,

Heft de brave den jubelkreet aan:

„’t Is dan eindelijk toch waar, onze vijand vergaat!

Al zijn pracht zinkt verschroeid in elkâar!”

Kom, verzoen u met God, en — uw reddingsuur slaat

Want het Goede komt enkel van dáar!

Neem de wet uit Zijn mond, leg Zijn woord in uw hart,

Keer tot Hem die behoudt uit de ellend,

En de Almachtige-zelf heft u op uit uw smart,

Als gij ’t onrecht verbandt uit uw tent!

Zoo ge ’t stofgoud van Ofir als assche beschouwt,

Als een keisteen het goud uit de mijn,

Dan zal de Eeuwige-zelf u het smijdigste goud

En uw heerlijkste zilverschat zijn!

Dan verlustigt uw ziel zich in God, en tot Hem

Heft gij ’t oog, dat van vrolijkheid straalt:

En gij roept tot den Heer, en Hij hoort op uw stem,

Daar gij al uw beloften betaalt.

Wat gij wilt, komt tot stand. Op uw wegen schijnt licht:

Als zij dalen, gij zegt slechts: „Omhoog!”

En — zij klimmen op nieuw, en het ruimste gezicht

Gaat er op voor uw tintelend oog.

En om uwentwil ziet de rechtvaardige Heer

Op den schuldige-zelfs met ontferming ter neêr!

JOBS DERDE ANDWOORD AAN ELIFAZ.

XXIII.

Toen hervatte Job, en zeide:

„Al wederom moet ik halsstarrig heeten,
 Toch is mijn plaag veel zwaarder dan mijn klacht.
 Och, of ik maar tot Hem den weg mocht weten!
 Waar zetelt Hij, naar Wien mijn ziel versmacht?
 Als ik Hem vond, ik zou mijn recht ontvouwen,
 Ik voerde om strijd al mijn bewijzen aan,
 'k Zou hooren wat Hij mij mocht toebetrouwen,
 'k Zou luistergraag Zijn tegenspraak verstaan.
 Of zou Hij in Zijn almacht mij verdoemen?
 Neen, zeker sloeg Zijn deernis acht op mij:
 Mijn pleitgeding zou Hij rechtvaardig noemen,
 'k Ben des gewis, mijn Rechter sprak me vrij!
 Al vlieg ik uit op wicken van den Morgen,
 Ik vind Hem niet; naar 't West — ik mis Hem daar:
 Werkt Hij in 't Noord — ook dáar is Hij verborgen;
 Schuilt Hij in 't Zuid — ik word Hem niet gewaar!
 Hij kent te wel mijn weg en mijn geweten,
 Hij weet, als goud zou ik de proef doorstaan!
 Nooit heeft mijn voet Zijn heilig spoor vergeten,
 En rechts noch links ontweek ik ooit Zijn baan!
 'k Zocht nooit den zin van Zijn gebod te buigen,
 'k Heb als mijn wet Zijn minste woord vereerd.
 Maar Hij houdt vol — wie zal Hem overtuigen?
 Maar Hij besloot — wie is er die Hem keert?
 Ach, Hij volvoert Zijn vreeslijk welbehagen
 Dus ook aan mij, en wat nog méer misschien?
 Zoo sta ik voor Zijn aangezicht verslagen!
 Bedenk ik dit, de doodschrik doet mij vliên!
 Ja, God doet mij het brekend harte beven,
 De Almachte maakt mijn bange ziel vervaard:
 Want Hij heeft mij dit donker doen beleven,
 En ook niet één verschrikking mij gespaard!”

VERVOLG VAN JOBS DERDE ANDWOORD
AAN ELIFAZ.

XXIV.

„Waarom heeft de Almachte geen straftijd gesteld,
En wordt voor onze oogen geen vonnis geveld? —

Zij zetten arglistig den grenspaal vooruit,
Zij rooven de kudden, en weiden de buit.

Zij slaan aan het lastdier der weezen de band;
Zij nemen de melkkoe der weduw te pand.

Zij vagen den arme ter zij' op den weg,
Zij jagen den zwakke achter hagen en heg.

Als woudezels gaan ze, vóór dag en vóór dauw,
Door 't eenzame woud en de wilde landouw.

Zij snufflen naar roof, en ze staan op hun post —
De steppe geeft hun en hun kindren de kost.

Zij maaïen uw weiden tot voer van hun vee;
Zij slepen de druif uit uw wijnbergen meê.

Zij kennen geen kleêren, zij dragen geen vacht,
Die 't lichaam beschermt voor de kou van den nacht.

De regen der bergen doordringt hun gebeent';
Ze omhelzen de rots, die hun schuilplaats verleent.

Ze nemen der moeder heur weeskindtjen af,
Den schaamle zijn broodkorst, den beedlaar zijn staf.

Hun slachtoffers torschen al zwoegend hun graan,
Berooiden, die zelf van den honger vergaan,

Gepresten, die naakt en met hijgende borst,
Hun wijnpersen treên en versmachten van dorst!

Alom schreeuwt de ziel der verslaagnen het uit,
Maar God geeft geen acht op hun jammergeluid.

En andren weêr haten als 't uilengebroed
De zon, en verzetten in 't daglicht geen voet.

Vóor 't krieken des daags komt de moorder, en slacht —
Hij sluipt als een strooper in 't holst van den nacht.

Ook de echtbreker wacht op de scheemring van 't licht:
„Wie ziet mij?” zoo denkt hij, en dekt zijn gezicht.

De dief, over dag achter slot in zijn kluis,
Gaaf uit in den donker, en breekt in uw huis.

De Nacht is hun morgen, hoe aaklig hij grauwt —
Zoo zijn ze met al zijn verschrikking vertrouwd!

Nu, — moesten deze allen, zoo boos en verwoed,
Niet ijlings verdwijnen als schuim op den vloed?

Verdienden zij niet, met Gods vloek tot hun deel,
Geen druif meer te plukken in 't wingertpriël?

Verdienden zij niet, zooveel gruwlen tot straf,
Als sneeuw voor de zon te verzinken in 't graf,

Vergeten door haar die het leven hun schonk,
Verteerd door 't gewormt' als een rottende tronk?

Zij vallen de onweêrbre, de kinderlooze, aan;
Zij durven de weduw in 't aangezicht slaan —

Den sterke zelfs dagen zij uit tot den strijd,
En wie zich verzet, is ten doode gewijd!

En God, niettemin, die hen kent en hun werk,
Verstrekt hun tot steun, maakt hen veilig en sterk!

Zij sterven, maar — juichend van voorspoed! Zij gaan,
Maar — spade verzameld, als overrijp graan!....

Is 't waarheid, of niet? — Zoo weërspreke mij dan,
Zoo beticht' mij van logen en onzin wie kan!"

DE DERDE AANVAL VAN BILDAD.

XXV.

Toen nam Bildad, de Suchieter,
Weêr het woord op, en hij zeide:

„Ontzachlijk heerscht de Heer! — Ziet de orde Hem bewaren
In 't eindeloos paleis, waar Hij alom gebiedt!
Wat cijfer noemt Zijn legerscharen?
Wien overschijnt Zijn luister niet?

Durft dan een sterveling waanzinnig zich vermeten
Te droomen dat hem God rechtvaardig achten zou?
Een mensch, geboren van een vrouw,
Zou zich bij God volkomen heeten?

Zietdaar de Maan! Ze is Hem niet zonder duisternis;
Tot in de Starren toe slaat Hij nog vlekken gade.
Hoeveel te meer dan in een Stervling, die een made,
Een Mensch, die maar een aardworm is!"

JOBS DERDE ANDWOORD AAN BILDAD.

XXVI.

Toen hervatte' Job, en zeide;

„Gij stondt den zwakke
Wel krachtig bij!
Gij bleeft den kreuple
Wel trouw ter zij'd
Wat licht ontstaakt gij
Voor 't Onverstand!
Hoe troostend balsemt
Uw vriendenhand!

Wiens wijsheidlessen
 Deedt gij verstaan?
 Wiens heilige adem
 Blies dus u aan?....

Ziet! de schimmen ontroeren, van vreeze bewogen,
 En de Helrivier beeft op 't geluid van Gods stem.
 Het Rijk van de Dooden ligt naakt voor Zijne oogen,
 En de Afgrond beneên heeft geen deksel voor Hem.
 Hij spant over 't Ledig den noordlijken hemel,
 Hangt de aarde aan een Niet, bindt de wateren vast
 In wolken, en ziet! onder 't wolkengewemel
 Geen enkele zelfs die er berst van heur last!
 Geen schepsel heeft immer den aanblik genoten
 Van d' Eeuwigen Troon, door den Koning bekleed:
 Hij houdt tot Zijn zetel den toegang gesloten....
 Hij sluiert hem dicht met een wolkentapeet.
 Hij heeft over 't water een cirkel getrokken
 Tot d' uitersten grenspaal van duister en licht.
 Hij torent! de zuilen der hemelen schokken,
 De zee wordt ontroerd, en haar overmoed zwicht.
 Hij glimlacht! daar gloeien, daar purpren de boorden
 Des hemels — 't is Morgen, 't is Leven, 't is Licht!
 En de vluchtende Slang van het Noorden
 Wordt doorboord van Zijn hand en — zij zwicht!....

Zie! dit 's een schaduw,
 Een schets, niet meer,
 Der wonderwegen
 Van onzen Heer!
 Alleen een fluistren
 Gaat om ons heen!
 Zijn Almachtsdonder
 Verstaat niet één!

III.

OVERGANG TOT DE ONTKNOOPING.

JOBS SLOTWOORD TOT ZIJNE VRIENDEN.

XXVII.

Toen voer Job weêr voort, zijn dichtspreuk
Op te heffen, en hij zeide:

„Zoo waarlijk Hij leeft, die mijn recht heeft ontnomen,
De almachtige God, die mijn ziele doorwondt,
Zoolang door mijn longen Gods adem zal stroomen,
'k Droeg leugen in 't hart noch bedrog in den mond!
U kan ik, neen nooit, overwinnaars verklaren!
Ik handhaaf mijn deugd tot mijn uitersten strijd;
Mijn onschuld staat vast, en ik laat haar niet varen:
Geen dag van mijn leven, geen uur, spreekt verwijt!
Mijn vijanden juist zijn de ware godloozen;
Van schuld gaan mijn tegenpartijders gebukt.
Ik gruw van het kwaad! Wat verbeidt toch den boozen,
Als de Eeuwge hem velt en zijn ziel hem ontruikt?
Zal God aan zijn noodkreet Zijn aandacht nog wijden,
Als plotsling 't verderf in zijn vensteren klom?
Kan hij in een God van zijn heil zich verblijden?
Hij, bidden tot God, t'aller tijde en alom?
Aangaande Gods hand zal ik onderricht geven,
'k Verheel het u niet wat de Almachtige doet:
Ziet, zelf hebt gij 't allen ervaren in 't leven —
Waarom dan een ijdel en waanzin gevoed?
Ziethier wat de slechtaart van God heeft te wachten,
Wat God over 't lot van den woestling besloot!
Vermeerdren zijn kindren, het zwaard zal hen slachten!
Zijn zaad zal verhongren en vinden geen brood!
Wat hem overleeft van de rest zijner zonen,
Zal de adem der Pest als een wraakengel slaan.
Geen uitvaart met eer zal hun einde bekroonen,
En hem wijdt geen treurende weduw een traan!

Hij gâre zich zilver, hij weve zich kleeren,
 Als slijk van de straten, als stof van het veld,
 Zijn goed zal de pronk van den brave vermeerren,
 De schat van den vrome hoopt op door zijn geld!
 Hij bouwde als het huis eener motte zijn woning,
 Als 't wijngaardners-stulpje' 't paleis waar hij leeft;
 Schatrijk slaapt hij in — levenslustige Koning;
 Hij opent het oog — vindt zich Beedlaar, en — sneeft!
 Daar stijgen de jammren als zwellende vlooden;
 Een storm steelt hem weg in den huilenden nacht,
 De gloënde Oostenwind neemt hem op in zijn woeden,
 Sleept hem meê, zweept hem voort, met vernielende kracht.
 God slingert zijn pijlen, God strengelt zijn banden:
 Gejaagd als een wild stort de vluchtling ter neêr....
 Dan fluit men hem uit, en men klapt in de handen,
 En men kent zelfs zijn ledige plaatse niet meer!"

VERVOLG VAN JOBS SLOTWOORD TOT ZIJNE VRIENDEN.

DE WIJSHEID.

XXVIII.

„Daar welt, in den boezem der bergen,
 Een sprinkaâr van zilver en goud;
 Men weet waar de koper-erts tintelt,
 En waar zich het ijzer onthoudt.

De hamer daalt neêr in de groeven,
 En davert met rustloos geklop,
 En waar maar een edelsteen sluimert,
 Daar sporen de delvers hem op.

De stroom, die de schatten verheimlijkt,
 Bezwijkt voor de krachten der Kunst:
 Het kleinnood rijst op uit Rivieren,
 En d' Afgrond ontwingt gij zijn gunst.

Wat valken noch aadlaars ontwaren,
 Ontwaart er het oog van den Mensch:

Gevleugeld berooft hij de Hoogten,
En 't Schaduw dal stelt hem geen grens.

Maar Wijsheid — waar is zij te vinden?
En waar is de plaats van 't Verstand?
Geen stervling bespiedde haar zetel:
Ze is niet in der Levenden Land!

Klim vrij in de kaamren der mijnen,
In 't vochtig koraalgewelf neêr —
„Bij mij is ze niet!” roept de Diepte;
„Bij mij is zij niet!” roept het Meir.

En of al een Keizer zijn scepter,
De Rijkaart kleinodiën biedt,
Geen glinster verraadts haar nabijheid,
De handlaars verkoopen haar niet!

Met haar kunt gij niets vergelijken,
Koraal noch topaas noch robijn,
Geen gloed van Arabische paerlen,
Geen goud, en geen stofgoud, hoe fijn!

Wie zal mij de Wijsheid dan geven?
Wie voert mij 't Verstand voor het oog?
Wie zegt mij op Aard waar ze wandelt?
Wie wijst mij haar woning Omhoog?

Geen schepsel, van al die er leven,
Ontdekte haar drempel of poort;
En afgrond en doodskluft herhalen:
„Ik heb haar gerucht niet gehoord!...”

Slechts God kent haar eeuwigen zetel!
Slechts God heeft haar wegen bemerkt!
Want toen Hij den wind heeft gewogen,
Der wateren loop heeft beperkt,

Den regen zijn wet heeft gegeven,
De donderwolk leidde in haar spoor,
Toen — zag Hij de Wijsheid volkomen,
Ontvouwde ze, en drong tot Haar door!

Hij sprak tot de wordende Menschheid,
 En 't klonk tot aan 't uiterste strand:
 „Den Heere te vreezen, is Wijsheid!
 „Van 't Kwade te wijken, Verstand!”

JOBS ALLEENSPRAAK.

Eerste deel:

HET BLIJ VERLEDEN.

XXIX.

En de lijder Job vervolgde
 Dus zijn dichtspreuk op te heffen:

„Och, ware ik nog steeds als in 't Blijde Verleden,
 Toen de Eeuwige Helper mijn hand hield gevat,
 Zijn lamp mij bescheen op de onzekerste schreden,
 Zijn licht mij behoedde op het donkerste pad!
 Toen God in mijn tente gemeenzaam verkeerde,
 De Heer zich niet schaamde mijn huisvriend te zijn,
 Mijn kroost aan Zijn zijde altijd bloeide en vermeerde,
 De rots voor mij vloeide van olie en wijn!
 Bezocht ik de stadspoort, en richtte ik mijn voeten
 Naar 't marktplein, daar weken de jongren op zij',
 Daar rezen de grijaards met plechtige groeten,
 En lieten, al staande, me eerbiedig voorbij.
 De Vorsten verstomden — geen tong had er woorden,
 't Hing al aan mijn mond, waar mijn rede weêrklonk;
 Zij knikten toestemmend, wier ooren mij hoorden,
 Geen oogen, waarin mij de hulde niet blonk!
 Ook was ik een helper bij hooplooze klachten,
 Een steun voor den wees en de weerlooze jeugd;
 Op mij kwam de zegen des bijna versmachten,
 En 't harte der weduw vervulde ik met vreugd.
 Ik zocht me in de Deugd als een mantel te winden,
 Het Recht was mijn tulband en staatsiegewaad;
 'k Was kreuplen tot voeten, 'k was de oogen der blinden,
 Den armen ten vader, den vreemden tot raad.

De slagtang des boozen bezweek voor mijn slagen,
 En 'k rukte uit zijn muil wie zijn slachtoffer was.
 Ik zeide: „Als de feniks vermeer ik mijn dagen,
 „Die sterft met zijn nest en herrijst uit zijn asch.
 „Het water der beek blijft mijn wortels besproeien,
 Terwijl op mijn takken de dauw overnacht!
 „Zoo zal dan mijn voorspoed al heerlijker bloeien,
 „De boog in mijn hand steeds verjongen van kracht!”
 Wat werd er aandachtig geluisterd, gezwezen,
 Totdat ik mijn oordeel den Raad had verkond!
 Ook dan nog sprak niemand! mijn woord was een regen,
 Waar ieder naar snakke als met dorstigen mond.
 Glimlachte ik, wien 't gold durfde 't nauwlijks gelooven:
 Een hoofdknik voerde ijlings elks vreugde ten top;
 Zoo ging dan mijn gunst alle schatten te boven,
 En ving men elk straaltje' uit mijn wimperen op.
 Mijn meening was regel van aller gedachten;
 Ik troonde in hun kring, onder allen het grootst,
 Gelijk aan een koning omringd van zijn wachten,
 Gelijk aan een man die de treurigen troost!

JOBS ALLEENSPRAAK.

Tweede deel:

HET TREURIG HEDEN.

XXX.

Maar nu bespotten
 Mij jongerlingen.
 Wier eigen vaders
 Ik had veracht
 Om naast mijn honden
 Bij 't vee te stellen:
 En wat beteekent
 Hun eigen kracht?
 Zij knabblen hongrend
 Aan woeste steppen,
 Naakt, uitgemergeld,

Gelijk de dood!
 De zilte heester
 Is hun tot spijze,
 Genisten-wortel

Hun daaglijksch brood!
 Mistrouwd, verdreven
 Als roofgeboefte,
 Is zand hun woning,
 Een hol hun honk.
 Gij hoort ze balken
 In dorenbosschen:
 Zij hurken, hokken
 Bij struik en stronk.

Dat eerloos mengsel
 Van bastert-heidens
 Wordt weggegeesseld
 Waar menschen gaan!....

Den zülken werd ik
 Een schimp, een spotlied,
 Hun doe ik gruwen!

Zij spuwen me aan!
 God heeft me ontzenuwd
 Ter-neër-geworpen —
 Nu schudden dezen

Den breidel af:
 Nu scheldt en kwelt mij
 Dat vuig gebroedsel,
 Het trapt met voeten

Me in slijk en draf!

Zij banen wegen
 Tot mijn vernieling;
 Mijn paden wroeten

Zij wild omveer'.
 Hun woede steigert
 Gedurig hooger,

En stoot mij redloos

Ter diepte neër!
 Dát schuim bespringt me
 Door wijde bressen;
 Mijn puin omringt ze,
 Zij wijken niet.

't Zijn duizend vreezen
 Die mij bestoken —
 Ik ben gebroken
 Gelijk een riet!
 't Is al verdwenen,
 Mijn moed, mijn kracht —
 En de laatste hoop vliegt henen
 Als een wolk in de onweêrsnacht!

Daarom smelt mijn ziel in tranen —
 mijn ellende stijgt ten top!
 Ach, de nacht doorboort mijn beendren,
 en het knagen houdt niet op.
 't Lijden, dat me onkenbaar maakte,
 kleeft mij aan gelijk mijn kleed:
 'k Lig in 't slib ter-neêr-geworpen,
 zelf tot slib en asch verkneed!
 'k Schreeuw tot U, o God der Goden!
 maar Gij wilt mij niet verstaan!
 Biddend sta ik voor Uwe oogen: —
 onbarmhartig ziet Gij me aan!
 Als een wreedaart onverzoenlijk,
 heft Ge Uw hand en brijzelt Gij:
 Als een korenstoppel slingert,
 als een zeegolf schudt Gij mij!
 Ach, ik weet het! ach, ik voel het!
 God! Gij sleept mij naar den Dood,
 Naar het Huis der Samenkomste
 in des aardrijks moederschoot!
 Maar wie slaakt, ook onder 't vallen,
 niet een laatste weegeklag?
 Wie heft niet den blik naar Boven
 onder den genadeslag?
 Heb ik-zelf uit medelijden
 met den veege niet geschreid?
 Wekte niet, ook nog zieltogend,
 de arme mijn barmhartigheid?
 Dàarom wachtte ik op het goede,
 toch verscheen het kwade-alleen!
 Dàarom hoopte ik op den morgen, —
 maar de middernacht verscheen!

Ach, mijn ingewanden koken,
 't wee bestookt mij onvermoeid.
 Aaklig zwart ga ik daarhenen,
 maar niet door de zon verschroeid!
 In het midden van de mijnen
 sta ik op en schreeuw het uit,
 Maar geen troostende echo andwoordt
 op mijn eindloos angstgeluid.
 'k Werd den schakal tot een broeder.
 'k werd der struissen lotgenoot.
 Al mijn leden zijn verschrompeld,
 mijn gebeente smolt als lood.
 Zoo dan werd de stem der klachte
 nu mijn jongste luitgeklank,
 Zoo, de schorre kreet der wanhoop
 mijn rampzalige afscheidszang!

JOBS ALLEENSPRAAK.

Derde of laatste deel:

HET REIN GEWETEN T' ALLEN TIJD.

XXXI.

„'k Heb een verbond gesloten met mijn oogen,
 Dat ik geen Maagd begeerig aan zou zien.
 Hoe anders ook te wandlen met d' Alhoogen,
 En 't loon der ongerechtigheid te ontvliên?
 Of volgt geen wis verderf op de euvel daden?
 Is 't vonnis aller boosheid niet geveld?
 Is daar geen God, die let op al mijn paden,
 En heeft Hij al mijn schreden niet geteld?
 O, laat die God mij in Zijn goudschaal wegen,
 Of ooit mijn voet in leugens is verward,
 Of ooit mijn mond een laag bedrog dorst plegen, —
 En blijken zal de oprechtheid van mijn hart!
 Of — wéek ik af, kón ik mijn plicht vergeten
 Voor oogenlust, bezoedelde ik mijn hand,
 Zoo moog' hetgeen ik zaaide een ander eten,

En worde ontworteld wat ik heb geplant!
 Of blaakte ik ooit van een verboden minne,
 Heb ik de vrouw van buur of vriend verleid,
 Zoo dien' mijn gade een ander als slavinne,
 Verneérde prooi van elks begeerlijkheid!
 Hoe strafbaar zou dat zijn, hoe menschontearend
 Voor 's Rechters oog! wat schandelijke gloed,
 Tot in 't gebeent' het binnenst' merg verterend,
 En tot den grond vernielend have en goed!
 Zoo ik den eisch eens dienstbren ooit verachtte,
 Of 't recht vertrad eens mindren! (welk een schrik,
 Als ik op eens gedaagd werd voor d' Almachten!
 Als Hij bezoeking deed, wat antwoordde ik?
 Was 't niet één God, die rijk en arm formeerde!
 Heeft niet één moederklei ons voortgebracht?)
 Zoo 'k d' arme heb gesmaad, die brood begeerde,
 Of ooit door mij een weduw heeft versmacht,
 Zoo 'k immermeer een bete heb gegeten,
 Waarvan de schaamle wees niet meê genoot!
 (Neen, van der jeugd mocht ik zijn vader heeten,
 En 'k was haar leidsman sints den moederschoot!)
 Zoo 'k één verkleumde ooit wreed heb afgewezen,
 Één naakte bibbren liet, bij dag of nacht!
 Zoo niet veeleer zijn lendenen mij prezen,
 Gekoesterd straks door mijner lammren vacht;
 Zoo 'k valschlijk ooit de onweêbre mocht betichten,
 Zelfs waar 't Gericht mij steunde bij 't vergriep — —
 Zoo vall' zijn schouder uit van zijn gewrichten!
 Zoo moog' mijn arm verdorren om de pijp!
 Neen! 'k vreesde God, die voor den zwakke waakte,
 Zijn heiligheid weêrhield mij van het Kwaad!
 Zoo 'k ooit het Goud tot mijn verwachting maakte,
 Of tot het Zilver zei: „Mijn toeverlaat!”
 Zoo 'k immer tot het peil der vrekheid daalde,
 Of trotsch werd bij 't vermeêren van mijn schat,
 Zoo 'k ooit de Zon aanschouwde hoe zij straalde,
 De Maan, hoe fier zij wandelde op haar pad,
 En 'k liet mijn hart mij heimelijk verleiden,
 En bood aanbiddend haar een handkus aan, —
 (Want dit ook waar' Gods straffen zich bereiden,
 Afgoderij en Godvergeten waan!)

Zoo ooit de haat mij 's vijands val deed zoeken,
 Of vreugde gaf bij 't klimmen van zijn nood.
 Zoo 'k ooit mijn tong vergund heb hem te vloeken,
 Of ooit mijn mond te wenschen naar zijn dood —
 Zoo de Armoede ooit mijn tentdeur zich zag sluiten,
 En klagen moest: „Hij weert mij van zijn disch!”
 Zoo 'k, dag of nacht, een vreemdeling daarbuiten
 Vernachten deed in barre wildernis —
 Of zoo ik zelfs mijn heimlijkst overtreden,
 Als Adam, ooit voor d' Eeuwge heb verbloemd,
 Mijn misdaad niet met tranen heb beleden,
 Maar, snood verstokt, me onschuldig heb geroemd — —
 Zoo moge ik onder 's Hemels roede krommen,
 Ten afschuw van het laatste Nageslacht!
 Zoo moge ik op dees eigen plek verstommen,
 En worden nooit ter deur' meer ingebracht!....
 Och, leende er nu een scheidsman billijke ooren!
 'k Heb mijn geding vrijmoedig afgepleit.
 Mocht ik nu ook, o God! Uw andwoord hooren!
 Hield mijn partij zijn klaagrol nu bereid!
 'k Zou, als een diadeem, er mij meê kroonen,
 'k Droeg ze, als een eereteeken, op de borst!
 'k Zou onverschrikt God al mijn schreden toonen,
 En naadren voor Zijn aanschijn als een Vorst!
 Als ooit mijn land een klaaggeschrei deed hooren,
 Wijl op mijn akkers onrecht is geschied,
 Zoo daar een wraakkreet opging uit zijn voren,
 Wijl 'k vruchten plukte en ik beloonde niet,
 Zoo 'k leefde maar mijn naaste niet deed leven
 En d' arbeidslîen de ziel heb uitgeperst — —
 Zoo moog' mijn land voor tarwe distels geven
 En giftig bilzenkruid voor gerst!”

Hiermeê eindigen Jobs woorden.

IV.

DE ONTKNOOPING.

AANLEIDING TOT HET OPTREDEN VAN ELIHU.

XXXII.

Toen nu Job zich zoo beroemde
 In bewustheid zijner onschuld,
 Zwegen eindelijk die drie mannen.
 Maar in felle drift ontbrandde
 Elihu, de zoon Barachels,
 Des Buziets, uit Rams geslachte.
 Tegen Job ontstak zijn toorne,
 Wyl hij zich rechtvaardig achtte
 Boven God — maar desgelijken
 Tegen zijn drie vrienden samen
 Wyl zij, zonder wederlegging,
 Over Job het vonnis velden.
 Elihu, geduldig luistrend,
 Had naar Job gewacht met spreken,
 Wyl hij jonger was dan allen.
 Maar toen Elihu bemerkte,
 Dat de lippen der drie vrienden
 Job het antwoord schuldig bleven,
 Steeg zijn gramschap, en hij zeide:

„Ik ben jong, gij hoog in jaren:
 Dies bleef ik bescheiden wachten,
 En ik schroomde te openbaren
 Wat er woelde in mijn gedachten.

„'k Meende: laat de dagen spreken,
 Laat de grijsheid wijsheid leeren!’
 Maar 't Verstand — hoe is 't gebleken! —
 Is een vrije gift des Heeren.

„Niet de Grijzen zijn de wijzen
 Te aller tijden, en niet de Ouden

Waar ze laken, waar ze prijzen,
Weten immer maat te houden.

„Daarom — leent mij gunstige ooren!
'k Wil nu ook het mijne zeggen:
Ziet, geduldig bleef ik hooren
Hoe gij Job zoudt wederleggen;

„'k Wachtte, en wachtte — naar uw gronden:
'k Zag de rook, maar 't vuur niet, stijgen.
Overtuigden mij uw vonden?
Neen, niet één bracht Job tot zwijgen!

„'t Ware is, neen! u niet gebleken:
God, geen mensch, wierp Job ter neder!
Sprak hij niet tot mij — 'k zal spreken
Maar geef hem uw taal niet weder!

„Ziet, hoe staan zij nu verlegen!
Ziet, hun stomme lippen beven!
Hebt gij lang genoeg gezwegen?
Zult gij gants geen andwoord geven?

'k Mag dan op mijn beurt beginnen!
'k Openbaar ook mijn gedachte;
Want ik ben zóó vol hier binnen,
Dat ik schier aámechtig smachte.

„'k Voel den geest, mijn borst beknellend,
Zich als most naar boven dringen:
Als een nieuwe wijnzak zwellend,
Dreigt mijn hart van-één te springen!

„Spreken moet ik! ademhalen!
'k Wil geen enkel andwoord sparen!
Moog' de oprechtheid mij voor dwalen,
Valschheid of gefleem, bewaren!

„'k Wil geen zoete namen kweelen,
'k Ben tot vleien niet geschapen:
Wilde ik ooit met leugens spelen,
'k Vrees dat God mij weg zou rapen!”

DE REDE VAN ELIHU.

Eerste Deel.

XXXIII.

„Zoo worde dan mijn reden,
 O Job, door u gehoord!
 Reeds is mijn mond ontsloten,
 En reeds ontspringt mijn woord.
 Ik kom u niet misleiden
 Met wufte woordenpraal:
 Mijn spreken is waarachtig,
 Mijn taal is hartetaal.
 Indien gij kunt, weêrleg me!
 Wij zijn elkaâr gelijk:
 Éen God heeft ons geschapen,
 En uit hetzelfde slijk:
 Ik kom niet met een luister,
 Verbijstrend voor 't verstand;
 Ik zal niet op u drukken
 Met al te zware hand.
 Maar, ziet ge! ik hoorde u morren:
 „Ik ben van zonde vrij,
 De Almachtige is mijn vijand,
 En zoekt het tegen mij!
 Hij sluit mijn beide voeten
 Wreedvaardig in den stok,
 En laat geen uitweg open
 In doodelijken wrok!”
 Welnu, dát noem ik zonde!
 Ziedaar wat gij misdeedt!
 Want God is eindloos hooger
 Dan al wat stervling heet.
 Waartoe met God te twisten?
 Rechtvaardigt Hij Zijn daân? —
 Toch spreekt Hij éens, ja tweemaal,
 Schoon meestal misverstaan!
 Vooreerst — in Droomverschijsning
 En scheemrend Nachtgezicht,

Wanneer de Mensch bewustloos
 In diepen sluimer ligt,
 Dan opent God zijn ooren,
 En waarschuwt en bedreigt,
 Om hem aan 't kwaad te ontrukken
 Waartoe zijn ziele neigt;
 Om hem zijn trots te ontnemen,
 En juist nog in der ijl
 Hem d' open kuil te toonen
 En d' afgeschoten pijl!
 Voorts — spreekt Hij door de Krankte,
 Die hem op 't leger werpt,
 Door 't blaken van de Smarte,
 Die door zijn beendren snerpt.
 Dan walgt de Mensch van spijze,
 Dan wordt hem 't brood vergif.
 Dan wordt zijn vleesch verslonden,
 Dan dort hij tot een rif,
 Zoo ligt hij daar ter neder
 In worstelenden nood!
 Zijn adem neigt ten grave,
 Zijn leven helt ten dood'!
 Maar heeft hij dan een Engel,
 Uit honderdduizende één,
 Die als zijn pleitbezorger
 Bij God wil tusschentreên,
 Die, biddend voor zijn zonden,
 Zijn goede werken prijst, —
 Dan toont de God des levens
 Dat Hij genâ bewijst!
 Dan spreekt Hij van Zijn zetel
 Dien Engel zeggend aan:
 „Verlos hem van de groeve!
 De Richter is voldaan!”
 En daar ontluikt de kranke,
 Veel schooner dan weleer!
 Daar keert hij tot de dagen
 Der frissche jonkheid weêr!
 Hij bidt — en God betoont zich
 Zoo vriendelijk, zoo goed,
 Dat hij met vreugdgejubel

Zijn Aangezicht ontmoet!
 Dat hij, van God herstelde
 In kracht, in recht, in eer,
 Voor aller menschen ooren
 Dus psalmzingt tot den Heer:
 „Ik was een overtreder
 Die 't rechte pad verliet,
 Maar naar mijn euvel daden
 Vergold de Heer mij niet!
 Reeds wenkte mij de Groeve,
 Reeds dreigde mij 't Gericht,
 Maar God behield mijn leven
 En laaft mijn ziel met licht!” —
 Zoo doet God met elk onzer
 Twee-, driemaal achtereen,
 Om ons naar 't Licht te leiden,
 Langs de open groeve heen!

Wilt gij aandachtig blijven,
 O Job! zoo spreek ik voort.
 Of hebt gij iets te zeggen,
 Wel, neem dan eerst het woord!
 U recht te doen weêrvaren,
 Is al wat ik begeer
 Gij zwijgt? Welnu dan, luister,
 Dat ik u wijsheid leer'!”

DE REDE VAN ELIHU.

Tweede Deel.

XXXIV.

Elihu voer voort met spreken:

„Hoort mijn woorden, o gij wijzen!
 Gij verstandigen, ai hoort!
 Ons gehemelt' proeft de spijzen:
 Alzoo proeve 't oor het woord!

Onderzoeken wij geduldig
 Wat hier recht en billijk zij!
 Job verklaarde: „'k Ben onschuldig,
 De Opperheer mishandelt mij:
 Noem ik me onbewust van zonde,
 'k Word van huichlarij beticht;
 Schuldloos kwijn ik aan de wonde
 Van Gods doodelijke schicht!”
 Welk een man! die, onboetvaardig,
 Spotternij als water drinkt,
 Wegen kiest, den mensch onwaardig,
 Van ondeugenden omringd!
 Sprak de ondankbre niet verwaten,
 Hebt gij 't niet als ik verstaan:
 „God te dienen, wat zou 't baten?”
 Daarom, mannen, hoort mij aan!
 Ver is God van alle boosheid,
 Ver van ongerechtigheid:
 Naar uw godsvrucht of godloosheid
 Heeft Hij u het loon bereid.
 Ieder, in zijn najaar, oogste
 Wat zijn lente heeft gezaaid!
 Billijk vonnist de Allerhoogste,
 Hij, die nooit het recht verdraait.
 Heeft een ander aan Gods hoede
 't Lot der Aarde toebetrouwd?
 Heeft een ander dan de Algoede
 't Mateloos Heelal gebouwd?
 Gold hem-zelfen slechts Zijn streven,
 Nam Hij geest en adem weêr,
 Al het schepsel liet dan 't leven,
 't Menschdom zonk tot stof ter neêr!
 Zegt, kunt ge u een Wezen denken,
 Dat het heilig Recht schoffeert,
 Dat de Hoogste Wet zal krenken, —
 En nochtans als God regeert?...
 En waanzinnig zoudt gij 't wagen
 Hem van onrecht aan te klagen,
 Die zoo billijk is als goed,
 Die, zoo machtig
 Als waarachtig,

't Alles schiep en 't Al behoedt!
 Menschen vleien en verbloemen; —
 God, die logen denkt noch doet,
 Durft een Koning: „Zondaar” noemen,
 Booze Vorsten: Roofgebroed.”
 Hij, bij straffen of erbarmen,
 Vraagt niet eerst naar naam of faam,
 Kent geen rijken boven de armen,
 Want Hij schiep hen al te saam’.
 Dikwerf, plotsling, op zijn sponde,
 In de stille midnachtstonde,
 Sterft de trotsche Dwingeland,
 Die de volkeren beroerde. —
 En gij ziet niet eens de hand,
 Die den sterke medevoerde!
 Want de Heer slaat van Omhoog
 Op der menschen wegen 't oog,
 En Hij let op al hun paden:
 Daar is nacht noch duisternis,
 Waar de man der booze daden
 Voor zijn God verborgen is!
 Onze zonden en gebreken
 Zijn den Richter reeds gebleken
 Eer wij voor Zijn vierschaar staan:
 Hij heeft slechts één blik te slaan
 Om Zijn oordeel uit-te-spreken!
 Zonder vonnis of verhoor,
 Geesselt Hij tyrannen neder,
 En vervult hun plaatsen weder —
 Want Hij ziet hen door en door!
 Hun verborgen gruwlen moede,
 Doet Hij plotsling hen te niet,
 Hen verbrijzlend met Zijn roede,
 Dat het heel de waereld ziet!
 Zij, die zich aan God ontrukten,
 Spottend met Zijn rijksgeboën,
 Deden 't kermen der verdrukten
 Steigren tot Zijn hemeltroon,
 Dwongen wel Zijn heilige ooren
 't Jammren der Ellend te hooren!
 Als de Heer vergeeft en redt,

Wie is dáar, die zich verzet?
 Maar ook, wie die Hem zal tergen,
 Die Hem rekenschap durft vergen,
 Als Hij achter wolk bij wolk
 't Zeegnend aanschijn wil verbergen
 Voor een Mensch of heel een Volk?
 Als de huichlaar die den vroomen
 Al te lang ten valstrik was,
 Zich zijn schatten ziet ontnomen
 En vergaat in zak en asch...?
 Heeft die huichlaar schuld beleden?
 Sprak hij: 'k Ben gestraft, o Heer!
 Trek Gij toch den blinddoek neêr,
 Toon mij toch mijn overtreden,
 En ik zondig nimmermeer?
 Neen toch! — En zal God dan vragen,
 Hij, de Koning van 't heelal,
 Naar ù w raad of welbehagen,
 Hoe Hij zulk een straffen zal?
 Zal Hij zeggen: „Wees de rechter,
 Die Mijn hooge plaats bekleedt!
 'k Stel u aan tot pleitbeslechter,
 'k Zwiĳg — verklaar gij wat ge weet?”
 Alle wijzen die mij hoorden,
 Stemmen in met wat ik zeg:
 „Job sprak onbedachte woorden,
 Zonder geest of overleg.”
 't Zij dan zoo, onafgebroken
 Houde Jobs beproeving aan!
 Als een dwaas heeft hij gesproken,
 Die geen reden wil verstaan!
 Op de zonde des verblinden
 Zet hardnekkigheid de kroon —
 Hij beschimpt zijn ware vrinden,
 En belaaft zijn God met hoon!”

DE REDE VAN ELIHU.

Derde Deel.

XXXV.

Elihu ging voort, en zeide :

„Is 't wijs te noemen,
 Dat gij durft roemen :
 „Mijn zaak is beter
 Dan die van God ?
 Dat gij durft wanen :
 „Wat baat mijn onschuld ?
 Treft d' overtreder
 Een erger lot ?
 U en uw vrienden
 Zal ik weêrleggen :
 Verhef uw blikken
 Naar gindschen boog !
 Ai zie, hoe verre
 Dat wolkgewemel !
 Wat is die hemel
 Oneindig hoog !
 Zeg, deert uw zonde
 Den Ongenaakbre ?
 Of brengt uw braafheid
 Hém voordeel aan ?
 Slechts menschen schaadt gij
 Door booze werken ;
 Slechts menschen baat gij
 Door goede daân ! —
 Wel hoort men luide
 Verdrukten klagen,
 Gekweld, geslagen
 Door overmacht :
 Maar niemand vraagt er
 Naar God zijn Maker,
 Die 't hart doet psalmen
 Ook in den nacht !

Die door 't gevogelt'
 Des wijden hemels,
 Door 't wild gedierte
 Tot bidden spoort,
 Als Hij het schreeuwen
 Der jonge leeuwen,
 Als Hij het krassen
 Der raven hoort! —
 Zoekt de onderdrukte
 Niet God d' Almachte,
 De wufte klachte
 Gaat ras te loor:
 De trots der boozen
 Kent geen verpoozen;
 Geen ijdel roepen
 Bereikt Gods oor!...
 Toch waakt de Wreker!
 En wordt u bange,
 Dat Hij zoo lange
 Verborgen is, —
 Eens doet Hij zeker
 Zijn Aanschijn lichten:
 De Heer zal richten,
 Hij komt gewis!
 Dan — wijl Zijn toren
 Nog schijnt te slapen,
 En duldt dat de Ondeugd
 Heur netten spreidt,
 Heeft Job vermetel
 Den mond ontsloten
 Tot groote woorden
 Vol ijdelheid!"

DE REDE VAN ELIHU.

Vierde en laatste Deel.

XXXVI.

Nog sprak Elihu, en zeide

„Vertoef nog wat! Er is nog meer
 Te pleiten voor den Hemelheer:

Laat mij u onderwijzen !
 Ik breng van ver' mijn gronden bij :
 De Hoogste Waarheid spreekt uit mij —
 Ik wil mijn Schepper prijzen !
 Zie, God is groot, te groot, voorwaar,
 Om lage drift te voeden.
 Wel is Zijn wijsheid wonderbaar :
 Verdrukken jaagt Hij uit elkaâr,
 Verdrukten zal Hij hoeden.
 Die wandlen naar zijn rijksgeboôn,
 Zijn immer voor Zijn oogen :
 Hij zal hen op een koningstroon
 Onwankelbaar verhoogen !
 En treft den Brave soms de druk,
 Gaat hij gebogen onder 't juk
 Van velerhande lijden,
 Die heilige Openbaring Gods
 Ontdekt zijn schuld, beschaamt zijn trots,
 En loutert door kastijden.
 Die roepstem der gerechtigheid
 Brengt liefdevolle leering,
 Die 't harte prikkelt en bereidt
 Tot levende bekeering !

Wie hoort en bukt, ontkomt den drang,
 Zal jaar op jaar, zal levenslang
 Weêr 't goede deel verwerven !
 Maar wie des Heeren raad niet hoort,
 Wordt van den pijl des doods doorboord,
 Om onbekend te sterven !
 De huichlaars zijn 't verderf gewijd :
 Zij houden met verkropten spijt
 Den stuggen nek geheven ;
 Zij bidden niet als God hen bindt,
 Zoodat de Plage hen verslindt,
 En ze in den bloei van 't leven
 Gelijk een schandvlek sneven !
 Maar wie daar lijdzaam buigt en boet,
 Zal van verlossing zingen :
 Door lessen van den tegenspoed
 Vormt God Zijn kweekelingen !

Ook u roept God, dien gij miskent,
 Uit de open kaken der ellend,

Waarin uw ziel vertreurde,
 Tot ruimte en vrede van 't gemoed,
 Tot al den weeldrige' overvloed,

Waar eens uw disch van geurde!
 Gij hebt een slechte zaak bepleit:
 Dies grijpt u Zijn gerechtigheid —

Geding en vonnis volgen
 Elkander vliegende op den voet.
 Betreur de drift van 't blakend bloed!

Wees niet op God verbolgen!
 Acht lijdzaamheid en boetedoen
 Toch niet een al te zwaar rantsoen

Als prijs voor uw herleving!
 Noch waan dat gij ontworstlen zult
 Door eigen kracht, in ongeduld

En woeste tegenstreving!
 Zoo haak niet zinloos naar den nacht,
 Waar al de heerlijkheid en macht

Der volkren in verdwijnen!
 Herhaal een boozen wensch niet meer,

Die moed en hoop doet kwijnen;
 Maar kus de roede van den Heer,
 En — toon u van de Zijnen!

Hoog zit de Almachtige op Zijn troon:

Wie is als Hij te vreezen?
 Wie heeft Hem ooit Zijn weg geboën,
 Hem ooit te-recht-gewezen?

Kom! hef voor Hem het hallel aan,
 Verheerlijk meê Zijn wonderdaân,

Der Englen lust daarboven,
 En die de Mensch, met diep ontzag,
 Van verre meê aanschouwen mag,
 Bewondren mag en — loven!

Groot is de Koning van 't Heelal:

Wie zou Zijn werk doorgronden?
 Hem zijn de jaren zonder tal.

Hem, de eeuwigheên sekonden!

Zie! uit de waatren, daar omhoog
 Als dampen drijvende aan den boog,
 Tapt Hij de blanke druppelen,
 En zijgt ze door den nevel heen,
 En giet ze in regens naar benèen,
 Die op de weiden hupplen!
 En wáar dan nog de mensch, die weet
 Hoe Hij de dikke wolk verbreedt,
 Hoe Hij zijn tent doet kraken?
 Zij schijnt in vuur en vlam te staan,
 En 't bliksemlicht doet d' oceaán
 Van rosschen weêrschijn blaken!
 Zoo richt Hij! — zoo brengt Hij heil,
 Want Hij bevrucht de landen!
 Hij houdt den gloènden donderkeil
 Gekneld in beide handen,
 En toont hem waar hij neêr moet slaan —
 Hij komt! Zijn voetstap, onder 't gaan,
 Doet 's aardrijks bodem schudden:
 Hem kondigt zelfs het loeien aan
 Der sidderende kudden!"

SLOT VAN ELIHU'S VIERDE EN LAATSTE REDE.

VOORBEREIDING TOT JEHOVAH'S VERSCHIJNING.

XXXVII.

„Dáar hebt ge 't! . . . Mijn harte
 Beeft weg van zijn plaats!
 Daar davert Zijn roepstem
 In 't onweêrgeraas!
 Daar flikkert Zijn bliksem
 Met vliegende vaart
 Den hemel in 't ronde,
 Tot de einden der aard'.
 Hoort! luider en dichter
 Weêrklinkt slag op slag!
 Gods donderstem ratelt
 En predikt ontzag.

Gij, God die daar dondert!
 Ja, wondren doet Gij,
 Hoogheerlijke dingen —
 Wij duizlen er bij!
 Der sneeuwjacht gebiedt Hij:
 „Val neêr!” en — ’t geschiedt!
 De stortregens plasschen
 Als Hij bet gebiedt.
 Dan stremt Hij den arbeid,
 En dwingt ons geslacht
 Den Maker te erkennen
 In ’t werk Zijner macht!...
 Zelfs ’t wilde gedierte
 Gaat sidderend schuil,
 En duikt in zijn leger
 In boschhol en kuil.
 Dan klopt Hij aan ’t Noorden:
 De dwarrelwind fluit,
 De koude springt haastig
 Heur slaapvertrek uit.
 Dan blaast Hij op de aarde:
 Zij bibbert in ’t grijs;
 Het water wordt marmer,
 Zijn adem maakt ijs!
 Nu hoopt Hij de stroomen
 Des regens op-éen,
 Nu jaagt Hij de wolken
 Als vlokken daarheen.
 Zij drijven, zij draaien
 Door ’t bliksemend zwerk,
 En doen daar beneden
 Heur goddelijk werk,
 Op bergen, in dalen, —
 Verwoest of verkwikt,
 Gestraft of gezegend,
 Naar God het beschikt!...
 Nu let op die wondren,
 O Job, en sta stil!
 Hoe werkt hier des Heeren
 Almachtige wil?
 Hoe heeft de Volmaakte

— Nu spreek, als gij 't weet! —
 Zijn wolken gewogen,
 Zijn bliksems gesmeed?
 Hoe drijft Hij de druppels
 Uw poriën uit,
 Als de aarde zich bakert
 In d'adem van 't Zuid?
 Zet gij de pilaren
 Van 't hemeldak pal?
 Spant gij 't als een spiegel
 Van blinkend kristal?...
 Nu, leg mij de woorden
 Tot God in den mond!
 Hoe zullen wij pleiten?
 't Is duister in 't rond.
 En konden we al spreken, —
 Verdedigt de Heer
 Zijn doen voor de menschen?
 Gedooft dat Zijn eer?
 Verblindt reeds het licht ons
 Aan 't hemelgewelf,
 Te meer dan de luister
 Der Majesteit-zelf!...

Neen, eeuwige Almachte!
 Niet één die u vindt.
 Gij zwijgt op de klachte
 Van 't morrende kind.
 Gij voert, hoog en heilig,
 Uw eindloos gebied...
 Dat ze allen U vreezen,
 Wien niemand doorziet!

JEHOVAH'S STEM TOT JOB.

Eerste Deel.

XXXVIII.

En de Heer, van uit den stormwind,
 Deed dus Job Zijn andwoord hooren:

„Wie durft mijn raad met zijn dwaasheid verduistren? —

Maak, als een held, u ten strijde gereed!

Spits uw vernuft om aandachtig te luistren!

Ik zal u vragen: gij, leer me, als gij 't weet! —

Waart gij er bij, toen ik de Aarde formeerde?

Leidde misschien mij uw godlijk verstand?

Zeg, wie haar maat mij berekenen leerde!

Hebt gij het paslood gezien in mijn hand?

In welken grond zijn haar zuilen gedrongen?

Kent gij haar hoeksteen? de plaats waar hij zonk?

Toen al de starren des Dageraads zongen,

't Juichen der Englen den hemel doorklonk?

Hebt gij de Zee zien ontstaan in haar kolken?

Wie sloot haar machtige sluisdeuren af,

Toen ik een sluier haar weefde uit de wolken,

En haar den Nacht tot een windeldoek gaf?

Gingt gij de vaart harer zwellende stroomen

Ijlings met grendlen en poorten te keer?

Riept ge: „Niet verder dan hier zult gij komen!

„Hier buig' de trots uwer golven zich neêr!”

Kunt ge in zijn schuilhoek den morgen bezoeken?

Wekt gij hem op, dat hij 't Oosten ontsluit?

Grijpt hij deze aard als een kleed bij de hoeken,

Schudt hij, gehoorzaam, de boozen er uit?

Volgt hij uw wenk, als de glans zijner stralen

't Duister gebroed der godlozen verstroot,

Als hij de bloemen penseelt in de dalen,

Hoven en heuvlen in feestgewaad tooit? —

Kunt gij de klippen des Afgronds beklimmen?

Hebt gij de Diepten der zeën bespied?

Zaagt gij de zwijgende wachters der schimmen?

Kent gij de Poorten van 't Doodengebied?

Hebt gij den aanvang der Schepping geweten?

Kent gij haar gants? . . . Zoo verkondig het mij!

Wáar is het Licht op zijn zetel gezeten?

Wáar, op heur troon, voert de Nacht heerschappij?

Wijs mij wat grenzen hun rijken verdeelen!

Toon mij wat weg naar hun luchtpaleis gaat!

Immers, gij weet het! — Uw dagen zijn velen!

U heugt de wording van al wat bestaat!

Zaagt gij de Sneeuw in haar schatkamers wachten?

Zaagt ge in zijn tuighuis den Hagel vergaârd?
 Wapens, bestemd voor de hand des Almachten,
 Tegen den dag der Gerichten bewaard!
 Langs welk een pad stort, in blinkende stroomen,
 't Schijnsel der Zon zich zóo stil naar beneên?
 Langs welk een baan is de Stormwind gekomen?
 Wie gaf hem vleuglen, en wâar gaat hij heen?
 Wie heeft der Stortvlaag kanalen gegraven?
 Wie leidt de drijvende Bui door de lucht,
 Dat zij de dorre woestijnen zou laven,
 't Grasjen zou drenken, dat eenzaam verzucht?
 Wie teelt den Dauw? en wie baart er den Regen?
 Wie maakt den Rijm, en wie strooit hem als asch?
 Wie stolt Rivieren tot marmeren wegen,
 Golvende Meiren tot spiegels van glas?
 Bindt gij het Zevengestarnte aan elkandren?
 Hebt ge ooit den strik des Orions geslaakt?
 Kunt gij des Dierenriems teekens verandren?
 Hebt gij de wetten des Hemels gemaakt?
 Zendt ge de Bliksemen uit, en zij vliegen?
 Keeren ze, en zeggen: „Hier zijn wij, o Heer!”
 Hebt Gij de Wolken geteld, die daar wiegen?
 Drupt ge uit haar flesschen de vruchtbaarheid neer,
 Zoodat het waaiende stof op de wegen
 Neêrziigt en saamvloeit en hard wordt als steen,
 En al de kluiten, besproeid van den regen,
 Weeken en zwellen en kleven aanéén?”

JEHOVAH'S STEM TOT JOB.

Vervolg van het Eerste Deel.

XXXIX.

„Kunt gij den Leeuw met zijn wulpen verzorgen?
 Hebt gij de prooi in zijn klauwen gevoerd,
 Waar hij, bij struiken en stronken verborgen.
 Liggend op 't nest uit zijn hinderlaag loert?
 Wie heeft der Rave heur voedsel doen vinden?
 Wie hoort haar klagen, en waakt voor haar lot,

Als ze daar, fladdrend op d' adem der winden,
 Krijschen van honger en schreeuwen tot God? —
 Hebt gij de Klipgeiten gade geslagen?
 Hebt gij het werpen der Hinden gezien?
 Hebt ge de maanden geteld dat zij dragen?
 Weet gij den tijd hares barens misschien?
 Zoeken zij hulp in der menschen nabijheid?
 Leggen zij knielend haar vracht niet ter neêr?
 Snel wast heur kroost, in de lucht en de vrijheid —
 't Gaat, en het keert tot de moeder niet weêr!
 Zeg, wie de banden des Woudezels slaakte,
 Wie hem verzond met dat woord: „Gij zijt vrij!”
 Wie hem een huis in de wildernis maakte,
 Herbergings gaf in de zandwoestenij!
 Zie! daar belacht hij 't gewoel uwer steden,
 Door geen geroep van den drijver gestoord!
 Schraal is zijn spijs, maar met weinig tevreden,
 Graast hij in stilte op de berghelling voort.
 Slaat gij d' ontembaren Woudstier in banden?
 Zal hij vernachten waar 't rund overnacht?
 Ploegen uw akkers en eggen uw landen,
 Voeren uw zaad waar de dorschvloer het wacht? —
 Hoort gij 't? — Het klapwiekt daar ginds in 't bosschaadje!
 Wie maakt zoo vrolijk een vleugelgedruisch?
 Is dat des Eibers geveerte en pluimaadje?
 Neen, 't is de onhartlijke moeder, de Struis!
 Zij laat aan 't noodlot hare eieren over,
 Laag in het zand, waar de hette ze broedt;
 Koel en lichtzinnig vergeet zij den roover,
 't Vratig gedierte, of den plettrenden voet.
 Kan zij haar kroost wel als 't hare beschouwen?
 Kent zij haar kindren? — Het jammert haar niet:
 God heeft haar liefde en geheugen onthouën,
 Haar, wie óók eenmaal de moeder verliet!
 Zorgloos vervolgt zij haar pad door de heiden,
 En als ze voortijlt in suizende vaart,
 Kan wel geen renboô haar vlucht begeleiden,
 Lacht ze in heur wedloop met ruiters en paard! —
 't Paard! geeft gij 't Paard al de fierheid der helden?
 Kleedt gij zijn hals met de pracht die er wuift?
 Schrikt gij het op als een sprinkhaan der velden,

Als het omhoog-springt en rookdampen snuift?
 Ziet, hoe het vlammoegt en stampt met de hielen,
 Trappelt en steigert in brieschenden moed,
 Spot met de vrees van bekrompene zielen,
 Vrolijk het weêrlicht der wapens begroet!
 Ratelt de pijlbus, en trillen de lansen,
 Klikklakt het zwaard, tot de slachting gewet,
 't Schijnt op den maatslag der trommels te dansen,
 't Schuimbekt van drift, op den klank der trompet.
 Luider nog doen de klaroenen zich hooren,
 't Hinnikt hun toe, riekt van verre den strijd,
 En wáar de Veldheer het drijv' met de sporen,
 't Blijft hem in leven en sterven gewijd!...
 Schiept gij dat Paard ook? — — En schiept gij daarneven,
 Dicht bij de wolken, den Koning der lucht?
 Hebt gij den Sperwer zijn vleuglen geweven?
 Gaaft gij den Arend zijn reuzige vlucht?
 Leerde úw verstand hem zijn rotskasteel bouwen?
 Want hij vernacht op de bergen omhoog:
 Dáar overziet hij de lage landouwen,
 De eindloze verten, met bliksemend oog.
 Dáar vorscht hij rond naar zijn voedsel beneden,
 't Aas, dat de onzinnige menschen hem biên:
 Want, waar de bloedige strijd wordt gestreden,
 Boven de dooden, dáar zult ge hem zien!..."

JEHOVAH'S STEM TOT JOB.

Vervolg en slot van het eerste Deel.

JOBS EERSTE ANDWOORD AAN JEHOVAH.

XL.

Toen, tot Job, sprak dus de Heere:

„Zal nu de mensch, die met God durfde rechten,
 Waanwijs zich mengde in des Eeuwigen Raad,
 Zal hij het pleit nu met eere beslechten,
 Toonen, hoever zijn voorzienigheid gaat?"...

Daarop gaf toen Job dit antwoord :

„Heer uit den Hemel ! mijn schuld is gebleken !
 Waar is de worm, die d' Alwijze doorgrondt ?
 Ik ben te nietig, o God ! om te spreken :
 Ik leg aanbeddend de hand op den mond !”

JEHOVAH'S STEM TOT JOB.

Tweede Deel.

XLI.

En de Heer ging voort te spreken
 Uit den stormwind, en Hij zeide :

„Wil als een Held u de lendnen omgorden !
 Ik zal u vragen, en gij — onderwijs !
 Wilt gij mijn recht nogmaals onrecht doen worden ?
 Vonnist gij Mij, en behaalt gij den prijs ?
 Hebt gij een arm zooals de arm van den Heere ?
 Hebt gij een stem aan Gods donder gelijk ?
 Kom dan, en tooi u met luister en eere,
 Stel al uw pracht en uw grootheid te prijck !
 Stort hem vrij uit, heel den stroom uwer wrake !
 Ga met een wenk al wat hoog is te keer !
 Dat alvernienend uw vlammenblik blake !
 Vel met één slag al de bozen ter neêr !
 Berg hen te-saam in het stof dezer aarde,
 Dek met een sluier van slijk hun gelaat !
 Dan zal ik immers u prijzen naar waarde,
 Dat gij de kunst van regeeren verstaat !...
 Daar is de Behemoth, reus aller dieren !
 'k Schiep hem naast u. Schoon van 't grazend geslacht,
 Zie, in die lendnen wat sterkte ! en wat spieren
 Maken dien buik tot een zetel der kracht !
 Zijn niet zijn dijen van takken doorweven ?
 Zwiept hij geen staart als een pijnboom zoo zwaar ?
 Schijnt zijn gebeent' niet uit koper gedreven ?
 Is elke knok niet een ijzren pilaar ?
 Hij is het pronkstuk der Schepping. De Alwijze
 Heeft hem voorzien van zijn bliksemend zwaard.

Echter — hij vindt op de bergen zijn spijs,
 Waar zich al 't dartlend gedierte vergaart.
 Plaagt hem de blakende hette; onbekommerd
 Duikt hij in 't riet der moerassige kreek;
 Zacht slaapt hij in, door den lotus belommerd,
 Of in de schaûw van de wilgen der beek.
 Dreige een Jordaan hem, het doet hem niet beven;
 Geessel' de golf hem, het baart hem geen schrik.
 Kom, zoo gij durft, grijp hem aan bij zijn leven!
 Vang, en doorboor hem den neus met een strik!...
 Durft ge ook wel dien Leviathan bespringen?
 Slaat gij zijn tong als een visch aan uw haak?
 Waagt gij 't, een tien door zijn neusgat te wringen?
 Boort gij hem mooglijk een priem door de kaak?
 Zal hij met vleierende woorden u streelen?
 Dient hij u ook, als een slaaf zoo gedwee?
 Zult gij met hem als een vogelken spelen?
 Voert, aan een draad, hem uw dochterken meê?
 Zullen ter markt hem de handlaars verkoopen?
 Zal hij den buik van den lekkerbek voên?
 Rijt gij zijn huid met uw pijlflitsen open?
 Spiest gij zijn kop met een visschersharpoen?
 Sla hem! gij zult het niet weder herhalen! —
 Weet wát gij doet, eer ge een tweekamp aanvaardt!
 Zie, al uw hoop hem te vangen zal falen:
 Ploft ge niet reeds bij zijn aanblik ter aard?
 En zoo dan ieder zijn overmacht huldigt,
 Wie dan, die koen Mij in 't aangezicht ziet?
 Wie kwam Mij voor, dien Ik iets ben verschuldigd?
 Is heel de waereld mijn eigendom niet?"

BESLUIT VAN JEHOVAH'S TWEDE REDE TOT JOB.

XLII.

„'k Zal van de kracht zijner leden gewagen,
 'k Prijs naar verdienste zijn fierheid en pracht.
 Wie heeft ooit bres in zijn pantser geslagen?
 Wie heeft zijn dubbel gebit ooit veracht?
 Wie heeft zijn aangezichts deuren ontsloten?

Gaapt uit zijn muil niet de afgrijslijkheid-zelf?
 Schilden, zoo vast als uit ijzer gegoten,
 Dekken zijn rug met hun glinstrend gewelf.
 Als met een zegel verhecht aan elkander,
 Dringt door hun voegsel geen ademtocht heen:
 't Eene grijpt steeds als een schakel in 't ander';
 Zoo kleven ze alle onafscheidelijk aan-één.
 Niest hij, het weêrlicht; een zonnegloedblaken
 Straalt uit zijn blik als hij de oogen ontsluit;
 Fakkels gaan voort uit zijn gapende kaken,
 Spranklende vuurvonken springen er uit.
 Zie uit zijn neusgat de rookwalmen vloeien,
 Of er een kokende waterplasch dampst!
 Door zijn gesnuif zouden kolen ontgloeien;
 Gaz is zijn adem: hij flikkert, hij vlamt!
 Zetel der sterkte is zijn hals. Voor hem henen
 Huppelt de schrik met gevleugelde schreên;
 Samengesmeed als gemetselde steenen,
 Kleven de klompen zijns vleesch es aan-één.
 Roerloos als de onderste steen van den molen,
 Vast als een rots, is zijn hart. Waar hij naakt,
 Houden zelfs helden zich ijlings verscholen,
 Nu door de doodsangst tot lafaards gemaakt!
 't Zwaard moogt ge trekken, geen zwaard kan hem deeren,
 't Zwaard, noch de lans, noch de speer, noch de spies.
 Wilt ge met ijzer of staal u verweeren?
 't Is of ge strijdt met dor hout of een biez'!
 Waag het, den pijl of den werpsteen te slingren —
 't Valt op hem neder als dwarrelend kaf!
 Zwaait met de knods, dril de lans in uw vingren —
 Hij schudt de slagen als stroohalmen af!
 Waar hij zijn schubbige staart heeft doen slepen,
 Is 't of een dorschsleê zich afdruckte in 't slijk.
 Maakt hij den Nijl, door zijn golven te zweepen,
 Niet aan een ziedenden ketel gelijk?
 Schiet hij daarhenen, een lichtstreep blijft achter:
 't Water wordt rimplig en grijs waar hij zwemt —
 Ziel zonder vreezen en menschenverachter,
 Is hij tot Roofdierenkoning bestemd! . . ."

V.

BESLUIT.

JOBS LAATSTE, BOETVAARDIG ANDWOORD AAN JEHOVAH.

XLIII.

Toen sprak Job dus tot Jehovah:

„'k Weet nu, o Heer! dat geen macht u kan kluistren!
 Daad is Uw wil en almogend Uw hand.
 „Wie durft Mijn raad met zijn dwaasheid verduis-
 [tren?“
 Ja, 'k sprak van wondren, te hoog voor 't verstand.
 'k Raaskalde, als kende ik Uw doen en beramen.
 „'k Zal u vragen, gij, leer me, als gij 't weet!“
 Zoo spraakt ge, o Heer, om een trots te beschamen,
 Die zich wel nooit meer een oordeel vermeet!
 'k Hoorde voorheen slechts van U uit de verte,
 Daar ik U thands met mijn oogen aanschouw!
 Heer! ik verfoei mij uit grond van mijn harte,
 En heb in zak en in assche berouw!“

„En 't geschiedde, toen Jehovah
 Job aldus had toegesproken,
 Dat Hij straks den Themanieter
 Elifaz dit woord deed hooren:
 „Zie! Mijn gramschap is ontstoken
 „Tegen u en uw twee Vrienden;
 „Want niet, zooals Job mijn dienaar,
 „Hebt gij recht van Mij gesproken!
 „Daarom, neemt dan voor ulieden
 „Zeven varren, zeven rammen,
 „Spoedt u voort tot Job mijn dienaar
 „En ontsteekt uw offeranden
 „Op de stem van zijn gebeden!
 „'k Zal hem hooren en verhooren
 „En u sparen 't loon der dwaasheid,

„Want niet, zooals Job mijn dienaar,
„Hebt gij recht van mij gesproken!

Daarop gingen die drie Vrienden,
Elifaz de Themanieter,
Bildad de Suchiet, en Zofar
De Naämathiet, en deden
Wat Jehovah had bevolen.
En in vurige gebeden
Knielde Job, en — Hij verhoorde!

En toen Job dus voor zijn Vrienden
Had gebeden, daar verlost
Hem Jehovah uit zijn rampen!
En Hij gaf hem dubbeld weder
Wat hij vroeger had bezeten.
En daar kwamen ze aangevlogen,
Al zijn broeders, al zijn zusters,
Al zijn oude welbekenden;
En zij aten aan zijn tafel,
Hem beklagend en vertroostend
Wegends al het bitter lijden,
Dat Jehovah hem beschikte.
En zij brachten hem geschenken,
Elk een wichtige keizere
En een gouden oorversiersel.

En Jobs laatste levensjaren
Werden, boven al zijn eerste,
Door Jehovah's hand gezegend.
Want zijn rijke kudde telde
Veertien duizend blanke schapen,
Zesmaal duizend vlugge keemlen,
Volle duizend koppel ossen,
Volle duizend ezelinnen; —
Ook ontving hij, als te voren,
Zeven zoons, een drietal dochters.
En Jemima heette de oudste;
Kezia de tweede dochter,
En de derde Keren-Happuch.
En men vond geen schooner vrouwen

Heel de Landstreek in het ronde;
En heur vader liet haar erven
In het midden heurer broeders.

En Job leefde nog na dezen
Honderd veertig blijde jaren —
En hij zag niet slechts zijn kindren,
Maar de kindren zijner kindren,
Tot in drie en vier geslachten.

Eindelijk is Job gestorven
Hoog bejaard en zad van dagen.

EINDE VAN HET BOEK JOB.

IETS OVER HET BOEK JOB.

De uitleggers van het Boek Job volgen elkander op; de vertalers van het Boek Job bewijzen elkander hunne laatste diensten; hunne namen en hunne werken worden begraven in de boekerijen, die katakomben der wetenschap. Als hier beneden die namen niet meer bekend zullen zijn dan bij eenige geleerden, die, ten bate van de toekomstige geslachten, de fossile Litteratuur van onze eeuw zullen onderzoeken, dan zal de verhevene gestalte van Job-zelfen daar nog altijd voor aller oogen staan, en de geheimzinnige tonen zijner stem zullen een weerklank vinden in ieder hart dat door het lijden verbrijzeld is. 't Is vergeefs, of men al een boek het verwijt doet dat het een oplossing is die niets oplost, een onverklaarbare uitlegging. Wanneer dat Boek gedurende zoovele eeuwen gelezen wordt en op zoovele zuchten antwoordt, protesteert het oordeel van het Menschelijk Geslacht tegen dat der Kritiek, en moet men wel à priori aannemen dat dit Boek „iets zegt.”

GODET.

§ 1.

HET BOEK JOB IN 'T ALGEMEEN.

Onder de gedenkteeken en der Israëlitische Oudheid, bekleedt het Boek Job ontegenzeggelijk een eersten rang. Het is een kanoniek boek, en reeds daarom van bijzondere waarde voor allen die den Bijbel vasthouden als regel en richtsnoer van hun geloof. Het is een Hebreëwsch boek, en alzoo belangrijk voor Letterminnaar en Historievorscher, als getrouwe getuige van Oostersche Taal en Volksgeest. Het is een theologiesch boek, en als zoodanig merkwaardig voor de geschiedenis van het Joodsche Dogma, van wege de godsdienstige en zedelijke denkbelden die het verkondigt, waarin wederom de kiemen liggen van later ontwikkeling van het Religieus Geweten ¹⁾. Het is misschien een van de oudste boeken der Menschheid; gelijk, trouwends, naar Hamanns woord, de poëzy de moedertaal is van het menschelijk geslacht en ouder dan het proza, zooals de tuinkunst ouder is dan het akkerwerk. In allen gevalle is het een dichterlijk boek bij uitnemendheid, schitterende proeve van die Semitische poëzy, te recht geroemd als te gelijk lyriesch en spreukrijk, gloeiend van koloriet en zuiver van lijnen, het hart verkwikkend met een geur van antieke kracht en eenvoud. Eindelijk, het is een boek der smarte, een Benonie, uit de smart en voor de smart geboren. „Dan eerst” — zegt Réville — „zou het boek Job niet meer gelezen worden, als het lijden ophield: zoolang dit bestaat, behoort het tot de eeuwige boeken.”

Of en in hoeverre het Boek Job nu, boven dit alles, ook den naam van een historiesch boek verdient, is een vraag, die niet in allen deele met zekerheid kan worden beantwoord. Het behandelt de lotgevallen van een man uit den aartsvaderlijken tijd, wiens naam, eigenlijk Ijob, zooveel beteekent als „de aangevochtene”, kennelijk minder een eigen naam dan een bijnaam of zinnebeeldige benaming, hier inderdaad wat in de Fransche

¹⁾ Zie Réville *Essais de Critique religieuse*, 1860, p. 398 etc.

taal eigenaardig een nom de guerre geheeten wordt. Misschien heeft de dichter niets anders gegeven dan een schepping van eigen fantazy, of de omwerking van een bestaande, welbekende overlevering. Misschien — en dat achten wij wel zoo waarschijnlijk — heeft de werkelijke geschiedenis van een tijdgenoot of eigen levenservaring, hem ten deele de stof geleverd tot zijn Poëem. In allen gevalle zijn waarheid en verbeelding daarin tot een Geheel in-één-gesmolten; en is het Boek Job, ook al heeft de prototype van zijn held eenmaal onder de menschen gewandeld, niet historisch maar didaktisch gemeend. De regelmatigheid van het plan, de symmetrie, niet alleen der verdeelingen van het gedicht, maar zelfs der gebeurtenissen die het bezingt, alles verraadt den Dichter. De Job — de geldigheid der meermalen gemaakte opmerking valt niet te loochenen — de man, wiens verwoeste have juist met het dubbele vergoed wordt, die zeven duizend schapen verliest en er veertien duizend terugkrijgt, die zeven zonen en drie dochters betreurt en wederom met zeven zonen en drie dochters getroost wordt, die van al zijn huisvolk wordt beroofd, zoodat telkens slechts één bode het verderf ontkomt om den jammer hem te melden, die naderhand zijn klachten in den vorm van het welluidendste parallelisme uitstort en op dezelfde wijze beantwoord wordt — zulk een man kan toch wel geen photographie zijn. Hij is den Dichter middel, geen doel: geen persoon van vleesch en bloed, zooals hij daar gaat en staat uit de realiteit gegrepen, maar de verpersoonlijking eener groote Gedachte. Te recht zegt Godet ergens: „De werkelijke Geschiedenis schrijdt niet voort volgens wetkundige wetten: en de rhythmus kenmerkt altijd de ideale Geschiedenis.” Men kan er ten slotte nog bijvoegen, dat bovendien in allen gevalle dat gedeelte der handeling dat in den Hemel speelt, uit den aard der zaak niet letterlijk maar symboliesch, als zinnelijke inkleeding eener Religieuze Waarheid, moet worden opgevat.

Denzulken, die ook nu nog, gelijk vroegere Schriftverklaarders ¹⁾, een dergelijke beschouwing als vermetel en gevaarlijk zouden willen verwerpen, moge hier het woord van Niemeier ²⁾ in herinnering worden gebracht: „Ik zie in deze opvatting even weinig

¹⁾ Spannheim, Jurieu, en anderen.

²⁾ Dr. A. H. Niemeier, Karakterkunde v. d. Bijbel D. I, stuk II, bl. 576 der Holl. vertaling.

gevaar voor den Bijbel, als wanneer ik beweer, dat de Rijke Man en Lazarus, dat de Koning die zijnen zoon een bruiloft aanrichtte, en de Onrechtvaardige Rentmeester, geen ware personen geweest zijn. Voor mij is de kern des Bijbels van aanbelang, en de schors waaronder zij schuilt, doet daarbij niets ter zake. Ook al ware zelfs niet éene enkele omstandigheid, in het Boek Job vermeld, een werkelijk feit, het boek verliest daardoor niets van zijne waarde: het behaalt des te eerder de overwinning over alle tegenbedenkingen der twijfelaars" ¹⁾).

§ 2.

DE TIJD DER SAMENSTELLING EN DE AUTEUR
VAN HET BOEK JOB.

Gelijk de beide vragen naar den tijd der samenstelling en den auteur van het Boek Job ten nauwsten met elkander samenhangen, zoo zijn beide evenzeer met geen genoegzame zekerheid te beantwoorden. Van de daaromtrent bestaande ontelbare en meestal zeer uit-één-loopende gevoelens, kunnen wij hier slechts de drie voornaamste vermelden, die trouwends op dit oogenblik bijna al de anderen overleefd hebben.

Van deze drie hypothesen is zeker die, welke het Boek Job na den Salomonischen tijd ontstaan doet, wel de minst aanneemlijke en niet dan door zwakke argumenten gesteund. Zoo b. v. beweerden sommigen die haar verdedigen, dat op den achtergrond van dit Gedicht een politiesch onweêr dreigt, een wolk van bange tijden, vol verwoesting en ellende, en dat het daarom vooral ook onder de regeering van Manasse moet geschreven zijn ²⁾. Anderen, dat de Auteur, die Egypten zoo nauwkeurig kent, met koning Joahas daarheen schijnt weggevoerd te zijn geworden ³⁾. Anderen, wederom, dat het boek het begin van de invallen van Aziatische veroveraars, maar nog niet de verwoesting van Jeruzalem, veronderstelt ⁴⁾. Nogmaals anderen, dat het zoo laat geplaatst moet worden, omdat het slechts de rijpe vrucht kan zijn

¹⁾ Michaelis, Prol. in Job.

²⁾ Ewald, gevolgd door Heiligstedt en in 1860 ook door Renan.

³⁾ Hirzel.

⁴⁾ Stickel.

van een lang reeds bloeiende Litteratuur ¹⁾. — Maar om niet te spreken van het uit de lucht gegrepene van de meeste dezer gissingen en de valsche gevolgtrekkingen, daaruit niet zelden afgeleid, reeds de veronderstelling dat een Boek, waarin zulk een verschrikkelijke strijd in de hette der aanvechting wordt voorgesteld, noodzakelijk in dagen van nationale rampen moet ontstaan zijn, is onhoudbaar. Kan niet een Dichter, ook zonder deze, zijn eigen lijden bezingen, en wordt zijn lijden niet juist des te pijnlijker, als hij dat draagt te midden van een welvarend volk en van gelukkigen omringd? Het is inderdaad niet aannemelijk, dat het beeld der „Lijdende Onschuld” niet opgedoemd zou zijn aan den gezichteinder van het Menschelijke Leven dan eerst ten tijde van Juda's koningen. Ontmoeten wij het lijk van een vermoorden brave niet reeds op den drempel van het Paradijs? ²⁾

Anderen ³⁾ hebben, en zeker althands met eenigen meerderen schijn van grond, beweerd dat het Boek Job uit den tijd der Babylonische ballingschap dagteekent, en dat Job, hoewel dan juist geen personifikatie van Israël ⁴⁾, toch een spiegel van 's volks beproeving en toekomstige verlossing is ⁵⁾. Nu eens heeft men zich daarbij beroepen op de overeenkomst tusschen sommige plaatsen uit het Boek Job en uit het tweede deel der Jesaiaansche Profeciën, een overeenkomst die zelfs sommigen verleidde tot het besluit dat Jesaia-zelf de Dichter van Job moest zijn ⁶⁾; met hoeveel of liever hoe weinig grond, wordt aan het gezond verstand des lezers ter beoordeeling overgelaten. Dan wederom heeft men dit gevoelen zoeken te staven door de opsporing van gewaande chaldeïsmen in het Boek Job; door te drukken op de daarin voorkomende daemonologie, die een later Joodsch karakter zou vertoonen ⁷⁾; op den gebezigten Jehovah-naam, Syrische en Arabische taalbuigingen ⁸⁾, en wat al niet meer; altemaal bewijsgronden, die beurt om beurt hunne weêrleggers en vernietigers hebben gevonden.

De tweede hypothese stelt dat het Boek Job, dat meesterstuk van religieuze bespiegeling en diepzinnige poëzy „dat reusachtige en prachtige boek” ⁹⁾, waarin al het vreeslijk-verhevene

¹⁾ Bleek.

²⁾ Godet.

³⁾ Bij voorbeeld Umbreit.

⁴⁾ Zocals nog onlangs (1863) beweerd werd door Seinecke in zijne brochure: „Der Grundgedanke des Buches Hiob.

⁵⁾ Bernstein.

⁶⁾ Codurque.

⁷⁾ Semler.

⁸⁾ Thomas Heath.

⁹⁾ Luther.

dat de schepping Gods en het leven der menschen kan aanbieden, zich als een Alpenketen aan elkander schakelt, „in geen ander tijdperk kan geboren zijn dan in dat van Salomo.” Dit gevoelen, tegenwoordig in Duitschland door de meeste Schriftverklaarders omhelsd, is aldaar nog zeer onlangs door Prof. Delitzsch met kracht verdedigd ¹⁾. Hij beroept zich op de Litteratuur der *chokma*, die met Salomo begonnen is; op den stempel van Salomonische *gnosis* en *techniek*, dien het boek Job draagt in zijn religieus-bespiegeland element, en den hoogen trap van kunstvaardigheid dien het verraaft, beide eigenschappen bij uitnemendheid eigen aan dien tijd, waarin de Letterkunde, even als het Koningschap, het toppunt van haren weligen bloei had bereikt. Salomo's wijsheid (meent hij) was grooter dan de wijsheid der Egyptenaren, met wier flora en fauna de Dichter van Job nauwkeurig bekend is. De physische kennis en waereldwijsheid, waar het Boek Job van overvloeit, kan zich slechts vertoonen binnen dien wijder gezichtskring, dien Israël in Salomo's dagen zich trekken mocht. In die dagen was de kloof tusschen Israël en de Volken meer dan ooit gedempt, en droeg de Israëlitische beschaving in 't algemeen een kosmopolitischen karaktertrek, waarin men een eerste aankondiging mag zien van de aanstaande vereeniging aller Volken in het Geloof aan éenen zelfden God der Liefde.

Intusschen, hoe aannemelijk dit gevoelen ook schijne, toch is er nog al een en ander tegen in te brengen. De afwezigheid van zelfs de allermiste toespeling op de Mozaïsche wet en eeredienst, op de afgoderij der omliggende Heidenen, op de historische tijden, de profecy, de volksgeschiedenis; het ontbreken zelfs van de godsdienstige terminologie van Israël: dat alles zou toch wel een al te kunstig litterarisch *procédé* zijn voor zulk een tijdperk ²⁾. En wat betreft dien univerzalistischen karaktertrek, dien de Salomonische tijd en het Boek Job met elkander zouden gemeen hebben, welk verband bestaat er tusschen het ziekelijk polytheïstiesch univerzalisme van Salomo en het zoo jong en zoo krachtvol monothéisme van het Boek Job? Wijst bovendien het Hebreewsch van het Gedicht, met zijn vele Arabische invoegselen, niet bepaald terug naar vroegere tijden, toen de Semitische talen, gelijk takken die nog pas van den gemeenschappelijken stam zijn ge-

¹⁾ Dr. Franz Delitzsch *Bibl. Comm. über das Buch Job*, 1864, S. 14, folg.

²⁾ Godet, in de *Revue Chrétienne*, VII Année 1860, p. 18 en volg., in een merkwaardig artikel, waarop wij nader terug komen.

plukt, hare volslagen individualiteit nog niet bereikt hadden? Wel is waar, men heeft deze bedenking trachten te ontzenuwen door te wijzen op de volmaaktheid van den stijl van het boek; men heeft beweerd dat men op deze wijze even goed Racine tot een tijdgenoot van Ponsard kan maken, of staande houden dat Solon de Ilias van Homerus en de Eumeniden van Aeschylus geschreven heeft.¹⁾ Maar hebben wij in het Hebreeuwsch genoegzame punten van vergelijking? Had de Egyptische Litteratuur haar toppunt niet bereikt ten tijde van Mozes? En wie weet tot welk een volmaaktheid de Hebreeuwsche Letterkunde zich in zulk een school heeft kunnen verheffen?

De derde of laatste (eigenlijk de oudste) hypothese van een veel vroeger tijdperk dan het Salomonische, komt daarom velen het aannemelijkst voor; en niet weinige der uitnemendste theologen hellen er nog altijd toe over om in den auteur van het Boek Job een tijdgenoot, zooal niet een voorganger, van Mozes te zien. Vroeger waren er, die aan Mozes-zelfen dachten. Zooals bekend is, noemt reeds de Talmud hem als den Dichter van Job; en niet alleen de oudste Rabbijnsche schriftverklaarders, Aben-Esra, Manasse Ben-Israël in de eerste plaats, maar ook oudere christelijke schrijvers, Origenes, Julianus Halicarnasseus, Hieronymus, volgen daarin zijn voorbeeld. Michaelis in zijn tijd, en Ebrard nog geen zes jaren geleden, hebben hetzelfde gedaan. Maar het is en blijft toch wel wat al te sterk, aan te nemen dat Mozes, in een tijd als Abrahams nakomelingschap onder het hardste slavenjuk gebogen lag, zich in de woestijn bezig zou hebben gehouden met het schrijven van een Gedicht, dat als een populair huis- en handboek, als een Algemeen Volksboek, gelijk het in onze dagen heet, straks onder zijne rampspoedige landgenooten, als 't ware met de snelheid van onze drukpers, verspreid zou worden. Zou de dichter van dit verhevenste van alle liederen — zoo heeft men verder gevraagd²⁾ — niet veeleer onder Nahors nakomelingschap te vinden zijn? Menigmaal wordt er in de schrift des O. T. van „Nahors God” gesproken, waarschijnlijk wel omdat hij aangaande God opgeklearde en waardige denkbeelden koesterde boven zijne tijdgenooten. Welnu, zou dan de ware opsteller van deze geschiedenis, deze divina commedia van den vóortijd, niet in

¹⁾ Herder.

²⁾ Heronymus, Rupertus, Bellarmijn. Later Goguet, wien Niemeier volgde, uit wien het hier volgende is te-samen-getrokken (Karak. v. d. Bijbel. t. a. p. bl 507 volg.)

dezen stam geplaatst kunnen worden, die ook den waren God kende? — „Als ik dat doe,” zegt Dr. Niemeier — „zie ik een menigte van duisterheden verdwijnen, die mij bij al de andere gevoelens als onverklaarbaar voorkwamen. Dan begrijp ik, vooreerst, den samenhang der Godsdienstleer, die in dit boek wordt voorgesteld. Zij komt in vele punten overeen met die van Abraham, en evenwel ziet men duidelijk dat het niet die van Abraham-zelf is, 't geen zij, indien het boek van een zijner nakomelingen was, zoo zeker zijn zou als het waarheid is dat haar grondtoon door al de volgende boeken des Ouden Testaments heenklinkt. 't Zijn dezelfde begrippen, maar met betrekking tot de bijzonderheden bemerkt men dat de levenservaringen van Abraham den schrijver onbekend zijn. Indien de beproeving van Abraham bij de offerande van Izaäk een treffende innerlijke overeenkomst heeft met de beproeving van Job, gelijk niet moeilijk te bewijzen is, zou dan zoo de auteur van dat boek, bijaldien die gebeurtenis uit het leven des aartsvaders hem bekend ware geweest, het stilzwijgen bewaard hebben aangaande zulk een groot en schitterend voorbeeld van Gods aanbiddelijke Voorzienigheid? Hoezeer zou dat in strijd zijn geweest met de gewoonte der Oosterlingen, om de ervaringen en voorbeelden hunner voorvaderen in gedachtenis te houden! Maar over 't algemeen vindt men de grootste overeenstemming met de toenmalige Godsdienstbegrippen. De dikwijls herhaalde vermelding van droomgezichten en verschijningen, welke niet tot Abrahams familie bepaald bleven ¹⁾; zelfs de nog zeer eenvoudige vorm van afgoderij, waarvan alleen melding wordt gemaakt, hoe volkomen passende is dit alles voor de tijden waartoe wij opklommen, de tijden van het Patriarchale leven, waarin Job reeds schijnt te behooren naar den hoogen ouderdom welken hij bereikte? Dan worden, al verder, ook al de gewoonten, waarop hier en daar gezinspeeld wordt, ons duidelijk. Niet éene gewoonte, niet één enkel denkbeeld, dat van latere tijden zou kunnen getuigen! En toch is het zeker, dat de moeilijke kunst van misleiding in een betrekkelijk nog onbeschaafden tijd nog wel zulk een hoogen trap niet bereikt zal hebben, dat ze dit alles met zooveel takt zou hebben kunnen verbergen. Zeer natuurlijk is 't nu, dat Job-zelf offert, dewijl hij tot een tijdkring behoort waarin elk huisvader priester van zijne familie en de geheele Godsdienst nog meer een vrijwillige betooning van dankbaar-

¹⁾ Gen. XXXI: 24.

heid en liefde dan een wettische plichtsvervulling was. Is het bewijsbaar, gelijk sommige oudheidkenners beweerd hebben, dat men ter gedachtenis van de zeven scheppings-dagen al vroeg het slachten van zeven offerdieren heeft ingevoerd, dan is ook de vermelding van dat gebruik, hetwelk op niets in de volgende wetten gegrond is, in het boek Job ¹⁾ des te natuurlijker naarmate het nader gebracht wordt aan het boek Genesis. Maar al ware dit ook niets meer dan een gissing, dan nog zou dit ééne vast staan, dat de gewoonte-zelve van vóór de tijden der uitdrukkelijke offerwetten dagteekent en reeds vroeg in zwang moet zijn geweest.

„Hoe meer bijzonderheden van dien aard men ontmoet, hoe meer men in de overtuiging versterkt wordt, dat men het oog op het rechte tijdstip heeft, waarin de rijkdom der menschen nog hoofdzakelijk in rund- en zuivelvee bestaat, waarin de gastvrijheid nog blinkt aan de spits der deugden, waarin de volkstrots, de nationale hovaardij, nog een onbekende zaak is. Dit alles zijn karaktertrekken, die men bij het lezen van het Boek Job niet voorbij kan zien. Maar tevens merkt men op, dat men niet al te ver in het verledene mag opklimmen: dat men ten tijde van Jobs Auteur het geld reeds gekend, dat men zich van de kezita's bediend heeft, waarvan bij het koopen van een stuk lands van de Hemorieten door Jakob ten eersten male gewag gemaakt wordt, terwijl Abraham zich nog van het gewicht bedient ²⁾. Eindelijk maakt de omstandigheid, dat er gesproken wordt van de „poorten der stad” ³⁾ te waarschijnlijk dat wij in de familie van Nahor te recht zijn, omdat die in Haran (’t welk dikwijls zelf „de stad van Nahor” genoemd wordt) woonachtig is, terwijl daarentegen Abraham en zijne eerstvolgende nakomelingen, gelijk al de oude en vele nieuwe Arabieren, nog geruimen tijd een zwervend herdersleven leidden. Eindelijk is de benaming der *kohanim* onder de personen die tot de rechtbanken en de overheid behoorden, wederom zeer in overeenstemming met dit tijdperk.

Wat dit alles te meer kracht bijzet, is de opmerking, dat juist de plaats, waarin het Jobs-drama speelt, zoo zeer met de handeling harmonieërt. Nahor en zijne nakomelingen — wij hebben het reeds doen opmerken — woonden te Haran in Mesopotamiën: en de beste uitleggers plaatsen het land Uz — den-

¹⁾ Job. XLII: 8.

²⁾ Num. XXIII: 1 enz.

³⁾ Job. XXIX: 7.

zelfden naam dien Nahors zoon droeg¹⁾ — juist in deze landstreek. Dus zijn Chaldea, Arabiën en Egypten de naaste grenzen. Hoe natuurlijk is het dan, dat men van al die drie landen in het Gedicht gewag vindt gemaakt; dat er een menigte van Arabische denkebeelden, gewoonten, uitdrukkingen, een menigte van Egyptische vergelijkingen en begrippen overal in verspreid is? Op deze wijze worden al de genoemde landstreken, en de inval der Sabeesche rooverbenden van den kant van Woest-Arabiën, begrijpelijk.

„En zou het nu geen dwaasheid zijn,” — zoo besloot Nie-meier zijn onderzoek — „te vragen, wie eigenlijk de Auteur is? Wie zal daar op antwoorden? Wie zal het bejammeren, dat hij hiervan onkundig moet blijven? Stellen wij ons te vreden met de waarschijnlijkheid, dat de onsterfelijke Dichter uit een zijdelingsche linie van Abraham afstamt, niet zeer verre van diens tijden, en dat hij ten minsten vóór de afkondiging der Israëlitische wet heeft geleefd.”

Toch blijft bij dit alles nog wel een plaats over voor de schoone woorden van Herder:²⁾

„En waar is uw graf, o vroege Wijze! die deze Theodicee voor God en Epopee voor de menschheid hebt uitgevonden? die ze in deze stille daad, den toestand van een lijder op zijn aschhoop, vereenigde en met gevleugelde spreuken uwer wijsheid, als met de vonken van uw vluggen geest, doortintelde en bekroonde? Waar is uw graf, verheven Dichter! vertrouwde van den Goddelijken raad, van engelen en menschenzielen! die hemel en aarde in éenen blik te-samen-vat en uit de diepte van het schaduwdal, waar de lijder jammert, tot aan de starren, ja, tot boven de starren, uw ziel, uw hart, uw dichtgave, uw geestdrift stijgen doet? Bloeit er een altijd groenende Cypres op uwe rustplaats? Of ligt gij verborgen, gelijk uw naam dien gij verzwegen hebt? en laat gij alleen uw boek van u getuigen, en zingt gij, hoog boven den grooten aschhoop van zoovele lijdens verheven, met de morgenstarren voor den troon van uwen Albestuurder? Of waart gij de geschiedschrijver van uw eigen lijden en triomf? van uw eigen overwinnende en overwonnen wijsheid? Waart gij-zelf de gelukkige-ongelukkige, de geplaagde en beloonde zelf? Zoo hebt gij andermaal den

¹⁾ Genes. XXII: 21.

²⁾ J. G. Herder, *De geest der Hebreuwsche poëzy*, D. 1, Aanhangsel tot de vijfde Samenspraak, bl. 198 en volg. der Holl. Vertaling.

klachten lucht gegeven en uw zegepraal over eeuwen en waerelddeelen uitgebreid! Uit uwe asch is ook, met dit boek, een feniks, een verjongde palm boom voortgekomen, wiens wortelen het water zuigen. Terwijl gij, gelijk gij wenschtet, in uw nest gestorven zijt, heeft zich zijn wierook allerwege verspreid, en heeft dikwijls de onmacht verkwikt, ja zal die verkwikken tot aan het einde der tijden!

„Gij trekt den hemel op aarde neder; gij legert het hemelsch heir onzichtbaar rondom het bed des zieken: zijn lijden wordt een voorwerp van der engelen aandacht, een bevestiging van Gods liefde voor Zijn schepsel, waarop, als tot rechtvaardiging van Zijne eigene zaak, Zijn blik zich beproevend richt. Ziet, zoo houden wij dan hen gelukzalig die verdragen! Wij hebben de verdraagzaamheid van Job gehoord en het einde des Heeren gezien, want zeer barmhartig en een Ontfermer is de Heer! ¹⁾

§ 3.

TOT WELKE DICHTSOORT BEHOORT HET BOEK JOB.

Dat het Boek Job bij uitnemendheid een Dichterlijk boek is, hebben wij reeds vroeger op grond van zijn inhoud opgemerkt. Dat het zich als zoodanig ook door zijn form karakterizeert, behoeft nauwelijks herinnering, en is dan ook wel nimmer geloochend. Eenige verhalen, in den beginne en aan het slot, uitgezonderd, — zegt een reeds aangehaald beoordeelaar — onderscheidt zich de taal door zekeren klankmaat of rhythmus van de overige boeken des Ouden Testaments op zeer kennelijke wijze. Hoe ijdel en mislukt ook de pogingen van een Gomarus, Hare en hunne volgers mogen geweest zijn om de Hebreuwsche metra systematiesch te regelen, toch kan niemand in twijfel trekken, dat zekere boeken des Ouden Testaments zich niet alleen door een bijzonder verheven toon, door een zinnebeeldige en bloemrijke uitdrukking van anderen onderscheiden, maar ook dat de zelfde stukken door zekeren numerus, zekere evenredige afmeting (wel niet op vaste of althands bij ons bekende wetten gegrond, maar niettemin voor ieder fijn oor merkbaar en zich meestal eenigzins dithyrambisch voordoende) even zeer uit-

¹ Jak. V: 11.

munten als er menige fijnheid der taal, menige nuance in 't gebruik van kleine woorden of woordschikkingen in doorstralen. Over 't algemeen, wie drukt in de gewone samenleving, wie in het midden der smart, zich zoodanig uit als Jobs vrienden spreken? Wie heeft ooit onder een Volk, hoe bloemrijk ook in zijne spreekwijze, zulk een rijkdom van tropen en overdrachtelijke uitdrukkingen gehoord? Beklagenswaardige, gevoellooze zielen, die hier geen waarachtigen dichtgloed, die hier geen verheven poëtische vlucht gewaar worden!¹⁾

Terwijl men het dus over het algemeen Dichterlijk karakter van het Boek Job tamelijk eens was, werd daarentegen de vraag naar de bepaalde Dichtsoort, waartoe men het Boek heeft te brengen, op verschillende wijze beantwoord. Velen meenden het Boek Job, even als de Openbaring van Johannes, een Bijbelsch Epopee te moeten noemen en beproefden zelfs een vergelijking van Homerus met den Dichter van Job. Aldus, nog onlangs, een hunner²⁾: Homerus bezingt den wrok van Achilles; hij toont aan, hoe die noodlottige toorn ontstaat, welke jammerlijke gevolgen hij na zich sleept, en eindelijk, hoe hij ten offer wordt gebracht op het altaar der Vriendschap bij een gapend graf. Gelijk de wrok van Achilles de ziel is van de Ilias, zoo is het lijden van Job de ziel van het Hebreeuwsche dichtstuk. De Auteur begint met ons in den Hemel te verplaatsen, om ons daar de oorzaak van dit geheimzinnig lijden te ontsluiëren. Wij wonen de goddelijke Raadsvergadering bij, en worden getuige van de tragische weddenschap tusschen God en Satan, waarbij de deugd van Job het onderwerp, de heerlijkheid Gods de inzet is.

Dat is de Eerste Zang.

Nu volgen de driemaal herhaalde aanvallen van elk der Vrienden tegen Jobs rechtvaardigheid, en de zegevierende replieken, waarmêe hij die aanvallers telkens terugslaat.

Deze worstelingen vormen, als 't ware, de tegenhangers tot de groote gevechten in de Ilias en maken het lichaam van het Dichtstuk uit. Daarop beproeft Elihu door zijn welwillende en verstandige redenen het gemoed van Job te verteederen en de bitterheid zijner smart te temperen: even als Patroklos door zijn zachte vermaningen den wil van zijn onverzettelijken vriend zoekt

¹⁾ Niemeier, Karakterk. v. d. Bijbel t. a. p. bl. 580 Lowth, De sac. Poës. Hebr. Prael. 3. 1.

²⁾ Revue Chrétienne. VII Année 1860.

te buigen. Jehovah, die ten slotte zelf verschijnt, brengt Job eindelijk tot volkomen rust en onderwerping: de Held aanvaardt den lijdenskelk zonder dat het waarom zijner beproeving hem opgelost is geworden, en offert zijn wil en de trotschheid zijner Rede op het altaar des Geloofs. Op Job heeft die Godsverschijning een soortgelijke uitwerking als op den Griekschen Held de dood van zijn vriend. Die rouw is, als 't ware, voor hem de bloedige verschijning van de Goddelijke Gerechtigheid, die hem toeroept: „Ga, breek uw zwaard, breng uwen toorn ten offer aan den wil der Goden, en herstel het kwaad dat uw gramschap gesticht heeft!” Job, de overwonneling Gods, maar de overwinnaar van zich-zelf en zijne vrienden, wordt in eere hersteld, wordt verheerlijkt. Onderworpen aan den wil van den Olympus, schrijdt Achilles. evenzoo, zegepralend daarheen.

Zoo dan hebben wij hier — dus besluit de genoemde schrijver — wel waarlijk een Epos vóór ons, de Epopee van het Geweten. In het kampperk is het woord de pijl, en de verwonderlijke strijd neemt de gedaante aan van een dialoog.

Daarentegen verheffen wêér anderen — zooals Hupfeld en zeer onlangs Delitzsch¹⁾ — hunne stem, om te betoogen dat het Boek Job, even als het Hooglied, geen Bijbelsch Epopee maar een Bijbelsch Drama genoemd moet worden; en wel een Drama in zeven Deelen of Bedrijven, naar het volgende schema:

EERSTE BEDRIJF:

De {aanknooping. Kap. I—III.

TWEDE BEDRIJF:

De aanvang van den kampstrijd, of het begin der verwikkeling. Kap. IV—XIV.

DERDE BEDRIJF.

De tweede kampstrijd, of de klimmende verwikkeling. Kap. XV—XXI.

VIERDE BEDRIJF:

De derde kampstrijd, of het toppunt der verwikkeling. Kap. XXII—XXVI.

¹⁾ Dr. Franz Delitzsch, Bibl. Comment. über das Buch Job, Leipzig 1864, S. 11 folg.

VIJFDE BEDRIJF:

De overgang van de verwikkeling tot de ontknoping: Jobs alleenspraak en de redenen van Elihu. XXVII—XXXVIII.

ZESDE BEDRIJF:

De oplossing: inwendig, voor Jobs h  rt.
Kap. XXXVIII—XLII.

ZEVENDE BEDRIJF.

De oplossing: uitwendig, voor Jobs leven. Kap. XLII—het einde¹⁾

Het Boek Job — zoo beweert Delitzsch — is een spreekzaal; en men kan gerust aannemen dat de Dichter, 't zij dan een tijdgenoot voor de handelende personen, 't zij dan uit later dagen afkomstig, een plaats onder de woordvoerders inneemt. Het Eerste Deel moge in verhalende form gekleed zijn, toch is het dialogiesch en in z  overre toch ook wederom dramatiesch. Ook bij Euripides is de Inleiding meestal epiesch; en Sophokles gebruikt evenzoo meestal zijnen Proloog om de belangstelling voor de aanstaande gebeurtenissen op te wekken en de toeschouwers in geheimen in te wijden, die voor de handelende personen verborgen blijven. Nadat in het Voorspel de raadselknoop gelegd is, wordt hij in den drievuldigen kampstrijd van Job met de drie Vrienden hoe langer hoe vaster aangehaald. In de Alleenspraak van Job begint hij zich te ontwinden, en in het Zesde Bedrijf volgt, behoorlijk voorbereid en dus niet *ex machin  *, de oplossing, die in den Epiloog of Exodos voltooid wordt: de knecht Gods wordt tegenover zijn vrienden gerechtvaardigd en, overeenkomstig de goddelijke voorspelling, als overwinnaar gekroond. Wij hebben hier dus met een voortgaande geschiedenis te doen. De aanmerking van Herder, dat de handeling verstijft tusschen

¹⁾ Gelijk men ziet, tamelijk wel in overeenstemming met de Aristotelische wet, bij *Bilderdijk*:

Ie	Bedrijf.	Voorstelling van 't onderwerp;
Ile	"	In-werking-brengen der daad;
IIIe	"	Samenstelling der tegenstrijdige werkingen tegen een;
IVe	"	Ten-top-voering der verwarring en de verwachting der hoorders;
Ve	"	Alles-bevredigende ontknoping.

lange spreuken en redevoeringen, is oppervlakkig. Van het begin tot het einde is alles aktie, al komt de uitwendige handeling dan ook alleen in de aanknooping en in de oplossing te voorschijn. Van het midden des Boeks geldt wat Schlegel van Göthe's Iphigenia zegt: „De gezindheden worden er tot handelingen gemaakt en den toeschouwer aktief voor oogen gesteld.” Overigens wordt, gelijk in Göthe's Tasso, het gebrek aan uitwendige handeling door rijkdom en juistheid van karakterschildering overvloedig vergoed. De Satan, Jobs huisvrouw, de held-zelf, de drie vrienden — allen zijn met rijke verscheidenheid en meestal zeer uitvoerig geteekend.

Ook van een anderen kant nog toont de Dichter zijn dramatisch talent. Met meesterlijken takt heeft hij de strijdredenen zoo aangelegd, dat hij het hart des lezers in gelijke mate van de vrienden afkeerig weet te maken als voor Job te winnen. Hij laat de vrienden in hunne redenen tot het laatste toe de heerlijkste waarheden uitspreken, die echter, door de scheeve toepassing op het tegenwoordige geval, onwaar worden. En ofschoon het Geheel dienstbaar is aan de voorstelling van éene, groote Idee, toch wordt deze door geene der optredende personen vertegenwoordigd, door niemand bepaald uitgesproken. Elke persoon is, als het ware, een medeklinker in het woord van die Idee; zij wordt door het gantsche Boek heen verwerkelijkt, en eerst aan het einde komt zij te voorschijn als de somma van het Geheel. En toch is Job-zelf niet minder een tragiesch held dan de Edipus der beide Sophokleesche Treurspelen¹⁾. Wat daar het onontwikkelaar, door het orakel verkondigd Noodlot is, dat is in het Boek Job het door Jehovah in de Engelenvergadering genomen raadsbesluit. Als een pijnigend raadsel komt het lijden tot Job. In den beginne valt het hem gemakkelijk in den lichter strijd te zegevieren, tot dat de vermaningen zijner moeilijke troosters het onbegrijpelijk lijden nog onbegrijpelijker maken. Hij wordt daardoor in een zwaren kamp gewikkeld, waarin hij nu eens vol hoogmoedig zelfvertrouwen zich ten hemel heft, dan eens in moedeloze angst ter aarde zinkt. De God intusschen, met Wien hij worstelt, is slechts het spooksel dat de aanvechting in plaats van den waren God voor zijn schemerend oog heeft geplaatst, en dit spooksel is in niets verschillend van het onverbiddelijk Noodlot der Grieksche Tragedie. In die Tragedie tracht de Held, tegenover de geheime

¹⁾ Reeds Schultens; evenzoo Ewald (Jahrb. 9, 27.

Macht die hem met ijzeren arm verplettert, zijn inwendige vrijheid te handhaven: evenzoo handhaaft Job, in het Semitische Drama, zijn onschuld tegenover dien God, die hem als een misdadiger aan het verderf heeft gewijd. Maar midden in deze ontzettende worsteling met den God van het Heden, die hersenschim der wanhoop, grijpt Jobs geloof naar den God der Toekomst, Wien hij te meer nabij komt, naarmate zijne vijanden hem te onbarmhartiger veroordeelen.

Eindelijk verschijnt Jehovah werkelijk, maar niet op Jobs onstuimigen eisch: Hij verschijnt eerst nádat Job begonnen is zich te veroodmoedigen en de kastijding aan te nemen, en verschijnt juist, om, in nederbuigende genade, die stemming te verhoogen en te heiligen. Jehovah verschijnt, en — de Noodlotsgod verdwijnt. Het Dualisme, dat in de Grieksche Tragedie onopgelost blijft, komt hier tot verzoening. De Menschelijke vrijheid bezwijkt niet; want het blijkt, dat niet een volstrekte willekeur het leven des menschen beheerscht, maar dat het geregeld wordt door de goddelijke Wijsheid, wier innerlijke drijfveer de Liefde is.

Wederom anderen meenen, dat het Boek Job toch inderdaad te weinig handeling heeft, zoowel om een Epos als om een Drama genoemd te kunnen worden. De een¹⁾ meent duidelijk te zien, dat het Boek Job „in zoo verre een Leerdicht is, als het een bepaald leerstellig onderwerp heeft,” welk onderwerp in dat Gedicht gedurig in 't oog wordt gehouden en er als 't ware de eenheid van uitmaakt. Een tweede²⁾, vindt in het Boek Job „de verhevenheid van de Ode,” maar zou het toch juist geen Verzameling van Oden durven noemen.

De zaak is, dat het Boek Job tot geen enkele bijzondere dichtsoort behoort: het heeft een epiesch element, een dramatisch element, een didaktisch element, een lyriesch element. Even als Dantes Divina Commedia, is het alleen met zich-zelf vergelijkbaar. Geniën als de Auteur van Job en als Dante bouwen niet met afgemeten steenen naar een bepaald bestek: zij scheppen een kosmos, waarin alle levens-elementen tot één organisch Geheel verwerkt zijn.

¹⁾ Herman Muntinghe.

²⁾ Niemeier.

§ 4.

DE INHOUD VAN HET BOEK JOB.

Het Boek Job behelst, in 't algemeen, een proeve tot oplossing eener vraag, die in het leven van alle vroomen, vooral van die van den vóór-christelijken tijd, voor de hand lag. Om den inhoud recht te verstaan, is, vóór alles, een juiste blik noodig in het leven en lijden dezer vroomen, overeenkomstig hunne begrippen aangaande Gods waereldbestuur en Zijne Voorzienigheid. Een der jongste Bijbel-verklaarders geeft daaromtrent de volgende opmerkingen ¹⁾). De overtuiging van zondevergeving was ook onder de Oude Bedeeling de grond van den vrede Gods bij alle godvruchtigen; maar die overtuiging was bij hen nog maar al te zeer afhankelijk van het bezit der zichtbare onderpanden van Gods genade, d. i. van aardtschen zegen van allerlei aart. Daarom stond die overtuiging in die vroegere tijden veel meer dan later, onder de Nieuw-Testamentische bedeeling, aan allerlei schokken bloot, die de geloovigen van de hoogste vreugde tot de diepste neêrslachtingheid konden vervoeren. Zeker, ook onder de Nieuw-Testamentische Bedeeling staan alle ervaringen en staat elke toestand in verband met Zonde en Genade, met Gods tuchtigende roede of Gods vriendelijke hand; maar het geheele inwendige leven des christens wordt gesteund en gedragen door de volheid der genade die in Christus verschenen is, en daarom is het den christen niet zóo moeilijk onder het lijdenskruis staande te blijven of bij elke wankeling zich wederom op te richten, als het Israëls heiligen wezen moest en was.

Bij den Israëliet toch, is meestal elk lijden Gods onmiddellijk werk, het uitvloeisel van Jehovah's straffenden toorn ²⁾; en juist omdat de Israëliet alzoo het lijden als een straf ondergaat, zonder de troost der zondevergeving te smaken, die den christen onder alle smart nabij is, ziet hij uit dat lijden geen uitkomst. Hij is „rondom ingesloten,” als „in een net gevangen;” alle „Gods baren en golven gaan over hem heen” ³⁾; de dood schijnt hem het eenige wenschenswaardige, en wel de dood met al de dui-

¹⁾ Dr. Otto von Gerlach.

²⁾ Psalm XXXIX: 12. Klaaglied. III: 1, 4, 8 enz.

³⁾ Klaagl. III. Psalm XLII, enz.

ternis, die hem in den voor-christelijken tijd nog omgaf. Hier kwam dan nog de kwelling bij, dat Gods vijanden den vroomen lijder bespotteden en in zijne nederlaag die van Gods zaak toejuichten.

Het Boek Job nu schildert ons die aanvechtingen, zooals zij, 't aller tijde maar vooral onder het Oude Testament, onder en door het lijden geboren worden. Het Gedicht bestaat uit een Inleiding of Proloog, waarop dan de overgang volgt tot de eigenlijke handeling; de weeklacht van Job. De handeling-zelf, waarbij het groote vraagstuk: „het Waarom van Gods bezoeken,” eerst hoe langer hoe verwikkelder wordt, maar straks de oplossing nadert, heeft daarna heur loop in driemaal drie dialogen van Job met zijne drie vrienden, redenen en andwoorden, besloten met een lange rede of alleenspraak van Job; in drie redenen van Elihu, een vierden vriend, die onverwacht ten tooneele treedt, en eindelijk een beslissing van God-zelfen, waarop dan een Slot of Epiloog volgt. „In dit Boek” — zegt Herder — „is een dubbel Tooneel, één in den hemel, één op aarde; eigenlijk wordt Boven alleen gehandeld, daaronder alleen gesproken: het benedengedeelte weet de bedoeling van het bovengedeelte niet, daarom waggelt het heen en weder, als zonder vasten grond — de dagelijksche toestand van alle philosophiën en theodiceën ter wereld!”

De Inleiding begint met een schildering van Jobs vroomheid en voorspoed. Een blik in den Hemel toont ons de goddelijke Raadsvergadering, gemodelleerd naar die van een Oostersch Monarch. De Engelen verschijnen voor den Heer, en onder hen — ook Satan, een naam die hier voor het eerst in den Bijbel verschijnt ¹⁾. Gelijk die Satan in God niets anders ziet dan een

¹⁾ In zijne *Essais de critique religieuse*, zegt Dr. A. Réville, bl. 400 en volg.: „Eeuwen achtereen waren de Monotheïstische stammen onbekend met het bestaan en den naam van Satan, ofschoon zij altijd schijnen geloofd te hebben dat onder de Geesten die den Troon des Allerhoogsten omringen, er sommigen waren die men als uitvoerders der goddelijke gerechtigheid kon beschouwen.

„Welk een afstand nog tusschen den Satan van Job, een Hemeling, nog optredende onder Gods zonen, die den vrijen toegang heeft tot het Goddelijk Hof, die vertrouwelijk spreekt met Jehovah; en tusschen den Satan van later tijden, die in het diepst der Helle woont, die het hoofd is der gevallen Engelen, in opstand tegen God van het begin der schepping af aan, en die zijne eeuwigheid doorbrengt met kwaad te doen. De Satan van Job moet nog gedurende twee of drie eeuwen in wasdom toenemen. Dan vindt hij in een zekeren Ahriman, zijn oudsten broeder, een bondgenoot en een voorbeeld, waarmêe hij maar al te zeer zijn voordeel zal

een overmachtig Tyran, zoo ziet hij in Gods liefdebetooning jegens eenige Zijner schepselen ook niets anders dan redeloozen willekeur, terwijl hij die schepselen-zelf onvatbaar acht voor het goede en goddelijke, omdat eindigheid en zelfzucht bij hem één en hetzelfde is. Hij wendt zich tot de gunstgenooten des Heeren, de Aarde als verzoeker doorwandeland, om de verborgen sporen der zonde na te vorschen, en dan als aanklager voor God op te treden. — In een op dezelfde grondgedachte gebouwd Perziesch Gedicht, doet de Satan, om een vroomte ten val te brengen, zich voor als een getrouw dienaar Gods:

„Vol van valsche en echte munten
Is de waereld. God de Heer
Heeft tot scheidsman mij verkozen:
Vaste takken bind ik vaster,
Dorre twijgen ruk ik neêr!”

terwijl hij alzoo de groote waarheid misvormt, dat ook het Kwade God moet dienen.

doen. In den hoogmoed der boosheid, zal hij het begin zijner heerschappij terugplaatsen tot in de eerste dagen der waereld, en zoo zal hij de overtuiging doen wortelen, dat hij, in de Paradijsslang vermomd, de moeder der levenden verleidde. Op zijne wijze zal hij een Vorst zijn, de Vorst der Duisternis, der Hel, des Kwaads. Woestijnen en onderaardsche holen zullen zijne woningen zijn. Het nachtgevoelte, de uil, de vleermuis, de mol, de padde, zullen zijne gunstelingen wezen. De verschrikkelijke en voor de Oudheid zoo raadselachtige kwalen van stomheid, vallende ziekte en waanzin, de bezoeken, die, men weet niet van waar, den mensch overvallen, die het sterkte wilsvermogen verlammen, die de kalmste geesten beroeren; die booze gedachten, die onreine begeerlijkheden, die de sterksten en besten doen duizelen, — zullen alle zijn werk zijn. In de Middeneeuwen is het geloof aan Satan de schrik der Christenheid. De Doop draagt dan vooral het karakter van een Duivelsbezweering. De Verlossing-zelve wordt dan bij uitsluiting opgevat als een worsteling van Christus met Satan. De meestgeliefde vertellingen zijn dan de zoodanigen, waarin de Satan ten slotte door menschen bedrogen wordt, die nog listiger zijn dan hij. In de XIIde eeuw ontvangt zijne heerschappij een knak, vooral door de theologie van Anselmus, waarin hem het recht op den zondaar ontzegd wordt. Op een zijner laatste reizen op aarde trad hij een Oud-Duitsche burcht in, waar een jeugdig monnik ijverig arbeidde aan een vertaling des Bijbels. Met zijn gewone slimheid begreep hij terstond, dat die arbeid in strijd was met zijne belangen, en hij zocht dus den monnik te storen; maar deze, zonder zich van zijn stuk te laten brengen, wierp hem zijn inktkoker in 't gezicht. Satan gaf een gil en verdween. Sedert heeft hij zich nog maar zelden en dan slechts ter sluiks vertoond, en de vlak zit nog altijd op zijn mantel. Luther heeft het ware middel, den echten duivelsban uitgevonden. Tegen Satan helpt inkt beter dan wijwater.”

Opmerkelijk is het, hoe in ons Gedicht reeds in den beginne, terstond in de Inleiding, de oplossing van het groote raadsel is aangeduid; en de strijd van den kortzichtigen sterveling om die oplossing te vinden, wordt er te tragischer door. In die Inleiding toch wordt ons de eigenlijke oorzaak van Jobs lijden ontsluit. Deze is niet gelegen in een of anderen zwaren misstap, veel minder in een innerlijken afval van God, waarvoor de trouwlooze dienaar gestraft zou moeten worden; want God-zelf getuigt, „dat deze Zijn dienstknecht, op aarde in vroomheid geen wedergade heeft.” Evenmin is het lijden van Job een zoogenaamd louteringslijden, dat hem van zijne meer verborgen zonden moet reinigen. Neen, Job lijdt als voor den roem en de heerlijkheid Gods: zijne plagen zijn bestemd om het woord van eer des Scheppers, voor hem verpand, waar te maken. „Kan er een edeler gezichtspunt van menschelijk lijden bestaan?” ¹⁾ In de gerustheid, waarmêe Jehovah in dit Gedicht Zijnen dienaar aan den Satan overlaat, ligt dan ook de zekere overtuiging uitgedrukt van Zijn eindtriomf. Dezen trek heeft Göthe overgenomen in den Proloog van zijnen Faust, waar ook Satan vergunning komt vragen om Faust te kwellen, en de Heer hem andwoordt:

„Nu goed! ik zal uw pogen niet weêrstreven:
 Zie dat gij dezen geest bezweert,
 En wil hij u zich overgeven,
 Zoo voer hem heen waar gij begeert!
 Maar sta beschaamd, wanneer u de uitkomst leert,
 Dat de eedle mensch, door zijn instinkt gedreven,
 Op 't rechte pad steeds wederkeert!”

Ja, reeds in de Harietschandra, de Indische Job-sage, spreekt Giva tot Indra:

„Waarlijk, fiere waereldhoeders!
 ik beklaag uw arm heelal,
 Is Hartschandra's deugd de nagel,
 waar zijn lot aan hangen zal.
 Proeft die deugd in 't vuur der smarte ...
 kan zij 't doorstaan, jubel dan,

¹⁾ Zoo—vraagt Herder, die deze eigenlijke oorzaak van Jobs lijden reeds juist heeft ingezien. Wij komen er in een volgende § uitvoeriger op terug.

Maar verhef geen leemen hutte
die geen aardschok harden kan!

Waarop dan Indra andwoordt:

„'t Moog' zoo wezen, gij Verklager!
hoor mijn andwoord tot besluit:
Slechts zijn leven zult gij sparen,
'k lever u Hartschandra uit:
Plaag hem! sla hem! plunder! pijnig!
Toch ontwaart gij in het end,
Dat de man zal zegevieren,
die den hoogen God erkent!”

Heeft het lijden van Job de verheerlijking Gods ten doel, dan is nu ook de hoofdgedachte van het Gedicht niet langer twijfelachtig. Noch de lijdzaamheid van Job, gelijk men veelal meent; niet de tegenspoeden des rechtvaardigen in deze waereld, gelijk anderen oordeelen; niet de verdediging der Onschuld tegenover hare vijanden, gelijk een derde beweert; maar het ondoorgrondelijke in de wegen der Goddelijke Voorzienigheid, is de groote éénheid in het Gedicht, waarop al het overige als in een middenpunt saamloopt. Een brave lijdt, een onschuldig martelaar. Waarom? Allerlei andwoorden worden gegeven: alleen het ware niet; en als eindelijk de lezer-zelf, door al dat verschil van gevoelens in het onzekere gebracht is, geeft God-zelf op eenmaal de oplossing: „Mijne wegen zijn ondoorgrondelijk!” Om deze hoofdgedachte te vinden, moesten wij weten wat er in den hemel is voorafgegaan; moesten wij voor ditmaal met de oorzaak van het lijden bekend zijn, zooals ons die in de Inleiding werd aangeduid. „Wij weten nu het raadsel, waarover straks zoo zeer wordt getwist, een geheim, als 't ware uit de Raadzaal des Hemels tot ons gekomen, maar dat door wie het niet heeft vernomen, nooit kan worden gegist.”¹⁾

Als nu op deze wijze in de Inleiding al de innerlijke ontwikkelingen aangeduid, al de draden tot het dramatiesch weefsel gelegd zijn, ontvouwen zij zich in het Gedicht allengskens voor onze oogen in levendige, kunstig geordende handeling. Deze begint met Jobs weeklacht (Kap. III), waarin hij den dag zijner

¹⁾ Dr. Niemeier, t. a. p.

geboorte vervloekt, en, onder de meest troostelooze aanvechtingen, niets begeert dan de rust des grafs, het donker schaduwleven des Doodenrijks.

Nu treden achtereenvolgens drie vrienden des lijdens op. Gekomen om Job te vertroosten, behandelen zij, voor een kring van toehoorders, met hem de gewichtige vraag, om wier beantwoording, tot onderwijzing en verkwikking van Gods beproefde kinderen, het den Dichter van het Boek te doen is. In heerlijke redenen, door wijsheidslessen der oud-vaders bevestigd, dragen zij de leer der Goddelijke Vergelding voor; Elifaz — meer met kalme, schoon scherpe terecht-wijzing; Bildad — met een zekeren graad van smadelijke verachting; Zofar — met onstuimige, onnadenkende heftigheid en hardheid. En ofschoon die leer, op zich-zelf beschouwd, veel waars moge bevatten, zij die haar hier prediken, gaan daarbij uit van een wettiesch rechterlijk standpunt, zonder een oog te hebben voor Gods wijze, verborgene genadeleiding. Zij zijn daarbij zoo bekrompen en onbarmhartig, dat zij in elk bepaald lijden ook een bepaalde schuld, een volstrekten afval van God zien, zoodat zij dan ook het vonnis der verwerping hoe langer hoe onverholener uitspreken, en niets minder dan een openlijke en onvoorwaardelijke schuldbelijdenis van Job eischen. „Al wat zij zeggen, troost niet, ja het verbittert. De lijdere overtreft zijne vrienden in het schilderen van Gods macht en wijsheid, en blijft tóch ellendig: een gewoon beeld van alle aardse troost! Hun standpunt is te eng en te beneveld: zij zoeken gronden in het stof, terwijl zij die boven de sterren zoeken moesten. En wie hunner kan zich zóo hoog verheffen? Niemand hunner vermoedt zelfs, dat de oorzaak van Jobs lijden daar gezocht moet worden, waar die ons is aangewezen (Kap. I—II). Hoe wordt nu de aschhoop van dezen rampspoedige geëerd! Hij is een schouwspel der Engelen en van het geheele Hemelsche heirleger. De man, die voor den hemel een toonbeeld van menschelijke sterkte en standvastigheid moet strekken, wordt op aarde in een strijd van wijsheid gewikkeld, en hier is hij ook een mensch als de anderen. De Dichter heeft hem een haastig karakter en een vurig gestel gegeven, waardoor hij reeds bij de eerste toespraak wordt medegesleept. Deze zuurdeesem intusschen is het hefmiddel zijner deugd en verlevendigt de gesprekken.”¹⁾)

¹⁾ Herder, t. a. p.

Elifaz, die het eerste het woord opvat, begint met Job te hekel en over zijn ongeduld en levenswarschheid. Als Job onschuldig is, kan het loon der deugd hem ten slotte toch niet ontgaan: „immers” — zoo beweert de trooster — „alleen goddeloozen komen om in de beproeving.” Een Godspraak, hem in den droom geopenbaard, moet bewijzen, dat niemand, allermint een mensch, zich over Gods rechtvaardigheid te beklagen heeft. De toon van Elifaz is nog wel niet bepaald bitter, maar tamelijk koud en grievend door de stelling waar hij van uitgaat, dat Job, als hij niet door God gered wordt, ook ongetwijfeld een ellendige huichelaar moet geweest zijn. Hij behoort tot die redeneerders, die niet zoo zeer spreken om anderen te troosten dan wel om zich-zelfen te behagen met hun praalzieke wijsheid¹⁾. Hij spreekt menig goed en heerlijk woord; maar de „zilveren schaal” der „gouden appelen” ontbreekt. 't Zijn niet allen woorden „op zijn tijd gesproken,” en juist omdat zij op Jobs omstandigheden niet passen, vergrooten ze zijn verdriet, en — het geneesmiddel verzuurt niet zelden tot bijtend vergift.

Gelijk wij vroeger reeds opmerkten, geen vergeldende straf is Gods einddoel met Jobs lijden. Daarom dan ook verzet Job zich tegen de aantijgingen zijner vrienden, in het gevoel zijner onschuld. Ja, onder zijn klimmende ellende, prikkelt dat gevoel hem tot altijd stouter, uitdagender redenen tegen God. Was hij niet (zoo als later een Apostel zich heeft uitgedrukt) „naar de rechtvaardigheid Gods die in de Wet is, onberispelijk?” Had hij Jehovah niet oprecht en trouw gediend? Hem niet voor de waereld beleden en verheerlijkt? Daarom juist werd zijn lijden, als een schijnbaar teeken van Godlijken toorn, hem tot een rots der ergernis. Gelijk de Psalmisten menigmaal bidden, dat God hen toch vergeven of redden moge „om Zijner gerechtigheid wille,” of van God roemen dat Hij „om Zijner gerechtigheid wille” hen beweldadigd heeft, zoo wenscht ook Job, die eerst naar den dood gesmacht heeft, straks wederom niet in zijn jammeren te sterven, opdat de waereld niet mocht wanen dat hij schuldig gestorven ware, en God om zijnentwil niet mocht gelasterd worden.²⁾

Intusschen laat Job niet af geduriglijk weder tot God te roepen. Wiens gemeenschap, bij al wat hem weêrvaart, hem toch nooit

¹⁾ Zoo vat ook van der Palm het karakter van Elifaz op. Zie zijne Bijbelvertaling, deel II, bldz. 655 (groot 8°, uitgaaf.

²⁾ Dr. Otto von Gerlach.

gantschelijk verlaat. Ja, onder al zijn worstelend lijden wordt het gedurig helderder en kalmer in zijn ziel, en, al is het ook dat hij nog gedurig wankelt tusschen vreeze en overmoed, tusschen geloovig verbeiden van de uitkomst en ongeduldig verhaasten van het einde, toch wordt het hem allengskens gewisser, dat de oplossing van zijn levensraadsel niet verre meer kan zijn.

Bij zijn eerste antwoord aan Elifaz intusschen, toont Job zich nog diep gekrenkt, vooral over de harde bejegening der menschen, in wier handen het hem, als later eenen David, nog bijna pijnlijker voorkomt dan in die van God. Hij verwijt zijnen vriend — die toch nog de bescheidendste van alle is — de onvriendelijke onmeêdoogenheid met zijne smarten; verwerpt zijne vermaningen als smakeloos en ondoeltreffend; en, bij het ongerijmde van eenige blijde verwachting voor dit leven, keert hij weder tot zijn vroegere begeerte om te sterven, terwijl hij ten slotte niet aarzelt, met een beroep op zijn Verleden, zijne berispers-zelfen tot getuigen zijner onschuld te stellen. De diepe neêrslachtingheid, die uit deze woorden tot zijn eersten bestrijder ademt, doet hem dan ook daarop zijn eerste klacht herhalen. Hij verwacht geen verlossing meer uit zijn lijden, en toch is het hem alsof God hem de ruste des doods niet gunt. Het komt hem voor, dat de Almachtige hem al te veel eer aandoet, als Hij een zwakken ellendeling gelijk hij, tot Zijn weêrpartij uitkiest; en acht het verreweg het beste, dat, als hij dan toch zulk een ergernis is in de oogen zijns Scheppers, deze daaraan door zijnen dood een einde make. In deze beide hoofdstukken (Kap. VI, VII) wisselen de hartstochten elkander af; zij geven ons „de voortreffelijkste nabootsing van een hart, dat onder de stormen der ellenden worstelt: nu zachtmoedigheid — dan drift; nu hoop — dan wanhoop; nu kermende — dan bijna woedende; nu — oodmoedigheid, dan beschuldigingen tegen God.”¹⁾

Nu treedt een tweede spreker, Bildad, op, die, scherper toon dan zijn voorganger aanslaande, al dadelijk den lijdenden vriend bestraft over zijn klagen. Uitgaande van de veronderstelling dat God geen onrechtvaardigheid kan begaan, en toch niet bij machte Job van een bepaalde overtreding te betichten, zinspeelt hij op onkiesche wijze op het onheil, Jobs kinderen overkomen, als wilde hij een wenk geven over de mogelijkheid dat hier de ongerechtigheid der kinderen bezocht werd aan den vader. In allen gevalle

¹ Niemcewicz, t. a. p.

moest Job bij God om redding aanhouden, die hem zeker, zoo hij tot hiertoe onschuldig had geleden, alle doorgestane ellende op het heerlijkst zou vergoeden. Met veel ophef brengt hij daarop een oude wijsheidsles voort, die in dichterlijke beeldspraak de wuftheid van des boozen voorspoed en de gewisheid van zijn ondergang schildert. Eene gelijkenis is daarin opmerkelijk, (vs. 14): „Het vertrouwen der dwazen zal zijn als een spinneweb;” een gezegde, dat wel toepasselijk is op al de stelselmakers (ook die van de XIX^{de} eeuw niet uitgezonderd!) die, als de spin, alles alleen uit hun eigen binnenste voortbrengen. „Den spinnen en den Spinozisten, hunnen bewonderaars, is zeker de meetkunstige bouwmanier eigen, doch — wèlk een huis bouwen zij?” vraagt Hamann.

Men bemerkt, dat Bildad zich op hetzelfde éenzijdige standpunt van Elifaz beweegt, maar dat hij, als spreker, zoo wat form als gehalte aangaat, hem in één punt verre overtreft, te weten in bijtende onkieschheid (Kap. VIII).

Bildad zwijgt. Job herneemt het woord, en in dit zijn antwoord aan zijn tweeden bestrijder, maakt hij een fijne, tevens dichterlijkschoone „afwending” ¹⁾. Gelijk wij opmerkten, Bildads éenigste bewijsgrond was eigenlijk, „dat God geen onrechtvaardigheid kan begaan.” Job neemt die stelling voetstoots over; alleen, hij vat haar op in een anderen zin dan door Bildad bedoeld was; te weten: „God kan niet van onrechtvaardigheid beschuldigd worden; vooreerst, omdat een mensch nooit boven alle gebreken verheven, en daarom dan ook eigenlijk nooit volkomen onbestraffelijk is; ten tweeden, omdat een mensch, al ware hij ook onbestraffelijk, toch wegens zijne minderheid als scheepsel, geen recht hoegenaamd tegen zijn Schepper kan doen gelden; zoodat er dan ook, ten slotte, geen rechterstoel bestaat waarvoor men God kan dagen.” — In zóoverre — meent Job — kan men dus zeggen, dat de Heer niemand verongelijkt, ook als Hij den vroomen zoo fel beproeft. Hij is 't, die met grenzenlooze macht der gantsche schepping Zijne wetten geeft en in die schepping een wijsheid ten-toon-spreidt, die oneindig verre verheven is boven het oordeel van uit den aart bekrompene en kortzichtige stervelingen. Hieruit volgt, dat het wel dwaas zou zijn, zelfs van een onschuldig lijder, zijn onschuld in een openlijk pleitgeding tegen

¹⁾ Zie van der Palm, t. a. p., die den inhoud van dit hoofdstuk bij uitnemendheid juist gevat heeft, en wien wij hier volgen.

God te willen staande houden, en vooral van een lijder zoo hard en ontmoedigend behandeld als Job.

In weêrwil van dit alles, blijft Job toch zijn onschuld hardnekkig handhaven, dit beweerden steunende door de stelling dat God naar geen regelen van menschelijke rechtvaardigheid handelt. Nu lost zijne verdediging zich ten derden male op in een klacht; gelijk hij trouwens zijn „dichtspreuk” meestal besluit met een soortgelijke roerende elegie, die in dit Gedicht eenigzins overeenkomt met het choor in de Oude Tragedie: beide maken den inhoud algemeen en aanschouwelijk ¹⁾.

Zijn taal is stout genoeg, maar bevat veel waarheid, terwijl de toon, wel niet verdedigbaar, toch verschoonlijk, althands verklaarbaar is, uit den prikkelenden achterdocht zijner moeilijke troosters (Kap. IX, X).

Zofar, de derde bestrijder, die nu optreedt, doet niet veel meer dan de grondstellingen der twee vorige sprekers, op nog beslister toon, te herhalen. Hij vooral bestraft Job als iemand, die zekerlijk zwaar moest gezondigd hebben en wiens stoute zelfverdediging alzoo onverschoonlijk was. Daarom wijst hij hem, met klimmende drift, op Gods almacht en alwetendheid en vermaant hem tot schuldbelijdenis en bekeering, als den zekeren weg tot herstel: een goede raad, die Job zeker te stade zou hebben kunnen komen, ware hij niet op een valsch vermoeden gebouwd geweest ²⁾ (Kap. XI).

Geen wonder derhalven, dat Job de eenzijdige moraal zijner vrienden allereerst met bijtende ironie bejegent, straks hunne bekrompenheid en hardheid hun ten verwijt maakt, en het schrootvuur hunner wijsheidsspreuken uit de Oudheid met tegenspreuken beantwoordt, waardoor hij aantoonst zeer wel te weten dat Gods Voorzienigheid, in het bedeelen van voorspoed en lijden, hare bodemlooze diepten heeft (Kap. XII). Hij beroept zich van zijne vrienden op God; maar de gerechtelijke ondervraging, die hij-zelf begint (Kap. XIII), lost zich weldra wederom op in een klacht over het Menschelijk Leven in 't algemeen, over het zijne in 't bijzonder, waarbij een onbestemd voorgevoel hem vervoert tot de profetische verzuchting, dat het God mocht behagen, hem zoolang in 't Doodenrijk verborgen te houden, tot Zijn toorn mocht bekoeld zijn en Hij hem tot het genot van een vernieuwd en nu gezegend leven tot het lieve licht terug mocht roepen (Kap. XIV).

¹⁾ Herder.

²⁾ Muntingha, van Vloten.

Hiermede eindigt de eerste der drie aanvallen, die Job achtereenvolgens van zijne drie bestrijders te verduren heeft; en aan het einde van dien eersten aanval, is Job, gelijk wij bemerkten, reeds zoo ver gebracht dat hij zich van hen, zijne beschuldigers, op God den Hartenkenner beroept. In den tweeden aanval, die nu met een tweede rede van Elifaz begint, wordt de draad het meest verwikkeld, zoodat hier de eigenlijke knoop van het Gedicht gelegd wordt, want aan het einde van dien aanval houdt Job zelfs tegen Zofar vol, dat het juist bij uitsluiting den booze welgaat in de waereld, een paradox, waartoe hij alleen door de hitte des geschils verleid wordt ¹⁾.

Elifaz dan treedt andermaal in het strijdperk. Zoo als te recht opgemerkt is, poogt hij Job voet voor voet te weêrleggen. Tegenover Jobs beschimping zijner vrienden (Kap. XII: 1—3) en schijnbare zelfverheffing (Kap. XIII: 1, 3) staat zijn beroep op de gelijke wijsheid en verder gevorderden leeftijd dier vrienden (Kap. XV: 7—10); tegenover Jobs beschuldiging van averechtsche vertroosting en valsche betichting, staat de tegenbetichting van miskenning en hartstochtelijke verguizing van God en menschen (Kap. XV: 11—13); tegenover Jobs onschuldbetuiging, staat de verklaring van aller menschen schuld voor den Alheilige (Kap. XV: 14—16); terwijl eindelijk ook de aanhaling van een oud Lied door Elifaz een duidelijken weêrslag geeft op een dergelijke aanhaling door Job (Kap. XII: 12—25) ²⁾. Maar bij dit alles doet hij niet veel anders, dan dat hij ten deele zijne vroegere grieven nog grievender herhaalt, ten deele zich beweegt in bedekte aanvallen tegen godloozen en huichelaars, die wel op Job gemunt zijn maar Job niet aangaan, zoodat dan ook de lijder door die schimp-schoten te pijnlijker getroffen wordt naar mate hij ze minder verdient.

Jobs andwoord (Kap. XVI en XVII) getuigt dan ook van de diepe krenking die hij door de herhaalde aantijging zijner vrienden gevoelt. De spotlach is op zijne lippen bestorven: zijn hartstocht heeft de overhand verkregen; hij kan zich slechts beklagen en tot God klagen, allereerst over het gedrag van hen die hem zoozeer miskennen. Toch blijft hij er bij, dat hij onschuldig is, en dat die onschuld, al ware 't ook eerst na zijnen dood, eenmaal aan 't licht zal komen door God-zelf, die nu haar eenige getuige is. Het graf is zijn woning, de verrotting zijn vader, het

¹⁾ Herder.

²⁾ Muntinghe.

gewormte zijn maagschap, het doodenrijk zijn eenige verwachting; maar onder de aarde zal ten minste de rust te vinden zijn, die hij op de aarde vergeefs heeft gezocht (Kap. XVII: 13—16).

Nu grijpt Bildad, die aan de beurt is, ten tweeden male naar de wapenen; maar legt daarbij meer gekrenkte eigenliefde dan onbaatzuchtigen ijver voor Gods zaak aan den dag. Geen enkele nieuwe bewijsgrond wordt dan ook aangevoerd. De vroegere zijdelingsche beschuldiging tegen Jobs kinderen wordt door hem onverholten op den vader-zelf overgebracht, wien hij in zijne schildering van het leven en uiteinde van den goddelooze kennelijk op het oog heeft (Kap. XVIII). Job spaart dan ook de verwijten zijnen hatelijken vrienden niet, maar op de overspanning volgt ontspanning, en in het diepe gevoel van verlatenheid, dat hem alles-overweldigend aangrijpt, wordt hij voor een oogenblik zóo klein, dat hij menschen om ontferming smeekt. Maar op eens verheft zich in hem de hoogste moed der onschuld, en op plechtige wijze verkondigt hij zijn vertrouwen, dat God zijn vertrapte eer nog eens zal handhaven, in de merkwaardige woorden (Kap. XIX: 25—29). Die woorden doen ons goed; dat uitzicht op een Ander Leven verkwikt ons, om des lijders en om ons-zelfs wille — het bevreemdt ons alleen, dat wij het niet eerder voor hem ontsloten zagen.

In der waarheid, deze hoop op een leven, waar „alle tranen zullen zijn uitgewischt,” is slechts een kortstondige flikkering in den nacht van Jobs lijden. Wij kunnen het niet ontkennen, die voorbijgaande straal geeft hem geen uitzicht over de heerlijkheid van de lustlandouwe der Onsterfelijkheid! — Haasten wij ons het te erkennen, Jezus Christus alleen heeft de onverderfelijkheid aan 't licht gebracht. De Onsterfelijkheid der Semiten is slechts eene aardsche ¹⁾. Eerst was de familie, de stam, onsterfelijk — toen de Natie: zij geloofde dat zij nooit zou sterven. Zij had eene gedachte die onsterfelijk maakt: die van den Messias, en tartte daarin alle geweld van hare veroveraars. Die gedachte — Job nog onbekend! — deed haar volharden onder allen druk, en juist die gedachte aan een eeuwig áardsch koninkrijk van 't Volk belemmerde veeleer dan dat zij opwekte het geloof aan de onsterfelijkheid van den Individu. Eerst later, toen de Individu de Natie had overleefd (nà de Babylonische ballingschap) nam 't geloof aan een Ander Leven in Israëls godsdienst vaste

¹⁾ Zie Réville, t. a. p.

vormen aan. Zulk geloof was natuurlijk niet de vrucht van afgetrokken bespiegelingen: want deze kunnen nooit een vasten grondslag des geloofs uitmaken. Uit een levendig en zeer wezendlijk gevoel van behoefte geboren, entte dat geloof zich van-zelf op den stam der overige religieuze voorstellingen, die men zich van de vroegste tijden af aan gemaakt had aangaande des Menschen toestand aan gene zijde des grafs.

Terwijl het lichaam terugkeerde tot de aarde waaruit het genomen was, begaf de ziel zich naar een onderaardsche plaats (de Hades, het Doodenrijk), waar allengskens de afgestorven leden van het Menschelijk Geslacht vergaderd werden, om er, boozen en goeden al te samen, denzelfden slaap des doods te slapen. Maar die doodslaap — wij mogen niet verzuimen het op te merken — was nochtans geen vernietiging, en liet altijd de mogelijkheid staan van een ontwaken. Eerst later kwam de voorstelling van een opvaren der zielen ten gerichte, een opstanding ten leven of ter verdoemenis, overeenkomstig hetgeen men gedaan heeft in het vleesch, 't zij goed 't zij kwaad — straks door den Heer in 't ware licht gesteld.

Na deze verzuchting van Job. treedt Zofar (Kap. XX), ten tweeden male op, zonder het zelf meer te willen ontveinzen, dat drift en toorn hem strijd lustig maken. Zijne rede is dan ook een stroom van gal en bitterheid; maar het is tevens de laatste die wij van hem vernemen, want daar de andere vrienden nog eenmaal moeten spreken, is hij hiermede uitgeput. De hatelijkheid van Jobs vrienden schijnt intusschen gedurig minder indruk op den lijder te maken, en naarmate het einde van den strijd nadert, wordt zijne ziel rustiger binnen in hem. Zijne toenemende kalmte brengt dan ook blijkbaar zijne tegenpartijders in verlegenheid (Kap. XXI, XXII). Elifaz, ten tweeden male weerlegd (Kap. XXIII), vat het woord niet meer op; en Bildad, die ten slotte niet anders doet dan kortelijk herhalen wat hij van Elifaz gehoord had, verstomt insgelijks (Kap. XXIV, XXV).

De beurt is nu weder aan Zofar; maar verbijsterd door de heerlijke spreken, waarmede Job de grootheid en wijsheid des Almachtigen had afgemaald, durfde hij het woord niet opvatten tegen een man, zoo onmiskenbaar door hooger Geest bestraald. En alzoo ontstaat er dan een stilzwijgen, dat den laatsten spreker — Job — overwinnaar verklaart ¹⁾. Hij beweegt zich als

¹⁾ Van der Palm.

een leeuw in het midden van verslagen vijanden, herroept wat hem in de hette van het geschil onbedachtzaams ontsnapt was, en draagt in drie afdeelingen of pauzen spreuken voor, die de kern van het boek uitmaken (Kap. XXVII—XXXI) ¹⁾.

Hoe eentonig de voorafgegane gesprekken ons mogen voorkomen, toch zijn zij aangelegd met licht en bruin, en de verwickeling van den knoop van het verhandeld onderwerp is genomen van gesprek tot gesprek, totdat Job bedaarder werd en zijne beweerings matigde. Die dezen draad niet volgt, en inzonderheid niet opmerkt, hoe Job zijne tegenpartijders telkens hun eigen pijl uit de hand slaat, hetzij door hetzelfde wat zij zeggen verbeterd voor te dragen, hetzij door hunne gronden en bewijzen voor zich-zelfen te gebruiken, die mist het levendige en verhoogende, die mist, met één woord, de ziel van het Boek. ²⁾

Het achttiende Hoofdstuk, waarin Job zijn Alleenspraak aanvangt, is een der uitnemendste van het Boek. Daarin wordt eerst gesproken van het verstand, van de scherpzinnigheid, den triomf van den menschelijken geest. Wat de Mensch vermag, wordt aangetoond in een enkel voorbeeld: dat van den Bergbouw. De Mensch weet diep onder de aarde aan de duisternis een einde te maken, terwijl hij met de groeflamp, de onderaardsche, in zwarten nacht gehulde rots doorgroeft. — Boven op de aarde groeit de spijze, maar diep daaronder wordt het aardrijk met vuur doorzocht, terwijl door het vuur gesteente van gesteente gescheiden wordt. Door den bergbouw toont de mensch, dat hij scherper zien, dat hij gevaarlijker wegen bewandelen kan dan alle andere aardsche schepselen. Hij is door zijne kracht daarheen gekomen, waar de blik des adelaars niet reikt, waar de leeuwenklauw niet staat. Dezelfde gedachte (maar minder diep opgevat) vinden wij ook bij Sophocles in het bekende choor zijner *Antigone*: ³⁾

„De wondren der waereld omvadent geen grens,
Maar 't wonder waar alles voor wijkt, is de Mensch!
Hij dwingt de onverzoenbare Moedergodin,
Deze Aarde, de voedende, elk jaar tot gewin,” enz.

Job maakt van de schatten, die diep onder de aarde verborgen liggen, den overgang tot de goederen die in den hemel zijn.

¹⁾ Herder.

²⁾ Herder.

³⁾ Vertaling van A. J. Ten Brink, 1862, blz. 68.

Terwijl op de verborgen godlijke wijsheid gewezen wordt, is er spraak van de grenzen, welke voor het menschelijk verstand getrokken zijn en die het niet overschrijden kan. In de diepte der Godlijke Wijsheid werpt het schepsel geen blik; wij zien slechts zóoveel van de oppervlakte als God ons vergunt te aanschouwen.

Er is nu nog maar éene schrede noodig om tot Jobs besluit te komen: „God te vreezen is wijsheid, het kwade te mijden, te stand.” Overigens moet de Mensch zijn weg gerust aan God overlaten; en lijdt hij onschuldig, daarom mag hij toch tegen den Alwijze niet opstaan. De ondoorgrondelijke wijsheid Gods bracht Zijn dienstknecht in de beproeving, maar hij had zijn mond niet moeten opdoen. Deze gevolgtrekking maakt Job hier (Kap. XXVIII) nog niet, maar eerst (Kap. XLII: 3) tegenover God en voor Hem zich buigend. Waarom echter God Job heeft laten lijden, dat wordt — het moge hier vooreerst reeds opgemerkt worden — door God zelf niet verder opgehelderd: het blijft er bij, de Heer wilde hem alzoo met krankheid slaan. ¹⁾ Dat die wil echter geen willekeur was, maar een diepen grond had, zullen wij later zien.

Als Job nu op deze en dergelijke wijze; niet zelden met bijna evangelische teederheid, over Godsvrucht en Zedenkunde zijne denkbeelden in het midden heeft gebracht, treedt er eindelijk uit den kring der toehoorders een vierde spreker te voorschijn, Elihu genaamd. Tegenover oudere, eerwaardige menschen had hij tot hiertoe, in 't besef van zijne minderheid, het zwijgen bewaard; maar nu meent hij dat de geest des Heeren hem heeft doen inzien, dat hij, zonder juist Job uit een wettiesch standpunt te veroemen, Job toch door een hooger waarheid zou kunnen weêrleggen. Hij neemt drie stellingen aan. Vooreerst: Het lijden van Gods kinderen is geen teeken van Gods toorn, maar van Gods erbarmende genade, alleenlijk, van een tuchtigende, louterende genade, waardoor Hij hen van hunne verborgene zonden reinigt (Kap. XXXIII). ten tweeden: Juist dáarom is God nooit onrechtvaardig, maar is lillijke vergelding immer het einde Zijner wegen (Kap. XXXIV); eindelijk: De Mensch, met al zijn godsvrucht, kan God niets geven, maar wel doen zijn zonden de komst van zegeningen vertragen, die echter, na de uitdelging zijner zonden, hem weêr mildelijk zullen worden geschonken.

De hoofdgedachte die hij uitspreekt, „de beproevingen van dit

leven, opvoedingsmiddelen van den hemelschen Vader," is reeds oneindig verhevener en schooner dan die der vorige sprekers, die het niet verder konden brengen dan tot de meening, dat elke ramp een straf was voor een bepaald vergrijp. Nochtans ook Elihu beseft niet, dat er nog wel een andere oorzaak voor het lijden kan zijn, die hier beneden nooit doorgrond wordt, die in God-zelfen ligt en niet in den mensch: dat er een lijden bestaat tot heerlijkheid Gods.

Terwijl Elihu spreekt, heeft zich intusschen allengskens een onweder vergaderd aan den hemel, dat de naderende verschijning van Jehovah voorspelt. En Elihu, naar aanleiding van dat onweder, van de ondoorgrondelijke wonderen in het Rijk der Natuur gewagende, bereidt ons voor op de goddelijke eindbeslissing, en wijst den mensch het standpunt aan, dat hij tegenover zijn Schepper heeft in te nemen: te weten dat van blinde onderwerping aan den ondoorgrondlijken Schepper. Uit het slot van Elihu's toespraak blijkt, dat hij, voor zich, het onwaarschijnlijk, ja ongerijmd achtte dat God-zelf zou optreden om het pleit tusschen Job en zijne vrienden te beslechten. Des te verrassender is het, wanneer dit niettemin, terstond daarop inderdaad geschiedt. Jehovah-zelf, door Job zoo dikwijls aangeroepen, verschijnt onverwacht en prachtig ¹⁾. „Hij breekt de redenen van Elihu af, terwijl deze, zonder het te weten, Gods komst geschilderd doch voor onmogelijk verklaard had. God laat de Wijzen, zijne verdedigers, staan, en spreekt met Job, en dat wel in de eerste plaats niet als Richter, maar ook als Wijze (Kap. XXXVIII). Hij legt hem, die nu immers al de anderen overwonnen en alle wijsheid des hemels en der aarde uitgeput heeft, raadsels en vragen voor, betreffende de verborgenheden der schepping en waereldregeering. Hij toont Job zeven wilde dierengedaanten, ten laatsten de ontzettende watermonsters (Kap. XXXIX—XLI), die Hij, de Vader der waereld, alle geschapen heeft, voor alle welke als voor Zijne lievelingen Hij dagelijks zorgt. „Waarom zijn deze schepselen gemaakt? Zij zijn niet voor den mensch; ja, de meeste hunner zijn zelfs schadelijk voor den mensch! De wijze der aarde staat verstomd en beschaamd ²⁾. Onderwerping alzoo aan het Oneindig

¹⁾ Vergelijk Herder, uit wien het hier volgende wordt aangehaald.

²⁾ Elders zegt Herder: Leviathan en Behemoth zijn hier als de pilaren van Herkules: zij komen voor aan het einde van het boek; zij zijn het non plus ultra van deze waereld, en wijzen, om zoo te spreken, naar de grenzen eener andere.

Verstand, aan het onoverzienbare scheppingsplan, aan de blijk-bare goedheid des grooten Huisvaders, die voor de krokodil en de rave zorgt — dit is de oplossing der vragen over het waereldbestuur en des menschen lot, uit den mond des Waereldbestuurders-zelfen, die in het onweêr en uit de werken der geheele schepping spreekt. De ware theodicee voor den mensch is: het onderzoek van de almacht, wijsheid en goedheid Gods in de gantsche Natuur, en de nederige erkenenis, dat Zijn verstand, dat Zijne ontwerpen de onze oneindig verre overtreffen.

„God verklaart dus ook Job niet, wàárom Hij hem beproefd heeft. Hij herstelt hem; Hij vergoedt hem het geleden verlies, en meer kon des menschen kind ook niet eischen. De gemeenplaatsen der zoogenaamde Godverdedigers worden zoo weinig geëerd en beloond, dat zij veeleer door een offerande uit Jobs handen verzoend moeten worden.

„Hoe verheven is het ontwerp van dat Boek! Indien het niet door een Vorst geschreven is, toch is het eenen Vorst waardig, want des schrijvers geest is koninklijk en godlijk. Overal in dit Poëem handelt God als Koning, Huisvader en Wijze ten opzichte van de geheele schepping: engel en mensch, rave en behemoth, zijn in Zijne oogen gelijk. De schoonste beschrijvingen van Gods eigenschappen en Zijne waereldregeering, de welsprekendste troostgronden en wat men over Voorzienigheid en Menschenlot vóór en tegen zeggen kan, zijn allerwege door dit Gedicht verspreid. *Ecce spectaculum dignum ad quod respiciat intentus operi suo Deus! Ecce par Deo dignum, vir fortis cum mala fortuna compositus!*”

De rede van Job eindigt afgebroken: ook was er geen nieuwe ondervraging van Job noodig. Hij erkent de heiligheid van Gods wegen en vernedert zich onder Gods hand, om straks dan ook, vol van dankbaarheid, uit die hand zijns hoogsten Rechters evenzeer de stoflijke onderpanden zijner onveranderde goedheid terug te ontvangen. De Heer-zelf heeft het den Satan bewezen, dat Zijne liefde, ook te midden der beproevingen waarin zij geweken schijnt, in het hart Zijner kinderen ten slotte toch zegeviert; dat Hij in hun lijden verheerlijkt wordt; dat Zijn geest en genade hen zóo zeer sterkt, dat zij, hoezeer dan niet zonder veel struikelens en strijdens, het kruis leeren dragen niet als een last maar als een glorie.

Terecht heeft men gesproken ¹⁾: „De oplossing van het groote

¹⁾ Réville, t. a. p.

levensraadsel, dat daarin gegeven wordt, is nog even geldig voor onzen tijd als voor dien van Job gelijk dan ook het antwoord hetzelfde blijft op de drie onsterfelijke vragen „Wat is Plicht? Wat is Deugd? Wat is Wijsheid? Dit is Plicht: zich te onderwerpen aan de ondoorgrondelijke en alwijze Oppermacht, die de dingen zoo geordend heeft als wij ze zien. Dit is Wijsheid; geen beschuldiging in te brengen dan tegen onze eigene onwetendheid, wanneer wij meenen dat verwarring en willekeur in ons lot de plaats vervangen van de Hoogste Rede, die uit al het andere ademt. Dit is Deugd: in elken toestand, waarin men zich bevindt, zijn vertrouwen en veërkracht te bewaren; zich af te vragen, welken zedelijken eisch de gegeven toestand ons doet, en dien moedig te volbrengen, zonder lafhartige vrees of onmannelijk klagen.”

Een ding intusschen staat vast: dat wij den tegenspoed en het lijden in 't algemeen, uit een ander oogpunt beschouwen dan Job en zijne vrienden. Al kunnen wij tegenspoed en lijden nog niet altijd in oorzaak en bedoeling doorgronden in al hunne verschijnselen, wij gevoelen toch, vooreerst, dat zij een onmisbaar deel uitmaken van de groote Huishouding:

„Ook die toon is onontbeerlijk in de waereldharmony!
Licht en duister, vrede en oorlog, hel en hemel, liefde en haat.
Maken één muziek voor God uit, onderworpen aan één maat”¹⁾.

en ten tweeden, dat zij noodig zijn tot volmaking van redelijk-zedelijke wezens. Men herinnere zich slechts, b. v., wat Thomas à Kempis in zijn beroemd Boekken over het Nut der Tegenspoeden zegt ²⁾: „Het is goed dat wij somtijds rampen en tegenspoeden hebben: zij brengen den mensch tot zich-zelfen en tot zijn eigen hart terug, omdat zij hem leeren dat hij hier in ballingschap leeft, en hem waarschuwen zijne hoop op niets in deze waereld te vestigen. Het is goed, dat wij soms tegenspraak lijden, en dat men ten onrechte kwaad van ons denke, schoon wij het goede willen en bedoelen. Dit dient om ons nederig te houden en bewaart ons voor ijdelen waan. Want nooit vragen wij méer naar den inwendigen getuige in ons binnenste, naar

¹⁾ Da Costa, Byrons Kaïn, met oorspr. reien.

²⁾ De Navolg v. Christus van Thomas à Kempis, Nieuwe uitgave naar het Latijn door J. P. Hasebroek, 1e Boek, XIIe Hoofdstuk, § 1.

God, dan wanneer wij daarbuiten door de menschen onbillijk beoordeeld en veracht worden; en dan eerst, wanneer wij in druk of beproeving komen, gevoelen wij levendig hoe noodig God ons is, zonder Wien wij niets goeds vermogen."

Het is een schoone bladzijde, waarmede Dr. A. Réville zijn reeds vroeger vermeld opstel ¹⁾ besluit: „Wat zou de waereld zijn zonder de droefheid, zonder den tegenspoed? Is de zon der zedelijke waereld niet over de aarde opgegaan op den zelfden dag, toen voor het eerst een menschelijk wezen de slangenbeet in zijn hart gevoeld heeft, ook terwijl zijne zinnelijkheid werd gestreeld?

„Kan de Deugd, naar onze eigen voorstelling, altijd gelukkig, tevreden en lieflijk zijn? Of zou men, met Jobs vrienden, willen vooronderstellen, dat lijden alleen het erfdeel der boozen is? Laat ons de Menschheid niet ontkroonen, laat ons de schoonste paerel niet wegnemen uit haar diadeem! Zeker, de Natuur is schoon, en met verrukking laaft men de ziel aan hare stroomen van poëzij en trotsche of bevallige heerlijkheid. Zeker, de Kunst en de Wetenschap, die beide muzen en tweelingzusters uit den hemel, hebben een recht op onze liefde, waar zij ons hare onuitsprekelijke schoonheid ontsluiëren. Toch is er iets dat nog schooner is dan de Natuur, nog schooner dan de Kunst, nog schooner dan de wetenschap: dat is de mensch, die sterker is dan zijn smart en hooger staat dan zijn lot! Wilt gij het Ideaal-Schoone kennen? Aanschouw dan de moedige onderwerping en de onuitwischbare hoop; den plicht, volbracht in weêrwil van het verzet des vleesch, ten koste van de afgehouden hand en het uitgerukte oog; den gelasterde, miskende, die zijn vreugde bewaart en kloekmoedig voortstreeft naar het doel dat zijn geweten hem voor oogen houdt! — Zonder het lijden, zonder den onverdienden tegenspoed, zouden wij beroofd zijn van de keur der Menschheid, en zou de aarde haar zout verloren hebben. Zonder het lijden, zouden wij geen Martelaars en geen Dichters hebben, want de droefheid is vaak hunne Hemelsche Muze geweest. Zonder het lijden, zouden wij onzen Heiland hebben moeten derven. Waarlijk, wij kunnen het vraagstuk voortaan aan de bespiegelaars en twistredenaars overlaten: al wat wij weten is dit — en het zij ons genoeg! — dat zonder het

¹⁾ De la renaissance des Études religieuses en France (Essais de Critique relig., pag. 413, 414.

lijden de waereld van haar hoogste schoonheid verstoken zou zijn gebleven."

§ 5.

OVER DEN WAREN ZIN VAN HET BOEK JOB ¹⁾.

Job worstelt met een lijden, eerst geloovig ondergaan, maar straks wanhopend bestreden, zoodra zijne vrienden het hem voorstellen als een straf Gods. Zietdaar de handeling van het drama, dat in dit Gedicht voor onze oogen wordt opgezet en afgesponnen. Job eindigt met in volkomen gehoorzaamheid zijn lijden te dragen zonder er de oplossing van te ontfangen, en God belooft die onderwerping des harten met het schitterendste tijdelijk herstel. Zietdaar de ontknooping.

Dat alles is duidelijk genoeg. Maar wat niet duidelijk is en wat het raadsel van het Boek blijft, is het doel dat God te bereiken zoekt met het opleggen van deze proef en het eischen van deze blinde onderwerping. En toch is dat doel de hoofdzak.

Zoolang dit punt niet opgehelderd is, blijft het Gedicht van nevelen omringd. Kan het opgehelderd worden, dan zal het geheele werk verstaanbaar worden. Welnu, wij achten die opheldering niet onmogelijk, en willen haar in de volgende bladzijden beproeven.

Vatten wij daartoe de zaak wat hooger op; even hoog als het Boek-zelf haar opvat.

De volmaaktheid van een wezen is gelegen in de liefde, waarmede hij bemint; zijne heerlijkheid in de liefde, waarmede hij bemind wordt. In dien zin heeft Paulus ergens gezegd, dat de vrouw de heerlijkheid is van den man. De volmaaktheid Gods is dus gelegen in Zijne liefde tot ons; Zijne heerlijkheid gaat uit van onze liefde tot Hem. De gevoeligste slag, alzoo dien men aan de heerlijkheid Gods zou kunnen toebrengen, is te loochenen dat Hij oprecht bemind wordt, is te beweerden dat elke hulde die Hem wordt toegebracht, niets anders is dan een baatzuchtige be-

¹⁾ Wij hebben gemeend hier ten slotte onzen Lezer den hoofdzakelijken inhoud van het reeds vermelde belangrijke opstel van Godet in de *Revue Chrétienne*, VII année 1860, niet te mogen onthouden, voor zoo verre het met onze voorgaande beschouwingen overeenstemde.

rekening, een cijns alleen betaald met het oog op het voordeel dat den aanbidder daardoor te beurt valt. Van het oogenblik af, waarop God in de vrije schepselen niets anders vindt dan huurlingen in plaats van kinderen, wordt de fakkel Zijner heerlijkheid uitgedoofd in Zijne schepping; de vuile damp der zelfzucht bezwakt het Heelal; de Serafs die daar zingen: „Hemel en aarde zijn Zijner heerlijkheid vol,” zijn schaamrood verstomd.

Indien daar in de schepping een jegens God vijandig beginsel bestaat — en wie kan er aan twifelen, die den strijd tusschen Goed en Kwaad niet alleen overal rondom zich ontwaart maar ook terugvindt in zijn eigen hart? — indien er wezens bestaan die meer bepaaldelijk dat beginsel vertegenwoordigen, indien men zich dat beginsel bij uitnemendheid vertegenwoordigd denkt in één enkelen persoon, dan is er voor hen en hem niets duidelijker dan dit axioma der zedelijke waereld: „God wordt niet verheerlijkt als Hij niet bemind wordt.” Die Hem verheerlijken en verblijden wil, geeft zich over aan het instinkt der liefde; die Hem onteeren en bedroeven wil, volgt de inspraak van den haat.

En nu ontsluit de lezer het Boek Job en leze de twee eerste bladzijden: hij zal er een tooneel aanschouwen, dat niets anders is dan de toelichting der voorgaande opmerkingen. De vijandschap Gods, het booze beginsel, de zelfzucht, de haat, verpersoonlijkt in de figuur van Satan, loochent openlijk in de vroomheid van den rechtvaardigste aller menschen het karakter der belangeloosheid. De „geest die steeds ontkent,” meent het geheim van Jobs vroomheid voldoende te verklaren door te wijzen op de aardsche zegeningen, waarmede God Zijn trouwen dienaar overlaadt. Job doet goede zaken met zijn Godsdienst, daarom is hij Godsdienstig; dat zoogenaamd dienen van God is eigenlijk niets meer dan een van God zich bedienen. Is deze bewering gegrond, dan is het niet God meer wat Job bemint als hij God aanbidt, maar Gods gaven, maar zich-zelfen; en als dit de Godsdienst is van een Job, den vroomste der menschenkinderen, wat moet dan wel die der overigen zijn? Dan wordt God niet beter door Zijn vrienden gediend dan door Zijn vijanden; of liever, dan heeft Hij geen vrienden, dan heeft Hij niets dan slaven, dan is Hij een machtige Heerscher, door lage vleiers gehuldigd. Met andere woorden: dan is de heerlijkheid Gods vernietigd.

Zietdaar juist wat Satan wil. Hij heeft goed getroffen; hij heeft den prijs der sluwheid, indien al niet dien der waarheid behaald. Tegenover zulk een bewering wordt de toestand van God vreemd-

soortig. Die toestand gelijkt aan dien van een vader, die zijn hoogste geluk vond in het beweldadigen van het dierbaar kind, dat alleen leefde om hem te behagen en te dienen. Een argwanend gast fluistert den vader in het oor, dat die zoon eigenlijk niets is dan een baatzuchtig kansrekenaar, die zijn vader alleen gehoorzaamt om van hem te trekken en te erven. Wat nu te doen om deze hatelijke beschuldiging te weerleggen? Één middel blijft er over, één enkel: de aanklager daagt den vader uit een proef te nemen: „Neem uwen zoon de schatten af,” zegt hij, „waarmée gij hem overlaadt, en wij zullen eens zien of hij u niet den rug toekeeren en u vervloeken zal.” — De vader neemt de weddenschap aan. Hij ontnemt zijn kind achtereenvolgens al zijn geschenken, toont hem een streng gelaat, legt hem de hardste ontbeeringen op, doet hem de meest onverdiende mishandeling ondergaan. Indien de zoon onder deze ongehoorde en buitengewone omstandigheden zich goed houdt; indien hij de hand kust die hem slaat, gelijk hij de hand gekust heeft die hem liefkoosde; indien hij, gelijk een tweede Izaäk, zich binden laat op den houtstapel zonder zich te verzetten, zijn vader aanblikkende met de zelfde teederheid als toen deze hem aan de borst drukte, — zou dan de ongeloovige beschuldiger niet beschaamd staan, de echtheid der kinderlijke liefde niet uitgemaakt, de eer des vaders niet gered zijn? En ten slotte, als het proefstuk op deze wijze is afgelopen, zal dan de onnatuurlijke houding, voor een oogenblik door den vader aangenomen, niet terstond veranderen, en zullen de banden die hem hechten aan zijn kind, niet juist door die beproeving met een verdubbelde gunstbetooning worden bezegeld?

Zietdaar, onzes inziens, de geheele idee der Jobeïde.

De Inleiding of Proloog — dat gedeelte, dat meestal slechts in 't voorbijgaan de aandacht boeit — is hier de sleutel van het Gebed.

Het lijden van Job is noch het gevolg van zijn verborgen zonden, zoo als zijn vrienden beweeren, noch zelfs een louteringsmiddel, gelijk men dikwijls gemeend heeft. De oplossing van het raadsel ligt veel hooger, ter plaatse waar niemand op de gedachte komt het te zoeken. Wij zien hier een proef opgelegd aan iemand, die, met betrekking tot de vraag of zijn lijden verdiend is, als volkomen onschuldig beschouwd moet worden. 't Is er God alleen om te doen om in hem op aarde de belangloosheid der Liefde te openbaren en zodoende tot in den hemel der hemelen zich

te verheerlijken. De beproeving van Job zou zelfs denkbaar zijn in een Paradijs, in den schoot der volmaakte Onschuld. Er is niets ongerijms in de voorstelling, dat de Eerste Mensch, indien hij de eerste beproeving had doorgestaan — die van het genot, waarvoor hij inderdaad bezwiken is — misschien tot een tweede beproeving, die des lijdens, had kunnen geroepen worden, om, in geval van overwinning, door dezen hoogsten en laatsten triomf den Satan voor immer tot zwijgen te brengen en Gods heerlijkheid voor hemel en aarde ten top te voeren. Zoo zou de Menschheid hare roeping hebben kunnen vervullen, zooals de Schrift haar voorstelt¹⁾. Uit deze gegevens zou men zelfs een normale geschiedenis van een onschuldig Menschdom kunnen saamstellen, en die ideale geschiedenis zou niets anders zijn dan het beeld (de type) der geschiedenis van den Zoon des Menschen die zijnen God verheerlijkt, in de woestijn door de zelfverloochening, daarna in Gethsémané door het aanvaarden van den beker des lijdens. Verhef de persoonlijkheid van Job tot haar ideaal — gij krijgt Jezus!

Lag het intusschen bij deze verklaring van Jobs lijden in de bedoeling des Dichters in 't algemeen alle verband tusschen schuld en lijden te ontkennen? Gewisselijk niet, zooals op menige bladzijde van zijn Dichtstuk blijkt. Hij geeft geen volledige theorie aangaande het Lijden; hij ontvouwt niet opzettelijk de gewone oorzaken van dit verschijnsel, evenmin als hij er aan denkt ze te loochenen. Hij openbaart een nieuwe oorzaak, die tot hertoe onbekend was gebleven en waarbij noch de zondige daad van eenen mensch in 't bijzonder, noch de zondige staat van het menschdom in 't algemeen, in aanmerking komt. Zoo ontgaat hij de beperktheid van onze natuurlijke Theodicee en ontwortelt hij het vooroordeel, dat ons bijna altijd de mate der schuld van den individu doet berekenen naar de mate van zijn lijden. Indien wij dezen maatstaf alleen bij ons eigen lijden aanlegden, zou er zeker niet veel gevaar in steken. Maar door een verborgen onwil geprikkeld, scheppen wij er een soort van behagen in om in het gedrag van den naaste de bron van zijn jammeren op te sporen. Wij stellen elken ongelukkige al zeer spoedig in staat van beschuldiging. De deernis met hem bekoelt juist op het oogenblik als hij haar het meeste noodig had. Wie telt de onbarmhartige vermoedens, de onrechtvaardige beschouwingen en handelingen,

¹⁾ Psalm VIII:2.

waar zulk een dwaling toe leidt? Het is van hoog belang dien ijzeren cirkel te verbreken, binnen welken een kortzichtig oordeel ons sluit en ons medelijden dreigt te stikken. Daartoe is het niet voldoende, gelijk men gewoonlijk meent, onderscheid te maken tusschen het wel verdiende lijden (straffen) en het lijden bestemd om den mensch te louteren (kastijdingen of beproevingen, in den gewonen zin des woords.) Ook die onderscheiding heft nog het treurig axioma niet op: „Zoo veel lijden, zoo veel schuld.” Want evenals de bestraffingen in volkomen verhouding moeten staan tot de schuld, evenzoo moeten de tot loutering toegezonden beproevingen in niet minder juiste evenredigheid staan tot de veelheid der smetten die weggenomen moeten worden. In beide gevallen wordt de grootste lijder altijd als de grootste zondaar beschouwd, 't zij dan opzettelijk, 't zij feitelijk; en het bijvoeglijk naamwoord: verdiend houdt niet op zich als een brandmerk vast te hechten aan het zelfstandig naamwoord: ongeluk.

De blik der Barmhartigheid zoekt angstig naar een uitgang uit dezen kerker: de Jobeide nu heeft haar dien uitgang ontsloten. God-zelf heeft ons in dit diepzinnig Gedicht een der diepste verborgenheden van Zijn waereldbestuur geopenbaard. Er zijn gevallen, waarin Hij den mensch treft, niet van wege diens vroeger begane zonden, noch met het oog op diens toekomstige loutering, maar met het oog op Zich-zelf en om den wille van Zijne eigene zaak.

Gelukkig de mensch, die geroepen wordt om zulk een rol te spelen: Dat hij het kan, is zijne heerlijkheid; dat hij het wil, is de heerlijkheid Gods. Zou men de stoutheid, de verhevenheid van deze Theodicee durven betwijfelen? Ik geloof het niet. Hoe komt de Dichter aan deze gedachte? Hier geldt wel in den hoogsten zin des woords het oude: „Est deus in nobis.” Trouwends, de waarachtige Dichter ziet menigmaal verder en dieper dan vele officiële theologen en filosofen van professie in het stof hunner boekencel kunnen droomen!

Wat de Theodicee van het Boek Job nog belangrijker maakt, is dat het haar gelukt het gestelde vraagstuk op te lossen zonder tusschenkomst van een element, dat anders altijd tot beantwoording onmisbaar werd geacht; te weten: de leer van belooningen en straffen in een volgend leven. Welke denker, van Plato af tot op Kant toe, heeft zich ooit aan een verklaring gewaagd van de schijnbaar zoo onrechtvaardige verdeeling van het menschelijk lijden, zonder zijn toevlucht te nemen tot het dogma van de

Onsterfelijkheid der Ziel? In een ander leven zouden de wissels worden betaald, die de Voorzienigheid in dit leven had afge-
wezen met protest. Alleen de Auteur der Jobeïde maakt op dezen
vrij algemeenen regel een uitzondering. De bezielde Dichter durft
het vraagstuk aan zonder dit hulpmiddel. Is het omdat het leerstuk
van een Toekomend Leven hem geheel onbekend is gebleven? Al
ware dit ook zoo, dan nog zou het wêslagen van zijne poging
er niet minder merkwaardig om blijven. Maar is het wel zoo ge-
heel waarschijnlijk, dat hij hoegenaamd geenerlei voorstelling, hoe
onvolkomen dan ook, zou hebben gehad van een leven na dit
leven? Hebben niet zelfs de onbeschaafde volken, ook uit de
vroegste tijden, daarvan althands een onbestemd voorgevoel aan
den dag gelegd? Zou het geslacht, dat in het aartsvaderlijke tijd-
perk de zuiverste godsdienstbegrippen bezat, juist van dèze hoop
geen enkelen glinster hebben gezien? — In allen gevalle, al
zwijgt de Auteur van Job dan ook over het leerstuk der Toe-
komstige Vergelding, toch spreekt hij het algemeene begrip uit,
dat deze leer tot grondslag strekt. Of, toont hij ons niet, in den
Epiloog of het Slot, den stroom der goddelijke zegeningen,
die zijn prachtigen loop hervat zoodra de beproeving van den
held ten einde is? Keert niet, naarmate Job meer geleden heeft
voor Gods zaak, de gunst des Heeren straks des te overvloediger
tot hem weder?

Wat beteekent dat? — Dat is de uitdrukking eener zedelijke
wet, die juist het beginsel eener godlijke vergelding in zich be-
vat. Of die wet hier of hiernamaals ten uitvoer gelegd wordt, is
den Dichter om het even. Hij verheft zich stout-weg boven dit
alternatief, want het is hem meer om de Wet-zelve dan om
hare feitelijke ten-uitvoerlegging te doen. Acht men dit te veel
van Jobs inzicht verondersteld? Men herinnere zich de beroemde
regels, waarin immers Jobs verwachtingen haar toppunt bereiken:

„Ik weet het, mijn Verlosser leeft,
Die eenig, eeuwig uitkomst geeft,
De Rots van mijn vertrouwen!
Als lang dit stofkleed is vergaan,
Dan zal ik, van mijn vleesch ontdaan,
Den hoogen God aanschouwen!
Dan reikt Hij mij als vriend de hand,
En doet de kroon me ontfangen!

Hoe smacht mijn binnenst ingewand
Van nameloos verlangen!" ... ¹⁾)

Drukt Job hier de hoop uit op een leven na dit leven? Of doelt hij eenvoudig op de verwachte genezing van zijn tegenwoordige kwaal? Men mag het er veilig voor houden, dat Job-zelf met het antwoord op deze vraag even verlegen zou zijn geweest als ten allen tijde zijne uitleggers geweest zijn. Weet hij dan zelf wat er worden zal van dat lichaam, het levendig geraamte, waar hij op dat oogenblik nog in verzucht? Weet hij of de melaatschheid waaronder hij weggwijnt, haar werk van verwoesting zal voortzetten, dan wel of God tot dat verterend vuur zeggen zal: „Tot hiertoe en niet verder?” Neen, hij weet dat niet; hij kan het niet weten, en juist daarom kan hij den aart zijner aanstaande verlossing niet juist bepalen. Maar wat hij met onfeilbare zekerheid weet, en wat hij hier triomfeerende uitroept, is dit éene, dat hij herleven zal, het zij langs den weg van genezing, het zij door een ontwaking uit den slaap des doods. Hoe dan ook, hij zal herleven, want God leeft, en Job kent Hem: het is zijn God. Job zal leven, want zijn God, evenmin als de God van Abraham, Izaäk en Jakob, is geen God der dooden, maar een God der levenden. Wij hooren hier uit den mond van Job hetzelfde voorgevoel spreken, dat de mond des Heeren later aldus formuleerde ²⁾).

De hope eener herleving, hier door den lijder beleden, betreft dus noch de wijze waarop, noch de plaats wáar, noch den tijd wannéer, maar eeniglijk het feit. Zij beproeft het niet eens een vorschenden blik te werpen op de wegen en middelen, door welke het God zou kunnen behagen haar te verwerkelyken. Deze schemerende verwachting is ongetwijfeld nog lange niet het afgeronde Leerstuk van de Onsterfelykheid der ziel; maar zij is er toch wel waarlijk de kiem van. Later^e openbaringen kunnen den inhoud dezer woorden ontwikkelen en nader bepalen, maar zij kunnen geen stouter uitdaging ontlokken dan die Job hier toewerpt aan machten der Melaatschheid en des Doods. — En zoo is het dan, gelijk wij zeiden, den Dichter gelukt het mysterie der Lijdende Onschuld te verklaren, zonder verwijzing naar de leer der Zonde of het dogma van het Eeuwige Leven, en zonder, aan den anderen kant, iets te kort te doen aan de onkreuk-

¹⁾ Job XIX. Zie hiervoren blz. 187.

²⁾ Matt. XXII: 32.

bare rechtvaardigheid des Waereldbestuurders. In der waarheid, indien wij aan de Jobeide, zoo als wij haar begrijpen, een motto moesten toevoegen, het zou geen ander zijn dan het woord des Meesters ten aanzien van den blindgeborene. Als Zijne discipelen Hem gevraagd hadden: „Rabbi, wie heeft er gezondigd, deze of zijne ouders, dat hij blind zou geboren worden?” zoo andwoordde Hij: „Noch deze heeft gezondigd, noch zijne ouders; maar dit is geschied, opdat de werken Gods in hem zouden geopenbaard worden” ¹⁾).

De beteekenis en het doel van Jobs lijden zijn dus van den beginne af duidelijk aangewezen, en men kan zeggen dat het raadsel der Lijdende Onschuld zijne oplossing heeft in den Proloog. De redenen van Job en zijne drie vrienden (Kap. III—XXXI) moeten hoofdzakelijk dienen om de valsehe oplossing weg te nemen, die hij zich voorstelde te bestrijden. Eerst wanneer dat misverstand opgeheven is, kan de mensch tot bewustheid komen van de houding, die hem tegenover God past zoolang het ware doorzicht van de wegen der Voorzienigheid hem nog niet geopend is: en die bewustheid op te wekken, is dan ook wel het groote doel van Elihu's gesprekken en Jehovah's stem uit het onweêr (Kap. XXXII—XXXVII en XXXVIII—XLI).

Een enkel woord nog over elk dezer afdeelingen.

Jobs vrienden, naar 't schijnt, vormen met hem een kleinen monotheïstischen broederkring te midden van een afgodische bevolking; een soort van religieuze aristokratie, te midden van ruwe troglodyten (holbewoners) gelegerd, eenigzins zoo als in Zuid-Afrika de Kaapsche boeren leven in het midden van Bechuanen en Boschjensmannen. Nu wordt Job door zijne vrienden van niets minder beschuldigd dan van verzaking van het gemeenschappelijk geloof en heimelijken afval tot afgoderij en al de ondeugden die daarmede onafscheidelijk gepaard gaan. Alle drie meenen, een iegelijk op zijne wijze, in dezen vermeenden afval de oorzaak van Jobs lijden te moeten zien, en doen niets anders dan onder duizend vormen deze éene gedachte herhalen: „God is rechtvaardig: zooveel gij opentlijk lijdt, zooveel hebt gij heimelijk gezondigd. Erken uw verborgen afdwalingen: geef God de eer, dan zal Hij u herstellen:” Op deze wijze sprekende, formuleeren de vrienden — men gevoelt het duidelijk — de Thèodicee van hunnen tijd. De heerschende zienswijze liet geene

¹⁾ Joh. IX: 1—3.

andere uitleggiug toe dan die van eene Vergeldende Gerechtigheid; eene uitlegging, die, averrechtsch toegepast op het geval van Job, dezen als een dolksteek door de ziel moest gaan. Hij had geen andere leer tegenover deze troostlooze theorie te plaatsen, en mocht zich dus op dogmatiesch terrein wel geslagen voelen. Om logiesch de stoten af te weeren, waarmee men hem overlaadt, om zich waarlijk te verdedigen, had hij de geheimen des Hemels moeten kennen, had hij toeschouwer moeten geweest zijn bij die goddelijke Raadsvergadering uit den Proloog; maar dat is hij niet.

In dezen toestand en onder het gewicht van genoemde beschuldigingen, gelijkt Job aan dien zoon van wien wij gesproken hebben, wanneer zijne broeders, hem door zijnen vader verworpen en met klimmende hardheid behandeld ziende, elkander met ontroering afvragen: „Wat heeft hij dan toch gedaan?” en, zich tot hem wendende met een mengeling van deernis en afschuw, hem vermanen om schuld te belijden en het ernstig vergrijp weêr goed te maken, dat hij ongetwijfeld moest begaan hebben. De ongelukkige weet niet wat hij andwoorden zal. Hij onderzoekt zijn geweten, maar vindt er niets dat zulk een ongewone handelwijze, zulk eene plotselinge verandering in Gods betrekking tot hem, ook maar eenigszins zou kunnen verklaren. Zoo is dan de jammerende betuiging zijner onschuld al wat hij vermag!

Ontzettende toestand, bewonderenswaardig uit het oogpunt der Kunst en voor den Dichter vruchtbaar in tafreelen van waarlijk tragische grootheid! Die innige verzekerdheid van een goed geweten, is de rots, aan wier voet zich al de heftige beschuldigingen van Jobs vrienden, heel hunne bekrompen Theodicee, als machteloze golven breken. Hunne doode rechtzinnigheid verstomt ten slotte bij de kreeten van de dikwijls heterodoxe maar altijd oprechte jammerklachten van den lijdenden Held. Welke leer kan het ten slotte uithouden tegen het protest van het zich-zelf onmiddellijk bewuste Zedelijk leven?

Tegenover den abstrakten God zijner vrienden, die niets anders dan een wiskunstige formule, dan een koude, ziellooze weegschaal is, heeft Job, wiens logika ten einde is, ongetwijfeld niets anders te plaatsen dan een grilligen, fantastischen God, die uit den schoot der wolk waarin Hij zich verbergt, Zijn pijlen schiet werwaards het Hem lust, zonder reden. Maar in elk geval is dat dan toch een levendige, vrije, persoonlijke God, die als Hij gewond heeft, kan genezen, en als Hij gedood heeft,

weér levendig kan maken. En zoo werpt Job zich dan ook in de armen des Alvrijmachtigen, zich met geweld losscheurende uit het dwangbuis, waarin de onverbiddelijke logica zijner vrienden hem dreigt te verstikken. Nu gaat hij, wel is waar, in zijne vaak aan krankzinnigheid grenzende wanhoop, zoo ver, dat hij als 't ware dien God een proces wil aandoen, en Hem verwachten toeroept, dat Hij hem, den zwakken sterveling, wel kan dooden maar niet beletten zijne onschuld te blijven betuigen en zich tot den einde toe te beroepen op het Hoogste Recht:

„God zal mij dooden:
Niets hoop ik meer,
Maar 'k handhaaf stervend
Bij Hem mijne eer!” ¹⁾

Maar het kan onze aandacht niet ontgaan, dat hij, aldus sprekende, God voor de vierschaar van God-zelfen dagvaart, en dus eigenlijk aan Gods aanbiddelijk wezen, op het oogenblik waarop hij dat het ernstigste schijnt te miskennen, de schoonste hulde brengt. Juist dit gedeelte van het Boek Job, het moeilijkste voor den

¹⁾ Job XIII: 15. Zie hiervoren bl. 177 en 178. Onze Statenvertaling heeft: „Ziet, zoo Hij mij doodde, zou ik niet hopen?” De Fransche vertaling (die Godet hier voor den geest had), nog sterker: „Voilà, qu'il me tue, je ne laisserai pas d'espérer [en Lui],” en volgt daarin, even als de Engelsche en Italiaansche overzetting, de Vulgata: „Etiam si occiderit me, in ipso sperabo.” De uitdrukking, aldus opgevat — dus merkt Delitzsch op in zijn *Biblischer Commentar* (S. 132, 133), — heeft een eerwaardige geschiedenis. De keurvorstin Louise Henriette van Oranje (gest. 1667), de dichteres van het onsterfelijk Lied: „Jesu, meine Zuversicht,” koos de woorden: „Ob mich der Herr gleich tödten wird, so will ich doch auf ihn hoffen,” tot den tekst van hare Lijkreden; en het woord van Job, aldus opgevat, heeft vele stervenden gesticht, onder anderen eene Jodin, want met stervende vingers beproefde Grace Aguilar nog de woorden: „Though He slay me, yet will I trust in him” ter neder te schrijven. De betuiging van onzen lijder, in dezen zin verstaan, heeft een historisch recht vóór zich, dat wij niet willen bestrijden. Zelfs de Apostelen ontzagen zich niet, Grieksche woorden uit de Septuagint, al kwamen zij ook met den Hebreuwschen grondtekst van het Oude Testament niet overeen, over te nemen voor zoo verre zij schriftuurlijk waren, of wel eene van elders uit den Bijbel erkende waarheid in een kernspreuk te samen vatteden. Zoo is het ook met dit gezegde, dat, in den geest der Vulgata begrepen, bovendien niet in strijd is met den geest en eindelijke gemoedsstemming van Job. Maar anders staat er letterlijk en ook geheel in verband met het onmiddelijk voorgaande: „Zie, dooden zal Hij mij; ik hoop niet,” d. i. ik verwacht geen ander en beter uiteinde.

koelen uitlegger, maar het toegankelijkste voor het verbrijzeld hart, behoort vooral tot de episoden, waaraan het Gedicht zijn onsterfelijken roem te danken heeft. Vergeldende rechtvaardigheid, volgehouden in weêrwil van de feiten die haar schijnen te weêrspreken, of — grenzenlooze willekeur, uitgeroepen ten koste van de goddelijke volmaaktheden, zóo luidt het onveranderlijk alternatief, waarop de redetwist van Job met zijne vrienden uitloopt.

En nu — wat zal de vroomme toeschouwer doen, die, onbekend evenzeer met het tooneel uit de Inleiding of Proloog, zich gekrenkt voelt door hetgeen er valsch is in beide theoriën? Een derde systeem voorstellen kan hij niet, want uit het oogpunt van het Theïsme zijn de alternativen uitgeput. Hij zal door het besef zijner onwetendheid teruggevoerd worden tot het praktiesch grondgebied: hij zal de gemeenplaats prediken van de onvoorwaardelijke onderwerping, van het blinde vertrouwen op God, met één woord, van het Geloof.

Welnu, dat is juist de rol die Elihu te vervullen heeft. „God is grooter, wijzer, machtiger dan wij. Geheel het scheppingswerk getuigt dat. Daarom dan, laat ons tegen God niet opstaan, ook dān niet wanneer Zijne beschikkingen den stempel der onrechtvaardigheid schijnen te dragen. Beproeven wij evenmin Zijne wegen ontijdig te verklaren. De beproeving te aanvaarden, te trachten er winst mede te doen tot onze verbetering, en op de uitlegging te wachten, die de Alwijze ten slotte aan onze onderwerping niet onthouden zal, maar die Hij aan ons ongeduld weigert, ziet daar den weg!” Deze, ietwat alledaagsche, zoo gij wilt, maar in den gegeven toestand toch ware wijsheid, waaraan wij ieder oogenblik behoefte kunnen hebben, ontleent in dit Gedicht hare bijzondere waarde en oorspronkelijkheid aan het kontrast van de dubbele dwaling van Job en zijne vrienden.

Meer dan éens had Job God getart om te verschijnen en in persoon Zijne houding te verklaren. Elihu had de verschijning van Jehovah zoo goed als onmogelijk geacht, al schijnt hij die allereerst bij Zijne nadering in den storm te hebben voorgevoeld. Daar verschijnt nu God ten slotte inderdaad, maar het is alleen om op de vermaningen van Elihu het zegel te drukken. Jehovahs stem tot Job is eigenlijk niets anders dan de voortzetting van de Prediking des Geloofs.

Waarom verklaart Jehova zich niet duidelijker? Waarom maakt Hij ook niet de minste toespeling op de geheimzinnige wedding-

schap in de Inleiding of Proloog? — Als men het plan van het Gedicht goed begrepen heeft, doorziet men ook de reden van dit allereerst zoo bevreemdend zwijgen. De proef was nog niet geëindigd. De door God in den Proloog voorspelde onderwerping van Job was twijfelachtig gemaakt door zijne vermetele en uitdagende houding in het twistgeding met zijne vrienden. Zoolang het pleidooi van het Geloof in 't hart van Job nog niet geheel en al gewonnen was, zou immers God, als Hij zich nader verklaard had, de voorwaarden der weddingschap zelf geschonden hebben? Hij zou dan aan de begonnen proefneming een einde gemaakt, en dus in zeker opzicht erkend hebben dat Hij de partij verloren had? De ware kinderlijke onderwerping is — te aanvaarden niet het lijden dat men begrijpt, maar dat waarvan men noch oorzaak noch doel doorziet. Juist die onderwerping was bijzonder noodig in het geval van Job. Het kwam er juist bij God en Satan op aan te weten, of Job in staat zou zijn te gelooven en lief te hebben tot elken prijs, te gelooven zonder te zien. Dàardoor alleen wordt de offerande van het eigen Ik voltooid, dat offer dat nooit gebracht wordt bij het volle licht van het Weten, maar altijd in den nacht van het Gelooven.

Satan, die zelf dit offer aan God geweigerd heeft, ontkent de mogelijkheid, dat eenig schepsel ter waereld bereid zou zijn het Gode te brengen. Nu is de mensch geschapen om de valsheid van deze krenkende ontkenning te bewijzen; en Job is, zonder het te weten, op dat oogenblik de uitverkoren mensch die dat Godverheerlijkend bewijs verschaffen zal. De proef zou dus ophouden op het oogenblik, waarop het geheim ontsluit werd: van daar Gods zwijgen. Nu begrijpt men ook het doel van die beschrijvingen, waarin Jehovah al de pracht en rijkdom Zijner scheppingswerken ten toon spreidt. Door Job te herinneren wat Hij gedaan heeft, wil Hij hem levendig doen gevoelen wat Hij is; en hem aantoonen, dat Hij in elk geval waardig is, geliefd, gediend, gevolgd, aangebeden, bemind te worden. Zoo vindt Hij het middel, om, zonder de voorwaarden der weddingschap te schenden, Job zachtkens naar het gewenschte doel te leiden, met wegruiming van de hinderpalen, door de onhandige tusschenkomst der vrienden, Zijne (Gods) eerste verdedigers, in den weg gelegd.

Maar mij dunkt, hier verneem ik een ernstige tegenwerping. „Indien deze dingen alzoo zijn,” zal men zeggen, „dan maakt het Boek Job alles nieuw en een tweeden Job voortaan onmogel-

lijk. Het Licht, dank zij dezer openbaring, bestraalt van nu af aan het pad van den rechtvaardigen lijder zóo helder, dat er voor hem geen gelegenheid meer bestaat tot oefening van zijn Geloof. Indien wij het voetspoor van Job moeten volgen, dan had God moeten zwijgen, niet alleen tot het einde van het Boek, maar tot aan het einde der wereld."

Hierop andwoord ik het volgende:

Vooreerst: dat het Boek Job mij minder bestemd schijnt om nieuwe Jobs voort te brengen dan wel om het geslacht der vrienden van Job te doen uitsterven. Ten anderen: dat, in weêrwil van de lichtstralen, waarmee dit Boek het pad van den onschuldigen lijder bestraalt, er in elk bijzonder geval nog duisters genoeg overblijft om het Geloof overvloedige gelegenheid te laten zich te oefenen en te ontwikkelen, naar den eisch van Elihu en Jehovah. Ik denk hier aan dat toring-achtige kind, dat het leven verlaat zonder er iets van gekend te hebben dan de smarte. Ik denk hier aan die moeder daar, sedert twintig jaren bedlegerig op een lijdenssponde, verstoken van het voorrecht om een gezin te besturen dat zij meer bemint dan zich-zelve. Ik denk hier aan dien vader ginds, die, braaf en vlijtig als hij van nature is, zijn krachten voelt wegsterven onder den adem eener ongeneeslijke krankte, en dat juist ten dage waarop zijn arbeid voor zijn kinderen dringendst noodzakelijk werd. — Wat dunkt u, al koesterden ook deze allen de gedachte: „ik lijd om mijn God te verheerlijken op aarde en misschien zelfs in den hemel,” zou er daarom geen duisternis meer op hun pad zijn? zouden zij daarom niet nog menigmaal moeten gaan zonder een hand voor de oogen te kunnen zien? Al bestond er ook geen andere geloofsarbeid, dan de persoonlijke, praktische toeëigening der verhevene waarheid, die in ons Gedicht wordt geopenbaard, dan hare dagelijksche vernieuwing voor ons hart, ook waar het vleesch bezwijkt, nog eens, wat dunkt u, zou die taak niet voldoende zijn? Te midden van het lijden zich-zelfen te onderzoeken of men niet heimelijk op een verkeerden weg is; zijn hart te laten doorlouteren door het heilige vuur der droefheid tot God; en dan, door de hoogste zedelijke daad des harten, het Geloof, alles aan te nemen wat onverklaarbaar blijft in het lijden, wat onnut, wat zelfs schadelijk schijnt en strijdig met het doel dat God zich moet voorstellen; dan, het kruis op de schouders, met gesloten oogen zich te werpen in de armen van dien God, Wiens wezen Licht en Wiens naam Liefde is: — zietdaar den weg, gebakend door de

gesprekken van Elihu en Jehovah! Staat die weg niet nog open, tot op dit oogenblik toe, voor elken lezer der Jobeïde? Heeft de duidelijke oplossing in de Inleiding of Proloog nog wel ooit die nederige en vrome wijsheid overtollig gemaakt, en kan zij dat ooit?

Die Geloofsonderwerping is de grens, werwaards God Zijn dienst-knecht heenleidt en de overwinning, die deze ten slotte ook inderdaad behaalt. Als Job den wensch vervuld ziet, dien hij zoo menigmaal heeft uitgesproken, als hij zich in Gods tegenwoordigheid geplaatst ziet, gevoelt hij zijn eigen nietigheid. Vrijwillig en welgetroost zinkt hij in dat gevoel terug, nadat hij een oogenblik beproefd heeft, er zich uit op te heffen. Hij neemt alles aan uit Gods hand, omdat het de hand van God is. Het offer van het eigen ik wordt alzoo gebracht en volbracht. De band, die hem met God vereenigt, is des te nauwer geworden onder de last der beproeving, die hem dreigde te verbrijzelen. De lasteraar, die zich gedrongen had tusschen God en Zijn dierbaar kind, moet erkennen dat de menschelijke vroomheid iets anders is dan een schijn, en de liefde tot God hier beneden iets meer dan een holle klank. Den Satan wordt de mond gesnoerd: Job heeft Gods triomf beslist voor de Engelen des hemels.

Eindelijk — en dit is niet de minst beduidende trek van dit onvergelykelijk Poëem! — die Job, die de stoutste stellingen had verkondigd, is juist de man die verzoenend tusschen beide moet treden voor de deftige vrienden, wier orthodoxie toch zoo zuiver was gebleven als goud; niemand anders dan hij is de man, die voor hen bij God vergeving moet verwerven.

Als wij met een Heidensch Dichter te doen hadden gehad, zou het Gedicht allerwaarschijnlijkst hier zijn geëindigd: als eens de mensch den raad der Goden heeft uitgediend, heeft hij voor hen geen waarde meer. Hij is een werktuig, een middel: biedt het weêrstand, het wordt verbroken; is het gebruikt, men werpt het weg. Dat komt, omdat het Heidendom nooit ernstig geloofd heeft aan de waarde der Persoonlijkheid, aan de Zedelijke Vrijheid, en dat de Heidensche voorstelling van het Noodlot een Medusa-hoofd is, welks aanblik beide, menschen en goden, versteent.

De Godsleer der Heilige Schrift berust op de liefde en voert tot de Liefde; en daarom eerbiedigt zij, bij God en bij de menschen, de Vrijheid, die de voorwaarde is tot de Liefde. Nergends in den Bijbel wordt de mensch vernederd tot de rol van een bloot middel, zelfs niet tot bevordering der heerlijkheid Gods,

't zij uit straf en wanneer de mensch zich met opzet de eer onwaardig gemaakt heeft zelf doel te zijn.

God roept ons, ongetwijfeld, om Hem te verheerlijken; maar maakt Hij ons daarom tot ziellooze werktuigen? Neen, Hij komt door die roeping veeleer te gemoet aan onze eigene natuur, aan ons eerst en eêlst instinct. Ook, wie Hem verheerlijkt, verheerlijkt te gelijk zich-zelfen. Het zedelijk schepsel, dat de goddelijke ploeg moeizaam heeft voortgetrokken, wordt niet gemuilband als het oogenblik dâar is om het graan te dorschen. Het neemt deel aan het oogstfeest, en als de Meester Zijne garven binnen brengt met gejuich, volgt het Hem met bloemen gekranst.

Het herstel van Job in zijne vroegere grootheid — het Eindbesluit van ons Gedicht! — beantwoordt geheel aan het gronddenkbeeld dezer Schriftuurlijke Godsleer. Men heeft aan deze ontkenning het verwijt van eudemonisme gedaan: men zou het geheele Boek van fatalisme hebben moeten beschuldigen als deze ontkenning er aan ontbroken had.

Is het mogelijk, dat bij twee vrije wezens, die elkander waarlijk liefhebben, niet elke smart, die de een om den wille des anderen ondergaat, den band der liefde des te nauwer zou aanhalen? Is het mogelijk, dat de betrekking, alzoo innerlijk verrijkt, zich niet naar buiten zou vertoonen, in nieuwe blijken van teederheid? „En de Heer zegende (niet: beloond!) het laatste van Job méér dan zijn eerste.” Dit woord berust niet op het slaafsche begrip van loon — de liefde duldt zoo iets niet! — maar op het gevoel van den prijs waarop de Liefde de Liefde schat, op het begrip van de Beminde Liefde.

Wij hebben het hoofddenkbeeld van het Boek Job in 't licht gesteld en trachten aan te tonen, hoe de verschillende deelen van het Boek zich groepeeren rondom het eerste gegeven. Wat ontbreekt er aan dat Boek, zoo vragen wij, om de eerste plaats in te nemen in de rij der van God-zelf geïnspireerde Boeken? — Het lijden van den Rechtvaardige verklaard in zijne diepste oorzaken; de valsche oplossingen van dit vraagstuk weêrlegd; de kleine geschiedenis der Menschheid hier op aarde opgenomen in het onmetelijke drama, dat gespeeld wordt in de waereld der redelijke geesten; de Aarde — niet ongelijk aan dat kleine schier-eiland, waar weinige jaren geleden de hoogste vraagstukken der Menschelijke Staatskunde beslist werden — de Aarde, verheven

tot de waardigheid van strijdperk, waar de hoogste belangen der ousichtbare waereld en van het koninkrijk Gods verhandeld worden; de rechtvaardige, naar de uitdrukking des Apostels, een schouwspel voor menschen en engelen; de Volmaakte Job van het Kruis vóórafgebeeld in een historischen type, die wel zijne vele gebreken heeft, maar in wiens zwakte de kracht Gods wordt volbracht, allen lijders van alle tijden tot een exempel; de vertroostingen van het Geloof voor immer uitgestort in het hart van hen die vergeefs zich-zelfen kwelden met het vorschen naar het Wáarom hunner smart; het heilig recht der Deernis volkomen gewaarborgd door den mensch aan den mensch; de Barmhartigheid die opricht, in de plaats van het Oordeel dat verplettert; Satan overwonnen; God verheerlijkt; de Mensch, Gods kampioen bij deze overwinning, verheerlijkt in God — wat kan men méer vragen of verwachten van een Boek dat van boven is ingeblazen?

SOLI DEO GLORIA.

INHOUD.

DE PLANEETEN.

	Bladz.
Eerste Zang. De Aarde	1
Tweede Zang. Uranus	11
Derde Zang. Saturnus	17
Vierde Zang. Jupiter	24
Vijfde Zang. Mars	34
Zesde Zang. Mercurius	45
Zevende Zang. Venus	53
Achtste Zang. Het Lied der Planeeten	65
Negende Zang. De nieuwe Aarde	69
Korte aantekeningen en ophelderingen	86

DE JOBEÏDE.

Het Boek Job	153
I. Inleiding	153
Vervolg der Inleiding	156
Vervolg en slot der Inleiding	158
II. De verwikkeling. Eerste kampstrijd	159
De eerste aanval van Elifaz	159
Vervolg van den eersten aanval van Elifaz.	161
Jobs eerste andwoord aan Elifaz.	163
Vervolg van Jobs eerste andwoord aan Elifaz.	164
De eerste aanval van Bildad.	166
Jobs eerste andwoord aan Bildad.	168
Vervolg van Jobs eerste andwoord aan Bildad.	172
De eerste aanval van Zofar	173
Jobs eerste andwoord aan Zofar	174
Vervolg van Jobs eerste andwoord aan Zofar.	176
Slot van Jobs eerste andwoord aan Zofar.	179
Tweede kampstrijd.	181
De tweede aanval van Elifaz.	181
Jobs tweede andwoord aan Elifaz.	184
Vervolg van Jobs tweede andwoord aan Elifaz	185
De tweede aanval van Bildad	186

	Bladz.
Jobs tweede antwoord aan Bildad	188
De tweede aanval van Zofar.	190
Jobs tweede antwoord aan Zofar.	193
Derde kampstrijd	195
De derde aanval van Elifaz.	195
Jobs derde antwoord aan Elifaz	197
Vervolg van Jobs derde antwoord aan Elifaz.	198
De derde aanval van Bildad	200
Jobs derde antwoord aan Bildad	200
III. Overgang tot de ontkenning. Jobs slotwoord tot zijne vrienden	202
Vervolg van Jobs slotwoord tot zijne vrienden	203
Jobs alleenspraak. Het blij verleden	205
Jobs alleenspraak. Het treurig heden.	206
Jobs alleenspraak. Het rein geweten t' allen tijd.	208
IV. De ontkenning. Aanleiding tot het optreden van Elihu.	212
De rede van Elihu	214
De rede van Elihu	216
De rede van Elihu	220
De rede van Elihu	221
Slot van Elihu's vierde en laatste rede.	224
Jehovah's stem tot Job	226
Jehovah's stem tot Job	228
Jehovah's stem tot Job	230
Jehovah's stem tot Job	231
Besluit van Jehovah's tweede rede tot Job	232
V. Besluit. Jobs laatste, boetvaardig antwoord aan Jehovah.	234
Iets over het Boek Job	237
§ 1. Het Boek Job in 't algemeen.	239
§ 2. De tijd der samenstelling en de auteur van het Boek Job	241
§ 3. Tot welke dichtsoort behoort het Boek Job.	248
§ 4. De inhoud van het Boek Job	254
§ 5. Over den waren zin van het Boek Job	273